

زنجیره ی رینوین بو مندالان

www.aubyc.com

صلی اللہ
علیہ وسلم

ژیانی پیغمبر

نووسینی

نهاد جلال جیب اللہ

بو

مندالان

منتدی اقرا الثقافی

www.iqra.afsamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.afhamontada.com

ژيانى پيغەمبەر (ﷺ)

بۇ مىندالان

نهاد جلال حبيب الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ناوی کتیب: ژبانی پیغمه مېر (ﷺ) بۆ مندالان.

نووسەر: نهاد جلال حبیب الله.

زنجیره: زنجیره ی ریتوین بۆ مندالان (۱).

دیزاینی بهرگ: حکیم أبوبکر.

دیزاینی ناوه وه: نهاد جلال.

چاپخانه: ری نوی.

سال و شویزو ژماره ی چاپ: ۱۴۳۴ کۆچی، سلیمانی، چاپی سییه م.

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه.

~~XXXXXXXXXXXX~~

ژماره ی سپاردن: (۱۴۱۴) ی سالی ۲۰۱۳ ی پښ دراوه.

هموو مافیکي پاریزراوه بۆ نووسەر

Nihad.jalal@gmail.com

پیشکشه به

* دایک و باوکی نازیز و خوشه‌ویستم خوی گه‌وره به‌هشت بکاته به‌شیان.

* هه‌موو جگه‌رگۆشه و رۆژنه‌یه‌کی ئوممه‌تی نیسلامی.

* خویندکارانی خویندنگه‌ی پیغمبرمان محمد (ﷺ).

* هه‌ر تاکینکی مرۆفایه‌تی که به دوا‌ی پاستیدا ده‌گه‌ریت.

* هه‌ر موسلمانیک که له نزایه‌کیش بیت له بیرم ناکات.

.....

پیشه‌کی چاپی دووهم

سوپاس و ستایشی بیپایمن بۆ خوای گموره، صلاتو سهلامی خوا بۆ سمر پیغمبرمان موحدهمد و نالویهیتی پاکی و هاوه‌لانی بهرز و به‌ریزی.

پاشان:

سوپاس بۆ خوا دوا‌ی نه‌وه‌ی به یارمه‌تی خوا توانیمان نووسینیکی کورت و پوختی وانه‌یی له خزمه‌ت ژبانی سه‌روه‌ری مرۆڤایه‌تیدا ناماده بکه‌ین و برای نازیز و به‌ریزمان کاک فائق له کتیبخانه‌ی نارین چاپیکی جوان و بی‌پینه‌ی نووسینه‌کی کرد له‌ژیر ناویشانی (ژبانی پیغمبر صلی الله علیه وسلم بۆ مندالان) و هه‌ردوو مامۆستای به‌ریز مامۆستا گاهر بامۆکی و مامۆستا جمال بیدار پیشه‌کیان بۆ چاپی یه‌که‌می نووسی، سوپاس بۆ خوا پیشوازیه‌کی زۆر گه‌رموگۆر له‌و نووسینه‌ کرا و به‌ر گوتمان که‌وته‌وه مندالانی نازیز تامه‌زۆری بون و خیرا چاپی یه‌که‌می ته‌واو بوو، بۆیه پاش چاربی‌اخشاندنه‌وه‌یه‌ک بریارماندا به چاپی دووهمی کتیبه‌که و پیشه‌کیه‌کانی چاپی یه‌که‌مان دانه‌نانه‌وه له‌به‌ر که‌له‌که نه‌بوونی پیشه‌کیه‌کان به‌سه‌ر یه‌کدا تا مندالانی نازیز ماندوو نه‌که‌ین.

هاوکات مامۆستای نازیز و خۆشه‌ویست مامۆستا فازیل خوا پایه‌داری بکات هه‌ستا به وه‌رگیرانیکی جوانی کتیبه‌که بۆ زمانی ئینگلیزی، برێک تیبینی جوانیشی پیشکه‌ش کرد، خوای گموره نه‌و کاره به‌ نرخه‌ی بخاته تای چاکه‌کانی و خۆی پاداشتی به‌خیری بداته‌وه.

هیوادارم له‌ نزادا که‌س له‌و برا و مامۆستایانه له‌به‌ر نه‌که‌ن که ده‌ستیان هه‌بووه له به‌ریخستنی نه‌م کاره‌دا.

وما توفیقی إلا بالله علیه توکلت و إليه أنیب

نهاد جلال حبیب الله

Nihad.jalal@gmail.com

بۆ خوشک و برا نازیزه‌کانم

خوشک و براییانی نازیز، نه‌وانه‌ی نهم نووسینه ده‌خوێننه‌وه بۆ منداله‌کانتان یان بۆیان باس ده‌که‌ن یان پروونکردنه‌وه‌ی له‌سه‌ر ده‌ده‌ن:

رۆژگارێک که چوومه خزمه‌ت ژیاانی پیغمه‌مبەر (ﷺ)، جار جارێک له‌گه‌ڵی ده‌چوومه ناو مه‌که‌که و نازار ده‌درام و خۆم پاده‌گرت، جاری وا هه‌بوو ده‌یگریاندم، جار جارێش ده‌یخستمه خه‌نده‌و پێکه‌نین، ده‌ستی ده‌گرتم و ده‌یبردم بۆ نوێژ و به‌رنوێژی بۆ ده‌کردم، فێری قورئانی ده‌کردم، سه‌لامی لی ده‌کردم، جارێش هه‌بوو که‌ناری ده‌گرت و مالتساوایی لی ده‌کردم، نه‌و کات من زانیم ژیان له‌گه‌ڵ نه‌و پیغمه‌مبهره نازیزه‌ وا چه‌نده خوشه، گریان و خه‌نده و جه‌نگ و خۆراگری خوشی و نازار و هه‌ر جوړه بارێکی ژیان له‌گه‌ڵ نه‌و نازیزه‌دا به‌سه‌ر ده‌به‌ین، خوشک و براکانم نه‌وه به‌ جوانی وه‌ربگرن که پێوسته به‌و جوړه بچینه نیو ژیاانی پیغمه‌مبەر (ﷺ)، که نه‌و نازیزه‌مان پیتی ژیاوه، نه‌وه‌ک بمانه‌وێت پیغمه‌مبەر (ﷺ) به‌و جوړه به‌ژیت که ئێمه ده‌مانه‌وێت.

بروانن رۆژانێک خۆراگری و نازار و نه‌شکه‌نجه ژیاانی پیغمه‌مبەر (ﷺ) بوو، جاری وا هه‌بوو شه‌وغونی و شه‌و نوێژی و که‌نارگیری ده‌کرد، جاری وایش هه‌بوو تێکه‌ڵی خه‌ڵک و قسه و به‌زه و وتاردان، هه‌ندێ جار توپه‌ و هه‌ندێ جار له‌سه‌ر خۆ بوو.

ده‌ی با ئێمه‌ش یه‌ک باری ژیاانی نازیزمان وه‌رنه‌گرین هه‌مووی به‌ باشی سه‌یر بکه‌ین و وه‌ریگرین و باسی بکه‌ین بۆ منداله‌کانمان، نه‌وه‌ک چاو داخه‌ین له‌ هه‌ندێ به‌شی ژیاانی نه‌و نازیزه‌مان، به‌لکو هه‌میشه له‌ بیرمان نه‌چێت ئێمه ژیاانێک ده‌خوێنینه‌وه که خوای گه‌وره له‌ باره‌یه‌وه ده‌فه‌رموویت: (لقد کان لکم فی رسول الله أسوة حسنة).

بەشی یەكەم

ئوینی لە دایک بوونی پیغهمبەر (ﷺ)

پیغهمبەر (ﷺ) لە شاریکدا لە دایک بوو کە پیتی دەوترێت مەککە،^۱ ئەو ناوچەیە لە حیزازدا، ئەمرو وڵاتێکە ناسراوە بە «مەملەکتی عەرەبی سعودی».

ئەم شارە ناوچەیەکی وشک و کەم باران، چوار دەوری شاخاویە.^۲

لەم شارەدا بینایەکی تێدا یە پیتی دەوتریت کەعبە، ئەم کەعبەیە یەكەجار لە سەردەمی پیغهمبەر نێراھیم (علیه السلام) لە گەڵ نێسماعیلی کوریدا دروستی دەکەن.^۳

ئەم شارە لە پروی نابووریەوێ گەرنیەکی گەورە هەبوو، چونکە کاروانە بازرگانەکان لە ناوچەکانەوێشتووەکیان دەکری و دەیان بردەوێ بۆ وڵاتەکانی خۆیان یان بۆ شارەکانی تر، لە ڕینگەدا تێپەر دەبوون بە شاری مەککەدا.^۴

هەر وەها لە پروی نایەنیەوێ گەرنیەکی گەورە هەبوو، چونکە کەعبە یە تێدا بوو، هەمووان دەهاتن بۆ ئەوێ بۆ لای کەعبە و شارەکە و قەرەباڵغ دەبوو، خەلکی ناوچەکە بەگشتی عەرەب بوون بە زمانی عەرەبی قسەیان دەکرد.^۵

پرسیار: خەلکی شاری مەککە چۆن دەژیان؟

وەلام: خەلکی شاری مەککە دابەش بوویبون بۆ چەند کۆمەڵێک:

۱- هەندێکیان سەرقاتی بۆنە یە نایینی بوون و پیشوازیان لە خەلک دەکرد و ناویان پێ دەدان و فیری بۆنە نایەنیەکانیان دەکردن.

^۱ . محمد مەلا فاتق: ژیاانی پیغهمبەری خوا (ﷺ)، لایەرە (۱۴).

^۲ . عبدالعزیز یارەزانی: ژیاانی پیغهمبەری مەزن محمد (ﷺ)، لایەرە (۲۱-۲۲).

^۳ . د. علی محمد الصلابی: السیرة النبویة، لایەرە (۴۲).

^۴ . حبیب محمد سعید: ژیاانی ئازیزمان، بەرگی یەكەم، لایەرە (۴۲).

^۵ . د. علی محمد الصلابی: السیرة النبویة، لایەرە (۲۲-۲۳).

۲- همدېک پاراستی کاری شاره کیان له نه ستو گرتیو نه مانه مالیان له دهرودی شاره کېدا بوو.

۳- د مستیهک له خه لکی شاره که بازرگان بوون و شتومه کیان ده کړی و ده فروشت و به زستان و هاریندا کاروانی بازرگانیان هېوو.

۴- که مېک له خه لکه کیش سهرقالي پېشه سازی بوون و شم شیر و چهک و شتی تریان دروست ده کرد.

تېبینی:

خه لکی شاره که سی جوړ بوون:

* جوړی یه کهم: دهوله مهنده کان بوون، کاروباریان له ده ستدا بوو و سته میان ده کرد لموانی تر و هدرچیان بوړستایه ده ستیان ده کھوت.

* جوړی دووهم: کوټیله کان بوون، واتا نه وانمی دهوله مهنده کان یان خه لکه که ی تر له کاتی جهنگدا دهیانگرتن و دهیاننه ټنن تا نیشیان بڼ بکه، نه م کوټیلانه هه ژار و کهم ده ست بوون و ده بوو هه میسه نیش بکه و بڼ گه وره کانیان، نه مان نانی باشیان نه بوو تا بیخون، سه رما و گه رما نازاری ده دان و ژینیان خراب بوو.

* جوړی سیټیه: خه لکی ناسایی بوو که ژیانیان ساده بوو، نه مانه نه کوټیله بوون و نه دهوله مهنده و نه ده سه لاتدار، به لام ژیانیان ناسایی و ساکار بوو.

له مه که که دا ثافره وهک سوک و گالته جار و کهم سه ر ده کرا، هه مالیک کچیان بوايه به دزیه وه دهیان کوشت و نه مان ده هشت کهس بزانیته، که کچیان بووه، نه مان چالیان هه لده که ند و که چه کیان ده خسته چاله که و خوټیان ده کرد به سه ریا، به لام کوړیان خوټ ده وېست.^۱

^۱ - حبيب محمد سعيد: ژبانی نازیزمان، بهرگی یه کهم، لاپه ره (۶۳-۷۶).

خه‌لکی شاره‌که بتیان له بهرد و دار و شتی تر دروست ده‌کرد و ده‌یان په‌رست و سوجه‌یان بۆ ده‌برد و دوعایان له‌لا ده‌کردن، نه‌وان باوه‌ریان نه‌بوو به‌ خوای گه‌وره و له‌ جیاتی خوا بتیان ده‌په‌رست و بی باوه‌ر بوون، خه‌لکه‌که‌ی داوین پیس و خراپه‌کار و ناپاک‌بوون و له‌ نیتوان خۆیاندا خراب بوون،^۱ نه‌وان خۆیان به‌ گه‌وره ده‌زانی و تیکه‌لی خه‌لکی تر نه‌ده‌بوون.^۲

خه‌لکه‌که‌ ناویان له‌ بیره‌کانه‌وه هه‌لده‌گۆزی، چونکه‌ ناوچه‌که‌ زۆر وشک بوو.^۳

له‌و کاته‌دا چه‌ند ده‌وله‌تیکێ به‌ هیژ هه‌بوون که‌ بریتی بوون له‌:

• یه‌که‌م: فارسه‌کان: له‌م ده‌وله‌ته‌دا پاشا سته‌مکاره‌کان فه‌رمانه‌ه‌واییان ده‌کرد و خه‌لکه‌که‌یان ناگر په‌رست بوون و نایینی ناراستی زۆر بلاو بوونه‌وه، خه‌لکی مه‌ی و خۆراکی حه‌رمیان ده‌خوارد و ده‌خوارد هه‌، نه‌م ده‌وله‌ته‌ ده‌وله‌تی ساسانی بوو دواتر موسته‌لمانه‌کان له‌ ناویان بردن.

• دووهم: نیمه‌پراتۆریه‌تی رۆمان: نه‌مانیش سه‌رقالی لاسایی و سته‌مکاری بۆون خۆیان پیتیان وا بوو که‌ مه‌سیحین، به‌لام لایاندا بوو له‌ دینی راستی پیغمه‌مبه‌ر عیسا (علیه‌ السلام) و دابوویانه‌ تاوان و گوناوه‌ و چه‌ند خوايه‌کیان دانا بوو بۆ خۆیان.

• سێیه‌م: هیند: نه‌مه‌ش ده‌سه‌لاتی ناوچه‌کانی هیندستان بوو، که‌ نه‌مانیش دواکه‌وتوو و نه‌زان و سته‌مکار بوون و خوایان نه‌ده‌په‌رست و ئاژۆل و بتیان ده‌په‌رست.^۴

پرسیار: گرنگترین ناینه‌کانی نه‌و سه‌رده‌مه‌ چی بوون؟

وه‌لام:

۱- نایینی جووله‌که‌.

۲- نایینی مه‌سیحی.

^۱ - عه‌بدولعه‌زیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و په‌وشتی پیغمه‌مبه‌ر، لاپه‌ره (۲۶).

^۲ - د. علی عه‌مد الصلابی: السیره‌ النبویه، لاپه‌ره (۲۲ بۆ ۳۲).

^۳ - عه‌بدالعزیز پاره‌زانی: ژیاپی پیغمه‌مبه‌ری مه‌زن عه‌مد (ﷺ)، لاپه‌ره (۲۱).

^۴ - د. علی عه‌مد الصلابی: السیره‌ النبویه، لاپه‌ره (۱۳-۱۵).

۳- ئايىنى بوذى.

۴- ئايىنى بەرھەمى.

۵- ئايىنى زەرەشتى.

۶- ئايىنى مانى.

۷- ئايىنى مەزدەكى.^۱

پرسىپار: نەو سىفەتەنە چى بوون كە خەلكى مەككە و دەوروپەرى مەككە ھەيانىبو؟

۱- نەوان بىر تىژ و لىزان بوون.

۲- رېزى مىوانيان دەگرت و لە پرويدا سەخاوەتمەند بوون و چى باش و خوش بوایە بۆيان دادەنا.

۳- ئازا و نەترس بوون و يارمەتى سەم لىكراويان دەدا، بەلام بە كەمى.

۴- ھەزبان لە ئازادى بوو و ئامادە نەبوون بچنە ژىر دەسەلاتى ھىچ دەولەتتەك.^۲

رەچەلەكى پيغەمبەر (ﷺ):

پيغەمبەر (ﷺ) بە رەچەلەك دەگەرپتەوھ سەر ئىسماعىل و ئىبراھىم (عليھم السلام)، پيغەمبەر (ﷺ) ەھرەب نەبوھ لە رەچەلەكدا، بەلكو باوك و باپىرانى زووتر ھاتوون بۆ ئاھ ەھرەب و تىكەلى ەھرەب بوون و ئەوانىش ەك ەھرەبىيان لى ھاتوھ.^۳

باپىرى پيغەمبەر ئاوى عبدالمطلب بوو، عبدالمطلب مىندالى نەبوو، داواى كرد كە خواى گەورە مىندالى زۆرى پى بەخشىت يەكىكىيان دەكاتە قورىانى بۆ خوا، كاتىك خودا مىندالەكانى پى دەبەخشىت، عبدالمطلب تىر و پشك دەكات تا بزانىت كاميان بكاتە قورىانى،

^۱ - ھەمان سەرچارە لاپەرە (۱۵-۱۹).

^۲ - ھەمان سەرچارە، لاپەرە (۳۲-۳۷).

^۳ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لاپەرە (۱۸).

نمو کات ناوی به‌کټکیان دهرده‌چیت و که ناوی عبدالله بو، به‌لام نه باوکی و نه براکانی عبدالله ه‌زیان نه‌ده‌کرد عبدالله س‌ر ب‌پردیت، بویه تا سیّ جار تیر و پشکیان کرده‌وه که‌چی ه‌ر ناوی عبدالله دهرده‌چوو، دواتر چوونه لای زانایه‌ک و به پیی قسه‌ی برپاریاندا له جیاتی عبدالله س‌د و شتر س‌ر ب‌پرن، به‌مه عبدالله پزگاری بو، عبدالله ک‌پ‌پ‌کی جوان و بالابه‌رز بو، ه‌رچی خ‌لک بوو ه‌زیان له جوانی عبدالله بوو، عبدالله ک‌چ‌پ‌کی ه‌ت‌نا و بوو به هاوس‌ری که ناوی نامینه بوو، نامینه‌ش ک‌چ‌پ‌کی ه‌یدی و جوان و ژیر بوو، ب‌نه‌ماله‌یه‌کی ناسراو و پ‌ت‌ک و پ‌ت‌کی ه‌ه‌بوو.^۱

عبدالمطلب له لایه‌ن خواوه ب‌ری زه‌مزه‌می پیّ به‌خ‌شرا، نه‌و که‌سی‌کی ناسراو و ناوداری نیو مه‌که‌که بوو و ه‌ه‌مووان پ‌ز‌یان لی ده‌گرت.^۲

جاریک عبدالله ده‌چیت بۆ بازرگانی و له پ‌نگادا ده‌مریت،^۳ که‌چی پاش ماوه‌یه‌کی که‌م له دوا‌ی مردنی نامینه‌ی خ‌یزانی مندال‌پ‌کی ده‌بیت و ه‌ه‌مووان پیی دل‌خ‌وش بوون، عبدالمطلب له خ‌وشیدا که‌نیزه‌ک‌پ‌کی نازاد کرد و ناوی منداله‌که‌ی نا (محمد) واتا س‌پاس‌ک‌راو،^۴ نه‌و محمده‌ش پیغه‌مبه‌ری نازیزی نیمه بوو که له‌گ‌ل له دایک بوونیدا برپاری گ‌و‌رانی مر‌و‌ق‌ایه‌تی داو که‌وته کار، پیغه‌مبه‌ر‌پ‌ک که باوکی خ‌وی نه‌بینی و به بیّ برا و خوشک دونیای بینسی و هاته دنیا، نه‌و پ‌و‌ژه‌ش ناسراوه به پ‌و‌ژی له دایک بوونی پیغه‌مبه‌ر محمد (ﷺ).

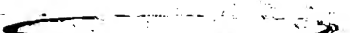
ت‌ب‌بینی: پیّش نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له دایک بیت که‌سی‌کی س‌ته‌م‌کار به‌ناوی نه‌بره‌هه بینایه‌کی دروست کرد له ناوچه‌ی خ‌وی له جیاتی که‌عبه و فیلسی زوری ک‌و‌کرده‌وه و له‌گ‌ل س‌وپایه‌ک‌دا و هات بۆ له‌ناو‌بردنی و پ‌و‌خ‌اندنی، که‌عبه‌ی پ‌ی‌و‌ز، به‌لام خ‌وای گ‌وره ک‌و‌مه‌ل‌پ‌ک بال‌نده‌ی بۆ ناردن که به‌ردی ب‌چ‌و‌و‌کیان پیّ بوو و له ناسمانه‌وه به‌رده‌کانیان فری دا به‌س‌ر فیل

^۱ - ع‌بدولعه‌زیز ع‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و ره‌وش‌تی پیغه‌مبه‌ر، لاپه‌ره (۶۰-۴۳).

^۲ - ابن‌الاثیر: الکامل فی‌التاریخ، به‌رگی به‌که‌م، لاپه‌ره (۶۱۵).

^۳ - ابن‌ه‌شام، الس‌یره‌ النبویه، لاپه‌ره (۱۵۳).

^۴ - حبیب‌محمد سعید: ژیانی نازیزمان، به‌رگی به‌که‌م، لاپه‌ره (۱۰۷).

زنجیره‌ی مندالان (۱) ژانی پیغه ممبر (ﷺ) بۆ مندالان

و سەریازەکاندا و سوپاکە‌ی نەبره له ناوچوو خوای گەوره کەعبە‌ی پاراست له دەستی نەو خراپەکارانە.^۱

پرسیار: چ سوپەتێک باسی پرووداوەکە‌ی نەبره دەکات؟

وەلام: سوپەتی (الفیل).

پرسیار: پیغه ممبر (ﷺ) له چ پۆژتێکدا له دایک بوو؟

وەلام: له پۆژی دوو شەممە له ۱۲‌ی مانگی ربيع الاول له دایک بوو.

پرسیار: بۆچی خوای گەوره نەیهیشت پیغه ممبر (ﷺ) باوکی بیینیت و پیتش نەوی له دایک بیت مرد؟

وەلام: بۆ نەوی هەر له مندالیهوه فیری خۆراگری و مردایهتی بیت و تەنها پستی به خوا بیهستیت.

^۱ - ابن هشام، السيرة النبوية، لایمه (۶۳-۷۳).

ژبانی مندالی پیغمبر (ﷺ)

لمو سمرده مه دا وا بار بووه مندال دهنیرد رایه لادی تا زمانی پاراو بیت و له ناو و هوا یه کی خوش و پاکدا گه وره بیت شاره زایی بار و دڅخی ژبانی لادی بیت تا دواتر بتوانیت که سیکی لیتاتو بیت.

پیغمبر که له لای باپره ی و له گهل دایکی ژبانی به سر دهر د، له لایه ن باپره یه وره نیردرا بڅ لادی تا له وی گه وره بیت، نه مهش لهو کاته دا بوو که هیتشتا پیغمبر شیری ده خوارد و زڅر مندال بوو.

عبدالمطلب پیغمبر ی دایه دست خیرانیتکی هڅاری نیو لادی که ناوی نهو ژنه حلیمه بوو.

پرسیار: حلیمه واتای چیه؟

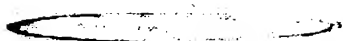
وهلام: به واتای نهرم و نیان و هیدی و خاوه ن سۆز دیت نه مهش بڅ نه وه ی ربه فتاری پیغمبر (ﷺ) له دواتر دا بهو جوره بیت، حلیمه له گهل میرده کی و منداله کانیدا چون به لای مه که که دا، نهوان گوی دریتکی بی توانا و خاو و خلیچکیان هه بوو و له هاو ریگا کانسان دواکه وتبون، بهلام نه یانده زانی نهو دواکه وتنه هڅاری به خسته ور بوونیانه و خوی گه وره یارمه تیان ده دات، نهوان کاتیک پیغمبر یان برد بڅ لای خویان گوی درتزه کیان به هیز و به په له بوو، که وتنه پیش هاو ریگانسان، هاو ریگانیشان به سهر سورمانه وه سهر یان ده کردن.^۱

پرسیار: چ سوودیک وهرده گرین لهم روودا وه دا؟

وهلام: لهم روودا وه دا فیری نهو ده بین که هندی شت هیه لای نیمه باش و خوش نیه، بهلام لای خوی گه وره باشه و سوودی هیه بڅ نیمه، چونکه حلیمه و میرد و منداله کانی هه زیان نه ده کرد دوا بکه ون، که چی خوی گه وره به هوی نهو دواکه وتنه وه پیغمبر ی دانه دست که به په له خوی گه وره ژبانی خوش کردن و وای کرد له هڅاری رزگاریان بیت.

^۱ - محمد مه لا فائق: ژبانی پیغمبر ی خوا (ﷺ)، لایره (۱۷).

^۲ - عبدولعزیز پاره زانی: ژبانی پیغمبر ی معزن محمد (ﷺ)، لایره (۵۸-۶۱).

هه‌روه‌ك فێری نه‌وه ده‌بین كه هه‌رگیز بێ هیوا نه‌بین له‌ خوای گه‌وره‌، چونكه‌ خوای گه‌وره‌ هه‌میشه‌ ناگای له‌ ئێمه‌یه‌ ته‌نانه‌ت كاتێك ئێمه‌ ده‌خوین و ناگامان له‌ خۆمان نیه‌، خوای گه‌وره‌ ناخه‌وێت و ناگای له‌ ئێمه‌یه‌.

به‌ئێ!.. هه‌لیمه‌ پیغه‌مبه‌ری برده‌وه‌ له‌ گه‌ڵ خۆیدا بۆ لادی، له‌وێ ئه‌ركی شیرپێدان و گه‌وره‌کردن و په‌روه‌رده‌کردنی پیغه‌مبه‌ری گرت‌ه‌ ئه‌ستۆی خۆی، كاتێك بینی به‌هۆی پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ له‌ هه‌ژاری پرزگاریان بووه‌ و مانگاگانیا‌ن شیریا‌ن زیاتر بووه‌ و گوێ درێژه‌كه‌یا‌ن به‌هێژ بووه‌ و خۆراکیان زۆر سووه‌ هه‌زی ده‌کرد زیاتر گرنگی به‌ پیغه‌مبه‌ر بدات بۆیه‌ ده‌یویست شیرێ هه‌ردوو مه‌مکی بدات به‌ پیغه‌مبه‌ر، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ته‌نها به‌شه‌كه‌ی خۆی ده‌خوارد و دوا‌ی نه‌وه‌ هیچی نه‌ده‌خوارد.^۱

پرسیار: چ وانه‌یه‌ك فێر ده‌بین له‌م په‌فتاری پیغه‌مبه‌ردا؟

وه‌لام: فێر ده‌بین ته‌نها به‌شی خۆمان بخۆین و به‌شی زیاتر نه‌خۆین، چونكه‌ خه‌لكی تریش وه‌ك ئێمه‌ مرۆڤن و گونا‌هه‌ به‌شه‌كه‌یا‌ن بخۆین.

نه‌گه‌ریش گه‌وره‌كا‌مان ویستی‌ان به‌شی برا و خوشك و ها‌ورپێكا‌مان بده‌ن به‌ ئێمه‌، نابێت ئێمه‌ له‌م كا‌ره‌ قبوڵ بكه‌ین و ده‌بێت له‌ به‌شی خۆمان زیاتر نه‌به‌ین.

^۱ - عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیا‌ن و په‌رشتی پیغه‌مبه‌ر، لاپه‌ره (۱۷-۱۸).

* ڕووداوێکی گرنک:

ڕۆژێکیان پیغه‌مبەر له‌گه‌ڵ منداله‌کانی هه‌لیمه‌دا که‌ برای شیرێ پیغه‌مبەر بوون چون بۆ ده‌روه بۆ له‌وه‌پاندنی ناژه‌له‌کان، له‌وێ که‌وتنه‌ گاته‌ و یاری کردن له‌ ناکاو دوو که‌سی گه‌وره‌ی جلوه‌رگ سپی که‌ قاپتکی زیرینیان پێ بوو هاتن و پیغه‌مبه‌ریان گرت و سنگیان هه‌لدێ، منداله‌کان ته‌واو ترسان و ڕه‌نگیان گۆزا و به‌ په‌له‌ ڕایان کرده‌وه بۆ ماڵ و هه‌والیان دا به‌ دایکیان، که‌ دوو پیاو پیغه‌مبه‌ریان کوشت و هه‌لیمه‌ش به‌ په‌له‌ ڕای کرده‌ ده‌ری و چوو بۆ لای پیغه‌مبەر سه‌یر ده‌کات پیغه‌مبەر چاک بووه‌ته‌وه، به‌لام ترساوه و ڕه‌نگی زه‌رد بسووه و بێ تاقت دیاره، بۆیه هه‌لیمه زانی ته‌و ڕووداوه‌ ڕاسته، هه‌لیمه ترساو بریاریدا پیغه‌مبەر بباته‌وه بۆ لای باپه‌ره‌ی و دایکی له‌ ترسی نه‌وه‌ی شتیکی به‌سه‌ر نه‌یه‌ت.^۱ به‌مه‌ پیغه‌مبەر له‌ ژیاانی لادی و گونده‌وه‌ چوویه‌وه بۆ ژیاانی قه‌ره‌بالغی و شار و له‌ برا شیریه‌کانی دوورکه‌وته‌وه.

پرسیار: ته‌و دوو که‌سه‌ کێ بوون سنگی پیغه‌مبه‌ریان هه‌لدێ؟ نه‌ی بۆچی وایان کرد؟

وه‌لام: ته‌و دوو که‌سه‌ دوو فریشته‌ی میه‌ره‌بانی خوای گه‌وره‌ بسوون، نه‌وان هاتن تا چی پیسی و خراپه‌ هه‌یه‌ له‌ دلی پیغه‌مبه‌ردا لایه‌ن و له‌ جیاتیدا چاکه‌یان دانا و دلی پیغه‌مبه‌ریان له‌ قاپتکی زیریندا شۆرد.

له‌مه‌وه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که‌:

- ۱- فریشته‌کان ئیمه‌یان خۆش ده‌وێت و چاکه‌ی ئیمه‌یان ده‌وێت نه‌وه‌ک خراپه‌.
- ۲- نه‌بیته‌ هه‌ول به‌هین خراپه‌کانی ناو دڵمان بگۆڕین بۆ چاکه‌، نه‌ویش به‌وه‌ ده‌بیته‌ که‌ له‌ جیاتی قسه‌ی خراپ قسه‌ی چاک بڵێین و له‌ جیاتی کاری خراپ کاری چاک بکه‌ین.

^۱ - حبیب محمد سعید: ژیاانی نازیزمان، به‌رگی یه‌که‌م، لاپه‌ره‌ (۱۲۳-۱۲۸).

* گشت و سافه‌ری پیغمه مبر له گه‌ل دایکید:

پاش نموه‌ی پیغمه مبر گه‌راپه‌وه بو لای دایکی و باپیری، بریار بوو له گه‌ل دایکیدا بچن بو سافه‌ر بو لای خال و خزمانی دایکی بۆیه کهوتنه‌ی ری و له گه‌ل دایکیدا سەردانی خزم و کهسوکاریان کرد ماوه‌یه‌ک له لای نموان برون، پیغمه مبر له‌مو‌ی له گه‌ل دایکیدا بسوو و لیتی جودا نه‌ده‌بوویه‌وه.^۱

پرسیار: چی فیر ده‌بین له‌م گه‌شته‌ی پیغمه مبر له گه‌ل دایکید؟

وه‌لام:

۱- فیر ده‌بین که سەردانی خزم و کهس و کار نەمرکی سەر شافانە و ده‌بیئت هەموومان بچین بو سەردانی خزم و کهسوکاری دایک و باوکمان.

۲- نابییت بلتین خزمه‌کامان دوورن و نه‌چین، به‌لکو ده‌بیئت هەر بچین بو لایان.

۳- ده‌بیئت هەمیشە له‌گه‌ل دایک و باوکماندا بین، چونکه نموان ناگایان له نێمه ده‌بیئت، هه‌روه‌ها نموان نێمه‌یان خوش ده‌وێت، بۆیه ده‌بیئت نێمه‌یش نه‌وانان خوش بویت.

پرووداویکی دانه‌زین:

کاتێک پیغمه مبر له گه‌ل دایکیدا ده‌گه‌رانه‌وه به‌ره‌و شاری مه‌که‌که بوو مالی خۆیان، له‌ رینگه‌ی نێوان مه‌دینه و مه‌که‌که‌دا دایکی پیغمه مبر (ﷺ) ده‌مریت و پیغمه مبریش به‌ ته‌نها له‌و رینگه‌دا ده‌مینیته‌وه خه‌لکی ده‌یه‌نه‌وه ماله‌وه نه‌جا که سه‌یری ماله‌وه ده‌کات نه‌ باوک و نه‌ دایک و نه‌ خوشک و نه‌ برای تیدا نیه و به‌ تاقی ته‌نها ماوه‌ته‌وه له‌ ماله‌که‌دا و باپیری له‌گه‌لیدا ده‌بیئت.^۲

وانه و نه‌زموونه‌کانی نهم پرووداوه:

^۱ - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لايمره (۵۳).

^۲ - محمد مه‌لا فاتق: ژیا‌نی پیغمه مبر (ﷺ)، لايمره (۲۴-۲۷).

۱- لەم پروداوەدا فێر بووین کە مردن هەمیشە لە ڕێگەداوە و کەس نازانیت کەى دەمریت، بۆیە دەبیست هەمیشە کردەوێ چاک کۆ بکەینەوێ تا نامادە بین بۆ مردن تەنانتە نەگەر لە خۆشترین کاتدا بیست، چونکە دایکى پیغمه مېر لە سەفەردا مرد.

۲- نایبست نیتە بە مردنێ کەس و کارمان بێ هیوا بین و واز بهێنین چونکە پیغمه مېر (ﷺ) زۆریەى کەس و کاری مردن، کەچی وازی نەهینا تا نەم ناینەى گەیاندا.

۳- با کەس و کار و خزم و دایک و باوکیشمان بێ، نیتە هەر بێ کەس نین، چونکە نیتە خواى گەورەمان لە گەڵداوە کە هەرگیز نامریت و لە دایک و باوک و کەس و کارمان زیاتر نیتەى خۆش دەوێت و بۆ نیتە باشترە.

ژیان لە گەڵ باپیریدا

پیغمه مېر نەبجاریان لە گەڵ باپیریدا ژيان دەباتە سەر ئەو کۆریکی ژیر و هێدی و لەسەر خۆ بوو، هەمیشە هەولێ دەدا بە جۆریک یارمەتى باپیرەى بدات، چونکە باپیرەى پیر و پەککەوتە و بێ توانا بوو، بۆیە بریارى دا بچیت بۆ کاری شوانیى و لە بەرامبەردا پارەى بدەنێ تا خەرجى خۆى و باپیرەى پێ پەیدا بکات.^۱

ئەو پۆژانەى دەچوو بۆ نیش و شوانیى دەکرد مەر و مالاتى خەلکى شارى مەککەى دەلەوەراند، ئەمە خواستى خواى گەورەى لەسەر بوو، چونکە کاری شوانیى چەند سوود و ئەزموونیکى هەیە، لەوانە:

۱- لە شوانیدا فێرى نەترسى و نازایەتى دەبیست: چونکە لە گەڵ ئەو هەموو ناژەلەکاندا دەچیت بە دەشت و کێودا و ناترسیت لە ناژەلێ درێندە و دز و جەردە و ناحەز و هەول دەدەیت ناژەلەکان بە ساغى ببەیت و بهێنیتەوێ.

۲- هەروەها فێرى خۆپاگرى دەبیست: چونکە لە شوانیدا ناژەلەکان دین و دەچن، تۆش دەچیت لە گەڵیاندا و کۆیان دەکەیتەوێ و واز ناهێنیت یان ناژەلێک نەخۆش دەکەوێت یان دوور دەکەوێتەوێ یان لاسارە کەچی شوانەکە خۆپاگرە.

^۱ - حبيب محمد سعيد: ژبانی نازیزمان، بەرگی یەكەم، لاپەرە (۱۳۲).

۳- فێری سۆز و میهره‌بانی ده‌بیته: چونکه‌ تۆ پارێزگاری له‌ ناژه‌له‌کان ده‌که‌یت و خۆشت ده‌وێن و له‌ زیان و نه‌خۆشی و شتدا ناگاداریان ده‌بیته، ئه‌ی ده‌بیته‌ چه‌نده‌ مرۆفه‌ کانت خۆش بویت؟! ده‌بیته‌ بیهته‌ مایه‌ی کامه‌رانی مرۆفه‌کان.

۴- له‌ شوانیه‌وه‌ فێر ده‌بیته‌ خۆت نان و خۆراکی خۆت به‌ ده‌ست به‌یته‌یت، لای خه‌لك داوا نه‌که‌یت، به‌لكو بتوانیت نیش بکه‌یت و به‌رهم به‌یته‌یت، چونکه‌ هه‌ر که‌سه‌ و شتیکی که‌م به‌رهم به‌یته‌یت، به‌ هه‌موویانه‌وه‌ شتیکی زۆریان ده‌بیته‌.

۵- هه‌رچی پێغه‌مبه‌رانی تریش هه‌ن کاری شوانیان کردوه‌، بۆیه‌ پێغه‌مبه‌رش (ﷺ) که‌ کۆتایی پێغه‌مبه‌رانه‌ ده‌بیته‌ نه‌و نیشه‌ بکات.^۱

خوای گه‌وره‌ پێغه‌مبه‌ر ده‌پارێزیت

کاتێک باپه‌ره‌ی پێغه‌مبه‌ر مرد، پێغه‌مبه‌ر چوو بۆ لای ابو طالیبی مامی که‌ نه‌ویش پیاویکی پیرو لاواز و که‌م ده‌ست بوو بۆیه‌ کاری شوانه‌یی ده‌کرد.

کاتێک پێغه‌مبه‌ر شوانی ده‌کرد، هیچ کات بتی نه‌ په‌رستوه‌، به‌لكو له‌ شاخ و ده‌شت و بیاباندا پیروی له‌وه‌ ده‌کردوه‌ که‌ ده‌بی کێ نهم جیهانه‌ گه‌وره‌ی به‌م جوانیه‌ دروست کردبیته‌؟ کێ نه‌ستیره‌کانی راوه‌ستانده‌ و پرووناکی پێ به‌خشیون؟ کێ نهم مرۆڤ و ناژه‌ل و گیا و دره‌خانه‌ی به‌دی هێناوه‌؟ پێغه‌مبه‌ر پیروی لهم پرسیارانه‌ ده‌کردوه‌ هه‌زی ده‌کرد خوا بناسیته‌، جارێکیان پێغه‌مبه‌ر له‌ گه‌ل هاوڕێکه‌یدا که‌ سه‌رقالی له‌وه‌ پانندن بوون ده‌نگی ده‌هۆل و گۆرانی و شایی بیست له‌ شارد، بۆیه‌ داوای له‌ هاوڕێکه‌ی کرد تا یارمه‌تی بدات نه‌مشه‌و نه‌و به‌ لای ناژه‌له‌کانه‌وه‌ بیته‌ و پێغه‌مبه‌ر بچیت بۆ نه‌و ناھه‌نگه‌ و گوێ له‌ گۆرانی و ده‌هۆل بگریت و سه‌یری شاییه‌ که‌ بکات، به‌لام کاتێک چوو خوای گه‌وره‌ پاراستی له‌و تاوانه‌ و وای له‌ پێغه‌مبه‌ر کرد، که‌ خه‌وی لێ بکه‌ویته‌ و نه‌و گوناھه‌ نه‌کات و تا به‌یانی بیدار نه‌بوویه‌وه‌.

کاتێک شه‌وی دووه‌م هات، ویستی دووباره‌ بچیته‌وه‌ که‌چی هه‌ندی خوای گه‌وره‌ پاراستی و خه‌وی لێ که‌وت و گوێی لێ نه‌گرت سه‌یری نه‌کرد تا به‌یانی بیدار نه‌بوویه‌وه‌ که‌ به‌یانی له‌

^۱ - د.علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لاهیر (۵۵).

خمو هستا زانی که نه‌وه کاریکی باش نیه گوی بگریت له گورانی خراپ و شایه‌ک سه‌یر بکات که خراپه‌ی تیدا بیت، بویه بریاری دا نه‌چیت بو هیچ شایه‌کی خراپ مه‌گهر شایه‌ک که باش و پیک و پیک بیت.^۱

پرسیار: گرنه‌ترین وانه و سووده‌کانی نهم باسه بؤمیره

وه‌لام: لهم باسی خمو لیکه‌وتنی پیغمه‌مبه‌ردا نهم وانانه فیر ده‌بین:

۱- خوای گه‌وره هه‌میشه ناگاداری نی‌مه‌یه و هه‌ز ناکات خراپه بکه‌ین، بویه پیغمه‌مبه‌ری خه‌واند تا خراپه نه‌کات و گوی له شتی خراپ نه‌گریت و سه‌یری شتی خراپ نه‌کات.

۲- خوای گه‌وره پیغمه‌مبه‌ری پاراست، چونکه پیغمه‌مبه‌ر ده‌بیته مامۆستای مرۆفایه‌تی جا ده‌بیت که سیک که چاکه فی‌ری خه‌لکی ده‌کات، خوی خراپه نه‌کات و چاک بیت.

۳- نه‌گهر هاو‌پیه‌کمان ویستی کاریکی خراپ بکات نه‌بیت نی‌مه نه‌هیلین و به‌ قسه‌ی جوان و به‌بی تو‌په‌یی فی‌ری بکه‌ین که نه‌و کاره خراپه نه‌کات.

۴- نابیت نه‌گهر گه‌وره‌کاغان کاری خراپه‌یان کرد، نی‌مه‌ش وه‌ک نه‌وان بکه‌ین.

پرسیار: باپه‌ره‌ی پیغمه‌مبه‌ر که‌ی مرد و دواتر پیغمه‌مبه‌ر لای کی بوو؟

وه‌لام: باپه‌ره‌ی پیغمه‌مبه‌ر کاتیک مرد، که پیغمه‌مبه‌ر (۸) سالان بوو دوا‌ی نه‌ویش چوو بوو لای نه‌بو طالیبی مامی که زور پیغمه‌مبه‌ری خوش ده‌ویست.^۲

^۱ - عبدالله‌عزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژبان و ره‌وشتی پیغمه‌مبه‌ر، لاپه‌ره (۵۳-۵۴).

^۲ - ابن هشام: السیره النبویه، لاپه‌ره (۱۶۲).

پیغمه مبه (ﷺ) کاری بازرگانی فیر ده بیت

کاتیک محمد سهرقالی شوانی بوو نه بو طالیبی مامی حهزی کرد محمد فیری نیشیکی باشتر بکات که بریتیه له بازرگانی.

پرسیار: بازرگانی چ سوودیکی هیه؟

وه لām: له کاری بازرگانیدا نهم سوودانه دهست ده که ویت:

۱- کاری بازرگانی پاره و دهستکه و تیکی زیاتری تیدایه و زۆرتر دهوله مهنده ده بیت.

۲- له بازرگانیدا دهجیت بۆ شوینه کانی تر و خه لکی تر ده بینیت شاره زایان ده بیت و ده توانیت چ قسه یه کی باشت پییه بیکهیت بۆیان.

۳- نه و شتومهک و پتو یستیانه ی له ولات و شاره که تدا نین تۆ له رینگه ی بازرگانیه وه ده یه نیت بۆیان چی شتی زیادهش هیه ده یه ی بۆ شوینه کانی تر که نه و شته یان نیه، به وه ههردوو لا یارمه تی یه کتر ده دن، نه بو طالیب دهستی پیغمه مبه ری گرت و له گه ل کاروانیکی بازرگانی مه که که دا چوو به ره و بازرگانی کردن، نه بو طالیب له مه که که دا قسه ی ده کرد بۆ پیغمه مبه ر و هه ندی شتی فیر ده کرد و هه میشه له گه لیدا بوو و لیتی دوور نه ده که و ته وه.

کاتیک چوون بۆ لای پیاویتیکی مه سیحی که ناسراو به بوچه ریا، سهرقالی په رستنی خوای گه وه ره بوو، بوچه ریا نه و کاروانه بازرگانیه ی بینی بریاریدا هه موویان ده عوه ت بکات و لانی نه و نان بخۆن و قسه یان له گه لدا بکات.^۱

پرسیار: بۆچی بوچه ریا بریاریدا ده عوه تیان بکات؟

وه لām: چونکه کاتیک سهیری کاروانه که ی ده کرد هه ره له دووره وه بینی که په له هه ریک به سه ریانه وه سیبه ریان بۆ ده کات و له گه لیاندا دیت، بوچه ریا سه ری له مه سوپما و وتی نه مه رووداویتیکی سه رسوو په ننه ره و ده بیت بزانه بۆچی وایه؟ کاتیک کاروانه که هاتن بوچه ریا هه موویانی ده عوه ت کردن نانی بۆ ناماده کردن به لām نه و به دوا ی که سیکا ده گه را که له

^۱ ابن اسحاق: السيرة النبوية، لاپه ره (۱۲۲-۱۲۸).

ناو نهواندا نه‌بوو نهو کهسه‌یش پیغمه‌مه‌ر بوو بوچه‌یرا پرسیری کرد: کهستان ماوه نه‌هاتیبت بۆ نان خواردن؟ نه‌وانیش وتیان که‌سمان نه‌ماوه جگه له مندالتیکی بچووک که دامان ناوه له‌لای ناژه‌ل و شتومه‌که‌کاغان بیت.

بوچه‌یرا به په‌له بریاریدا نهو کوره‌ی بیینیت، کاتیک پیغمه‌مه‌ری بینی په‌کسه‌ر زانی که نهو پیغمه‌مه‌ره نهو پیغمه‌مه‌ره‌یه که خوی گه‌وره باسی ده‌کات بۆیه نه‌بو طالیبی بانگ کرد و له پهنایه‌کدا و به نه‌ینی پتی وت: نهو منداله جوان بیاریزه، نهو له داهاتوودا ده‌بیتسه گه‌وره‌ی مرۆفایه‌تی، له‌گه‌ل خۆشتدا مه‌یه بۆ نه‌م بازرگانیه، چونکه له‌وئ پۆمه‌کان ده‌یناسنه‌وه و ده‌یکوژن، به‌لکو بیبه‌وه بۆ ماله‌وه و به جوانی ناگاداری بکه و وریای به.

نه‌بو طالیبیش به گویی بوچه‌یرای کرد و پیغمه‌مه‌ری برده‌وه بۆ ماله‌وه و زیاتر وریای ده‌بوو،^۱ سوودی نه‌م پرووداوه:

۱- له‌م پرووداوه‌وه فیر ده‌بین ده‌بیت خۆمان یان برا یان منداله‌کاغان بیاریزین له ده‌ستی دوژمنانی نیسلام و نه‌هیلین زیانمان پئ بگه‌یه‌نن، چونکه نه‌وان رقیان له ئیمه‌یه.

۲- نه‌گه‌ر ئیمه چاک بین و راستگۆ بین له‌گه‌ل خوادا، نه‌وا خوی گه‌وره ده‌مانپاریزیت.

پیغمه‌مه‌ر (ﷺ) فیری جه‌نگ ده‌بیت

هۆزه‌که‌ی پیغمه‌مه‌ر، که هۆزی قوره‌یش بوو له‌گه‌ل هۆزیکێ تردا که ناری (هه‌وازن) بوو، تاوانی جه‌نگه‌که‌ش له نه‌ستۆی هه‌وه‌زанда بوون، واتا خه‌تاکه هی هه‌وازن بوو.

له‌م جه‌نگه‌دا پیغمه‌مه‌ر به‌شداری کرد و، یارمه‌تی مامه‌کانی خۆی ده‌دا و تیری ده‌دا به ده‌ستیانه‌وه، پیغمه‌مه‌ر له‌و کاته‌دا (۱۵) سالان بوو، له‌م جه‌نگه‌دا پیغمه‌مه‌ر به‌شداری کرد و هه‌ولێ خۆی دا و کۆمه‌لتیک شتی زۆر فیر بوو له باره‌ی جه‌نگه‌وه.^۲

چی تیگه‌یشتی له پروودای نه‌م جه‌نگه‌دا؟

^۱ - عبدالله‌عزیز پاره‌زانی: ژیاپی پیغمه‌مه‌ری مه‌زن عه‌مه‌ (ﷺ)، لاپه‌ره (۷۳-۷۴).

^۲ - عمود شاكر: خاتم الانبياء والمرسلين، لاپه‌ره (۴۶).

- ۱- تیگه‌یشتم نه‌گه‌ر جه‌نگ له‌ نیوان دوو لادا کرا ده‌بیټ من لایه‌نی حق و راسته‌که هه‌لبۆیڤم، نایا خزمه‌کانی خۆم بیټ یان بیگانه‌ بیټ، نه‌گه‌ر دوو که‌س جه‌نگیان کرد کامه‌یان راست و حق بوون پشتگیری نه‌وه‌یان ده‌که‌م.
- ۲- جه‌نگ مرۆفه‌کان فیڤی نه‌ترسی و نازایه‌تی ده‌کات، تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌یه له‌ سته‌مکاران.
- ۳- له‌ جه‌نگدا ده‌بیټ گوڤرایه‌لی گه‌وره‌تر له‌ خۆت بیټ و له‌ خۆته‌وه هه‌موو شتیک نه‌که‌یت.

هاو‌به‌یمانیتی (فضول)

پاش نه‌وه‌ی پیغمه‌مبه‌ر له‌ جه‌نگی (فوجار) دا فیڤی جه‌نگ بوو، خوای گه‌وره‌ ویستی وانه‌یه‌کی تری فیڤر بکات، نه‌ویش نه‌وه‌ بوو که‌ گه‌وره‌ی هۆزه‌کان کۆبوونه‌وه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی یه‌ک بگرن بۆ پشتگیری کردنی سته‌م لیکراوان و هه‌ژاران، هه‌روه‌ها پێکه‌وه‌ دژایه‌تی سته‌م کاران بکه‌ن، له‌م هاو‌به‌یمانیتییه‌دا پیغمه‌مبه‌ریش به‌شدار بوو.^۱

له‌مه‌وه‌ فیڤر ده‌بین که‌:

- ۱- پێویسته‌ دژایه‌تی سته‌مکار بکه‌ین و پالپشتی هه‌ژاران و بێکه‌سان بین.
- ۲- هه‌ر کارێک سوودی خه‌لکی تێدا‌بیټ و خراپ نه‌بیټ، ئێمه‌یش تێیدا به‌شدار بین.
- ۳- خوای گه‌وره‌ سته‌مکاری خۆش ناوێت، بۆیه‌ ده‌بیټ ئێمه‌ش خۆشمان نه‌وێت.

پرسیار:

- ۱- نایا تا ئێستا هه‌ولت داوه‌ یارمه‌تی هه‌ژار و سته‌م لیکراوێک بده‌یت؟
- ۲- نایا له‌ ده‌ورووبه‌رتدا که‌سی سته‌مکارت دیوه‌؟
- ۳- چ کارێک بکه‌یت باشه‌ بۆ نه‌وه‌ی نه‌هێلێت سته‌م لێ بکرت؟

^۱- ابن کثیر، البدایة والنهایة، به‌رگی یه‌که‌م، به‌شی دووهم، لاپه‌ره (۳۳۲-۳۳۵).

به‌ئێ مندالانی نازیز، هه‌میشه‌ سته‌مکار ده‌بیته‌ مایه‌ی له‌ناویردنی ژیاانی ناسایی و کامه‌رانی، نه‌گه‌ر هاتوو ئێمه‌ له‌سه‌ری بێده‌نگ بین و هه‌ول نه‌ده‌ین سته‌مکار بشکێنین، نه‌وا که‌سی سته‌مکار زال ده‌بیته‌ به‌ سه‌رماندا و به‌ پیتی ئاره‌زووی خۆی چی ده‌وێت ده‌یکات، سته‌مکار مائی خه‌لک ده‌بات، مندالان ده‌کوژیته‌ و خانوه‌کان وێران ده‌کات و شت گران ده‌کات و پیاوان ده‌کوژیته‌ و یان لییان ده‌دات، به‌لام نه‌گه‌ر هه‌موومان پێکه‌وه‌ له‌ دژی زابوه‌ستین، نه‌و کات هیچی پێ ناکریت و ئێمه‌ش پرزگارمان ده‌بیته‌.

بازرگانی پیغه مبه‌ر (ﷺ) بۆ خه‌دیجه

پیغه مبه‌ر کورپێکی گه‌نج و پێک بوو، نه‌و راستگۆ و ده‌ستپاک بوو، خه‌لکی به‌ (صادق الامین) راستگۆی ده‌ستپاک بانگیان ده‌کرد، هه‌رچی خه‌لک بوو خۆشیان ده‌ویست و متمانه‌یان پیتی بوو، خه‌دیجه که‌ کچی خوه‌یلید بوو، خزمی پیغه مبه‌ر بوو نه‌و ژنه‌ پێشتر شووی کردبوو، به‌لام ئیستا بێ میرده‌ و مال و سامانیکی زۆری بۆ ماوه‌ته‌وه‌، خه‌دیجه که‌ بیستبووی پیغه مبه‌ر به‌و جوژه‌ ده‌ست پاک و راستگۆیه‌ و خه‌لکی متمانه‌یان پیتی هه‌یه‌، داوای له‌ پیغه مبه‌ر کرد تا کاری بازرگانی بۆ بکات و له‌ به‌رامبه‌ردا برێک پاره‌ بدات به‌ پیغه مبه‌ر.

پیغه مبه‌ریش به‌مه‌ رازی بوو که‌ نه‌و کاته‌ کاری بازرگانی ده‌کرد بۆ خه‌دیجه نه‌و هه‌ر ده‌م ده‌ست پاک بوو له‌ کاره‌که‌یدا بۆ خه‌دیجه و هه‌ولێ ده‌دا زیانمند نه‌بیته‌ له‌ کاره‌که‌یدا، به‌م جوژه‌ به‌رده‌وام له‌ قازانج کردندا بوو.^۱

په‌ند و ئامۆژگاری

۱- ده‌بیته‌ ئێمه‌ی موسلمان به‌تال نه‌بین و کار بکه‌ین، نیت هه‌ر نیشیک بیت به‌لام ده‌بیته‌ نیشه‌که‌ سوودمند بیت نه‌وه‌ک ئیشیکێ هه‌رام و خراپ.

^۱ - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایحه (٦٢).

۲- نه‌گه‌ر راستگۆ و ده‌ست پاك بێن، خه‌لك متمانه‌ی هه‌بێت پێمان، نه‌و كات كارمان بۆ ده‌بێت و خه‌لك هه‌ز ده‌كات نیشی بۆ بكه‌مین چونكه‌ درۆی له‌گه‌لدا ناكه‌مین.

۳- نیشكردن بۆ ژن بێت یان بۆ پیاو ده‌بێت به‌ شتوازیكی رێك و پێك بێت.

پرسیار: بۆچی خه‌دیجه‌ پیغه‌مبه‌ری هه‌لبژارد بۆ کاری بازرگانی؟

وه‌لام: چونكه‌:

۱- پیغه‌مبه‌ر پێشتر شاره‌زای کاری بازرگانی بووبوو.

۲- پیغه‌مبه‌ر ده‌ست پاك و راستگۆ بوو، به‌لام خه‌لكی تر به‌ گشتی ناپاك بوون.

۳- پیغه‌مبه‌ر كۆرپێکی گه‌نج بوو ده‌یتوانی به‌ باشی نیشه‌كان ببات به‌ رێوه‌.

۴- خواى گه‌وره‌ وای كرد له‌ خه‌دیجه‌ نه‌و كاره‌ تا ژيانى پیغه‌مبه‌ر خوش بێت، پیغه‌مبه‌ر ماوه‌یه‌كی زۆر نه‌و نیشه‌ی ده‌كرد بۆ خه‌دیجه‌ و هه‌یج ناپاكیه‌كی له‌گه‌لدا نه‌نواند، بۆیه‌ خه‌دیجه‌ بریارێكی تازه‌ی دا بۆ پیغه‌مبه‌ر.

ژن هه‌تانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)

نه‌و بریاره‌ تازه‌یه‌ی كه‌ خه‌دیجه‌ داى بۆ پیغه‌مبه‌ر، نه‌وه‌ بوو داواى له‌ پیغه‌مبه‌ر كرد تا بپێته‌ هاوسه‌رى ژيانى و بپێته‌ داواى خه‌دیجه‌، كاتێك پیغه‌مبه‌ر نه‌مه‌ی بیست، داواكه‌ی خه‌دیجه‌ی قبوول كرد و بریاریدا بچێته‌ داواى، بۆ نه‌مه‌ش خزمان و نزیکانی خۆی نارد بۆ نه‌و كاره‌.

به‌لام باوكی خه‌دیجه‌ پازى نه‌بوو به‌و كاره‌ و هه‌زى ده‌كرد خه‌دیجه‌ شروى پێ نه‌كات، چونكه‌ نه‌و ده‌یووت پیغه‌مبه‌ر دايك و باوكی نیه‌ و، هه‌روه‌ها ده‌یووت پیغه‌مبه‌ر كۆرپێكی هه‌ژاره‌ و مال و، سامانی زۆرى نیه‌ وه‌ك خه‌دیجه‌ به‌لام خه‌دیجه‌، به‌ هه‌ر چۆن بپێت باوكی خۆی پازى كرد و، پیغه‌مبه‌ر له‌ ته‌مه‌نى ۲۵ سالیدا خه‌دیجه‌ی هه‌تتا كه‌ ته‌مه‌نى خه‌دیجه‌ له‌ ته‌مه‌نى پیغه‌مبه‌ر زیاتر بوو.^۱

^۱ - عه‌د مه‌لا فاتح: ژيانى پیغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ)، لاپه‌ره‌ (۳۷-۳۹).

همدېک ده لږ څه دې ۲۹ سال بووه و همدېکېش ده لږ ۴۰ سال بووه.

پرسياړ: پوچې پښتو مېر داواکې څه دې څه قبول کرد؟

وه لام: چونکه څه دې څه:

۱- ژنيکې زيرک و تڼگېشتو بو و له ژياندا ناقلانه ده ژيا.

۲- څه دې څه ژنيکې پټک و پټک و به پړوشت بوو که نه مېش لای پښتو مېر گړنگ بوو.

۳- څه دې څه له بواری دارايېده يار مېش پښتو مېرې دابو به وې هېلېژارد بو کارې بازگړگاني ناکار و پړفتاري جوان وا ده کات که همېشه نيمه له لای څه لکې ژير و عاقل و خوښه ويست بين و پړزمان بگړن، به لې... ده بېت که ساني نه فام و بې عه قلیش پړزمان نه گړن و به شتوازيکې که م سېرمان بگړن، وه چوڼ باوکې څه دې څه نه فامانه پښتو مېرې به دل نه بوو تا بېته هاوسه رې کچه کې، به لام که ساني ژير و تڼگېشتو وې وه څه دې څه ده زانسن کييان خوښ بووېت!

څه دې څه و پښتو مېر به خوښی و کامه راني ژيانيان به سهر ده برد و يه کتريان خوښ ده ويست، نه وان له کاره کانياندا پړوژيان ده کرد به يه کتر و گوښان ده گرت له قسه ي يه کتر، شهر و ناخوښی نه بوو له نيوانياندا و پړزي يه کتريان ده گرت، چونکه نه گړ مړوښه کان ژير و عاقل بن پټکه وه ده گوښين و له يه کتر تڼده گړن، به لام نه وانې ته نها پاره و دونيا و سهاره و شتيان ده ویت، دواتر له سهر شتي بچو وکتر ده يکېن به ناخوښی، چونکه نه وان عه قلی و ژيري و خوښه ويستيان ه لڼه بژاردوه.

پیغمه مبه و خدیجه چند مندالتیکان ده بیت که نه مانه ن:

۱- کوره کانی که ناویان: قاسم و عبدالله بوو، نهم دوانه هدر به مندالتی مردن، کاتیک مردن پیغمه مبه (ﷺ) دهیگرته باوهش و فرمیسیکی ده پزانده بویان و ده گریا بزیان، ناخو باوک مندالتی زور خوش دهویت، زیاتر له وهی مندال باوکی خوش دهویت.

۲- کچه کانی که ناویان: زهینه ب و پوقیه و ام کلثوم و فاطمه بسو، کچه کانی مانه وه و موسلمان بوون و کوچیان کرد بو مه دینه و شوویان کرد و به یتک و یتکی ژیان.^۱

* گرنکترین په نده کانی نهم باسه

۱- مردن له یتگی هه مووماندا به و گه و ره و بچوکی لا نه، کاتیک مردن هات بیر له وه ناکاته وه که نه مه بچوکه و نه وه پیره، به لکو کی ناوی نووسرابیت بو مردن ده بیت بریت و تاکه ساتیک پاش و پیشی نه له مهرگدا، وه ده بینین پیغمه مبه که به ته مه نه نامریت که چی کوره کانی که بچوکن ده مرن.

۲- گریان بو مردوه کامان شتیکی ناسایه، هدر که سیک نریکیکی بریت و خوشی بویت بوی ده گری، به لام نابیت گریانه که وا بیت دهنگی به رز بیته وه و قیژ و قاژ بکات و بدات له خو، چونکه خوا رقیه تی له و کاره ناپه سه نده.

دووباره ده بینین پیغمه مبه که سانیکی تری ده مرن که کوره خوشه ویسته کانی بوون، پیشتر یه که مجار باوکی مرد و پاشان دایکی مرد ننجا باپیری مرد نیستاش کوره کانی ده مرن و به جیتی ده هیلن، به لام پیغمه مبه (ﷺ) خوی پاده گریت و پازیه به نیشی خوی گه و ره.

پرسیار: نهی خدیجه چی کرد به مردنی کوره کانی؟

وه لام: خدیجهش له پیغمه مبه ری میتر دیه وه فتری خوراگری و ره وشت به رزی بوو بوو کارنی ناره و ناشرینی وای نه کرد که ببیته مایه ی نابروو چوونی، پیویسته نیمه ش نه گهر که سیک نریکمان مرد به دهنگی نرم بو خومان بگرین، نه وه هاوار و قاو و قیژ بکهین و

^۱ - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۶۲-۶۳).

دهنگمان دنیا بگریته‌وه و خۆمان بکێشین به خاکدا و بدهین له خۆمان، چونکه نه‌وه ره‌فتاری موسلمان نه‌یه و پیغمبره‌ی خواش (ﷺ) نه‌وه کاره‌ی نه‌کردووه و خواش پیتی رازی نه‌یه.

بنیادنانه‌وه‌ی که‌عبه

که‌عبه نه‌وه ماله‌یه له شاری مه‌که‌دا که ئێمه‌ی موسلمان له هه‌موو لایه‌کی جیهانه‌وه رووی تی ده‌که‌ین و کپ‌نووش ده‌به‌ین بۆ خوا به‌ره‌و رووی نه‌وه ماله‌، نه‌وه ماله‌ مالی خوای گه‌وره‌یه، به‌لام وا تینه‌گه‌ین خوا له‌وه ماله‌یه، به‌لکو خوای گه‌وره له هه‌موو شوێنێکی‌دا ناگای له ئێمه‌یه.

کاتی‌ک پیغمبر گه‌یشته ته‌مه‌نی ۳۵ ساڵ، خه‌لکی مه‌که‌که و یستیان که‌عبه بپروخێنن و هه‌م‌تر به جوانی و سه‌ر له نوێ دروستی بکه‌نه‌وه، به‌لام خه‌لکه‌که ترسیان هه‌بوو له‌وه‌ی بپروخێنن و ده‌یان‌وت نه‌گه‌ر بپتوو ئێمه که‌عبه بپروخێنن نه‌وا خوای گه‌وره له ناومان ده‌بات و پرومان ره‌ش ده‌کات، یه‌کێک له‌وانه ناوی (وه‌لیدی کوری موغیره) بوو، وتی من ده‌ست ده‌که‌م به‌ پروخاندنی که‌عبه، خۆ ئێمه ده‌مانه‌وێت هه‌م‌تر به تازیه‌ی دروستی بکه‌ینه‌وه، نامانه‌وێت بپروخێنن و وازی لی بێنن، ئینجا وه‌لید که‌وته پروخانی که‌عبه و هه‌مووان چاوه‌ڕێ بوون، نه‌گه‌ر خوا وه‌لید له ناو بیات نه‌وا ده‌ستکاری که‌عبه ناکه‌ن، به‌لام نه‌گه‌ر خوا هیچی لی نه‌کرد، نه‌وا نه‌وانیش ده‌ست ده‌که‌ن به‌ پروخاندنی که‌عبه و دوا‌ی پتکه‌وه دروستی ده‌که‌نه‌وه، خوای گه‌وره هیچی نه‌کرد به وه‌لید و خه‌لکه‌که‌ش خۆشی دا‌ی‌گرتن و که‌وته‌ پروخانی که‌عبه و سه‌ر له نوێ دروستیان کرده‌وه، هه‌موو هه‌ژو خه‌له‌کان له‌م کاره‌دا به‌شداریان کرد، نه‌وه کات هاته سه‌ر به‌رده ره‌شه‌که، هه‌موو هه‌ژێک ده‌یوت ده‌بی‌ت من به‌رده ره‌شه‌که بجه‌مه‌وه شوێنی خۆی خه‌ریک بوو له‌سه‌ر نه‌مه جه‌نگ به‌ریا ده‌بوو له‌ نێوانیاندا، دواتر که‌وته قسه‌کردن و پتکه‌که‌وتن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی هه‌ر که‌س بی‌ت بۆ لایان بیکه‌ن به‌ ده‌م‌پاست و دادوه‌ری نه‌وه کێشه‌یه تا نه‌وه چاره‌سه‌ریکیان بۆ بدۆزێته‌وه، هه‌موو سه‌یریان ده‌کرد تا بزانی کێ یه‌که‌م که‌س دیت بۆ لایان، کاتی‌ک سه‌یریان کرد له دووره‌وه که‌ستیک دیت، که‌ لی ورد بوونه‌وه دیتیان (عه‌مد)ه، هه‌موویان رازی بوون و وتیان (عه‌مد) راستگۆ و ده‌ست پاکه و ئێمه رازین نه‌وه بی‌ته دادوه‌ر له نێوانیاندا تا نه‌م کێشه‌یه‌مان چاره‌سه‌ر بکات، کاتی‌ک

باسی کیشه‌کیان کرد بۆ (محمد) و داوایان کرد قسه‌ی له‌سەر بکات، پیغمبر عه‌باکه‌ی خۆی هیتا و پای خست و بهره‌که‌ی خسته‌سەر عه‌باکه، پاشان داوای کرد هەر هۆزێک لایه‌کی عه‌باکه‌ بگرن و به‌رزی بکه‌نه‌وه و خۆشی له‌ سه‌ره‌وه بهره‌ده‌ ره‌شه‌که‌ی گرت و خسته‌یه‌وه شوێنی خۆی و کیشه‌که‌ی چاره‌سەر کرد.^۱

پرسیار: بۆچی بهره‌ده‌ ره‌شه‌که‌ نه‌وه‌نده‌ گرنه‌گ بوو لایان؟

وه‌لام: چونکه‌ نه‌و بهره‌ده‌ ره‌شه‌ به‌ردی به‌هه‌شت بووه و پیغمبر شاده‌م (علیه‌ السلام) کاتی‌ک هاتۆته‌ سه‌ر زه‌وی نه‌و به‌رده‌ی هیتاوه‌ له‌گه‌ڵ خۆیدا، بهره‌ده‌که‌ یه‌که‌ه‌جار زۆر سپی بووه، به‌لام دوا‌یی به‌ هۆی گونا‌ه و تاوانی خه‌لکه‌وه‌ ره‌ش بووه‌ته‌وه، کاتی ده‌چیت بۆ حه‌جی مالی خوا، ده‌بیت نه‌و بهره‌ده‌ ره‌شه‌ ماچ بکه‌یت.

* په‌نده‌ و نامۆ‌گاریه‌کان:

۱- نه‌گه‌ر و یستمان نیشی‌کی چاک بکه‌ین با نه‌ترسین، چونکه‌ خوای گه‌وره‌ پیتی خۆشه‌ نی‌مه‌ی به‌نده‌ی خوا نی‌شی باش بکه‌ین و هه‌ز نا‌کات خراپه‌کاری بکه‌ین.

۲- نی‌مه‌ ده‌بیت هه‌موو شتی‌که‌مان له‌به‌ر خاتری خوا خۆش بویت، نه‌و بهره‌ده‌ ره‌شه‌ نه‌گه‌ر له‌به‌ر خاتری خوا و پیغمبره‌که‌ی (ﷺ) نه‌بیت نی‌مه‌ وه‌ک به‌ردی تر سه‌یری ده‌که‌ین، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی پیغمبر (ﷺ) خۆشی و یستوه‌ و ماچی کردوه‌، بۆیه‌ نی‌مه‌یش خۆشان ده‌ویت و ماچی ده‌که‌ین، دوا‌ی نه‌م رووداوه‌ جو‌ریه‌جو‌رانه‌، به‌ره‌به‌ره‌ په‌یامی خوایی خۆی ده‌نواند بۆ پیغمبر و هه‌والیان پێ ده‌دا که‌ تۆی نه‌ی پیغمبر به‌م زووانه‌ ده‌بیته‌ پیغمبری هه‌موو مرۆفایه‌تی و ده‌بیت په‌یام و فره‌مایشی خوای گه‌وره‌یان پێ بکه‌یه‌نیت، له‌م کاره‌شدا نابیت واز به‌یتین و خوا نا‌گاداری تۆیه‌ و به‌لێن بیت سه‌رت بجه‌ین، به‌لێ له‌مه‌ودوا ده‌چینه‌ سه‌ر ژبانی پیغمبرایه‌تی پیغمبر و له‌ جیاتی ناوی (محمد) ده‌لێین: پیغمبری نازیزمان محمد (ﷺ).

^۱ محمد شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایحه (۴۷).

پرسپاره کانی به شی په که م

- ۱- پښتو مېر ناوی خوی و باوک و دایکی چیه؟ له کام پوژدا له دایک بووه.
- ۲- بۆچی خوی گه وړه هر به منډالان دایکی پښتو مېری مراندو خوشک و برای نه دا به پښتو مېر؟
- ۳- پښتو مېر دوی دایکی له لای کی بوو؟ سهرقالتی چی بوو؟
- ۴- گرنګترین ره وشته کانی پښتو مېر بزمیره له منډالیدا.
- ۵- پښتو مېر چون فیری شوانی بوو؟ سوودی شوانی چی بوو؟
- ۶- پښتو مېر چون فیری بازارګانی بوو؟ سوودی بازارګانی چی بوو؟
- ۷- پښتو مېر چون فیری جهنگ بوو؟ چ سوودنکی لی وهرګرت؟
- ۸- پښتو مېر له کام هاوپه یانیتیدا به شداری کرد و بۆچی نهو هاوپه یانیتیه به ستر؟
- ۹- خه لکی مه که سهرقالتی چ کاروباریک بوون؟
- ۱۰- خیزانی پښتو مېر ناوی چی بوو و چون هیئای؟
- ۱۱- بوچه را کی بوو؟ چ سوودنکی هه بوو بۆ پښتو مېر؟
- ۱۲- بۆچی پښتو مېر به منډالان نیردرا بۆ لادی؟
- ۱۳- بۆچی خه دیجه پښتو مېری هه لیزارد بۆ کاری بازارګانی کردن؟
- ۱۴- ناوی منډالان کانی پښتو مېر بزمیره و دواتر چییان به سهر هات؟

۱۵- پیغمبر له چ تمه نیکدا ژنی هیتا؟ ده توانیت باسی ژن هیتانه کدی بکویت؟

۱۶- که عبه کوټیه؟ موسلمانان بوجی خوشیان ده ویت؟ کی دروستی کرد؟

۱۷- بوجی خه لکی مه ککه ویستیان که عبه پروختن؟

۱۸- پیغمبر چۆن چاره سدری کتسه کدی نیوان خه لکی مه ککه ی کرد له سدر بهرده

په شه که؟

۱۹- نه برهه کی بوو؟ ویستی چی بکات؟ خوی گه وره چی پی کرد؟

۲۰- کی شیري ددها به پیغمبر؟ دواپی چی کرد به پیغمبر؟

به‌شی دووهم

دابه‌زینی سروش (وه‌هی) یو پیغمبر (ﷺ)

پیغمبر محمد (ﷺ) ماوه‌یه‌ک پېش نه‌وی بیټ به پیغمبر، چەند جوړه گۆرانیکی یینی له ژبانی خویدا، که نه‌وانه ناماژه‌ی پېشتر بوون یو پیغمبرایه‌تی محمد (ﷺ).

یه‌که‌جار خه‌و بینین بوو، پیغمبر (ﷺ) خه‌وی ده‌بینی و خه‌وه‌که‌ی به‌راست و دروست ده‌هاته دی و هیچ جوړه ناراستیه‌کی تیتدا نه‌بوو، دواتر پیغمبر حەزی ده‌کرد ماوه‌یه‌ک به‌ته‌ن‌ها بیټ و له چۆله‌وانیدا بژیت، بۆ نه‌وه‌ش له سالتیکدا مانگیک ده‌چوو بۆ نه‌شکه‌وتیکی ده‌ورویره‌ی مه‌ککه‌ پتی ده‌وترا نه‌شکه‌وتی (حراء)،^۱ پیغمبر (ﷺ) له‌وتیدا بیرى له‌وه ده‌کرده‌وه که ناکریت نه‌م دنیا و ژبانه‌هر وا بپروات به‌رېوه و گه‌وره و دروستکەر و سه‌ره‌رشتکاریکی نه‌بیټ، به‌لې پیغمبر به‌دوای خوادا ده‌گه‌را، کاتیک پیغمبر ته‌مه‌نی چل سالان بوو، له مانگی ره‌مه‌زاندنا چوو بۆ نه‌شکه‌وتی حراء.

له‌وی که‌وته‌پاز و نیاز و بیر کردنه‌وه، نه‌شکه‌وتیک دور له‌شار بوو، چۆل بوو که‌سی تیتدا نه‌بوو، نه‌شکه‌وته‌که‌تاریک بوو چونکه‌شو داهاتبوو دنیا تاریکی کردبوو.

له‌وکاته‌دا فریشته‌یه‌کی خوا هات و به‌وپه‌رې توندی باوه‌شی کرد به‌پیغمبردا و پیغمبرى گوشى، خه‌ریک بسو پیغمبر نیسکه‌کانی بشکیت هینده‌توند فریشته‌که‌گرتبوویه‌خۆ، پیغمبر (ﷺ) ته‌واو ترس و بیم دایگرت و نه‌یده‌زانی چی بکات و ده‌سته‌وسان وه‌ستابوو.^۲

فریشته‌که‌پتی وت بخوینه (اقرا)، پیغمبر فه‌رمووی: من خوینده‌وار نیم و نازانم بخوینم، ناخو پیغمبر فیری خویندن نه‌کراوو، فریشته‌که‌دووباره‌ی کرده‌وه (بخوینه) و پیغمبریش (ﷺ) هه‌مان وه‌لامی دانه‌وه، تا سى جار نه‌م شته‌دووباره‌بوویه‌وه نه‌وکات

^۱ - ابن اسحاق، الاسيرة النبوية: لایره (۱۶۸).

^۲ - عبدالعزيز پاره‌زانی: ژبانی پیغمبرى مه‌زن محمد (ﷺ)، لایره (۱۰۷).

فریشته که نهم نایه‌ته‌ی قورنانی به‌سمر دا خوینده‌وه و فیری کرد ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق﴾.^۱
واتا: به ناوی ئەو پەرورەدگارەوه بخوینە که دروستی کردوی و خولقینەرە.

ئینجا فریشته‌که به پیغمه‌مبەری راگمیاندا که خوای گەورە تسۆی کردووه به پیغمه‌مبەر و ده‌بیت په‌یامی خوا بگه‌یه‌نیت به مرۆفایه‌تی.^۲

پرسیار: ئەو فریشته‌ی هات بۆ لای پیغمه‌مبەر (ﷺ) ناوی چی بوو؟

وه‌لام: ئەو فریشته‌یه ناوی (جویره‌ئیل) بوو که چوو به‌ بۆ لای هه‌موو پیغمه‌مبەرانی تر و په‌یامی خوای گەورە‌ی گه‌یانده‌وه پێیان.^۳

پرسیار: یه‌که‌م نایه‌تی قورنانی که دابه‌زی بۆ سەر پیغمه‌مبەر (ﷺ) کام نایه‌ت بوو؟

وه‌لام: یه‌که‌م نایه‌ت نایه‌تی ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق﴾ بوو.

* پەند و نامۆزگاری:

۱- پێیوسته‌ موسلمان هه‌میشه‌ بیری خوای گەورە بکاته‌وه و جار جارێک به‌ ته‌نها دابنیشیت و سوپاسی خوا بکات و له‌ خوای گەورە بپاڕێته‌وه.

۲- نه‌رکی سەر شافانه‌ وه‌ک چۆن نوێژ ده‌که‌ین، به‌و جوژه‌یش زانست فیر بین، چونکه‌ خوای گەورە فەرمانی پێ کردووه‌ن فیری زانست بین، بۆیه‌ هه‌ر که‌س خۆی فیری زانست نه‌کات نه‌وا به‌ گوێرایه‌لی خوای نه‌کردووه‌.

۳- خوای گەورە هه‌میشه‌ ناگاداری ئێمه‌یه‌ و قسه‌ی خۆی ده‌نیریت بۆمان (قورنانی پیروژ).

۴- پێیوسته‌ هه‌رچی زانستی‌کمان وه‌رگرت، فیری خه‌لکی تری بکه‌ین، تا به‌ گوێی فەرماشتی خوا بکه‌ن و نه‌هێلێن خه‌لک نه‌زان و نه‌خوینده‌وار بن.

^۱ - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایه‌ره (۵۹).

^۲ - د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۶۸).

^۳ - ابن هشام، السيرة النبوية، لایه‌ره (۲۱۶).

۵- هدر کەس فێری زانست بێت، ئەوا فەرمانی خۆی گەورە‌ی بە جێهێناوە، بەهەشت شۆتێهتی، بەلام بە مەرجێک زانستیکی چاک وەرگیریت و لە قسە‌ی خوا لانەدات.

پرسیار: ئە‌ی دۆ‌ای ئە‌و پرووداوە پیغمبەر (ﷺ) چی کرد؟

وەلام: دۆ‌ای ئە‌و پرووداوە پیغمبەر (ﷺ) بە پە‌له گە‌راپە‌وه بۆ مالمه‌ و چووبه ژووره‌ و زۆر ترسابوو، داوای کرد لە خە‌دیجە‌ی خێزانی کە بە‌تانی ب‌دات بە سە‌ریدا و دای بپوشیت، چونکە پیغمبەر گیان (ﷺ) لە‌رز و تا دایگرتبوو وای دە‌زانی ئە‌و پرووداوە زبانی پێ‌ دە‌گە‌یه‌نیت، خە‌دیجە‌ش بە گوتی پیغمبەر (ﷺ) ی کرد و دای پۆشی و دلنە‌وایی پیغمبەر‌ی دە‌داپە‌وه و پێ‌ی دە‌وت تۆ هیچ زیانت لێ‌ ناکە‌ویت چونکە تۆ میهرە‌بان و پوو‌خۆش و بە‌سۆز و بە‌رحم بوویت لە‌گە‌ڵ خە‌لکدا و خراپە‌ت نە‌بووه.

دواتر کاتێک پیغمبەر (ﷺ) ماوه‌یه‌ک لە‌ ناو جینگە‌دا کە‌وت، خە‌دیجە‌ بە پە‌له چوو بۆ لای نامۆ‌زایە‌کی کە‌ ناوی (وهره‌قه‌ی کوری نە‌وفە‌ل) بسوو، لە‌وێ‌ باس و خواسە‌کە‌ی باسکرد بۆ وەرە‌قه‌، ئە‌ویش بە خە‌دیجە‌ی وت مە‌ترسە‌ و بپۆ پیغمبەر بێنە‌ بۆ لام با قسە‌ی لە‌گە‌ڵدا بکە‌م و لە‌ نزیکە‌وه ببینە‌م، خە‌دیجە‌ش بریاریدا پیغمبەر (ﷺ) ببات بۆ لای وەرە‌قه‌ و پێکە‌وه چوون بۆ لای، لە‌وێ‌ پیغمبەر (ﷺ) باس و پرووداوە‌کە‌ی بۆ گێ‌راپە‌وه، وەرە‌قه‌یش پێ‌ی وت کە‌ تۆ بوویت بە پیغمبەر‌ی خوا و ترست نە‌بیت، ئە‌و فریشتە‌یه‌ش لە‌ لای خواوە‌ هاتوو بۆ لات، دە‌بیت تۆ لە‌مە‌ودوا خە‌لک بانگ بکە‌یت بۆ لای ناینی خوا و فێری ئیسلامیان بکە‌یت، بە‌لام خە‌لکی لە‌ دژت پادە‌وه‌ستن و رقیان دە‌کە‌ویت لێ‌ت، بۆ‌یه دە‌بیت خۆت رابگیریت و واز نە‌هێنیت تا ئە‌و کاتە‌ی سە‌رده‌کە‌ویت، پیغمبەر (ﷺ) سە‌ری سو‌رما لە‌و قسە‌یه‌، بە‌لام باوهری پێ‌ی هە‌بوو و لە‌گە‌ڵ خە‌دیجە‌دا گە‌راپە‌وه بۆ مالمه‌ و بریاریدا دە‌ست پێ‌ بکات.^۱

پرسیار: بۆ‌چی خە‌دیجە‌ وەرە‌قه‌ی هە‌لبژارد تا پیغمبەر (ﷺ) ببات بۆ لای؟

وەلام: چونکە وەرە‌قه‌ کە‌سیکی خۆتندە‌وارو زیرە‌ک بوو، ئە‌و شارە‌زای ناینە‌کانی تر بسوو، دە‌یزانی لە‌ ناینە‌کانی تر چۆن باسی پیغمبەر‌ایە‌تی کراوه‌.

^۱ - ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، بە‌رگی یە‌کە‌م، لا‌پەرە (۶۴۸).
^۲ - ابن کثیر: الب‌داية والنهاية، بە‌رگی دوو‌ەم، بە‌شی سێ‌بە‌م، لا‌پەرە (۴-۳).

پرسیار: بۆچی خەڵک رقیان دەکەوت لە پیغه مبه‌ر (ﷺ) کەچی پێشتر خۆشیان دەوێست؟
 وەلام: چونکە کاتێک پیغه مبه‌ر (ﷺ) باسی نیسلامیان بۆ بکات، شەیتان خەڵکە کە هان
 دەدات تا رقیان لێ بکەوێت، هەروەها خەڵکە کە حەزبان لە کاری خراپە و پیسی و
 بەدەرەفتاری بوو، پیغه مبه‌ریش (ﷺ) پێی فرموون کە لە جیاتی خراپە چاکە بکەن، بۆیە
 رقیان کەوت لە پیغه مبه‌ر (ﷺ).

* پەند و نامۆڤگاری:

۱- هەر کارێکمان کرد پروداوێک پرویدا دەبێت پاورێ بکەین بە کەسانی دۆست و ژێرو
 خۆشەویستمان وەک دایک و باوک و مامە و خال و پوو و خوشک و برا و ژن و کەسانی تری
 باش، وەک چۆن پیغه مبه‌ر (ﷺ) قسەی کرد بۆ خەدیجەیی خێزانی و ناگاداری کردەوێ لە
 پروداوێ کە.

۲- دەبێت کارە گەرم و پروداوێ گەرم کە کافان لای هەموو کەسێک باس نەکەین و بزانی
 کێ شارەزایە بچین بۆ لای ئەو وەک چۆن خەدیجە چوو بۆ لای وەرەقەیی کورێ نەوفەل کە
 کەسێکی شارەزا و زانا بوو لەو بوارەدا.

۳- کاتێک دەمانەوێت کێشە و گرفتێک چارەسەر بکەین، دەبێت بە وردی و بە جوانی
 پروداوێ کە باس بکەین و درۆی تێدا نەکەین تا کەسی شارەزا بزانی پروداوێ کە چۆن بوو و
 چارەسەری دروستمان بۆ بێت.

۴- نەگەر خەڵکی لەسەر نایینی نیسلام رقی لیتمان کەوت و دژایەتی کردین نابێت ئێمە
 بترسین و واز بهێنین، چونکە ئێمە خوای گەورە یارمەتیمان دەدات.

پرسیار: نایا وەرەقەیی کورێ نەوفەل خۆی موسلمان بوو؟

وەلام: بەلێ وەرەقەیی کورێ نەوفەل کەسێکی چاک بوو پیغه مبه‌ر (ﷺ) لەو بارە یەو
 دەفرمووێت وەرەقە لە بەهەشتدا یە و قسەی پێ نەئێن.^۱

۱- د. علی محمد عەبد الصلّاب، السیمة النبویة، لایەرە (۸۱).

۵- نه گمر تروشی پرووداوتک بووین و ترساین، نابیت بهردهوام له جیگه دا بکهوین و له مالهوه نهیهینه دهرهوه و بهردهوام بترسین، وهك چۆن دهیینین پیغمه مبر (ﷺ) دواى شهوه له جیگه دا هاته دهرهوه و ترسى نهما و دههات و دهچوو قسهی ده کرد بۆ خهلك و ههولئ ده دا باسی نیسلامیان بۆ بکات، خواى گهروه دواتر نایهتی تری دابه زاند بۆ پیغمه مبر (ﷺ) و پیتی فرموو: ﴿یاایها المدثر قم فأنذر﴾، ئهی شهوی خۆت داپۆشیوه و له جیگه دا بیت ههسته و خهلكی بیدار بکهروه و نایینی نیسلامیان پتی گهیه نه.

به ند و نامۆزگاری

خواى گهروه هه موو جارێك نایهتی دابه زاند بۆ سه ر پیغمه مبر (ﷺ) تا پیغمه مبر (ﷺ) فیر بکات که خواى گهروه شه له بیر ناکات و هه میشه ناگای لییه تی، ههروه ها بۆ شهوی پیغمه مبر (ﷺ) بهردهوام نایینی خوا بگهیه نیت بهو خه لکه و نهوه ستیت، بۆیه ده بیت نیه ییش وهك پیغمه مبر (ﷺ) بکهین و بهردهوام زانست وه ر بگرین و قورئان بخوینینه وه و لای مامۆستا که مان واتای فیر بیین و به گوئی قورئان بکهین دواش خه لکی تر فیر بکهین به تابییه ت خزمانی خۆمان.

بانگهواز به نهینى

دواى شهوه پیغمه مبر (ﷺ) دهستی کرد به بانگهواز به نهینى بۆ نایینی نیسلام.

پرسیار: بانگهوازی نهینى واتای چیه و چه ندێك بهردهوام بوو؟

وه لām: بانگهوازی نهینى واتا بانگکردنی خه لک به نهینى بۆ نایینی نیسلام، واتا متمانه ت به کئ بوو، بچیت بۆ لای و به نهینى که کهس پیتان نه زانیت باسی نایینی نیسلامی بۆ بکهیت تا موسلمان بیت، نه م بانگهوازه نزیکه ی سئ سالی خایاند.^۱

موسلمان بوونی مالی پیغمه مبر (ﷺ)

له مالی پیغمه مبردا (ﷺ) خه دیچه ی خیرانی یه که م کهس بوو له نیو نافره تاندا که موسلمان بوو، خه دیچه کاتیك راستگۆی و دهست پاکی پیغمه مبر (ﷺ) ی بینى ههروه ها

^۱ - محمد سعید رمضان البرطی: فقه السيرة النبویه، لایمه (۶۸).

به‌هۆی خۆشه‌ویستی زۆری بۆ پیغممبه (ﷺ) باوه‌ری هێنا به‌ئاینی نیسلام و موسلمان بوو، پاشان کچه‌کانی پیغممبه (ﷺ) یه‌ک یه‌ک موسلمان بوون به‌و هۆکاره‌ی ئاکاری جوان و هه‌لۆیستی بلندی ناینداری دایک و باوکی خۆیان ده‌بینی و پازی بوون لێیان.^۱

به‌ند و نامۆزگاری

۱- پێویسته‌ ناکار و ره‌فتارمان هێنده‌ جوان و بلند بێت، هه‌مووان پازی بن به‌ ره‌فتارمان، به‌ تایبەت ماله‌وه‌مان و خزمانمان تا به‌ هۆی نه‌و ره‌فتاره‌ جوانانه‌مانه‌وه‌ له‌ئاینی نیسلام تێبگه‌ن و نه‌وانیش وه‌ک ئیمه‌ بکه‌ن.

۲- پێویسته‌ که‌سی موسلمان پێش نه‌وه‌ی قسه‌ی چاک و خێر بکات بۆ خه‌لکی تر و یارمه‌تیان بدات، ده‌بێت یارمه‌تی ماله‌وه‌ی خۆی و نزیکه‌کانی بدات و قسه‌ی چاکیان بۆ بکات، وه‌ک چۆن پیغممبه (ﷺ) یه‌که‌نجار ماله‌که‌ی خۆی فێر کرد.

موسلمان‌بوونی (عه‌لی کو‌ری نه‌بو تالیب)

پرسیار: عه‌لی کی بوو؟ چ په‌یوه‌نده‌کی هه‌بوو به‌ پیغممبه‌ره‌وه‌؟

وه‌لام: عه‌لی کو‌ری نه‌بو تالیب بوو، نه‌و نامۆزای پیغممبه‌ر (ﷺ) بوو، که‌سیکی که‌م ته‌مه‌ن بوو، وانا مندال بوو، له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌بو تالیب پیر بوو نه‌یده‌توانی سه‌ره‌رشتی منداله‌کانی خۆی بکات، بۆیه‌ پیغممبه‌ر (ﷺ) عه‌لی هێنایه‌ لای خۆی و نه‌رکی به‌خێوکردن و سه‌ره‌رشتی کردنی گرته‌ نه‌ستۆی خۆی،^۲ عه‌لی کاتێک زانی به‌ نایینی نیسلام، یه‌که‌سه‌ر موسلمان بوو^۳ بۆیه‌ یه‌که‌م مندال که‌ موسلمان بوو عه‌لی بوو.

^۱ - د. علی محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایه‌ره (۸۶-۸۷).

^۲ - عبدالعزيز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و ره‌وشتی پیغممبه‌ری، لایه‌ره (۶۶).

^۳ - د. حامد احمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، لایه‌ره (۸۲).

په ند و ناموژکاری

۱- پټوښته نښه ش وهك پټغه مېر (ﷺ) به وه فا بين بهرامېر به خزم و كهسه كاغان و نه گمر كه سټك چاكه به كى له گه لدا كردين، نښه ش هه ول بده ين چاكه كى له گه لدا بكښه وه، وهك چوڼ پټغه مېر (ﷺ) چاكه كى كرده وه له گه ل نه بو تاليبى ماميدا.

۲- موسلمان بوون به گوره يى و بچووكى نښه، به لكو به وه به كى زووتر موسلمان ده بيت، عدلى كورې نه بو تاليبش كه موسلمان بوو له پټش زوړه ي زوړى گوره كانه وه موسلمان بوو، مندالانى نازيزش ده بيت بزاند كه تنها پياوه گوره كان كارى چاكه ناكمن، به لكو نه مړوښ مندالان ده توانن يارمه تى دهوروبه ر بده ن و كارى چاكه بكمن و پټش گوره كان بكه ون.

۳- پټوښته يارمه تى خزمه كاغان بده ين و چى كاريكى چاكمان پى ده كړتت بوږيان بكښ، ده بينن پټغه مېر (ﷺ) يارمه تى خزمه كانى خوږى ددها و سهردانى ده كړدن.

پرسيار: نايا نه بو تاليبى باوكى عدلى كه مامى پټغه مېر (ﷺ) بوو موسلمان بوو؟
وه لام: نه خير نه بو تاليب موسلمان نه بوو، به لام پشتگيرى پټغه مېر (ﷺ) ي ده كړد.

موسلمان بوونى (نه بو به كرى صديق)

نه بو به كرى هاوړتې گيانى به گيانى و خوښه ويستى پټغه مېر (ﷺ) بوو نه وه هر له سهره تاوه كه سټكى رټك و پټك و به ناگا بوو و حذى به هاوړتېه تى پټغه مېر (ﷺ) بوو، نه بو به كرى كه سټكى ناسراوى مه ككه و ده وله مه نديش بوو، كاتيك نه بو به كرى هه والى نه وه ي بېست كه ناينى نيسلام دابه زيوه، يه كسهر موسلمان بوو، بوو به يه كيك له وه كه سانه ي كه بانگه وازى ده كړد بو نيسلام چهندين كه س له سهر ده ستى نه بو به كرى موسلمان بوون، له نيو گوره و پياوه كاندا نه بو به كرى يه كم كه س بوو كه باوه رپى هيتا به پټغه مېر (ﷺ) ^۱.

^۱ - ابن كثير: البداية والنهاية، برمگى دووه، به شى سټيم، لاپه ره (۳۰).

پرسیار: بۆچی به نه بو به کریان دهوت صدیق (راستگوز)؟

وه لām: له بهر نه وه ی نه بو به کر زۆر باوه ری هه بوو به پیغه مبه (ﷺ) و هه رچیه ک
فه رمووده ی پیغه مبه (ﷺ) بوایه دهیوت راست ده کات و هیچ گومانیکه ی نه بوو له راستی
فه رمووده کانی.

پرسیار: کێ هه والی هاتنی نایینی نیسلامی گه یاند به نه بو به کر؟

وه لām: نه و که سه ی نه و هه والی دا به نه بو به کر، خودی پیغه مبه (ﷺ) بوو که چو بۆ
لای نه بو به کری هاو پتی دیرینی و له بهر نه وه ی متمانه ی ته واری هه بوو به نه بو به کر، پر یاری
دا نه و هه والی پی بدات، نه بو به کریش یه کسه ر باوه ری پی هینا.

په ند و نامۆزکاری

۱- نه گه ر ما تمانه مان به هه ر هاو پتی که ی چاکمان هه بوو، با نه یینی و گرت و با سه کاغان
لای نه و باس به کین، چونکه هاو پتی چاکه به متمانه ده توانیت یارمه تیت بدات.

۲- نه گه ر موسلمان ده وله مه ند بیته، ده توانیت مال و سامانه که ی له ڕتگه ی خیر و
چاکه دا به کار به یینیت، به لām که سه ی هه ژار ناتوانیت یارمه تی خه لکی هه ژار بدات به پاره،
بۆیه موسلمان ده بیته هه ول بدات له ڕتگه ی حه لاله وه و به و جۆره ی خوا پیته خۆشه مال و
سامان به ده ست بخت.

۳- که فه رمووده یه کمان بیست، که و ترا نه مه فه رمووده ی دروستی پیغه مبه (ﷺ) ه
ده بیته به بی بیر کرد نه وه و دوودلی یه کسه ر باوه ری پی به کین وه به راست و دروستی بزانی،
چونکه پیغه مبه (ﷺ) له خۆیه وه قسه ناکات به لکو نه و په یامی خوا ی گه وه ی پیته.

۴- نه گه ر قسه یان فه رمووده یه کمان وه رگرت، ده بیته هه ول به دین یه کسه ر بیگه یه دین به
که سانی تری جی متمانه، تا نه وانیش لیتی سوود مه ند بن و نیتمیش خیرمان بۆ بنووسیت.

پرسیار: دواى موسلمان بوونی ئەم کەسانە چى پرویدا؟

وە‌لام: دواى ئەو هەریەک لەوانەى موسلمان بووبون هەولیان دەدا کە سێکی تر موسلمان بکەن و ئاینی خۆى پێ بگه‌یه‌نن، ئەو بە‌کر لە دواى پیغه‌مبەر (ﷺ) یە‌کەم کەس بوو کە کە سێکی زۆر لە‌سەر دە‌ستی ئەو موسلمان بوون، بە‌مه‌ پێ‌ژەى موسلمانە‌کان زیادى کرد و ژمارە‌یان زۆر بوو، نێ‌تر نە‌یاندە‌توانی بە‌ ناسانی بە‌ یە‌کتر بگە‌ن و پیغه‌مبەر (ﷺ) ببینن و گۆی بیستی فەر‌مووده‌کانى بن.

پرسیار: پیغه‌مبەر (ﷺ) چ چاره‌سە‌رتیکى دۆ‌زیه‌وه بۆ ئەو گرتە؟

وە‌لام: پیغه‌مبەر (ﷺ) بۆ ئەو‌ه‌ی ئەو گرتە چاره‌سەر بکات و هە‌موویان بتوانن پێ‌کە‌وه کۆ ببه‌ن و یە‌ک‌تری ببینن، بپاریدا مالتیک هە‌لبۆ‌زێ‌ت تا هە‌مویان تێ‌یدا کۆ ببه‌ن و، بۆ ئە‌وه‌ش پیغه‌مبەر (ﷺ) مالتی (ئە‌رقە‌مى کورپى ئە‌رقە‌مى) هە‌لبۆ‌زارد تا موسلمانان بە‌ نه‌یتى بێ با‌وه‌ران تیا‌یدا کۆ‌ببە‌ن و بتوانن پیغه‌مبەر (ﷺ) ببینن تا با‌سێ نێ‌سلا‌میان بۆ بکات.^۱

پرسیار: بۆ‌چى پیغه‌مبەر (ﷺ) مالتی ئە‌رقە‌مى کورپى ئە‌رقە‌مى هە‌لبۆ‌زارد؟

وە‌لام: پیغه‌مبەر (ﷺ) لە‌بەر ئە‌م هۆ‌کارانه مالتی ئە‌رقە‌مى کورپى ئە‌رقە‌مى هە‌لبۆ‌زارد:

۱- لە‌بەر ئە‌وه‌ی ئە‌رقە‌مى کورپى ئە‌رقە‌مى هە‌لبۆ‌زارد خۆى وە‌ک موسلمان نیشان نە‌دا‌بوو، بۆ‌یه‌ هێ‌چ کەس گومانى نە‌دە‌برد موسلمانان لە‌و کۆ‌ببە‌ن و گە‌ت و گۆ بکە‌ن، خۆ ئە‌رقە‌م خۆى موسلمان بوو، بە‌لام لە‌ لای بێ با‌وه‌ران خۆى بە‌ موسلمان نیشان نە‌دە‌دا و کە‌س نە‌یە‌زانى ئە‌رقە‌م چى دە‌کات و موسلمان بوو.

۲- ئە‌رقە‌م لە‌ هۆ‌زێ‌ک بوو کە دژى هۆ‌زى هاشمیه‌کان بوو، واتا نە‌گە‌ریش بێ با‌وه‌ران بیا‌زانیا‌یه‌ کە ئە‌رقە‌م موسلمان بوو و موسلمانان دە‌چنە‌ ماله‌کە‌ی نە‌یاندە‌توانی هێ‌رش بکە‌نە

^۱. محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لا‌هه‌ره (٦٥).

سہری و مالہ کہی ویران بکھن و موسلمانان بکوژن، چونکہ نہ گھر نہ وہیان بکردایہ جہنگ لہ نیوان ہمدوو ہوزہ کہدا پروی دہدا.

۳- نمرقم تہ مہنی زور نہ بوو، نمو ۱۶ سالان بوو، بڑیہ کس گومانی نہ دہچوو بڑ نہوی کہ سیکی بچوکی وا بتوانیت کاریکی وا گمورہ بکات.

۴- مالی نمرقم لہ دہرہوی شارد بوو، موسلمانہ کانیش بہ شہودا دہچون بڑ نہوی، نیر بڑیہ شوتنہ کہیان نادیار بوو بڑ بیباوہ پان و لہوی بہ بی خہم کڈدہ بوونہ وہ.

بہند و ناموژکاری

۱- لیرہوہ فیری نہوہ دہ بین کہ ہاوہ لان چہندہ گوپرایہ لی پیغمبر (ﷺ) بوون و کہسیان لاساری نشان نہدہدا و بلی با مالیکی تریان لہ شوتنیکی تر بیت، بہ لکو بہ کسر ہمدوویان پازی بوون و نامادہ بوون بہ شہوو پوژ لہ خزمہتی فہرمودہ کانیدا بن.

۲- نہ بیت کاتیک نیشیک دہ کہین لہ خومانہوہ دہست پی نہ کہین، بہ لکو دہ بیت بری لی بکہینہوہ و بزاین چون باشہ وا بکہین، ہمدوہ چون پیغمبر (ﷺ) لہ کارہ کانیدا ورد دہبوویہوہ و سہیری دہ کرد چون زور باشہ بہو شتوازی دہ کرد.

۳- ہوزاہی تی یان نہتہواہی تی گرنگ نیہ لہ نایندا، بہ لکو گرنگ نہوہیہ موسلمان بین، براکانی نئمہ نہوانہن کہ موسلمانن دہبینن پیغمبر (ﷺ) سہر بہ ہاشیہ کانہ، نمرقمہدیش سہر بہ مدخومیہ کانہ نم دوو ہوزہ دڑی یہ کتر بوون، کہچی پیغمبر (ﷺ) و نمرقم یہ کتریان زور خوش دہویست و ہیچ گوئیان نہدہدا بہ دوژمنایہ تی ہوزہ کانیان چونکہ نہو ہوزانہ لہ سہر شتیکی ناراست و بی بنہما جہنگیان دہ کرد و ہیچ کامیکیان نہچووہوونہ ناو نیسلامہوہ.

۱. د. علی محمد محمد الصلابی، السیرۃ النبویۃ، لایپز (۱۹۹).

پیغه مبه‌ر (ﷺ) چ وانیه کی فیری هاوه لآن کرد؟

پیغه مبه‌ر (ﷺ) کاتیک وانیه کی فیری هاوه لآن ده کرد و له مالی ثمرقم کۆی ده کردنمه، چمند وانیه کی گرنگی فی‌ر ده کردن، گرنگترینان نه مانه بوون:

۱- باوه‌ریوون به خوی گه‌وره و پشت به‌ست به خوا: پیغه مبه‌ر (ﷺ) فیری ده کردن که تمنها خواجه‌ک نه‌م ناسمان و زه‌وی و شتانه‌ی دروست کردوه و ده‌یانه‌ریزیت، تمنها (الله) یه، خودا مرۆقه‌کان دروست ده‌کات و گیانیان به به‌ردا ده‌کات و رۆزیان ده‌دات هه‌روه‌ها نایینه خۆی ده‌نیریت بۆیان تا وه‌ری بگرن و گومرا نه‌بن، جا هه‌ر که‌سیک باوه‌ری هینا به‌و نایینه نه‌او خوی گه‌وره‌ی له پشت و خوی گه‌وره ده‌یانه‌ریزیت یان نه‌ویه خوی گه‌وره سه‌ری ده‌خات به‌سه‌ر بی باوه‌راند و له دوا‌رۆشدا ده‌یخاته به‌هه‌شتی به‌رینه‌وه، یان نه‌ویه خوی گه‌وره شه‌یدی پی ده‌به‌خشیت و به ده‌ستی بی باوه‌ران ده‌کوژیت، نه‌و کات خوی گه‌وره یه‌که‌سه‌ر ده‌یاته‌وه بۆ لای خۆی و چی ده‌ویت بۆی ده‌کات و له به‌هه‌شتدا شو‌ینیکی بۆ داده‌نیت، خوی گه‌وره موسلمانانی خوش ده‌ویت و له گونا‌هه‌کانیان خوش ده‌بیت.

۲- خۆشه‌ویستی موسلمانان بۆ خوا و پیغه مبه‌ر (ﷺ): موسلمانان له وانیه‌کان نه‌وه فیری ده‌بوون که خوی گه‌وره و پیغه مبه‌ر (ﷺ) یان له هه‌موو که‌س زیاتر خوش بویت، چونکه تمنها نه‌وه سوودیان پی ده‌گه‌یه‌نیت، هه‌ر که‌سیک خوا و پیغه مبه‌ری خوش بویت، له رۆژی دوا‌ی له‌گه‌ل نه‌واندایه، هه‌ر که‌سیش رقی بیت له خوا و پیغه مبه‌ر (ﷺ) نه‌وا دۆزه‌خ شو‌ینیه‌تی، به‌لکو ده‌بیت موسلمان خوا و پیغه مبه‌ری له دایک و باوکی و برا و خوشکی و خۆشی زیاتر خوش بویت، نه‌وه‌ک دایک و باوکی یان خۆی زیاتر خوش بویت چونکه نه‌وه تاوانه.

۳- پیغه مبه‌ر (ﷺ) فیری ده‌کردن که هیچ که‌س ناتوانیت سوود و زیان بگه‌یه‌نیت به که‌س، مه‌گه‌ر به‌ فه‌رمانی په‌روه‌ر دگه‌ر نه‌بیت، بی‌باوه‌رانیان ناتوانن زیان بگه‌یه‌نن به موسلمانان مه‌گه‌ر خوی گه‌وره بیه‌ویت موسلمانان تاقی بکاته‌وه تا بزانی‌ت کامیان واز له نی‌سلام دینیت و کامیان هه‌ر موسلمانه.

۴- خۆراگری: ده‌بیت موسلمان له‌به‌رده‌م سه‌ختی و ناخۆشیه‌کانی ژیاندا خۆراگر بیت، ماندوو نه‌بیت و واز نه‌هینیت، چونکه نیمه کاتیک له‌م دنیا‌یه ده‌ژین خوی گه‌وره تاقیمان

ده کاتهوه تا بزانتیت کامان خۆراگرین و واز ناهیتین، نه گهر هاتوو پاره مان نه بوو یان نان نه بوو بیخوین یان دهوله مه ند نه بووین نه بیت نه چین دزی و تاوان بکهین یان نازاری دایک و باوکمان بدهین و نه لیتین ههر ده بیت خهرجی و پاره مان بدهنی و خۆراکی خۆشان ده ویت، چونکه نه گهر دایک و باوکمان نه یانبوو نه و ده بیت نیمه ییش له گهل نه واند خۆراگر بین و بلتین دایه گیان بابیه گیان خوی گه وره تاقیمان ده کاتهوه، ده بیت نیمه واز نه هیتین، نه گهر بیتاوه پان نازارمان بدهن ده بیت ههر واز نه هیتین و بلتین نیمه موسلمانین.

۵- دلسۆزی: پیغمبر (ﷺ) له وانه کانیدا هاوه لانی فیری نه وه ده کرد که دلسۆز بین و که مه تر خه می نه نویتین، ههرچی کاریکیان پی ده کریت بیکه ن، به لام ناییت کاتیک کاریکی چاک ده که ن له بهر نه وه بیکه ن که خه لک پیان بلی نیوه چاکن، چونکه نه وه سزاکه ی دۆزه خه، به لکو ده بیت ته نها له بهر خوا نیشی چاک بکهین و چاره پی نه بین که س پیمان بلی ده ست خۆش یان تۆ چاکیت، چونکه نیمه بۆ خوا نیش ده کهین و پاداشتیش له و ورده گرین.

۶- کاری چاکه کردن وانه یه کی تر بوو که پیغمبر (ﷺ) فیری هاوه لانی ده کرد، ده بیت موسلمان هه میشه کاری چاکه بکات و نه چیت به لای خراپه دا، چونکه چاکه کردن لای خوا خۆشه و یستمان ده کات و پاداشتی رۆژی دواپی هه یه که به هه شته، جگه له وه ی له دنیا خۆمان سوودی لی ده بینن به لام تاوان کردن مایه ی زهره ر و زیانی دنیا مانه و خوی گه وره ش نه ره نجیت لیمان و رقی لیمان ده که ویت، نه گهر خراپه یه کمان کرد نه بیت به په له ته ویه بکهین و بلتین خوابه گیان نه مجاره نه و تاوانه دوو یاره ناکه مه وه و چاکه ده که م، ههر که سیک چاکه بکات له لای خوی گه وره به چاکه بۆی ده نوو سرت له ده فته ری تاییه تدا ناوی ده نوو سرت که نه و که سه چاکه ی کردووه و ده بیت له رۆژی دوا ییدا بجیت به هه شته، چونکه خوی گه وره و پیغمبر (ﷺ) خۆشیان ده ویت.

۷- دوعا کردن و پارانه وه له خوی گه وره و میهره بان: موسلمان ده بیت ههر شتیکی ویست داوا له خوی گه وره بکات تا کو پی بیه خشیت، نه گهر هزی کرد فیری زانست بیت، ده بیت بجیت له لای مامۆستایه ک فیری زانست بیت و خۆی کتیب بخۆنیت ته وه، به لام له گهل نه وه شدا ده بیت داوا بکات له خوی گه وره تا یارمه تی بدات زانسته که فیر بیت، نه گهر نا

نمو کات پاداشتمان لای خوا نابیت، چونکه همموو شتیک هی خوابه، موسلمان ده‌توانیت له همموو کاتیکدا داوا له خوا بکات و کس ناتوانیت پینگه لی بگریت، چونکه خوی گه‌وره ده‌نگی ده‌بیستیت نه‌گه‌ر به ده‌نگی زور نرمیش قسه بکات هتا زوریش داوا بکهی خوی گه‌وره زیاتر توی خوش ده‌ویت، خوی گه‌وره زور حمز ده‌کات گوی بگریت له دوعا و نزای مندالان و ستم لیکراوان کاتیک مندالتیک دوعا ده‌کات خوی گه‌وره به جوانی گویی لی ده‌گریت و نهو مندالهی زور زور خوش ده‌ویت.

۸- خوتندنه‌وه و خوتنده‌واری: پیغمبر (ﷺ) موسلمانانی فیر ده‌کرد که با هم‌همیشه سه‌رقالی خوتندن و زانست بن، چونکه ولات و جیهانی نیسلامی تهنها به زانست پیش ده‌که‌ویت، خوی گه‌وره زور نهو که‌سانهی خوش ده‌ویت که فیری زانست ده‌بن، هرچی فریشتی خوا هیه دوعا ده‌که‌ن بؤ نهو که‌سانهی ده‌گه‌رین به دوی زانستدا و دواتر خه‌لکی تریش فیر ده‌که‌ن.

۹- راستگویی و قسه جوانی: پیغمبر (ﷺ) فیری ده‌کردن که هرگیز نابیت موسلمان درۆ بکات، به‌لکو ده‌بیت راستگۆ بیت، چونکه خوی گه‌وره هرگیز حمز ناکات درۆزن ببینیت، پیغمبر (ﷺ) یش رقیه‌تی له درۆزن، هه‌روه‌ها ده‌بیت جنیو و قسه‌ی ناشرین و غه‌بیته نه‌که‌ین و قسه‌ی جوان بکه‌ین.

۱۰- پیغمبر (ﷺ) موسلمانانی فیر ده‌کرد که هم‌همیشه پشتگیری حق و راستی بکه‌ن، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر برا و خوشکیان خراب بوون، نابیت پشتگیریان بکه‌ن، به‌لی رۆله نازیزه‌کانی نیسلام و موسلمانان، پیغمبر (ﷺ) موسلمانانی فیری نهم ره‌وشتانه ده‌کرد، جا کامتان خوا و پیغمبره‌ی خوش ده‌ویت با نهم وانانه فیر ببیت و جیه‌جییان بکات تا خوشه‌ویست بیت له لای خوی گه‌وره و پیغمبر (ﷺ) و له قیامه‌تدا بجیت به‌هشت.

پرسیاره‌کانی بهشی دووهم

- ۱- سروش (وہی) چیه و کێ هینانی بۆ پیغه مبه (ﷺ)؟
- ۲- پیغه مبه (ﷺ) بۆچی ده‌چوو بۆ نه‌شکه‌وتی (حراء)؟
- ۳- خه‌دیجه چی کرد به پیغه مبه (ﷺ) و دوا‌یی بردی بۆ لای کێ؟
- ۴- بۆچی خه‌دیجه وه‌ره‌قه‌ی کورپی نه‌وفه‌لی هه‌لبژارد تا بجیت بۆ لای؟
- ۵- یه‌که‌م نایه‌تی قورئان که دابه‌زی چی بوو؟ چ فهرمانێکی تێدا‌یه بۆ موسلمانان؟
- ۶- پیغه مبه (ﷺ) چی کرد کاتیک فریشته که له نه‌شکه‌وت هات بۆ لای؟
- ۷- بانگه‌وازی نه‌یتی واتای چیه؟ چ سوودێکی هه‌یه؟
- ۸- یه‌که‌م ئافره‌ت کێ بوو که موسلمان بوو؟ چۆن موسلمان بوو؟
- ۹- یه‌که‌م پیاو کێ بوو که موسلمان بوو؟ چۆن موسلمان بوو؟
- ۱۰- یه‌که‌م مندا لان کێ بوو که موسلمان بوو؟ چی پیغه مبه (ﷺ) بوو؟
- ۱۱- نه‌رقه‌م کێ بوو؟ بۆچی پیغه مبه (ﷺ) نه‌وی هه‌لبژارد؟
- ۱۲- ده‌توانیت باسی نه‌و وانانه بکه‌یت که پیغه مبه (ﷺ) فیری موسلمانانی کردن؟
- ۱۳- بۆچی پیغه مبه (ﷺ) عه‌لی کورپی نه‌بو تالیبی هینا بۆ لای خۆی؟
- ۱۴- بۆچی به نه‌بو به‌کریان ده‌وت راستگۆ (صدیق)؟
- ۱۵- کاتیک موسلمانانه‌کان زۆر بوون پیغه مبه (ﷺ) چی کرد؟

بەشی سێیەم

بانگەوازی ناشکرا

پاش ئەوەی پیغمبەر و ھاوێلان بە نەینی سەرقالی بەجینگەیانندی، نیسلام و بانگەوازی نەینی بوون لە نێو خەلکدا و بیاوێران نەیان دەبیست موسلمانان بە ناشکرا باسی نیسلام و یەکتاپەرستی بکەن و خەلک بانگ بکەن بۆ نایینی نیسلام، خۆی گەرە دوای ئەوە فەرمانی کرد بە پیغمبەر (ﷺ) و موسلمانان لەمەودوا بە ناشکرا و لەبەر چاوی خەلک بانگەواز بکەن بۆ نایینی نیسلام و واز بهێتن لە بانگەوازی نەینی،^۱ پیغمبەر (ﷺ) بۆ جێبەجێکردنی فەرمانی خۆی گەرە کەوتە پێ بۆ ناو خەلک و چوویه سەر بەرزاییەک کە لە ھەموو خەلکەکە بەرزتر بوو، پیغمبەر (ﷺ) ھاواری کرد بە ناو خەلکدا و بانگی کردن تا ھەموویان کۆبەنەو و گوتی لی بگرن، خەلکە کەش کە نەوێیان بیست کۆبوونەو و کەوتنە کوێ لی گرتنی.^۲

پرسیار: بۆچی خەلکە کە ھەموویان کۆبوونەو تا کوێ بگرن لە پیغمبەر (ﷺ)؟

وەلام: چونکە ھەموویان متمانەیان ھەبوو بە پیغمبەر (ﷺ) و پێزی زۆریان دەگرت، چونکە پیغمبەر (ﷺ) کەسایەتیەکی گەرە ھەبوو لە لای خەلک بە گشتی، بۆیە نامادە بوون کۆبەنەو، کاتی خەلکە کە ھەموویان کۆبوونەو پیغمبەر (ﷺ) کەوتە قسەکردن بۆیان و پێی فەرموو: ئیستا ئەگەر من بلیتم خەلکیکی زۆر لە پشتم دەتێ و بەرەو ئێرە ئایا ئێو ھەر بڕوام پێ دەکەن؟ خەلکە کە وتیان: ئێمە ھیچ درۆیە کمان لە تۆ نەبیستوو و تۆ ھەمیشە راستگو بوویت بۆیە ھەرچەک بلییت باوەرت پێ دەکەین.

پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی: دەی باوەرم پێ بکەن من پیغمبەری خودام و خۆی گەرە منی ناردوو تا ئێو فێری نیسلام بکەم و فەرماشتی خواتان پێ بگەیەم،^۳ کەچی

^۱ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایەرە (۱۸۷).

^۲ - عبدالعزيز عەلەدین مستەفا: ژان و رەوشی پیغمبەر، لایەرە (۶۸).

^۳ - محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایەرە (۷۰).

همه مویران که وخته ژاوه ژاو و ده مه قاله و دوودلی پروی تی کردن، به لام پیغمبر (ﷺ) چاوه پری ده کرد تا بزانت چی ده کن، لهو کاته دا مامیکی پیغمبر (ﷺ) که زور خراب و نه زان بوو که وته گالته کردن به پیغمبر (ﷺ)، به مه خه لکه که ی تریش باوه پریان نه هیتا به پیغمبر (ﷺ) و که وخته گالته پی کردنی.^۱

پرسیار: نهو مامه ی پیغمبر (ﷺ) ناوی چی بوو؟

وه لام: نهو مامه ی پیغمبر (ﷺ) ناوی (نهو له هب) بوو^۲ که به پیغمبر (ﷺ) ی دهوت: ده ست بشکیت خوی گه وریش نایه تی دابه زانده خواره وه و فرموی: ﴿تبت یدا ابی لهب وتب...﴾^۳ و اتا: ده ستی نهو له هب بشکیت و نهو قوپ به سر و مال کاو بیت.

په ند و ناموزگاری

۱- پیوسته خوی گه وره هرجیمان پی بفرموویت نیمه وا بکهین، نهو که به خواست و ناره زوی خومان بچولینه وه، نه گه ر خوا فرموویه تی به نهینی بانگه واز بکهین ده بیت به نهینی بانگه واز بکهین، نه گه ریش فرموی به ناشکرا ده بیت به کسر گوپرایه لی بین.

۲- پیغمبر (ﷺ) که وته هدولی نهو ی خه لکه که کزیکاته وه تا همه مویران گوی لی بگرن و بزانت نهو چیان پی ده لیت، نهو که بچیت یه که بیانگریست و قسه یان بز بکات، بزیه نیمه ی کاتیک ده مانه ویت قسه ی چاک بکهین ده بیت هدول بدین خه لکینکی زور گویمان لی بگرن تا لینی سوو دمه ند بن.

۳- کاتیک ده مانه ویت شتیک فیری که سیک یان خه لکی زور بکهین، نابیت ته نها قسه ی بز بکهین به لکو ده بیت به کردار بز بجهینه روو و نمونه ی جوان و پرونی بز بهیتینه وه، وه چو پیغمبر (ﷺ) به کرداری چوویه سر به رزایه که و نمونه ی بز هیتانه وه تا به جوانی لینی تی بگن و گوی لی بگن.

^۱ - عبدالعزيز باره زانی: ژبانی پیغمبر میهن محمد (ﷺ)، (۱۲۲).

^۲ - ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، برگی یه که م، لایره (۶۶۰).

^۳ - ابن تیمیة: مجموعۃ الفتاوی، برگی هشتم، لایره (۶۱۲).

۴- موسلمان بوون و باوەرداری به خزمایه‌تی نیه، واتا نه‌گهر کهسیگمان بینێ زۆر موسلمان و چاک بوو، نیت ناییت وا بزانی خزم و کەس و کاره‌کهشی چاک و باوەردارن، وه‌ک ده‌بینن پیتغمبەر (ﷺ) خۆی چهنده چاک و باوەرداره کهچی مامی زۆر خراپ بوو که‌وته گاته‌کردن به پیتغمبەر (ﷺ) و باوەرێ نه‌هینا به نیسلام، هه‌روه‌ها پیتغمبەر نیراهیم خۆی زۆر باش بوو که‌چی باوکی بێ دروست ده‌کرد، هه‌روه‌ها پیتغمبەر نوح (عليه السلام) زۆر باش بوو که‌چی کورێ که‌ی بێ باوەر و خراپه‌کار بوو، بۆیه نه‌گهر نیتیش خزمی خراپان هه‌بوو، ده‌ییت هه‌ر به‌رده‌وام بین له موسلمانیدا.

پرسیار: جیاوازی چیه له نیتوان نه‌بو تالیب و نه‌بو له‌هه‌ب؟

وه‌لام: نه‌بو تالیب و نه‌بو له‌هه‌ب هه‌دووکیان مامی پیتغمبەر (ﷺ) بوون، هه‌ردووکیان بێ باوەر بوون، نه‌بو له‌هه‌ب گاته‌ی ده‌کرد به پیتغمبەر (ﷺ) و دژی نایینی نیسلام بوو ده‌یویست نازاری موسلمانان بدات، به‌لام نه‌بو تالیب پیتغمبەر (ﷺ)ی خوش ده‌ویست و پشتگیری ده‌کرد و نه‌یده‌هیش بێباوەره‌کان نازاری بده‌ن یان بیکوژن^۱ جا با بزانی هه‌ندی جار هه‌یه که‌سیک بێباوەره، به‌لام زیانی نیه بۆ باوەرداران و موسلمانان.

نازاردانی موسلمانان

بێ باوەران کاتیگ زانیان به موسلمان بوونی نه‌و خه‌لکه که‌وته‌نه دژایه‌تی کردن و نازاردانیان، بۆ نه‌مه‌ش هه‌موو ڕێگه‌یه‌کیان ده‌گرت به‌ر، نه‌وان کاتیگ موسلمانێکیان ده‌دی، هه‌رچیان پێ بکرایه له‌ پڕوی ده‌یانکرد و جوژه‌ها سووکایه‌تیان پێ ده‌کرد تا وای لی بکه‌ن واز له نیسلام به‌ییتیت^۲.

پرسیار: بۆچی بێباوەران موسلمان نه‌ده‌بوون و نازاری موسلمانان ده‌دا؟

وه‌لام: بێباوەران له‌به‌ر نه‌م هۆکارانه موسلمان نه‌ده‌بوون:

^۱ - ابن کثیر: البعایة والنهابة، به‌رگی دووهم، به‌شی سێهه‌م، لایه‌ره (۱۵۲).

^۲ - د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۷۰-۷۴).

۱- نهوان دهیانویست چیان دهوی بیکمن، هر له تاوان و خراپه و داوین پیسی و ستم و هر کاریکی تر، بهلام نیسلام ږینگه ندهدا نو کارانه بکمن بهلکو دهیت نهوان تنها نو نیشانه بکمن که ناینی نیسلام فتریان دهکات.

۲- نهوان ههستی ندهوه پهرستیان ههبرو و ږهگهز پهرستانه بیریان دهکردهوه، نهوان دهیانوت دهیت هوزی نیتمه نیسلام بگریتهخو، یان نیسلام بهس بو عهدهب بیت، یان دهیت نیسلام گوږپراهیلی خواستهکانی عهدهب بیت و ږینگه یان لی نگریت تا نیتمه حز به چی دهکهن بیکمن، بهلام نیسلام بهمه رازی نهبوو، بهلکو دهیوت ناینی خوا بو هه موو مرؤفایه تیه و ندهوه کان هه موویان وه یک وان و تاوان و خراپه ییش ههرا مه بو هه موو که سیک.

۳- نهوان دهیان وت دهیت نیتمه تیکه له نه بین له گه له خه لکی هه ژاردا، بهلکو دهیت و ناین و بهرنامه ی دهوله مهنده کان جیاواز بیت له بهرنامه ی که سه هه ژاره کان.

۴- نهوان نه زانانه بیریان دهکردهوه و ناماده نه بوون عهقل و هوشی خو یان به کار بیتن تا بزائن ناینی نیسلام سوودی هیه بو یان یان زیانی هیه، ههروه ها بیتاوه ږان هه میسه له نازاردانی موسلماناندا بوون تا بتوانن موسلمانان بگریته نوه بو نه زانی و بی باوهری، واتا ناماچی نهوان تنها نهوه بوو موسلمانان بکه نهوه به بی باوهر و ناینی نیسلام له ناویرن.

پرسیار: نایا بی باوهره کان ده توانن ناینی نیسلام له ناو بهرن؟

وهلام: نهخیر، هرگیز بیتاوه ږان ناتوانن ناینی نیسلام له ناو بهرن، چونکه خوی گموره ږینگه یان بی نادات، نهوه تا زیاتر له ۱۴۰۰ ساله نهیا نتوانیوه له ناوی بهرن.

به نه و ناموژگاری

۱- دهیت نیتمه ی موسلمان چاوه ږنی نهوه بکه ی هر کاتیک کم و لاوازی، بی باوهر ږان نازارمان بدهن، بهلام ناییت نیتمه ماندوو بین و ناییت واز بهینین، بهلکو دهیت هه موو ههولیکي خومان بدهن تا سر بکهوین به سهریاندان و بهرنامه ی خوی گموره جیه جی بکه ی.

۲- هه موو ناماچی بی باوهر ږان له ناویردنی نیسلام و موسلمانانه، بویه دهیت پتیا ن هه لته خه لته تین و ږنگه ندهین نو کاره ناپه سنده بکمن، خوی گموره ش یارمه تیمان ده دات.

پرسیار: بی باوه‌ران دژایه‌تی چیان ده‌کرد؟

وہ لآم: بی باوہ ران درایہ تی نہ مانہ یان دہ کرد:

۱- خوای گه وره.

۲- پیغامبر (ﷺ).

۳- قورئانی پیرۆز.

٤- موسلمانان.

۱- خوای که وره:

بیتاوه‌پان له دژایه‌تی خوای گه‌وره هه‌ستان به قسه وتن به خوای گه‌وره و گالت‌میان ده‌هات له خوای گه‌وره، نه‌وان ده‌یان وت که خوای گه‌وره هه‌یه، به‌لام ده‌یان وت خوای نی‌مه و خوای موسلمان‌ه‌کان جیا‌وازه، نه‌وان بتیان ده‌په‌رست و ده‌یان وت به‌ته‌کان نزیک‌مان ده‌که‌نه‌وه له خوای گه‌وره‌ن بیتاوه‌په‌کان ده‌یان وت به موسلمان‌ه‌کان نیتوه پوژژیک خوای نی‌مه به‌پرستن با نی‌مه‌ش روژژیک خوای نیتوه ده‌په‌رستین.

پرسیار: بۆچی بیتاوه‌ران وایان ده‌وت به موسلمانان؟

وہلام: بوشوہی:

۱- موسلمانان کان درآيه تيان نه مينيٽ له گهڙ بيباوهراندا.

۲- تا بتوانن موسلمانان وا لی بکن خوی گهوره و بته کانی نهوان وه یهک سهیر بکهنن نه گهریش موسلمانان رازی بن بهوه نهو کات هه لده گهرینهوه و ده بنهوه به بی باهور.

پرسیار: نهی خواي گهواره چي فەرموو به مومنانان؟

وہ لَام: خَوای گہورہ بہ موسلمانانی فہرموو کہ بہوہ رازی نہ بن و پییان بلین نایینی خَوَتان
بَو خَوَتان و نایینی خَوَمان بَو خَوَمان و نیتمہش و ہک نیوہ ناکہین.

پرسپیار: خوی گوره له کام سوره تی قورئاندا نه مه ده فدرمویت؟

١- د. علي محمد محمد الصلابي، الحياة النبوية، لاشرقة (١٢٢-١٢٨).

وه‌لام: خوای گه‌وره له سوڤه‌تی (الكافرون) دا ده‌فه‌رمووت: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ...﴾^۱.

تییینی: داوا بکه له مامۆستا که‌ت واتای نهم سوڤه‌ته‌ت بۆ بکات یان له کتیییکدا که واتای کردووه‌ن واتاکه‌ی به جوانی بخوینه‌وه.

دژایه‌تی کردنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ):

بیباه‌ره‌کان دوا‌ی خوای گه‌وره که‌وتنه دژایه‌تی کردنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و گاته‌یان پێ ده‌کرد و قسه‌ی نا‌ره‌وا‌یان پێ ده‌وت، نه‌وان پێیان ده‌وت: درۆزن، شی‌ت، جادو‌و‌گه‌ر، شاعیر، کاهین... به‌لام له هه‌موو جاریکدا خۆیان ده‌که‌وتنه‌وه به درۆ و نه‌یانده‌توانی بیسه‌لمێنن، هه‌روه‌ها نه‌وان به شیوه‌ی جه‌سته‌یش نا‌زاری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان ده‌دا، بۆ نه‌مه کاتیک پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نوێزی کرد و چوویه سو‌جده، بباه‌ره‌کان پیسی و‌شتیان هێنا و کردیان به‌سه‌ر سه‌ری پیروزی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دا و گاته‌یان پێ ده‌کرد، تا فاتیمه‌ی کچی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هات و تو‌ره بوو و لایه‌رد و که‌وته‌ گریان، هه‌روه‌ها له رێگه‌که‌یدا به‌رد و دار و درک و چالیا‌ن هه‌لده‌که‌ند تا نا‌زاری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بده‌ن و نا‌چاری بکه‌ن واز به‌هێنیت و به گوێی نه‌وان بکات.^۲

پرسیار: چه‌ز ده‌که‌یت تۆ له خۆشیدا بیت و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نا‌زار به‌دریت؟

دژایه‌تی کردنی قورئان:

هه‌روه‌ها بباه‌ره‌ان دژایه‌تی قورئانیا‌ن ده‌کرد و ده‌یان وت هه‌مووی درۆیه و قسه‌ی گێتانه‌یه و هیچی راست نه‌یه، که‌چی کاتیک ده‌یان‌بیس‌ت بێده‌نگ ده‌بوون و هیچیان بۆ نه‌ده‌کرا و ده‌وه‌ستان، نه‌وان هه‌ولیا‌ن دا شتیک بنووسن له قورئان با‌شت‌ر بیت یان وه‌ک نه‌و بیت که‌چی نه‌یان‌توانی.

^۱ - قورئانی پیرو‌ز، سوڤه‌تی الكافرون، لاپه‌ره (۶۱۲).

^۲ - ابن هشام: السیره النبویه، لاپه‌ره (۲۶۰) تا دواتر.

د ژايه تي كړدنې موملمانان:

پاش نه مانه بېباوه پان ده هاتن د ژايه تي موملمانان شيان ده كړد و نازاريان ده دان و گالته يان پي ده كړدن، پشت به خوا دواتر چوند نمونه يه ك باس ده كين و پند و ناموزگاريان پي و هره گرېن.

پرسپار: نه ي بوجي خوي گه وړه فرماني كړد كه جهنگ نه كهن؟

وه لام: چونكه:

۱- موملمانان ژماره يان كه م بو ه وړه ها تازه دامه زراو بوون و نه ده كرا به پي نه وې ژماره يان زور بيت و بلاو بېنه و جهنگ بكهن، چونكه هيشتا نه وان چه كيشيان پي نه بوو، نيتړ چون جهنگ بكهن؟

۲- يو نه وې بېسه لمين كه موملمانان خوراگرن و نه وان ناژاوه گيړ نين، به لام هر ده بيت دواتر تولي خويان بېسه نه وې.^۱

پرسپار: بوجي خوي گه وړه موملمانانې پزگار نه كړد لهو نازار و نه شكه بجه يه؟

وه لام: خوي گه وړه ده يتواني موملمانان پزگار بكات، به لام له بېر نه م هوكارانه پزگاري نه كړدن:

۱- خوي گه وړه ويستي موملمانان تاقې بكاته و تا بزانيت كاميان خوراگړه و كاميان لاوازه و خوي ناگريت، نه وې خوراگړه و له سر نايي نيسلام و گوپرايه لي خوا و بېغمه مېر (ﷺ) بېر ده وامه، نه و كهسه پا داشته كې به ه شته و لاي خوايه، هر كه سيش خوي نه گريت و ه لكه پريته و بېته بېباوه پ، وه ك بېباوه پان ده چي ته دوزه خ، واتا خوي گه وړه ويستي پاك و پيس و خوراگړ و لاواز جيا بكاته و.

۲- تا موملمانان د وروني خويان را به ينن له سر ه موو بارود خيكي سه خت و ناخوش، نه و كه نه گهر له سر خوشي و كامه راني بريت و دواتر تووشې سه ختيه ك بن خويان پانه گرن و واز به ينن يان له ناو بچن.

^۱ - محمد قطب، چون بانگموازي خلك بكهن.

۳- تا مەزۆفەکان بە گشتی خراپە و درێدەیی و سەتەمەیی بێباوەڕانیان بۆ دەریکەوت، چونکە ئەو بێباوەڕانە هەمیشە نازاری موسلمانان دەدا، کەچی کاتێک موسلمانەکان سەرکەوتن نازاری بێباوەڕەکانیان نەدەدا و تۆلەی خۆیان لێ نەسەندنەوه.

۴- خوای گەوره موسلمانانی پزگارانە کرد لەو ماوەیدا، تا پلە و پایەیان بەرز بێتسەوه و خوای گەوره پاداشتی زۆریان بۆ دابنیت، چونکە هەر موسلمانێک لە دنیا ترووشی نازار و ناپەرەختی بێت خوای گەوره لە جیاتی ئەوەدا چاکەی بۆ دەنووسیت و پاداشتی خێری دەداتەوه کە بەهەشتی بەرین و هەمیشەییە.^۱

پرسیار: ئایا بێباوەڕان سوودیان بینی لە نازاردانی موسلماناندا؟

وەلام: نەخێر، موسلمانان هەرگیز وازیان نەدەهێنا و پۆژبەرۆژ زیاتر دەبوون بۆیە بێباوەڕان لە جیاتی ئەوەی موسلمانان کەم بکەنەوه کەچی زیادیان دەکرد، هەروەها جیهان بە گشتی کاتێک ئەو کارە توند و تیژانەی عەرەبە بێباوەڕەکانیان بینی لێیان بیزار بوون و پایەیی عەرەبە بێباوەڕەکان لە لایان دایەزی، چونکە هەر کەسێک دژایەتی خوا و پیغمەمبەر (ﷺ) و نیسلام بکات هەر دەبێت پۆژتێک لە پۆژان سەری شۆڕ بکات و لە ناو بچیت، نەگەریش بێباوەڕ ماوەیەک دەسەلاتی هەبێت، با دڵی خۆی خوش نەکات چونکە خوای گەوره دەیهوێت تاوانیان زیاتر بێت و بەشیان نەمێنێت و بیاختە دۆزەخەوه.

^۱ - عەمد قەطب، چەمکاتی کە دەبێت راست بکەیتەوه.

چەند نمونە یەکی نازاردانی مۆسلمانان

با لیڤه‌دا چەند نمونە یەکی بۆهینە ڤوو له‌و نمونانە ی که بێباوه‌ڤان نازاری مۆسلمانانان دەدا:

۱- ئەبو بەکری صدیق:

ئەبو بەکر هاوێلی بەرێزێ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ئەوی زۆر خوش دەویست و هه‌میشه‌ حەزی دەکرد له‌ گه‌ڵیدا بێت. جارێکیان بێباوه‌ڤان گوێیان له‌ ئەبو بەکر بوو که باسی نیسلامی ده‌کرد و پیغمه‌مبه‌رش (ﷺ) له‌ لای ئەبو بەکردا بوو، بێباوه‌ڤه‌کان به‌ په‌له‌ کۆبوونه‌وه‌ و ڤیاریاندا نازار و ئەشکه‌نجە ی ئەبو بەکر بدن تا جارێکی تر باسی نیسلامه‌تی نه‌کات، بۆیه‌ به‌ دار و نه‌عل و شەق و زلله‌ کهوتنه‌ نازاردانی ئەو هاوێله‌ نازیزه‌ و دەم و چاویان ڤرکرد له‌ خوێن و نازاریکی زۆریان دا تا له‌ هۆشی خۆی چوو، له‌و کاته‌دا هه‌ندی کەس که‌ له‌ هۆزی (بەنو قه‌یم) بوون ئەبو بەکر یان خسته‌ به‌ تانیه‌ که‌وه‌ و ڤردیان هه‌و بۆ مالی خۆی و بێزار بوون له‌و هه‌لوێسته‌ ناشرینه‌ و وتیان نه‌ گه‌ر ئەبو بەکر بمیرت، دلتیا بن تۆله‌تان لی ده‌سونینه‌وه‌، ئەبو بەکر به‌ هۆشدا هاته‌وه‌ و خه‌لکه‌ که‌ هه‌واڵیان ده‌ڤرسی ئەبو بەکر یه‌کسه‌ر وتی کوا پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ)؟ چی به‌سه‌ر هاتوه‌؟ حاڵی چۆنه‌؟ ئەو هاوێله‌ نازیزه‌ به‌ری لای نازاره‌کانی خۆی نه‌بوو، به‌لکو به‌ری لای پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو هه‌واڵی ئەوی ده‌ڤرسی، پاشان خه‌لکه‌ که‌ چوون و ته‌نها دایکی مایه‌وه‌ له‌ لای، ئەو کات ئەبو بەکر زۆر تکای کرد له‌ دایکی تا هه‌واڵی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ی بۆ وه‌رگرت، دایکیشی چو بۆ لای ژنیکی مۆسلمان که‌ ئەبو به‌کریش و پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یشی ده‌ناسی ڤرسیاری کرد تا بزانیته‌ ڤارودۆخی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) چۆنه‌؟ چونکه‌ ئەبو به‌کر ته‌واو له‌ به‌ری نه‌ودایه‌، به‌لام ژنه‌ که‌ که‌ ناوی دایکی جه‌میل بوو، وتی من نه‌ ئەبو به‌کر ده‌ناسم و نه‌ پیغمه‌مبه‌ر ده‌ناسم، به‌لام نه‌ گه‌ر حەز ده‌که‌یت دێم بۆ لای کۆڤه‌ که‌ت بزاتم چیه‌تی؟ کاتیک چوو بۆ لای ئەبو بوکر زۆر بیتاقه‌ت بوو و خه‌ریک بوو بگه‌ری و وتی یاخوا ده‌ستیان بشکێت بۆچی وایان لی کردیت؟ نه‌ویش وتی: دایکی جه‌میل نه‌ی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ڤارودۆخی چۆنه‌؟ دایکی جه‌میلیش به‌ سووکی به‌ ئەبو به‌کری وت: ناخۆ

دایکت لێرە بە ناکرێت بزانیت، ئەبو بەکر پێی وت: خەم مەخۆ، دایکم خراپ نیه و گوتی پێی مەدە، ئەو ژنیکی باشە و شت ناگیرێتەو، دایکی جەمیلێش وتی: پیغمه‌مبەر (ﷺ) زۆر باش و لەش ساغە و لە مائی نەرقەمە، ئەبو بەکریش وتی: سوێند بە خوا تا پیغمه‌مبەر (ﷺ) نەبینم نە نان دەخۆم و نە ئاو دەخۆمەو، بۆیە چاوەڕوانیان کرد تا بارودۆخەکە هێور بووێوەو ئەو کات دایکی جەمیل و دایکی ئەبو بەکر هەر یەکەیان لایەکی ئەبو بەکریان گرت و بردیان بۆ لای پیغمه‌مبەر (ﷺ).

یەكسەر پیغمه‌مبەر (ﷺ) باوەشی پیا کرد و ماچی کرد موسلمانەکانیش باوەشیان پیا کرد، پیغمه‌مبەر (ﷺ) سەیری ئەبو بەکر کرد و فەرمووی: ئەبو بەکر، ئەبو بەکریش وتی: بەلێ نە ی پیغمه‌مبەرێ خوا بە دایک و باوکەو بە قوربانت یم، من ئازاریکی وام نیه ئەمە دایکە و زۆر لە گەڵم چاکە، دوای بۆ بکە با موسلمان بێت و پێی بلێ با موسلمان بێت، پیغمه‌مبەریش (ﷺ) دوای بۆ کرد و پێی فەرموو با موسلمان بێت، بەمە دایکی ئەبو بەکریش موسلمان بوو و ژمارە ی موسلمانەکان زیاد کرد.^۱

پرسیار: بۆچی ئەبو بەکر داوای کرد لە پیغمه‌مبەر (ﷺ) تا دوای چاکە بکات بۆ دایکی؟
وەلام: چونکە دایکی ئەبو بەکر زۆر چاک بوو لە گەڵ ئەبو بەکریدا و خزمەتی دەکرد ئەبو بەکریش ئەوێ خوش دەویست، بۆیە خەزی نەکرد بچێتە دۆزەخەو.

• پەند و نامۆزگاری:

۱- دەبێت نێمە لە هەموو کاتێکدا هەول بدەین باسی نیسلام بکەین و نەترسین لە بیباوەران.

۲- دەبێت نێمە پیغمه‌مبەر (ﷺ) بمان لە خۆمان خوشتر بویت و خەز بکەین هەمیشە پیغمه‌مبەر (ﷺ) ببینن، نوێش بەوێ دوای بکەین خوای گەورە لە دنیادا بە خەوی خوش

^۱ - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایەر (۱۴۷).

نیشانگان بدات و تیمه‌یش به گوئی فدرمووده‌کانی بکه‌ین، له رۆژی دوايشدا بچینه خزمه‌تی پیغمه‌مبهری نازیزمان (ﷺ) و له لايدا دابنیشین و قسه‌ی له‌گه‌لدا بکه‌ین.

۳- ده‌بیته‌ نه‌و شتانه‌ی زۆر گرنگن لای هه‌موو که‌س باسیان نه‌که‌ین و نه‌و شتانه‌ی نه‌یتین، وه‌ک ده‌بینین دایکی جه‌میل به‌ دایکی نه‌بو به‌کری نه‌وت که پیغمه‌مبهر (ﷺ) له‌ کوته‌ و چی ده‌کات، به‌لکو خۆی بی ناگا کرد تا شوینه‌که ده‌رنه‌که‌ویت.

۴- ده‌بیته‌ نیشه‌کاغان له‌ کاتی خۆياندا بکه‌ین، نه‌وه‌ک هه‌ر له‌ خۆوه چیمان ویست یه‌کسه‌ر ده‌ست پی بکه‌ین، سه‌یرکه‌ن نه‌بو به‌کر نه‌چوو بۆ لای پیغمه‌مبهر (ﷺ) تا خه‌لکه‌که‌ چوون و بارودۆخه‌که‌ ناسایی بوویه‌وه و که‌مێک له‌ش ساغ بوویه‌وه و نه‌و کات چوو.

۲- بێباوه‌ران ده‌یان‌ه‌ویت پیغمه‌مبهر (ﷺ) په‌شیمان بکه‌نه‌وه‌:

هه‌موو جارێک بێباوه‌ران کۆده‌بوونه‌وه و پێکه‌وه قسه‌یان ده‌کرد تا بزنان چي بکه‌ن که‌ بتوانن پیغمه‌مبهر (ﷺ) پاشگه‌ز بکه‌نه‌وه و وازی پی به‌یتن، نه‌مجاره‌یان پلانیکی تازه‌یان دانا و چوون بۆ لای نه‌بو تالیبی مامی پیغمه‌مبهر (ﷺ) و داوایان کرد تا نه‌بو تالیب تکه‌ بکات له‌ پیغمه‌مبهر (ﷺ) تا واز به‌یته‌ نه‌وان وتیان چهنده‌ پاره و مال و سامانی ده‌ویت ده‌یده‌ینی، چهنده‌ ژن و کچی ده‌ویت پی ده‌ده‌ین، ده‌یکه‌ین به‌ گه‌وره‌ی خۆمان به‌لام با واز به‌یته‌ له‌م کاره‌ی^۱.

پرسیار: بۆچی بێباوه‌ران چوون بۆ لای نه‌بو تالیبی مامی پیغمه‌مبهر (ﷺ)؟

بێباوه‌ران نه‌چوون بۆ لای مام و خزمه‌کانی تری پیغمه‌مبهر (ﷺ) نه‌وان چوون بۆ لای نه‌بو تالیب، چونکه‌ ده‌یانزانی پیغمه‌مبهر (ﷺ) نه‌بو تالیبی خۆش ده‌ویت و گوئی بۆ ده‌گریت، چونکه‌ پیغمه‌مبهر (ﷺ) هه‌ر له‌ مندالیه‌وه هه‌ر له‌ لای نه‌بو تالیب بووه، کاتی که‌ پیغمه‌مبهر (ﷺ) هاته‌وه بۆ ماله‌وه، نه‌بو تالیب پی و ت پیغمه‌مبهر گیان برارای شیرینم،

^۱ - عبدالعزيز پارماني: ژبانی پیغمه‌مبهری مه‌زن محمد (ﷺ)، (۱۳۵).

نیان ده‌دان و پرایانده‌کیشان به‌سەر زه‌ویدا و نان و ئاریان پێ نه‌ده‌دان، پیغه‌مبەر (ﷺ) کاتیک نهمی بینی زۆر بیتاقت بوو، نینجا پیتی فەرموون: ئەو مال و خێزانی یاسر (واتا هەرسێکیان) خۆتان رابگرن چونکە بە‌هەشت چاو‌پرتانە، بۆیه ئەوان دلیان خۆش بوو و زیاتر خۆیان راده‌گرت و وازیان نه‌ده‌هیتا له‌ نیسلام، ئەبو جه‌هل کەسێکی پیس و بیباوەر بوو هات بۆ لای سومه‌یه و وتی تۆ حمزت له‌ جوانی پیغه‌مبەر کردووه، بۆیه موسلمان بوویت، ئەم‌وش تو‌په‌ بوو و تفتیکی کرده‌ ناو چاوی ئەبو جه‌هل، ئەبو جه‌هلش سومه‌یه‌ی کوشت، بە‌مه‌ یه‌کەم شه‌هیدی نیسلام ژنیک بوو به‌ ناوی سومه‌یه، یاسری باوکی عەماریش هێنده‌ سزا درا تا له‌ ژێر نازاری سزادا کۆچی دوایی کرد.

سهری عەمار هات ئەوان وتیان نه‌گەر قسه‌ نه‌لێیت به‌ پیغه‌مبەر ئەوا وه‌ک دایک و باوک تۆ ده‌کوژین، ئەم‌وش به‌ ناچاری قسه‌ی وت به‌ پیغه‌مبەر (ﷺ) دوایی که‌ نازاد بوو به‌ گریان‌ه‌وه‌ چوو بۆ لای پیغه‌مبەر (ﷺ) و وتی ناچاریمان کردم قسه‌ت پێ بلێم، به‌لام به‌ خوا له‌ دڵه‌وه‌ حمزم نه‌کرد قسه‌ت پێ بلێم، پیغه‌مبەریش (ﷺ) به‌ پیتی فەرمانی خ‌وای گه‌وره‌ پیتی فەرموو نه‌گەر که‌سێک زۆری لێکرا تا کوفر بکات یان قسه‌ بلێت نه‌گەر له‌ دڵه‌وه‌ حمز نه‌کات ئەوا قه‌یناکات با نه‌یکوژن و کوفره‌که‌ بکات یان قسه‌ بلێت به‌ هەر که‌سێک ئەوان ده‌یلێن، به‌لام نابێت له‌ دڵه‌وه‌ حمز بکات به‌لکو بلێ خوايه‌ گیان من ناچارم نه‌گەر نا هەر موسلمانم و حمز ناکەم کوفر بکه‌م.^۱

* پەند و نامۆزکاری:

- ۱- موسلمانیتێ به‌ کور و کچ و ژن و پیاو نیه‌، به‌لکو گەرنه‌گ نه‌ویه‌ کێ زیاتر موسلمانە، چونکه‌ سومه‌یه‌ ژن بوو، که‌چی یه‌کەم شه‌هیدی نیسلام بوو.
- ۲- نه‌گەر زۆرمان لێکرا تا کوفر بکه‌ین و زانیمان نه‌گەر کوفر نه‌که‌ین ئەوا ده‌مانکوژن، ئەو کات خ‌وای گه‌وره‌ پێگه‌مان پێ ده‌دات به‌لام ده‌بێت له‌ دڵه‌وه‌ حمز نه‌که‌ین.

^۱ - خالد محمد خالد: هاوه‌لانی دەوری پیغه‌مبەر، لایه‌ره‌ (۲۳۵-۲۴۱).

۳- نه‌بیټ ناماده‌بین دایک و باوک و خوشک و براشمان له ږنگه‌ی خوای گه‌ورده‌دا شه‌هید بن، نه‌وه‌ک نه‌گهر هه‌ږه‌شه‌یه‌کمان لټکرا واز هبټنن له دینداری.

پرسیار: نایا عه‌مار گونا‌ه‌بار بوو کاتیک قسه‌ی وت به پیغمه‌مبەر (ﷺ)؟

وه‌لام: نه‌خیر، گونا‌ه‌بار نه‌بوو چونکه له دل‌وه‌ه‌ه‌زی نه‌ده‌کرد و پیغمه‌مبەر (ﷺ) ی خوش ده‌ویست.

۴- بیلالی هه‌به‌شی:

بیلال هاوه‌لټکی خوشه‌ویست و به‌ږیزی پیغمه‌مبەر (ﷺ) بوو، نه‌و کۆیله‌ بوو، واتا بیباوه‌ران به پاره ده‌یان کړی و نیشیان پټ ده‌کرد تا مردن و نه‌یده‌توانی هیچ شتیک بکات، مه‌گهر به ناره‌زوو و فهرمانی نه‌وان نه‌بیټ، چونکه کۆیله‌ی نه‌وان بوو، بیلال به نه‌ینسی و به‌بی نه‌وه‌ی بیباوه‌ره‌کان ناگادار بن موسلمان بوو، جا کاتیک بټ باوه‌ره‌کان به‌مه‌یان زانی که‌وتنه‌ نازاردانی بیلال و به پټ رایان ده‌کیشا به‌سهر زه‌ویدا و به گهرمای نیوه‌ږۆی هاویندا له‌سهر زه‌وی رایان ده‌کیشا و به‌ردی گهرم و گه‌وره‌یان ده‌خسته سهر سکی و ده‌یان وت ده‌بیټ بټ باوه‌ر بیټ نینجا وازت لی ده‌هټنن، به‌لام بیلال وازی نه‌ده‌هټنا و ده‌یوت: (خوا ته‌نهابه، خوا یه‌که) (أحد، أحد).^۱

ږۆټکیان نه‌بو به‌کر چوو به لای بیلالدا، کاتیک بینی بیلال چهند نازاری ده‌درټ، بیلالی کړی و دواتر بیلالی نازاد کرد، به‌مه‌ بیلال ږزگاری بوو له‌و نازاره.^۲

* په‌ند و نامۆزگاری:

۱- له نیسلامدا هه‌ژاری و ده‌وله‌مندی و ږه‌ش و سپی جیاوازیان نیه، مه‌گهر ته‌نها جیاوازیان له‌وه‌دا هه‌بیټ که کامیان زیاتر چاکه ده‌کات و له خوای گه‌وره‌ ده‌ترسیت.

^۱ - ابن هشام: السيرة النبوة، لایږه (۲۸۳).

^۲ - د. حامد احمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، لایږه (۲۶۵).

۲- نه‌گهر پاره و سامانمان هه‌بوو، ده‌بیته یارمه‌تی برا و خوشکه موسلمانان کافان بده‌ین و قهرزه‌کانیان بده‌ینه‌وه و له سه‌ختی پرزگاریان بکه‌ین.

هه‌ خه‌ببایی کوری نه‌ره‌ت:

خه‌ببای مندا لانیکی بچووک بوو له‌گه‌ژ دایک و باوکیدا ده‌ژیا، کاتیکی جه‌نگ پرویدا دایک و باوکی کوژزان و خه‌بباییش برا بۆ مه‌که‌که تا له‌وێ بیفرۆشن به‌ خه‌لکی شه‌وی، له‌وێ ژنیکی خه‌ببایی کپی تا نیشی بۆ بکات و پاره‌که‌ی بده‌ت به‌و، شه‌و ژنه‌ خه‌ببایی برده‌ بۆ لای ناسنگه‌ریکی تا نیشی بۆ بکات، خه‌ببای له‌وێ فیتری نیشی ناسن و دروستکردنی شمشیتر بوو و نیشی ده‌کرد و پاره‌که‌ی ده‌برده‌وه بۆ ژنه‌که، جاریکیان نه‌بو به‌کره‌ات بۆ لای خه‌ببای باسی نایینی نیسلامی بۆ کرد، تا شه‌وی خه‌ببای دلی چوویه سه‌ر نایینی نیسلام و موسلمان بوو.

کاتیکی خه‌لکی به‌و شته‌یان زانی و خه‌به‌ریان برده‌وه بۆ ژنه‌که که خه‌ببای موسلمان بووه ژنه‌که که‌وته نازاردانی خه‌ببای، شه‌و ناسنی گهرم ده‌کرد و ده‌یدا له‌ ده‌ست و قاچ و سه‌ر و پشتی خه‌ببای، هه‌روه‌ها سه‌کلی گهرم ده‌کرد و به‌ پشت خه‌ببایی ده‌خسته سه‌ر تا هه‌موو له‌شی خه‌ببای ده‌که‌وته قرچه‌قرچ و ده‌سوتا و خه‌ببای هاواری ده‌کرد، به‌لام خه‌ببای وازی نه‌هیتا و هه‌موو جاریکی نژای خیری ده‌کرد و له‌ خوا ده‌پارایه‌وه، خوای گه‌وره‌ش تۆله‌ی خه‌ببایی کرده‌وه و ژنه‌که‌ی تووشی نه‌خۆشی کرد، کاتیکی ژنه‌که چوو بۆ لای دکتۆر تا چاره‌سه‌ری بکات، دکتۆر پیتی وت: ده‌بیته هه‌موو رۆژیکی ناسن گهرم بکه‌یت و بیده‌یت له‌ سه‌ری خۆت، نیت هه‌موو رۆژیکی ژنه‌که ده‌یوت به‌ خه‌ببای وه‌ره ناسنه‌که گهرم بکه و بیده له‌ سه‌رم، شه‌و کات ژنه‌که قیژ و قاوی ده‌کرد و ده‌گریا و خه‌بباییش سه‌یری ده‌کرد و پینده‌که‌نی.

۱- عبدالرحمن رعت الباشا: صور من حياة الصحابة، لايره.

۲- عبدالعزيز پاره‌زانی: ژیاانی پیغه‌مبه‌ری مه‌زن محمد (ﷺ)، (۱۴۸).

په ند و ناموژگاری

۱- هر که سټک ستم بکات نهوا خواي گموره سزاي ده دات و تۆلەي لی ده سټیتته وه، نیت زوو بیت یان درنگ وه چۆن تۆلەي خه بابی سنده وه له ژنده که.

۲- خواي گموره دوعا کافان ده بیستیت و گیرایان ده کات، به لām نایت نیت په له بکهین، به لی منداله نازیز و خوشه ویسته کان، سهیرکن موسلمانانه کانی سمرده می پیغمه مېر (ﷺ) چنده نازار و ناره حه تیان چه شتروه، تا ناینی ئیسلامیان پاراست و سمریان خست و گیاندیان به نیت، دهی با نیتمه ییش پرتزبان لی بگرین و دوعای چاکه یان بؤ بکهین و سوود وەرگرین لهو ژیا نه پاک و چاکه یان.

* پیلانه کانی بیتاوه ران هه لده وه شینه وه:

بیتاوه ران له نیتو خه لکیدا نه وه یان بلاوده کرده وه، که پیغمه مېر (ﷺ) شیت بووه و که سټکی ناتاوه وه، نیت هر که سټک بهاتایه بؤ مه ککه، یه کسمر ده چوو بؤ لای و پټیان دهوت که که سټک هیه ناوی پیغمه مېره و شیت بووه و له خۆیه وه قسه ده کات، بۆیه بپروای پی نه که نن یه کټک لهو که سانه ی هات، ناوی (ضما د) زیما دی نه زدی بوو، نهو پزیشکی چاره سه رکردنی نه خۆشی شیتی بوو، واتا هر که س شیت بووا یه ده یانبرد بؤ لای نهو تا یان چاره سه ری بکات یان قسه یه کی له سه ر بکات، جا کاتیک زیما د بیستی، که پیغمه مېر ناوټک له مه ککه دا شیت بووه، وتی من ده چم بؤ لای بزائم شیتته یان نا، نه گهر شیت بووه با چاره سه ریکی بکه م، نه گهر نا نه گهر شیت نه بووه بزائم چی ده لټیت که نه م خه لکه پنی ده لټین شیت، کاتیک چوو بؤ لای پیغمه مېر (ﷺ) پنی وت نه ی پیغمه مېر وهره چهن دین که س له سه ر دهستی من شفایان بؤ هاتوه، چونکه خواي گموره به هو ی منه وه شفای زۆر که سی داوه، به لām پیغمه مېر (ﷺ) دهستی کرد به وتاردان و کورته وتاریکی بؤ دا. زیما د به مه سه رسام بوو داوای کرد پیغمه مېر (ﷺ) وتاره که ی بؤ دووباره بکاته وه، کاتیک پیغمه مېر (ﷺ) دووباره کرده وه، زیما د تهواو سه رسام بوو و وتی: من کاهین و شاعیر و جادو که ره کاتم بیستوه، به لām قسه ی له م جوړه م نه بیستوه.

دواتر پیغه‌مبەر (ﷺ) فەرمووی دەست یێنە و موسلمان بیه، ئەویش دەستی هێنا و موسلمان بوو، پیغه‌مبەر (ﷺ) فەرمووی هەول دەدەیت خەلکی ناوچە‌که‌یشت موسلمان بکەیت؟ وتی بە‌لێ بە‌لێن دەدەم هەول بە‌دەم، بە‌مە‌ لە‌ جیاتی ئە‌وه‌ی بی‌باوە‌ران بتوانن پیغه‌مبەر (ﷺ) پاشگە‌ز بکە‌نە‌وه‌، کە‌چی زیاد و خەلکی ناوچە‌که‌یشتی زیادیان کرد بۆ‌ لای موسلمانان و بی‌باوە‌ران سە‌وشێ‌ر بوون.^۱

پرسیار: بۆ‌چی بی‌باوە‌ران دا‌وایان لە‌ زیاد کرد بچیت بۆ‌ لای پیغه‌مبەر (ﷺ)؟

وە‌لام: چونکە‌ زیاد خۆی پزیشک بوو بۆ‌ چارە‌سە‌ری شیتی، ئە‌وانیش ویستی‌ان وا نیشان بە‌دن، کە‌ پیغه‌مبەر (ﷺ) شیتە‌، بۆ‌ ئە‌وه‌ی لای خەلکی بلێن پیغه‌مبەر شیتە‌ و پزیشکی شیتی چووه‌ بۆ‌ لای تا چارە‌سە‌ری بکات.

* بە‌ند و نامۆ‌زگاری:

۱- لی‌تەرە‌ درۆ‌زنی و بی‌ شە‌رمی بی‌ با‌وه‌‌پانمان بۆ‌ دە‌رده‌‌که‌وێت کە‌ چە‌ندە‌ درۆ‌زن بوون، ئە‌وان پێ‌شتر بە‌ پیغه‌مبەر (ﷺ) یان دە‌وت راستگۆی دە‌ست پاک، کە‌چی ئێ‌ستا پێ‌ی دە‌لێت، ئە‌وان پیغه‌مبەر (ﷺ) یان دە‌کردە‌ دادپەرە‌ری خۆیان لە‌ کێ‌شه‌کاندا، کە‌چی ئێ‌ستا پزیشکی شیتی بۆ‌ دە‌هێ‌نن تا بلێن شیت بووه‌، ئە‌وان پارە‌ و سامان و ئە‌مانە‌تە‌کانی خۆیان دە‌برد بۆ‌ لای پیغه‌مبەر (ﷺ) تا بی‌انپاری‌زێت بۆ‌یان، کە‌چی لە‌ لاوه‌ پێ‌یان دە‌وت پیغه‌مبەر شیت و بی‌ عە‌قلە‌، بە‌ راستی شە‌رمە‌زاریه‌ مرۆ‌ڤ بە‌ جو‌ره‌ بی‌ نابوو و درۆ‌زن و ئە‌فام بیت.

۲- هەر چە‌ندێ‌ک بی‌باوە‌‌پان هە‌ول بە‌دن زیان بگە‌یه‌نن بە‌ ئایینی خ‌وای گە‌وره‌ و موسلمانان زیانە‌کە‌ دە‌گە‌رێ‌تمە‌وه‌ بۆ‌ خۆیان و خۆیان زیانە‌ند دە‌بن ئە‌وه‌تا ئە‌وان دە‌یانە‌وێت ژمارە‌ی خۆیان زۆ‌ر بکە‌ن و ژمارە‌ی موسلمانان کە‌م بکە‌ن و زیاد دە‌نێ‌رن تا پیغه‌مبەر (ﷺ) پە‌شیمان بکاتە‌وه‌ و نابرووی پیغه‌مبەر (ﷺ) بە‌رن، کە‌چی خۆیان نابروویان چوو و ژمارە‌ی

^۱ - ابن کثیر: البداية والنهاية، بە‌رگی دووهم، بە‌شی سێ‌هە‌م، لا‌پەرە‌ (۴۲).

موسلمانەكان زيادى كرد، بەلكو زياد بە ھەموو خەلكى وت بىياوھەران درۆ دەكەن و پيغه مبه شىت نيه بەلكو پيغه مبهرى خوايه.

۳- پيويستە كاتيك قسە دەكەين بۆ كەسى بەرامبەر، بە جۆريك قسە بكەين كە بتوانين سەرغى رابكيشين بۆ لاي خۆمان، ئەويش بەوھى ئايەتە بەتامەكانى قورشان و فەرموودە شيرينەكانى پيغه مبه (ﷺ) بۆ بلين تا بزانييت لە نيسلامدا چەندە جوانى و خوشى و زانست ھەيه، بەلكو بەو ھۆيەو موسلمان بىيت.

۴- كاتيك دەمانەوييت كەسيك فيرى نيسلام بكەين، يان قسەيەكى جوانى فير بكەين، دەبييت فيرى ئەوھى بكەين باسى بكات بۆ كەسانى تر و پيى بلين ئەم قسانە بكە بۆ كەسان و خزمانى خۆت و بۆ ھەر كەسيكى تر كە دەيناسييت.

پرسيار: بۆچى خەلك فير بكەين تا قسە بكەن بۆ خەلكى تر؟

وھلام: دەبييت قسە بكەين بۆ خەلكى و ئەوانيش باسى بكەن بۆ كەسانى تر، تا بە زوى و بە پەلە ئاينى خوا و كردارى جوان بلاويييتەو و كەسانى تريش بى بەش نەبن لەو كارە جوانە يان لەو قسە چاكە، چونكە ئەوانيش وەك ئيمە مروژن و دەبييت ھەز بكەين چاكە بكەن تا بتوان چاكەيان زۆر بكەن و بچنە بەھەشت.

نابلۆقەدانى موسلمانان

بى باوھەران ھەردەم وازيان نەدەھيتنا لە ھەولتى نازاردان و لە ئاويردنى موسلمانان، سەرھەتا ريگەي قسە كردنيان گرتەبەر تا بە قسە پەشيمانيان بكەنەو، پاشان كەوتنە گالته پيكرديان تا وایان لى بكەن واز بهيئن، دواتر ريگەي نازاردانيان گرتەبەر و بە ھەموو شتوھەك نازارى موسلمانان دەدا، ھەروەك چەند نمونەيەكمان لى خوتندەو.

نەجارەيان بىياوھەران كەوتنە دانانى پلانتيكى تر بۆ موسلمانان تا بتوان لەم ريگەيەو سەريكەون بە سەرياندا ئەويش برىتى بوو لە گەمارۆدانى ئابوورى و كۆمەلایەتى، بى باوھەران لە نتيوان خوياندا كۆبونەو و بپارياندا كە نابييت ھيچ كەس كرين و فروشتە بكات لەگەڵ موسلماناندا و نابييت كەسيش تيكەليان بكات، بۆ ئەمەش ھەمويان ئيمزاي ئەم بپارەيان

کرد و پټی رازی بوون، موسلمانان به ناچاری چوونه شیوټک که پټی ده‌لټن شیوی نه‌بو تالیب).^۱

پرسیار: بارودوخی موسلمانان له و ناوچه‌یه‌دا چی بوو؟

وه‌لام: موسلمانان له وی زور به ستم لټکراوی و هه‌ژاری ده‌ژیان، شه‌وان نانیان نه‌بوو بیخون، له گهرما و سه‌رمادا له‌وی بۆ خویان داده‌نیشتن و کهس تټکه‌لی نه‌ده‌کردن، به‌لټی مندالان و جگه‌رگوشه‌ نازیزه‌کان، پروانن بټی باوه‌ران چهند خراب و سته‌مکارن، ناماده‌ن له‌مالی خویان بژین و هه‌موجوره‌ خوراک و نانټیک بخون و جلی جوان بکه‌نه به‌ری خویان و، به‌دلی خویان بگه‌رټین و خویان بیاریژین له سه‌رما و گهرما که‌چی ده‌بیټ موسلمانان برسی بن و مندالی بچووکي موسلمانان نان نه‌بیټ بغوات و هه‌موویان دووچاری گهرما و سه‌رما بن و تا سی سالی ته‌واو له و بارودوخه‌دا بژین.^۲

موسلمانان هټنده برسیان بوو هیچ نه‌بوو تا بیخون، به‌ناچاری گه‌لای دار و دره‌ختیان ده‌خوارد هه‌ندی جار پټست و شکی ناژه‌لیان ده‌خوارد که له‌وټدا که‌وتبوو،^۳ بټی باوه‌ران رټگه‌یان نه‌ده‌دا که هیچ کهس تټکه‌لیان بیټ، ژنیان لی نه‌هټنن و رټگه‌ش نه‌ده‌ن کهس بچټ بۆ لایان هه‌ر که‌سیش بچټ بۆ لایان یان یارمه‌تیان بدات یان ته‌نانه‌ت قسه‌یان له‌گه‌لدا بکات شه‌وا سزا ده‌دټ و له‌گه‌ل نه‌ویشدا تټکه‌لی ناکه‌ن،^۴ نه‌بو تالیبیش له‌و ماوه‌یه‌دا به‌ نه‌یټنی یارمه‌تی موسلمانانی ده‌دا به‌وه‌ی که‌سانټیکی دانا تا به‌شه‌ودا و به‌ نه‌یټنی شت به‌رن بۆ موسلمانان، هه‌رچنده‌ خوراکه‌که زور که‌م بوو، به‌م جوژه هه‌ندی که‌س به‌ نه‌یټنی و به‌بټی نه‌وه‌ی بټی باوه‌ره‌کان بزائن که‌وتنه یارمه‌تی دانی موسلمانان و که‌میټک شتیان بۆ به‌ردن، به‌لام به‌شی نه‌ده‌کردن.^۵

موسلمانان زورجار بټی ئومټد و بټی تاقت ده‌بوون و ده‌چوون بۆ لای پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و داوایان لټده‌کرد یان دو‌عیایان بۆ بکات یان شټټیکیان بۆ بکات که رزگاریان بیټ چونکه‌ نیتر

^۱ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایره (۱۹۸).

^۲ - محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایره (۹۰).

^۳ - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لائټره (۱۸۳).

^۴ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایره (۲۰۱).

^۵ - عبدالعزيز عدلان‌دین مسته‌فا: ژبان و ره‌وشتی پیغمه‌مبه‌ر، لایره (۹۱).

توانا و خۆراگریان نه‌ماوه و ته‌واو بیتزار بوون، به‌لام پیغمبهر (ﷺ) پیتی فەرموون ده‌بیت ئیوه خۆراگر بن و واز نه‌هیتن چونکه پاداشتی ئیوه به‌هه‌شته، مه‌گه‌ر نازانن موسلمانەکانی زوو و سەردەمی پیغمبهرەکانی تر له ئیوه خۆراگرتر بوون، نه‌وان به‌ مشار له‌ت ده‌کران که‌چی وازیان نه‌ده‌هینا، ئیوه بۆچی هینده په‌له ده‌کەن و بیتزار بوون.

خوای گه‌وره چاره‌سه‌ر ده‌نیریت

له‌و کاته‌دا موسلمانان بۆ هیوا بوون و وایان ده‌زانی ئیتر پزگاریان نابیت، خوای گه‌وره دلی چه‌ند که‌سیک له‌ بۆ باوه‌ره‌کانی گۆزی تا قبولی نه‌و کاره نه‌کەن و پیکه‌وه پیکه‌مون تا موسلمانەکان له‌و بارودۆخه سه‌خته پزگار بکەن، چونکه نه‌وان هه‌ستی مرۆفایه‌تیان له‌ لا په‌یدا بووبوو، خۆ موسلمانیش نه‌بوون، هه‌موویان به‌ شه‌ودا پیکه‌وه کۆبوونه‌وه و بریاریاندا یه‌ک بگرن بۆ هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی نه‌و بریاره و پیکه نه‌دەن کەس و کاره موسلمانەکانیان له‌بەر چاویاندا له‌ برسیتیدا بمرن، کاتی‌ک به‌یانی هات یه‌کی‌ک له‌وانه ناوی (زوهه‌میر) بسو چوو به‌ ده‌وری که‌عبه‌دا سوپایه‌وه و دوا‌یی هاواری کرد خه‌لکینه چۆن ده‌بیت ئیتمه نان بخۆین و جیل و به‌رگی جوان له‌بەر بکه‌ین، که‌چی نه‌وان هه‌چیان نه‌بیت و له‌ برسیتیدا بمرن و کەس نه‌چیت بۆ لایان، ئینجا وتی سۆتیند به‌ خوا من نه‌مه قبول ناکەم، نه‌بو جه‌له‌یش وتی: تۆ درۆزی و ده‌بیت قبولی بکه‌یت، به‌لام نه‌وانی تریش وتیان زوهه‌میر راست ده‌کات و تۆ درۆ ده‌که‌یت، نه‌ی نه‌بو جه‌هل ئیتمه‌ رازی نین به‌و پیکه‌موتنه‌نامه و قبولمان نیه، کاتی‌ک چوون سه‌یری نووسینی پیکه‌موتنه‌که بکه‌ن ده‌بینن هه‌مووی له‌ ناو چووه و می‌رووله خواردوویه‌تی جگه له‌ ناوی (الله) نه‌بیت که‌ تیا‌یدا بوو، به‌مه موسلمانەکان پزگاریان بوو و چوونه‌وه بۆ مه‌که‌که و له‌ مال و شوینی خۆیان دانیشتن.^۱

پرسیار: چی وای کرد له‌و هینده بۆ باوه‌ره تا رازی نه‌بن به‌و سته‌مه‌؟

وه‌لام: یه‌که‌ عجار خوای گه‌وره وای لی کردن و ویستی موسلمانان پزگار بکات، پاشان هه‌ستی مرۆفایه‌تی وای لی کردن به‌وه رازی نه‌بن چونکه هه‌ر کەس مرۆفایه‌تی نه‌وه قبول ناکات.

^۱ - ابن کثیر: البداية والنهاية، به‌رگی دووه‌م، به‌شی سنیهم، لایه‌ره (۴۲).

* بهند و ناموژکاری:

۱- بئی باوه‌ران ناتوانن به پاره و سامان و ژن و ژنخوازی و شستی تر موسلمان پاشگهز بکه‌نوه، به‌لکو موسلمان ناماده‌یه نان نه‌خوات به‌لام نه‌بیت به بئی باوه‌ر.

۲- ده‌بیت ئیمه نهو دلسۆزی و مه‌ردایه‌تیه‌ی (نه‌بو تالیب) مان له بیر نه‌چیت که چه‌نده باش بوون له‌گه‌ل موسلماناندا، اتا مه‌رج نیه هه‌ر که‌س بئی باوه‌ر و کافر بیتت نیتر خراب بیت، به‌لکو هه‌ندی بئی باوه‌ر هه‌ن زیانیان نیه بو موسلمانان و چاکن له‌گه‌لیاندا، به‌لام زۆریه‌ی بئی باوه‌ران خرابین.

۳- ده‌بیت ژیاانی موسلمانانی پیتشو و هاوه‌لان بخوینینه‌وه و بزانی چه‌نده خۆپاگر بوون، تا ئیمه‌یش هینده‌ی نه‌وان هه‌ول به‌دین خۆپاگر بین چونکه کاتیک موسلمانانماندوو بوون، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمووی: ده‌بیت وه‌ک موسلمانانی پیتشو خۆپاگر بن.

۴- هه‌ندی شت هه‌یه ئیمه نایزانی و به‌س خوا ده‌یزانیت، جا نه‌گه‌ر ئیمه له‌گه‌ل خوا‌ی گه‌وره‌دا راست بکه‌ین و خۆمان رابگرین، خوا‌ی گه‌وره‌ رزگارمان ده‌کات، ته‌نانه‌ت وا ده‌کات بئی باوه‌ر و دوژمنه‌کامان ماندوو بن و واز به‌یتن.

۵- خوا‌ی گه‌وره‌ مو‌عجیزه‌یه‌کی تری نیشاندا که بریتی بوو له‌وه‌ی هه‌موو لاپه‌ره‌که له‌ناو چوو‌بوو جگه له‌ ناوه‌که‌ی خوا‌ی گه‌وره‌ که نووسرابوو (به‌ناوی خوا).

پرسیار: مو‌عجیزه واتای چیه؟

وه‌لام: مو‌عجیزه واتا ئیشیک یان شتیک که له توانای مرۆفیکدا نه‌بیت بیکات و ته‌نها خوا ده‌توانیت بیکات.

به‌لانی مندا لانی نازیز، کاتیک ژیاانی نه‌م هاوه‌لانه ده‌خوینینه‌وه بو‌مان ده‌رکه‌وت چه‌نده پاستگۆ بوون و له هیچ کاتیکدا پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یان به‌جی نه‌هیشتوو، خو نه‌مرۆ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌ماوه، به‌لام فه‌رمووده شیرینه‌کانی نه‌مان و ده‌بیت فه‌رمووده‌کانی به‌جی نه‌هیلن و بیان خوینینه‌وه.

پرسیاره کانی به شی سیټهم

- ۱- پیغمبر (ﷺ) چۆن دوستی کرد به بانگه وازی ناشکرا؟
- ۲- خه لکه که چیان کرد له بهرامبر بانگه وازی ناشکرا؟
- ۳- نه بو له هه ب چي وت به پیغمبر و خوای گه وره چي فرموو به نهو؟
- ۴- بۆچی بی باوه ران کان موسلمان نه ده بوون؟
- ۵- نایا بی باوه ران ده توانن موسلمانان له ناو بهرن؟
- ۶- دژایه تی کردنی بی باوه ران بۆ کی بوو؟
- ۷- بۆچی پیغمبر (ﷺ) و موسلمانان جهنگیان نه ده کرد له گه ل بی باوه ران؟
- ۸- بۆچی خوای گه وره موسلمانانی رزگار نه کرد لهو سهختیانه؟
- ۹- نایا بی باوه ران سوودیان بینی له نازاردانی موسلمانان؟
- ۱۰- په ند و نامۆزگاری چي وهرده گرین له نازاردانی نه بو به کری صدیق؟
- ۱۱- خوای گه وره چۆن تۆله ی خه بیابی سه نده وه؟
- ۱۲- بی باوه ران ویستیان چۆن پیغمبر (ﷺ) پاشگه ز بکه نه وه؟
- ۱۳- یه که م شه هیدی نیسلام کی بوو؟
- ۱۴- خوای گه وره چۆن بیلالی حه به شی رزگار کرد؟
- ۱۵- زیاد کی بوو؟ بۆچی هات بۆ لای پیغمبر (ﷺ)؟ دوا یی چي به سر هات؟
- ۱۶- موسلمانان چهند سال نابلۆقه دران؟ له سر چي نابلۆقه دران؟
- ۱۷- خوای گه وره چۆن رزگاری کردن؟
- ۱۸- نه بو تالیب لهو نابلۆقه دانه دا چۆن یارمه تی موسلمانانی دا؟
- ۱۹- چ په ند و نامۆزگاریه ک فیر ده بین له رووداوی نابلۆقه دانی موسلماناندا؟

بەشى جۋارەم

كۆچكردن

موسولمانان لە دواى ئەوئى خۋاى گەرە پزگارى كردن، چاۋەپى بوون بزانن ژيانان بەرەو كۆى دەچىت. ئايا ژيانان خۆش دەبىت و بى باۋەرەكان وازيان لى دەهيتنن؟ نەخىر بەلكو دووبارە دووچارى سەختى و نارەحتى و نازاردان دەبوونەو. بۆيە نەجارە پىغەمبەر (ﷺ) بىرارتكى نوئى دا بۇ موسولمانان كە ئەوئىش بىرىتى بوو لە بىرارى كۆچكردنى موسولمانان بۇ حەبەشە.^۱

پرسىار: بۆچى پىغەمبەر (ﷺ) بىرارىدا موسولمانان كۆچ بكن؟

وئلام: چونكە بى باۋەرەكان بەردەوام موسولمانانان نازار دەدا و وازيان لى نەدەهيتان.

پرسىار: كۆچ كردن واتاى چى يە؟

وئلام: كۆچكردن واتا بەجى هيتىشنى مال و شار و ناۋچەى خۆت بچىت بۇ شۆيىتىكى تر بۇيت.

*كۆچ كردن بۇ حەبەشە:-

پرسىار: موسولمانان بۆچى ويستيان كۆچ بكن بۇ حەبەشە؟

وئلام:

۱- چونكە پىغەمبەر (ﷺ) بى فەرموو بوون دەبىت بچن بۇ حەبەشە.

۲- بۇ ئەوئى لەگەل خۇياندا ئايىنى ئىسلام بىەن بۇ ئەو ناۋچەيە و لەوئو بەلاۋى بكنەو بە ناۋچەكانى تردا. چونكە بى باۋەرەكان نەياندەهيتىشت لە مەككە بە نازادى ئايىنى ئىسلام بەلاۋى بكنەو و بەيتىرىن بۇ ناۋچەكانى ترى جىهان.^۲

^۱ ابن اسحاق: السيرة النبوية، لاپەرە (۲۱۴).

^۲ د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپەرە (۱۹۱).

۳- تا له حه‌به‌شه‌دا که مێک بجه‌ستنه‌وه و دوور بکه‌ونه‌وه له نازار و نه‌شکه‌غه.

پرسیار: بۆچی پیغه‌مبەر (ﷺ) له هه‌موو ناوچه‌کاندا حه‌به‌شه‌ی هه‌لبژارد؟

وه‌لام: چونکه

۱- حه‌به‌شه پادشایه‌کی چاکی دادپه‌روه‌ری تێدا بوو که پێزی موسوڵمانانی ده‌گرت.

۲- له حه‌به‌شه نایینی مه‌سیح بلاو بوو بویه‌وه که له هه‌موو نایینه‌کانی تری ئهو کاته راسته‌ر بوو.

۳- خه‌لکی حه‌به‌شه له‌گه‌ڵ بێ باوه‌ره‌کانی مه‌که‌که‌ دا دژایه‌تیان هه‌بوو.^۱

پادشای حه‌به‌شه که پێی ده‌وترا (نه‌جاشی) پادشایه‌کی به‌پێژ و دادپه‌روه‌ر و چاک بوو که پێگهی نه‌ده‌دا له ولاته‌که‌یدا ستم بکری‌ت و خه‌لکی له‌ خوشیدا بوون.^۲

موسوڵمانه‌کان که ده‌ (۱۰) پیاو و چوار نافرته‌ر بون که وتنه‌ پێ بۆ حه‌به‌شه و هه‌ولیان دا بێ باوه‌ران پێیان نه‌زانن، ئه‌وان به‌رده‌وام چوون و هه‌ولیان ده‌دا به‌ نه‌هێنی و به‌ خۆ شارده‌نه‌وه‌ بچن تا گه‌یشتنه‌ حه‌به‌شه.^۳

له‌و ماوه‌یه‌دا له‌ مه‌که‌که‌ چه‌ندین که‌س موسوڵمان بون، له‌وانه‌ (هه‌مه‌زی کوری عبدا‌لمطلب که مامی پیغه‌مبەر (ﷺ)) بوو. (هه‌مه‌زه) یه‌کی‌ک بوو له‌ نازاو پاله‌وانه‌کانی مه‌که‌که‌ که له‌گه‌ڵ موسوڵمان بوونیدا موسوڵمانان به‌هێژ بوون و بێ باوه‌ره‌کان ده‌ترسان نازاری زۆری موسوڵمانان به‌دن- به‌لکو به‌ که‌می نازاریان ده‌دان.^۴

دوای ئه‌ویش (عومه‌ری کوری خه‌طاب) موسوڵمان بوو که وه‌ک (هه‌مه‌زه) به‌هێژ بوو که‌س زاتی نه‌بوو له‌ قسه‌ی لا‌به‌دات یان دژایه‌تی (عومه‌ر) بکات.^۵

^۱ د. علي عماد الصلابي: السيرة النبوية، لا‌هه‌ره (۱۹۳).

^۲ ابن اسحاق: السيرة النبوية، لا‌هه‌ره (۲۱۴).

^۳ عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين. لا‌هه‌ره (۱۰۳-۱۰۶).

^۴ عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیا‌نی پیغه‌مبەری مه‌زن عه‌د (ﷺ)، لا‌هه‌ره (۱۴۸).

^۵ عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مه‌ستفا: ژیا‌ن و په‌وه‌شی پیغه‌مبەر، لا‌هه‌ره (۸۶).

پرسىيار: عومەرى كۆرى خەطاب چۆن موسولمان بوو؟

وھلام: عومەرى كۆرى خەطاب كەسكى پالەوان بوو لەناو قورەيشدا. ئەو سەرەتا زۆر ستمەكار بوو. عومەر كە بە زىندووى كچەكەى خۆى خستە ناو چال و خۆلى دا بەسەرىدا و خنكاندى. ھەرۋەھا نازارى زۆرى موسولمانانى دەدا. رۆژنىكان زۆر تورە بوو ويستى بچىت يىغەمبەر (ﷺ) بكوژىت بەلام نەچوو يىستى خوشكەكەى عومەر موسولمان بووہ بۆيە وتى با لە يىشەوہ بچم بۆ خوشكەكەى خۆم. كاتىك دەچوو بۆ مالى خوشكەكەى دەينىت قورشان دەخوينى لەگەل مىردەكەى و مامۆستاكەيدا. عومەر بە توندى زللەيەكى دا لە خوشكەكەى و دەمى پر كە لە خوين دای لە مىردەكەى خوشكەكەيشى پاشان كەمىك سەيرى كردوو دلى پر بوو وە پەشيمان بوو كە بۆچى دای لە خوشكەكەى خۆى. عومەر داواى كەرد كە قورشانەكەى پى بدەن تا بيخوينى بەلام ئەوان پىيان وت: تۆ پىاوى پىسى. دەبى خۆت بشۆى و باوەر پىنى پاشان قورشانەكەت دەدەينە دەست. چونكە بى باوەر نايىت قورشان بگىرتە دەست. عومەرىش بە گوئى كەردن و داوى قورشان خويندن چووە سەر نىسلام چوو بۆ لای يىغەمبەر (ﷺ) تا لەسەر دەستى يىغەمبەر (ﷺ) موسولمان بىت.

لەوى. ھەمزە كە عومەرى پىنى واى زانى ھاتووە تا يىغەمبەر (ﷺ) بكوژىت وتى سويند بە خوا ھەر شتى بكات دەيكوژم بەلام كاتى عومەر ھات موسولمان بوو. پاشان عومەر چوو لەناو بى باوەرەكاندا ھاواری كەرد كە مەن موسولمان بووم بەوہ موسولمانان بەھىز بوون دوويارە ژمارەيان زيادى كەرد.

پەندە و نامۆزگارى

۱- ھەر كاتى كەسانى بەھىز موسولمان بىن ئەوا خواى گەورە دەيانكاتە ھۆكارى سەرخستنى موسولمان و سەرى بى باوەرپانى پى شۆر دەكات.

۲- خواى گەورە دوو پالەوانى مەككەى موسولمان كەرد تا بى باوەرپان زاتيان نەبى ستمە بىكەن.

۱. د. د. علي محمد الصلابي: سيرة عمر بن الخطاب، لاپەرە (۲۱-۲۲-۲۳).

۳- قورناني پيروز زور پاك و چاكه و نابي هم موو كهس ده ستكاري بكات. بهلكو ده بيت قورنان به تنها بدهين به ده ست موسولمانانوه.

۴- قورناني پيروز هينده خوشه و واتاي به هيزه هر كه سي بيخو نيتته وه كه مينك عه قلي هه بيت يه كسر موسولمان ده بيت، به لام هر كه سي بي عه قل و گومرا بيت. نه گهر هم موو قورنانيش بخو نيتته وه هر موسولمان ناييت و بي باوهره.

۵- خوي گه وړه نهو كه سانه ده پاريزي كه زور زانا و زيرك و نيماندار و له خوا ترسن. وه كه نه وې عومدر كه چوو بؤ كوشتني پيغمبر (ﷺ) خوي گه وړه واي ليكرد موسولمان بيت و ده ست و دم و چوي پيغمبر (ﷺ) ماچ بكات.

پرسيار: نه ي موسولمانه كاني ناو حه به شه چيان به سهر هات؟

وه لام: كاتي ك موسولمانان هه والي بارودوخي موسولماناني ناو مه كه كيان بيست برياريان دا بچنه وه بؤ مه كه كه و بؤ لاي پيغمبر (ﷺ).^۱

* كوچي دووهم بؤ هه به شه:

كاتي موسولمانان گه رانه وه بؤ مه كه كه و بي باوهره كان نازاري زوريان دانه وه. پيغمبر (ﷺ) فرماني دا تا بچنه وه بؤ حه به شه نه مجاريان بي باوهره كان نازاري زوري موسولمانانيان دا تا نه هيلن بچن بؤ حه به شه چونكه بيستبويان كه له حه به شه دا نه جاشي ريزي زوريان ده گريت و هيچ نازاريكيان نادات و ناهيتيت گه وړه كاني مه كه كاش ده ستيان بگاته لايان.^۲

پرسيار: ژماره ي نهو موسولمانان حه به بوون كه بؤ جاري دووهم كوچيان كرد بؤ حه به شه؟

وه لام: ژماره ي موسولمانان له جاري دووهمدا هه شتاو سي (۸۳) موسولمان بوون، نه مه جگه لهو مندالانه ي كه له گه ل خوياندا برديان بؤ حه به شه.^۳

^۱ ابن كثير: البداية و النهاية، بركي دووهم، به شي سنيهم، لاپره (۹۲).

^۲ ابن الاثير: الكامل في التاريخ، بركي يه كه م، لاپره (۶۷۵).

^۳ د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، بطري يه كتم، لانقره (۷۳).

قوره‌یش هه‌ولی که‌رانه‌وه‌ی موسولمانان ده‌دهن:

کاتیک قوره‌یشیه‌کان بینیان موسولمانان گه‌یشته‌هه‌شه و له‌وی له‌خوشیدا بۆ خۆیان ده‌ژین و هیچ که‌سێک نیه‌ نازار و نه‌شکه‌نجیه‌یان بدات که‌وتنه‌ کۆپرونه‌وه له‌نیوان خۆیاندا. بریاریاندا وه‌فدیک بنێرن بۆ لای پاشای هه‌به‌شه تا داوای لی بکه‌ن نه‌و موسولمانانه‌یان بیده‌نه‌وه ده‌ست وه‌فده‌که و بیباوه‌ره‌کان کۆمه‌لیک دیاری و خه‌لاتی زۆر و جوانیان برد له‌گه‌ڵ خۆیاندا بۆ نه‌جاشی وستیان وای لی بکه‌ن رازی بیت موسولمانه‌کانیان بداته‌وه ده‌ست نه‌وان چون بۆ لای نه‌جاشی و دیاریان پیشکه‌ش کردوو داوایان لی کرد نه‌و که‌سانه‌ی رایان کردوو بۆ ولاته‌که‌ی بیاندا ته‌وه به‌ گه‌وره‌کانی مه‌که‌که. نه‌وان وتیان نه‌و که‌سانه تاوانبارن له‌ مه‌که‌که‌دا نازاوه‌یان ناوه‌ته‌وه رایان کردوو بۆ لای تو به‌لام نه‌جاشی به‌ قسه‌کانیان هه‌له‌خه‌له‌تا و ناردنی به‌شوتن موسولمانه‌کاندا کاتیک قسه‌ی کرد له‌گه‌ڵ موسولمانه‌کاندا و گوئی گرت له‌ قسه‌ی موسولمانه‌کان سه‌یری کرد موسولمانه‌کان نازاوه‌ گیر نین و چاکن. به‌لکو بۆ باوه‌ره‌کانی مه‌که‌که نازاوه‌ گیر و خراپن و سته‌میان کردوو له‌ موسولمانانی بی تاوان.^۱

نه‌جاشی کاتیک نه‌و باره‌ی موسولمانانی بینی بریاری دا موسولمان بیت و باوه‌ر به‌ینیت به‌ پیغمه‌مبه‌راهه‌تی موحه‌مه‌د (ﷺ) به‌لام نه‌وه به‌ نه‌ینی موسولمان بوو. به‌ ناشکرا پای نه‌گه‌یاند که موسولمان بوو.^۲

پرسیار: بۆچی نه‌جاشی به‌ ناشکرا نه‌یوت که‌من موسولمان بووم؟

وه‌لام: چونکه‌ نه‌گه‌ر به‌ ناشکرا بیوتایه. نه‌وا خه‌له‌که‌که‌ی لێی هه‌له‌ده‌رانه‌وه. نه‌ویشیان لاده‌برد موسولمانه‌کانیشیان ده‌دایه‌وه ده‌ست پیاوه‌کانی مه‌که‌که. پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) شایه‌تی ده‌دات که نه‌جاشی موسولمان بووه. چونکه‌ کاتی نه‌جاشی مرد پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ دووره‌وه نوێژی مردووی کرد له‌سه‌ر نه‌جاشی و دووعای خیری کرد بۆ نه‌جاشی،^۳ ئیمه‌ش وه‌ک پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) دووعای خیر ده‌که‌ین بۆ نه‌جاشی و ده‌لێن خوايه‌ گیان بیه‌خه‌یته به‌هه‌شت.

^۱ - ابن هشام: السيرة النبوية، لاثقة (۲۹۳).

^۲ - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لاثقة (۱۱۷-۱۲۰).

^۳ - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۲۰۰).

بەند و نامۆزگاری

۱- دووبارە دەبینین هەموو جارێک بۆ باوەڕان کۆ دەبنەوه تا پیلان دابنێن بۆ لەناو بردنی موسولمانان یان وا بکەن کە موسولمانان زیاد نەکەن و سەرئەکەون کەچی هەموو جاری تیایدا خۆیان سەرشۆڕ دەبن و موسولمانەکان سەردەکەون بەلام بۆ باوەڕەکان ژیر نابن هەمەر دەست پێ دەکەنەوه. خۆی گەورەش سەر شۆڕیان دەکات.

۲- نابێت لە خۆمانەوه بریار بدەین ئەگەر هاتوو کەسێک هات بۆ لامان و قسەیەکی کرد وتی ئەو کەسە وایە و وایە. نابێ نێمەش یەکسەر باوەڕی پێ بکەین بەلکو دەبێت بپۆین پرسبیری بکەین بزانین راستەکەی چۆنە هەروەک سەیر دەکەین کاتێک بۆ باوەڕان باسی موسولمانەکانیان کرد بۆ نەجاشی نەجاشی باوەڕی پێ نەکردن و ناردی بەشوێن موسولمانەکاندا تا بزانیت ئەو قسەی پیاوەکان دەلێن راستە یان درۆیە.

۳- دەبێت موسولمان کاتێ گەتوگۆ دەکات لەگەڵ کەسێکدا راستی و دروستی بلێت ئەوەک لەبەر ئەوەی دوژمنەکانی رازی بکات قسەی ناراست بکات یان ئەو قسانە بشاریتەوه کە دەبێت بیکات. چونکە موسولمانەکان چى راست بوو باسیان کرد بۆ نەجاشی.

۴- بۆمان دەردەکەوت کە دروستە موسولمان مالا و شار و ولات و نیشتمانی خۆی بەجێ بهێڵێ ئەگەر سەمکاران سەمیان لێ کرد و نەیتوانی بە خۆشی بژیت.

۵- ئەگەر کەسێکی موسولمان بزانی ئەگەر خەلکی تر بزانی ئەو موسولمان بووه دەیکوژن. ئەوا دەتوانیت پێیان ئەڵێ موسولمان بووم. بە نەهێنی نوێژ بکات و پۆژوو بگرێت.

۶- دەبێ نێمە هەرکەسێکمان خۆش بویت موسولمان بیت. دوای خێری بۆ بکەین چونکە پیغه مبه (ﷺ) نەجاشی خۆش ویست و دوای خێری بۆ کرد.

پرسبیار: بۆچی بۆ باوەڕان دەیانویست موسولمانان نەچن بۆ حەبەشە؟

وەلام: چونکە بۆ باوەڕان دەترسان ئەگەر موسولمانان بچن بۆ حەبەشە لەوتێوە نایینی نیسلام بلاو بکەنەوه بۆ ناوچەکانی تر چونکە ئەوان دەیانزانێ موسولمان بچیت بۆ هەر

ناوچه‌یه‌ک ده‌توانیت باسی نایینی نیسلام بکات نایینی نیسلامیش هیتنده چاک و جوانه خه‌لکه‌که بییستن زوو وهریده‌گرن. هه‌روه‌ک چۆن خه‌لکیکی زۆر له مه‌که‌که‌دا موسولمان بوون.

* غه‌مباری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ):

له‌و ماوه‌یه‌دا که موسولمانان تازه‌ پرزگاریان بوو بوو له نابلقه‌دان و هه‌ندیکیان چوو بوون بۆ حه‌به‌شه و خوشییان بوو، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) توشی ده‌رده‌سه‌ری یه‌ک هات که دلی پیروزی غه‌مبار کرد و جارتیکی تر پیغه‌مبه‌ر گیانمان بئی ناز کهوت له‌و ماوه‌یه‌دا دوو که‌سی نزیک و خوشه‌ویستی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مردن که هه‌ردووکیان زۆر پالپشتی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان ده‌کرد و یارمه‌تیان ده‌دا له‌ کاره‌که‌یدا. نه‌و دوو که‌سه‌ش نه‌بو تالیبی مامی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و خه‌دیجی ژنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بوون کاتی نه‌و دووانه‌ مردن پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ته‌واو بئی تاقت بوو و خه‌فه‌تی پی ده‌خوارد چونکه نه‌و دووانه هه‌میشه له‌ ده‌وری پیغه‌مبه‌ر بوون و دلنه‌واییان ده‌دايه‌وه.

پرسیار: نه‌بو تالیب چۆن مرد؟ نایا نه‌بو تالیب باوه‌ری هیتنا؟

وه‌لام: نه‌بو تالیب ته‌مه‌نی زۆر بوو بوو پیر بوو. جا کاتی که‌وته سه‌ره مه‌رگه‌وه خه‌ریک بوو بمی. خزم و که‌س و هاوڕێکانی له‌ ده‌وری کۆبوونه‌وه. پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) زۆر ده‌یوت:-- مامه گیان ته‌نها بلێ (لا إله إلا الله) با له‌ رۆژی دوایدا شایه‌تیت بۆ بده‌م به‌لام نه‌بو تالیب ده‌بوت:-- رۆله گیان نه‌گه‌ر له‌به‌ر قسه و بۆله بۆلی قورپه‌ش نه‌بوايه هه‌ر ده‌موت له‌و کاته‌دا بئی باوه‌ران له‌ ده‌ورپشتیدا بوون و زوو زوو پیتیان ده‌وت هه‌لنه‌خه‌لتی ی به‌ قسه‌کانی عه‌مد و واز نه‌هیتنی له‌ نایینی باو و باپیرانت. بۆیه نه‌بو تالیب تا مرد باوه‌ری نه‌هیتنا و به‌ بئی باوه‌ری مرد و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) زۆر خه‌فه‌تی بۆ خوارد. پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) داوای کرد له‌ خوا تا له‌ نه‌بو تالیب خوش بیت به‌لام خوای گه‌وره به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ی فەرموو: که‌ لینی خوش ناییت به‌لام سوکترین سزای ده‌دات له‌ رۆژی دوایدا.^۱

پرسیار: سوکترین سزا چیه له‌ رۆژی دوایدا؟

^۱ ابن کثیر: البداية و النهاية، برگی (۲)، بشی (۳)، لاپه‌ره (۸۹).

^۲ - ابن إسحاق: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۲۶۶-۲۶۹).

وه‌لام: پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فرموویتی سوکترین سزای پۆژی دوابی نه‌ویه که جووتی نهمعل ده‌که‌یته بیت و سهرت له‌ گهرمیدا ده‌کوئیت واته‌ نه‌بو تالیب ههرچه‌نده چاک بوو له‌بهر نه‌وی که باوه‌ری نه‌هیتا به‌ نایینی نیسلام و نوژی نه‌ده‌کرد و پۆژووی نه‌ده‌گرت، ده‌بی به‌و جۆره‌ سزا بدریت.^۱

پرسیار: نه‌ی خه‌دیجه‌ی خه‌ترانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) چۆن کۆچی دوابی کرد؟

وه‌لام: خه‌دیجه‌ی خوای لی‌ پازی بیت له‌ دوابی مردنی نه‌بو تالیبی مامی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌ویش مرد و پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌ ته‌نها مایه‌وه، ته‌نها خوای هه‌بوو که پالېشت و دالده‌ی بیت و له‌ ته‌نگانه و سه‌ختیدا دلته‌وابی بدات.^۲

په‌ند و نامۆزکاری

۱- نهمه‌ی موسلمان ده‌بیت چاوه‌ری بین دوچاری نارېه‌تی و سه‌ختی زیان بین و کهس و کار و خزم و نزیکه‌کانیشمان بمرن، ده‌بیت نهمه‌ له‌و کاته‌دا سوپاسی خوای گه‌وره‌ بکه‌ین، چونکه‌ هه‌رمومان ده‌گه‌رینه‌وه‌ بۆ لای خوای گه‌وره‌ و ده‌بیت بمرن، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یش دایک و باوک و باپیره و مام و ژن و کورپه‌کانی مردن، که‌چی خۆپاگر بوو و سوپاسی خوای گه‌وره‌ی ده‌کرد و وازی نه‌ده‌هیتا له‌ نایینی نیسلام.

۲- هاوړپښی خراب ده‌بیته مایه‌ی زیان و به‌ده‌ختی دنیا و دواړوژ، هاوړپښی خراب مروژ فیری تاوان و هه‌له‌ و خراپه‌ ده‌کات، نه‌و له‌ سه‌ره‌تاوه‌ وه‌ که‌سیکی چاک خۆی نیشان ده‌دات که‌چی دوابی هاوړپښی فیری خراپه‌ ده‌کات، نه‌بو تالیب چاکه‌ی زۆری ده‌کرد، به‌لام هاوړپښی خراپه‌کانی هه‌موو جارێک په‌شیمانیاں ده‌کرده‌وه‌ و نه‌یان ده‌هیشته‌ موسلمان بییت، ته‌نانه‌ت له‌کاتی سه‌ره‌مه‌رگیشدا وازیان لی‌ نه‌ده‌هیتا و ته‌نانه‌ت نه‌یان ده‌هیشته‌ بلیت (لا إله إلا الله).

۳- هه‌ر که‌س چاکه‌مان له‌گه‌لدا بکات ده‌بیت له‌بیرمان نه‌چیت، هه‌ر که‌سیش نهمه‌ی خۆش ویست و له‌گه‌لمان باش بوو، نهمه‌ش ده‌بیت خۆشان بوویت و له‌گه‌لیدا چاک بین، وه‌ک

^۱- ابن تیمیة: المجموعه‌ الفتاوی، به‌رگی یه‌که‌م، لاپه‌ره (۸۹).

^۲- ابن تیمیة: المجموعه‌ الفتاوی، به‌رگی یه‌که‌م، لاپه‌ره (۹۰).

چۆن ئەبو تالیب لە گەڵ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دا چاک بوو، پیغه‌مبه‌ریش ئەوی خۆش دەویست و هەزی دەکرد موسلمان بێت تا بچیتە بەهەشت.

۴- دەبێت نێمە خۆمان بپارێزین لە سزای سەختی دۆزەخ، چونکە سزای دۆزەخ زۆر سەخته و ئەگەر بچینه دۆزەخەوه خۆشی و کامەرانی نابینن و هەمیشە نازار و نارەحەتی دەچێژین وەک دەبینن سووکترین سزای دۆزەخ ئەگەر ئەوەندە سەخت و نارەحەت بێت، دەبێت سزای سەختی دۆزەخ چۆن بێت، بۆیە با هەموو جارێک نزای خێر بکەین و لە خوای گەوره بپارێشێوه بمانپارێزێت لە دۆزەخ و بمانباتە بەهەشتی بەرینه‌وه.

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دەچیت بۆ تانیف (طانیف):

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بپاریدا ناینی نیسلام بلاو بکاتمه و بە هەموو شوێنێکدا، هەروەها دەویست ناینه‌کی تەنها لە مەککەدا نەبێت چونکە ئەو ناینه بۆ هەموو جیهان و مەرقایه‌تیه، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بپاریدا بۆت بۆ تانیف کە شارێکە لە دەورووبه‌ری مەککەدا، کاتی‌ک پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چوو بۆ ئەوی تا باسی ناینی نیسلامیان بۆ بکات، خەلکە کە گوێیان بۆ گرت، بە‌لام دواي ئەو کەوتنه گالته‌کردن بە پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و مندالەکانیان کۆکرده‌وه بپیان وتن بە‌ردبارانی پیغه‌مبه‌ر بکەن.^۱

مندالەکانیش نەیان دەزانی ئەو گونا‌هه، بۆیە دەکەوتنه بە‌رد وەشان‌دن بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)، نازاری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بیان دەدا، هەر چۆن بێت نەزانه ئەگەر ناینی نیسلام فیری شتی نەکات، ئەو مندالانەش فیری نوێژ و قورئان و دوعا و چاکە‌کردن نەبوویون، بۆیە بە‌ردیان دەوه‌شاند بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و دەست و قاچی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) خۆش‌ناوی بوو و نازاریکی زۆری پێ دەگەشت.^۲

پرسیار: نایا ئەو مندالانە تاوانبارن، کە پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بیان بە‌ردباران کرد؟

وە‌لام: ئەو گە‌ورانه تاوانبارن کە مندالەکانیان هاندا کە پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بە‌رد باران بکەن. پاشان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دەویست بگە‌ڕێته‌وه بۆ مەککە، لە ڕێگه‌دا لە لای باخێکدا لابیدا،

^۱ عبدالعزیز پارەزانی: ژیاپی پیغه‌مبه‌ری مەزن عەمد (ﷺ)، لاپه‌ره (۱۷۱).

^۲ عبدالعزیز عەلانه‌دین مستەفا: ژیاپی و ڕه‌وشتی پیغه‌مبه‌ر، لاپه‌ره (۹۵).

یه‌کێک له هاوێله به‌رزه‌کانیشی له‌گه‌ڵدا بوو که نه‌ویش دهم و چاو و ده‌ستی خۆتیاوی بووبوو، چونکه نه‌و خۆی ده‌دایه به‌ر به‌رده‌کان تا به‌رده‌کان به‌ر پیغه‌مبەر (ﷺ) نه‌که‌مون، کاتێک لای باخه‌که‌دا دانیشته‌ خاوه‌نی باخه‌که سه‌یری کردن و دلی پر بوو بۆیه که مێک میوه‌ی بۆ هێنان، به‌لام خۆی موسلمان نه‌بوو.^۱

له‌و کاته‌دا فریشته‌کانی خوای گه‌وره دابه‌زین بۆ لای پیغه‌مبەر (ﷺ) و پێیان فەرموو نه‌گه‌ر تۆ رازیت با نه‌و دوو شاخه به‌دین به‌یه‌کدا تا هه‌موو تانیف له‌ناو به‌رین، به‌لام پیغه‌مبەر (ﷺ) رازی نه‌بوو، فەرمووی نه‌وانه هه‌ژار و نه‌زانن نه‌گه‌ر بیاتزانیا به‌ وایان نه‌ده‌کرد، خوابه گیان به‌لکو منداله‌کانی نه‌مانه باش بن و دوابی باوه‌ر به‌یئن.^۲ نه‌گه‌ر به‌هاتایه پیغه‌مبەر (ﷺ) فەرمانی به‌کردایه به‌ له‌ناویردنی شاری تانیف نه‌وا هه‌موو خه‌لکه‌که‌ی له‌ناو ده‌چوون، به‌لام پیغه‌مبەر (ﷺ) مرۆفه‌کانی خوش ده‌وێت هه‌ز ناکات که‌س به‌جێته دۆزه‌خوه و هه‌موویان به‌جێته به‌هه‌شته‌وه، به‌لام هه‌ندێ مرۆفه‌ هه‌ن خۆیان هه‌ز ناکه‌ن به‌جێته به‌هه‌شته‌وه و تاوان ده‌که‌ن و ده‌چنه دۆزه‌خ، دواتر پیغه‌مبەر (ﷺ) و هاوێله به‌رێزه‌که‌ی گه‌رانه‌وه بۆ مه‌که‌که، له‌وێ بیابوه‌ره‌کان زۆر خوشیان بوو که پیغه‌مبەر (ﷺ) نه‌یتوانیوه موسلمانان بکات و که‌وتنه گاته‌کردن به‌ پیغه‌مبەر (ﷺ) و پێی پێی ده‌که‌نین و سازاری پیغه‌مبەر (ﷺ) بیان ده‌دا.^۳

تێبینی: کاتێک پیغه‌مبەر (ﷺ) له‌ رینگه‌ی گه‌رانه‌وه‌دا بوو بۆ مه‌که‌که، نه‌و کاته کۆمه‌لێک جنۆکه هاتن بۆ لای پیغه‌مبەر (ﷺ) و باوه‌ریان پێی هێنا و موسلمان بوون به‌ریاراندن بچن بۆ لای جنۆکه‌کانی تر و باسی ناینی پێرۆزی نیسلا میان بۆ بکه‌ن.^۴

پرسیار: جنۆکه کی‌ن؟

وه‌لام: جنۆکه دروستکراوی خوای گه‌وره‌ن که له‌ ناگه‌ر دروست کراون ئێمه‌ی مرۆفه‌ نه‌وان نابینن به‌لام نه‌وان ئێمه ده‌بینن، نه‌وانیش موسلمان و کافریان هه‌یه.^۱

^۱ - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلین. لایمه‌ (۱۴۳).

^۲ - ابن هشام: السيرة النبوية، لایمه‌ (۳۶۵-۳۶۶).

^۳ - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایمه‌ (۲۱۴).

^۴ - عبدالعزيز پاوه‌زانی: ژیاپی پیغه‌مبیری مه‌زن محمد (P)، لایمه‌ (۱۸۰).

پەند و نامۆزکاری

- ۱- پیتیسته نێمه‌ی موسلمان بچینه هەر شویتیک باسی تاینی نیسلام بکه‌ین، نه‌گەر چووین بۆ شارێکی تر بۆ لای خزمیکمان یان بۆ لای کەسێک دەبی‌ت قسه‌ی چاکیان بۆ بکه‌ین و نه‌ترسین له‌وه‌ی خه‌ڵک گالته‌مان پێ بکه‌ن، چونکه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ له‌گه‌لمانه‌.
- ۲- زۆر جار کەسه‌ گه‌وره‌کان نه‌گەر خراپ و سته‌مکار بن منداله‌کان فێری گونا‌هو خراپه‌ ده‌کمن، بۆیه‌ ده‌بی‌ت منالی ژیر و عاقل گوی نه‌گرتیت له‌هه‌موو کەسیکی گه‌وره‌، به‌لکو ده‌بی‌ت بزانی‌ت کامیان باوه‌ردار و چاکه‌کاره‌، گوی له‌وه‌یان بگرتیت، چونکه‌ گه‌وره‌ی چاک مندال فێری کاری چاکه‌ و پیاوه‌تی ده‌کات.
- ۳- ده‌بی‌ت نێمه‌ زۆر خۆراگر و به‌سۆز بین و نه‌گەر کەسێک خراپه‌یه‌کی له‌گه‌لدا کردین نابێت یه‌کسه‌ر لێی بده‌ین و دو‌عای خراپ‌ی لێ بکه‌ین، به‌لکو ده‌بی‌ت خۆراگر بین و دو‌عا بکه‌ین و بڵێین خوا‌یه‌ ڕێگای راستی نیشان بده‌یت، چونکه‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) دو‌عای خێری بۆ بی‌باوه‌ره‌کانی تانیف کرد تا خوا‌ی گه‌وره‌ ڕێگای راستیان نیشان بدات.
- ۴- ده‌بی‌ت نێمه‌ ڕیزی زانا و موسلمانه‌ چاکه‌کان بگه‌ڕین هه‌روه‌ک شه‌و پیاوه‌ی ڕیزی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ی گرت و میوه‌ی بۆ برد.

ڕووداوی نیسرا و میعراج

ڕووداوی نیسرا و میعراج بریتیه‌ له‌وه‌ی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌گه‌ل فریشته‌ی خوا‌دا چوو بۆ قودس و له‌وێشه‌وه‌ چوو بۆ ناسمان بۆ لای خوا‌ی گه‌وره‌.

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ماله‌وه‌دا بوو که‌ جویرانیل هات بۆ لای پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و پیتی فهرموو ده‌بی‌ت بێت له‌گه‌لدا تا بچین بۆ قودس و له‌وێهه‌ بچین بۆ لای خوا‌ی گه‌وره‌.^۱ جویرانیل و پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌ ته‌نها نه‌چوون، به‌لکو فریشته‌یه‌کیشیان له‌گه‌لدا بوو که‌ بالی هه‌بوو،

^۱ - محمد رمضان البوطي: فقه السيرة النبوية، لا‌په‌ره (۱۰۴).

^۲ - ابن کثیر: البداية و النهاية، به‌رگی یه‌که‌م، به‌شی یه‌که‌م، لا‌په‌ره (۶۵).

پیغه مبه‌ر (ﷺ) سواری نهو فریشته‌یه بوویسو ناوی نهو فریشته به‌ریزه (بوراق) بوو که پیغه مبه‌ر (ﷺ) ی برد بۆ قودس و له‌ویته بۆ ناسمان.

پرسیار: قه‌دس کوته؟ بۆچی شویتیکی گرنگ و به‌ نرخه؟

وه‌لام: قودس شویتیکه له‌ فه‌لمستین که یه‌که‌ عجار نه‌وی قیله‌ی موسلمانان بووه، گۆرستانی زۆریه‌ی پیغه مبه‌ران له‌ قودس دایه، هیچ کهس ناتوانیت بچیت بۆ ناسمان ته‌نها له‌سەر قودسی پیرۆزه‌ نه‌بیت، به‌لام نیستا داگیرکه‌ره جووله‌که‌کان قودسیان گرتووه و موسلمانان چاوه‌ریتن بتوانن رزگاری بکه‌نه‌وه، پیغه مبه‌ر (ﷺ) له‌ قودسدا نویژی کرد له‌سەر پیغه مبه‌ران و له‌ویته به‌ریکه‌وت به‌ره‌و ناسمان که جویرانیلیش له‌گه‌لیدا بوو، کاتیک پیغه مبه‌ر (ﷺ) ده‌چوو به‌ره‌و ناسمان کۆمه‌لێک شتی سه‌رسوپه‌ینه‌ری بینی که جویرانیل باسی نه‌و شته سه‌رسوپه‌ینه‌رانه‌ی بۆ کرد.^۱

له‌و رووداوانه:

۱- جویره‌نیل قاپیک شیر و قاپیک عاره‌قی هینا بۆ پیغه مبه‌ر (ﷺ) و فه‌رمووی یه‌کینکیان هه‌لبژیره، پیغه مبه‌ر (ﷺ) یش شیره‌که‌ی هه‌لبژارد، جویره‌نیل فه‌رمووی کاره‌که‌ت راست بوو.

۲- جویره‌نیل هه‌موو پیغه مبه‌ره‌کانی یه‌ک یه‌ک نیشانی پیغه مبه‌ر (ﷺ) دا، سه‌ره‌تا بردی بۆ لای ئاده‌م^۲ و پیتی وت نه‌وه باوکه‌ گه‌وره‌ته، جویره‌نیل و پیغه مبه‌ر (ﷺ) هه‌ردووکیان سه‌لامیان لێ کرد و، که هه‌متر چونه سه‌ر گه‌یشتن به‌ هه‌ردوو پیغه مبه‌ر (یحی و عیسا) (سه‌لامی خویان له‌سەر بیت) سه‌لامیان لێ کردن و نه‌وانیش وه‌لامیان دانوه و وتیان سه‌لام له‌ برای چاک و ڕێک و یتکمان. دواتر به‌ هه‌مان شیوه هارون و موسا و ئیبراهیم و پیغه مبه‌ره‌کانی تری بیسن، پاشان جویره‌نیل چهند نمونه‌یه‌کی به‌هه‌شتی نیشانی پیغه مبه‌ر (ﷺ) دا.^۳

^۱ ابن اسحاق: السيرة النبوية، لا‌په‌ره (۳۰۹).

^۲ د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لا‌په‌ره (۲۲۴-۲۲۵).

^۳ ابن کثیر: البداية و النهاية، به‌رگی دووم، به‌شی سێهه‌م، لا‌په‌ره (۱۲۵).

۳- خوای گه‌وره له‌و شه‌وه‌دا به پیغه‌مبەر (ﷺ)ی فەرموو ده‌بێت موسلمانان له‌ رۆژێکدا (۵۰) نوێژ بکەن، به‌لام کاتێک پیغه‌مبەر (ﷺ) پیغه‌مبەر موسای بینی موسا (به‌لامی خوای له‌سەر بێت) پێی وت: نه‌ی پیغه‌مبەر (ﷺ) موسلمانان ناتوانن نه‌وه‌نده نوێژ بکەن، بۆی به‌ خوای گه‌وره با که‌می بکاته‌وه‌ بۆتان، پیغه‌مبەر (ﷺ)یش نه‌وه‌نده‌ چوویه‌وه‌ بۆ لای خوای گه‌وره تا (۵۰) نوێژه‌که‌ی کرد به‌ (۵) نوێژ، خوای گه‌وره به‌ پیغه‌مبەر (ﷺ)ی فەرموو: من له‌ قسه‌ی خۆم پاشگه‌ز نایه‌وه‌، ئێوه (۵) نوێژم بۆ بکەن به‌لام پاداشتی (۵۰) نوێژتان بۆ ده‌نووسم.^۱

۴- پیغه‌مبەر (ﷺ) کۆمه‌لێک خه‌لکی زۆری بینی که‌ سزا ده‌دران کاتێک پرسیاری کرد له‌ جویره‌ئیل بۆچی سزا ده‌درێن؟ جویره‌ئیل فەرمووی له‌مهر نه‌وه‌ی هەر یه‌کیکیان تاوانیکیان کردووه‌، یه‌کیکیان غه‌یبه‌تی کردووه‌، یه‌کیکیان داوێن پێسی کردووه‌، یه‌کیکیان پارهی هه‌رامی خواردووه‌، نه‌وانی تریش گوناھی تریان کردووه‌، هه‌روه‌ها پیغه‌مبەر (ﷺ) دۆزه‌خی بینی و سه‌یری کرد زۆریه‌ی ئافره‌تان.^۲

پاشان پیغه‌مبەر (ﷺ) زیاتر چوویه‌ ده‌روه له‌وێ له‌گه‌ڵ خوای گه‌وره‌دا قسه‌ی کرد ئینجا دوا‌ی هاته‌وه‌ بۆ مه‌که‌که و له‌وێ ئهم رووداوه‌ی باس کرد بۆ خه‌لکه‌که‌، که‌چی خه‌لکه‌که‌ هه‌موو گالته‌یان پێ ده‌کرد و موسلمانانیش خه‌ریک بوو باوه‌ری پێ نه‌کەن، تا نه‌وه‌ی وتیان نه‌بو به‌کر سه‌یرکه‌ پیغه‌مبەر چی ده‌لێت؟ نه‌بو به‌کر وتی چی ده‌لێت؟ وتیان پیغه‌مبەر ده‌لێت نه‌مشه‌و چووم بۆ ئاسمان و گه‌راومه‌ته‌وه‌، نه‌بو به‌کر وتی: ده‌ی پاست ده‌کات نه‌وه پیغه‌مبهری خوایه‌، بۆیه‌ ناوی نه‌بو به‌کر نرا به‌ نه‌بو به‌کری راستگۆ، چونکه‌ یه‌کسه‌ر باوه‌ری کرد به‌و قسه‌یه‌.^۳

هه‌روه‌ها پیغه‌مبەر (ﷺ) به‌ بێباوه‌ره‌کانی فەرموو نه‌مشه‌و کۆمه‌لێک که‌سم بینی که‌ ناژه‌لیان پێ بوو هاتن به‌ره‌و ئێره‌، برۆن سه‌یرکەن ئێستا له‌و شوێنه‌دان، کاتێک چوون سه‌یریان

^۱ - عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مستفا: ژيان و په‌وستی پیغه‌مبەر، لایه‌ره (۹۹).

^۲ - ابن هشام: السیة النبویه، لایه‌ره (۳۵۵).

^۳ - رواه مسلم.

کرد بینیان پیغمبر (ﷺ) راست دەکات، بەلام هێنده کەلە شەق و نەزان بوون هەر باوەریان نەهیتا.^۱

* بەند و نامۆزگاری:

۱- خۆی گەورە هەمیشە پالێشتی پیغمبر (ﷺ) دەکات و دڵسەوایی دەداتسە، بە کەس و کاری پیغمبر (ﷺ) مردبن، بەلام پیغمبر (ﷺ) خۆشەویستیکی هەیه کە هەرگیز نامریت کە ئەویش خۆی گەورە و میهرەبانه کە پیغمبر (ﷺ) ی خۆش دەوێت، وەک چۆن بەرزێ کردووە بۆ ناسمان بۆ لای خۆی.

۲- پیغمبر (ﷺ) لەو گەشتیدا کە بە شەو کردی زانیاریەکی زۆری وەرگرت و کۆمەڵێک شتی بینی کە دواتر باسی کرد بۆ موسلمانان ئەوانیش گێڕاویانەتەو بۆ نێمە تا نێمەش سوود وەرگیرێن لەو زانیاریانە.

۳- خۆی گەورە نێمە ی زۆر خۆش دەوێت و نایەوێت نێمە زۆر ماندوو بین، بەلکو پەنجای نوێژی بۆ کردین بە پێنج نوێژ کەچی چاکە و خێری پەنجای نوێژە کەمان بۆ دەنووسیت، وەک ئەوێ کرێکارتێک لە جیاتی ۵۰ سەعات پێنج سەعات نیش بکات بەلام دوازی پارە ی پەنجای سەعاتە کە وەرگیرێت.

۴- پیغمبەری نازیزمان پیغمبر (ﷺ) و هەموو پیغمبەرەکانی تریش نێمیان خۆش دەوێت وەک دەبینین پیغمبەر موسا (سەلامی خۆی لەسەر بیّت) لە بیری نێمەدا بوو بە پیغمبر (ﷺ) ی فەرموو ئەو بۆ موسلمانان سەختە برۆ با خۆی گەورە کەمی بکاتەو.

۵- نەگەر دوو شتیان خستە بەر دەستمان وتیان یەکیکیان هەلبۆژێرە دەبیّت نێمە چاکە کە هەلبۆژێرین و بیر بکەینەو و بزانی کامیان چاک و حەڵالە.

۶- دەبیّت هەر شتێک کە پیغمبر (ﷺ) فەرموویەتی نێمە یە کەسەر باوەری پێ بکەین، ئەوێک گومانمان هەبیّت لێی چونکە کاتیەک بە ئەبو بەکری صدیقیان وت: پیغمبەر و تروبیەتی

^۱ ابن هشام: السيرة النبوية، لايمه (۳۴۸).

من نه‌مشه و چوم بۆ ناسمان و هاتومه‌ته‌وه، نه‌بو به‌کر هیچ گومانیتکی نه‌بوو به‌کسه‌ر وتی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) راست ده‌کات.

۷- بیباوه‌پان زۆر نه‌فام و لاسارن و به‌ هیچ شتیک باوه‌پ ناکن ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر به‌لگه‌ی راست و دروستیشیان بۆ به‌یتینه‌وه، وه‌ک چۆن پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌لگه‌ی بۆ هیتانه‌وه که برۆن خه‌لکه‌که و نازه‌له‌کان ببینن، کاتیک چوون بینیان راسته، که‌چی باوه‌پان نه‌هیتا و له‌ جیاتى نه‌وه‌دا وتیان پیغمه‌مبه‌ر جادووکه‌ره و به‌ سیحر و جادوو نه‌و شتانه‌ی زانیوه‌وه.

* پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌چیت بۆ لای هۆزه‌کان:

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بریاریدا به‌چیت بۆ لای هۆزه‌کان، تا به‌کیتک له‌و هۆزانه‌ پشتگیری بکه‌ن و نه‌هیتلن بیباوه‌پانی تر نازاری بدن و دژایه‌تی بکه‌ن، به‌لام نه‌و هۆزانه‌ هه‌موویان که‌وتنه‌ به‌ریه‌رچه‌دانوه‌ی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و ناماده‌ نه‌بوون پشتگیری بکه‌ن، نه‌بو جه‌هل و نه‌بو له‌هه‌ب (له‌عنه‌تی خویان لی ییت) هه‌میشه‌ گالته‌یان ده‌کرد به‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و نه‌یان ده‌هیتشت هیچ که‌سیک یارمه‌تی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بدات و په‌شیمانیان ده‌کرده‌وه، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یش به‌ تاریکی شه‌ودا ده‌چوو بۆ لای هۆزه‌کان تا نه‌بو جه‌هل و نه‌بو له‌هه‌ب پیتی نه‌زانن، هه‌روه‌ها له‌گه‌ل خۆیدا هاوه‌لانی وه‌ک نه‌بو به‌کر و عه‌لی ده‌بردن.^۱

پرسیار: بۆچی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌گه‌ل خۆیدا هاوه‌لانی ده‌برد و ده‌چوو بۆ لای هۆزه‌کان؟ وه‌لام: بۆ نه‌وه‌ی هۆزه‌کان و نه‌زانن پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) خۆی ته‌نهايه و قسه‌ی له‌گه‌ل بکه‌ن له‌ کۆتاییدا پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) سه‌رکه‌وت و توانی پالپشتی هه‌بیت و بیباوه‌پانیش نه‌یان توانی پیتی لی بگرن.

* په‌ند و نامۆزگاری:

۱- پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) داواى یارمه‌تی له‌ هۆزه‌کان کرد تا نه‌وه‌ی بیباوه‌په‌کان ته‌واو نازاریان ده‌دا و نه‌یان ده‌هیتشت بانگه‌واز بکات بۆ ناینی نیسلام بۆیه‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌ داواى له‌ کۆمه‌لێک هۆز کرد تا یارمه‌تی بدن بانگه‌واز بکات بۆ ناینی نیسلام.

^۱ - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لايفه (۲۲۶).

۲- ده بیت کاتیک نیشکی گرنګ ده کهین به نهیټنی بیکهین و نه هیلین دوژمنانګان پیمان بزانن تا نیشه که مان تیک نه دهن به تاییه ت له شهودا که خه لګ خه وتووه یان ماندوون یان تاریکه

۳- نابیت خومان ته نها بین له گهشت و سهیران و رویشتمانداندا، چونکه نهو کات خه لګی وا ده زانن ته نه یان و دوژمنان هه ول ددهن زیانګان پی بګه یه نن، به لګو چاک وایه چهنده که سیک پیکه وه بچین بۆ شوین و یه کینګمان بکهین به سه رکړده ی نهوانی ترمان چی وت به گوټی بکهین، پیغمه مېر (ﷺ) نه بو به کر و عه لی دهر دن له گه ل خویدا تا ته نها نه بیت و خه لګی وا نه زانن خوی ته نه یاهه.

پرسیار: گرنګترین نهو هوزانه کی بوون؟

وه لām: گرنګترین نهو هوزانه هوزی (به نی عامر) و (به نی شهبان) بوون.^۱

* **موسلمان بوونی چهنده که سیکي مه دینه:**

مه که که له بهر نه وه ی که عبه ی تیدا بوو، سالانه خه لګ ده چوو بۆ مه که که بۆ سه ردانی که عبه، خه لګی له هه مرو ناوچه یه که وه پرویان ده کړده نه وی، یه کیک لهو ناوچانه ش مه دینه بوو، مه دینه شاریکی دووری مه که که یه و شاره که پره له دارخورما و چوار ده وری به رده لآن و بهرز و نرمیه، ناوچه که ناوچه یه کی به پیت و ده ول مه نده و خه لګی سه رقالی کشتوکال بوون، لهو شاره دا ناینی جوړیه جوړ هه بوو، به لām جوړ له که کان له هه موویان زیاتر شانازیان ده کړد به خویانه وه و ده یان وت بهم زووانه پیغمه مېر ټک دیت که سر به نیمه یه.

پیغمه مېر (ﷺ) ده چوو بۆ لای نهو که سانه ی ده هاتن بۆ سه ردانی که عبه باسی ناینی نیسلا می بۆ ده کړدن هانی ده دان تا باوه ر به یټن بهو ناینه و موسلمان بن، به لām بیباوه ر که کان هه ر له دووره وه له سه ر ری راده وه ستان و هه ر کهس ده هات ده یان وت پیاوټک هیه ناوی پیغمه مېره، نهو پیاوه شیت و نه زانه و گوټی لی نه گرن، کاتیک هه ندی که سی ناو مه دینه

^۱. ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، بهرگی یه که م، لایره (۶۸۵-۶۸۸).

هاتن بۆ نه‌وی و هه‌والی پیغمه‌مبه (ﷺ) یان بیست وتیان ده‌چین بۆ لای بزانی چى ده‌لیت کاتیک چون بۆ لای پیغمه‌مبه (ﷺ) و قسه‌یان له‌گه‌لدا کرد دلیان چوویه سه‌ر نیسلام و باوه‌ریان هینا به پیغمه‌مبه (ﷺ) پێکه‌وه له تاریکی شه‌ودا کۆبوونه‌وه و بریاریان دا به پیغمه‌مبه (ﷺ) که ناینى نیسلام به جوانی وه‌ریگرن و جیبه‌جی بکه‌ن و به خه‌لکی تری شاره‌که‌شیان بلێن هه‌روه‌ها بریاریان دا که سالیکی تریش بینه‌وه خزمه‌ت پیغمه‌مبه (ﷺ)، به‌لام نهم کاره‌یان به نه‌ینی کرد و نه‌یانهیشت بیباوه‌ران پێیان بزانی، نه‌مه پێی ده‌وتریت به‌لێنى یه‌که‌می عه‌قه‌به.^۱

پرسیار: ژماره‌ی نه‌و که‌سانه چهند بوو که له یه‌که‌م به‌لێندا ناماده‌بوون؟
وه‌لام: ژماره‌ی نه‌و که‌سانه دوازه‌ که‌س بوو که خه‌زهره‌جیه‌کان و نه‌وس بوون.^۲

* په‌ند و نامۆزگاری:

۱- ناییت نێمه‌ی موسلمان به هیچ جوړیک واز به‌یئین له بانگه‌واز و هه‌ر که‌سیک بناسین که بزانی گوی ده‌گریت، ده‌بیت قسه‌ی چاکی بۆ بکه‌ین تا سوودی لی وه‌ریگریت.

۲- نه‌گه‌ر بیباوه‌ره‌کان درۆ بکه‌ن و قسه‌ی بیتام و ناشرینمان پێی بلێن و لای خه‌لک و نیشان بده‌ن که نێمه خرایین، نه‌وا خواى گه‌وره به درۆیان ده‌خاته‌وه و نێمه سه‌رده‌خات.

پرسیار: نه‌ی له مه‌دینه چى فێر ده‌بوون؟

وه‌لام: له مه‌دینه‌دا له لای هاوه‌لیکی پیغمه‌مبه (ﷺ) ناینى نیسلام فێر ده‌بوون که پیغمه‌مبه (ﷺ) ناردبووی له‌گه‌لیاندا، ناوی (موصعب) بوو.^۳

^۱ - عمود شاکر: خاتم الانبیاء و المرسلین. لاپه‌ره (۱۴۶-۱۴۹).

^۲ - عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و په‌وشی پیغمه‌مبه، لاپه‌ره (۱۰۹).

^۳ - ابن هشام: السیره النبویه، لاپه‌ره (۳۷۳).

* بەلىنىى دووھى مى عەقەبە:

ئەو شەش كەسە بەرىزە دوای ئەوھى لەگەل پىغەمبەر (ﷺ) دا كەوتنە قسە و لەسەر دەستى ئەو مۇسلمان بوون و گەرەنەوہ بۇ شارەكەى خۇيان لەوئى كەوتنە بانگەواز كۆردن بۇ ئاينى ئىسلام و خەلىكان بانگ دەكرد تا مۇسلمان بىن، ئەوان دەيان وىست پىشى جوولەكە بەنەوہ و زووتر ئەوان مۇسلمان بىن، ئەوان ھەر زوۇ رقىيان لە دار و بەرد و بت پەرسى بوو، چونكە ھىچ سوودىكى نەبوو، نەجارەيان كە سالى داھاتو ھاتەو ژمارەى مۇسلمانەكانى مەدینە زیادى كۆرد و تىكەل بوون لەگەل ھەردو ھۆزى ئەوس و خەزەرەج، ئەو دوو ھۆزە زۆر دژى يەكتر بوون، ھەمىشە پىكەوہ دژى يەكتر جەنگيان دەكرد، بەلام بە ھۆزى ئىسلامەوہ بوون بە دۆستى يەكتر.

نەجارەيان مۇسلمانەكان زۆر بوون و ژمارەى پىاوہكان (۷۰) كەس بوو ئەوان لە دۆلى عەقەبەدا چاوەروانى پىغەمبەر (ﷺ) دەكرد و لەوئى لەگەلیدا دانىشتن و لەوئى بىريار و بەلىنيان دا تا لە خۇشى و ناخۇشى و سەختى و ناسايش و لە ھەموو كاتىكدا لەگەل پىغەمبەر (ﷺ) دا بىن و واز نەھىتن لە ئاينەكەى، ھەول بەن ئاينى ئىسلام سەر بىخەن، ئەوان بەلىنيان دا پىغەمبەر (ﷺ) لە خۇيان و مال و سامانيان زياتر بىارىزن، دوایى بە دلىكى فراوانەوہ و بە خۇشى ئەوھى پىغەمبەر (ﷺ) يان بىنيوہ بىرياريان دا بگەرپنەوہ بۇ مەدینە.^۱

ئەو كات چوونەوہ بۇ مەدینە و دەستيان كۆرد بە بانگەواز كۆردن بۇ ئاينى خوا و پۇژ بە پۇژ ژمارەيان زیادى كۆرد تا ئەوھى زۆرەى خەلىكى مەدینە خەرىك بوو مۇسلمان دەبوون.

* بەند و نامۇزگارى:

كاتىك بەلىن دەدەين، قسەيك دەكەين، دەبىت خاوەنى قسەكە بىن و وازى لى نەھىتن و لەسەرى بەردەوام بىن، ئەوہك بەلىنەكەمان واز لى بەھىتن و وا بزانن گوناھ نى، سەيركەن ئەو مۇسلمانانەى مەدینە چۆن وازيان نەھىتا لە بەلىنەكەيان و بەردەوام ھەولى خۇيان دەدا و

^۱. د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپەرە (۲۶۰).

ژماره‌یان زۆر زۆر ده‌بوو، سالی داهااتوو هااتنه‌وه خزمه‌ت پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و پێیان پگه‌یانده که پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یان له خۆیان و له دایک و باوک و هه‌موو شتێک زیاتر خوش ده‌وێت.

* کۆچکردنی موسلمانان بۆ مه‌دینه:

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بریاری دا که هه‌موو موسلمانان مه‌که‌که به‌جی بهێلن و بچن بۆ مه‌دینه، نه‌و کات مه‌دینه ناوی (یه‌سریب) (یشرب) بوو، له‌وی موسلمانانی مه‌دینه چاوه‌ڕێ بوون موسلمانه‌کان بچن بۆ لایان تا رێزیان بگرن.

موسلمانه‌کانی مه‌که‌که به‌ فهرمانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌وته‌ کۆچکردن بۆ مه‌دینه، نه‌وان به‌ نهێنی و به‌ ده‌سته ده‌سته ده‌چوون، واتا هه‌موویان به‌ یه‌که‌جار نه‌ده‌چوون، به‌لکه‌ پێنج شه‌ش که‌سیان به‌ شه‌و پێکه‌وه به‌ نهێنی ده‌چوون.^۱

پرسیار: بۆچی موسلمانان هه‌موویان به‌ یه‌که‌وه نه‌ده‌چوون؟

وه‌لام: چونکه‌ نه‌گه‌ر بێباوه‌ره‌کان بیان زانیایه موسلمانه‌کان هه‌موویان به‌ یه‌که‌وه کۆچ ده‌که‌ن ده‌چوون بۆیان و لێیان ده‌دان و ده‌یانکوشتن.

پرسیار: کام هاوه‌له‌ بوو به‌بی ترسان و به‌ ناشکرا کۆچی کرد بۆ مه‌دینه؟

وه‌لام: نه‌و هاوه‌له‌ به‌رێژه و پاله‌وانه ناوی عومه‌ری کورپی خه‌تاب بوو، نه‌و چوو به‌ ناو بازار و له‌ ناو خه‌لکه‌ بێباوه‌ره‌که‌دا هاواری کرد و من ده‌چم بۆ مه‌دینه کێ هه‌یه‌ بیه‌وێت منداله‌کانی بێ باوک بن با بیته‌ و پێگه‌م لێ بگه‌ڕێت منیش ده‌یکوژم.^۲

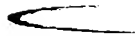
پرسیار: هاوه‌له‌کان بۆچی کۆچیان کرد بۆ مه‌دینه؟

وه‌لام:

۱- چونکه‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمانی پێکه‌ردبوون، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یش هه‌ر فهرمانیکی بکه‌ردایه موسلمانه‌کان یه‌که‌سه‌ر جێبه‌جێیان ده‌کرد.

^۱ - ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۶۹۲).

^۲ - عبدالعزیز پاوه‌زانی: ژیاانی پیغمه‌مبه‌ری مه‌زن محمد (ﷺ)، لایه‌ره (۱۹۷).

۲- چونکه بیباوه‌ره‌کان له مه‌ککه زۆر نازاریان ده‌دان.

۳- چونکه موسلمانەکانی مه‌دینه شه‌وانیان زۆر خۆش ده‌ویست و به‌لێنیان دابوو
بیانپارتزن.

پرسیار: نایا موسلمانەکان مندالەکانیان ده‌برد له‌گه‌ڵ خۆیاندا؟

وه‌لام: به‌لێ، موسلمانەکان مندالەکانی خۆیان ده‌برد له‌گه‌ڵ خۆیاندا تا له‌ لای بیباوه‌ره‌کان
نه‌بن، موسلمانەکان له‌ ڕینگه‌دا تووشی جۆره‌ها نا‌په‌حه‌تی و سه‌ختی و برسیستی ده‌بوون،
چونکه‌ نه‌وان ڕینگه‌کیان دوور بوو، هه‌روه‌ها ناوچه‌که هه‌مووی بیابان بوو، بیابانیش ناوی
تیدا نیه و په‌شه‌بای زۆره سه‌ختی زۆری له‌خۆ گرتوه.

مندالەکانیان تینوو بوون و ناو نه‌بوو بیه‌خۆن، ده‌یان وت: باب‌ه گیان، دایه گیان بۆچی
ده‌چین بۆ نه‌وی؟ نه‌وانیش ده‌یان وت: ڕۆژه‌گیان له‌ مالی خۆمان بیباوه‌ره‌کان ناهێلن ب‌ژین و
نازارمان ده‌ده‌ن، ب‌ژه ده‌چین بۆ مه‌دینه تا که‌س نازارمان نه‌دات.

بیباوه‌ره‌کان به‌وه‌ش وازیان نه‌هێنا، که له‌ مالی خۆیان ده‌ریان ده‌کردن، به‌لکو ڕینگه‌یان پێ
ده‌گرتن نه‌یان ده‌هێشت به‌ خواستی خۆیان ب‌چن، نه‌وان مندالەکانیان ده‌سه‌ند له‌ دایک و
باوکیان یان پاره‌یان لێ ده‌سه‌ندن یان نا‌ژه‌له‌کانیان ده‌بردن، نه‌و کات ده‌یان وت ده‌ی ئیستا
ب‌وون.

نموونه / ژنیک هه‌بوو ناوی دایکی سه‌له‌مه بوو، نه‌م ژنه می‌رده‌که‌ی ناوی باوکی سه‌له‌مه
بوو و مندالێکیان هه‌بوو، نه‌م دایک و باوک و مندالە هه‌موویان موسلمان بوون، کاتیک
بیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پێی فەرموون ب‌وون بۆ مه‌دینه با لی‌ره بیباوه‌ر و که‌سه خراپه‌کان نه‌وه‌نده
نازار و نه‌شکه‌نجەتان نه‌ده‌ن، نه‌وانیش که‌وتنه‌ ڕێ تا ب‌چن، به‌لام له‌ ڕینگه‌دا بیباوه‌ره‌کان
ڕینگه‌یان پێ گرتن و مندالەکیان برد و ژنه‌که‌شیان گرت و کردیان به‌ نەه‌مانه، ئیتر باوکی
هه‌ژاریش خۆی به‌ ته‌نها کۆچی کرد و چوو بۆ مه‌دینه، به‌رده‌وام دایکی بیری ده‌کرده‌وه له
مندالەکه‌ی و ب‌ژی ده‌گریا، باوکیش بیری ده‌کرده‌وه مندالەکه‌ی و ژنه‌که‌ی له‌ کوی بن و چیان
به‌سه‌ر بیت، نایا بیباوه‌ره‌کان نه‌یان کوشتون؟ مندالەکه‌ش هه‌میشه ده‌گریا بۆ دایک و باوکی
و بیری ده‌کردن، نه‌گه‌ر بیوتایه بمه‌ن بۆ لای دایک و باوکم به‌ توندی لێیان ده‌دا و ده‌یان وت

.....

نابیت بچیت، دایک و باوکی تو خراب و شیتن و تو ده بیت لای نیمه بیت، نهوان تا یه ک سالی تهواو ژن و منداله که یان بهر نه دا، نیت دواپی بهریان دان دایکی سه له مه که بهر بوو یه کسمر که و ته ری تا بچیت بو مه دینه له ریگه دا پیاوکی تووش بوو له بیباوه په کان دایکی سه له مه ترسا که ریگه ی پی بگریت، به لام پیاوه که که ناوی عوسمانی کوری ته له بوو وتی: من وه نهوان نیم و نامه ویت تو به ته نها بچیت بهم بیابانه سه خته دا چونکه تو ژنیت، من دیم له گه لتدا و ده تبه م بو نه وی، من خۆم موسلمان نیم،^۱ به لام نه مه م پی باشه نینجا دایکی سه له مه ش چوو بو مه دینه، به لام نه ونده ی نه برد باوکی سه له مه مرد و دایکی سه له مه و منداله که ی به ته نها مانوه، نینجا پیغمه مبه (ﷺ) چوویه داوای دایکی سه له مه و بوو به ژنی پیغمه مبه (ﷺ).^۲

* بهند و ناموژگاری:

۱- نه گهر بیباوه پان له خزم و کس و کار و دایک و باوکمان جیامان بکه نه وه، نابیت نیمه واز بهیتن له ناینه که مان به لکو ده بیت خۆمان رابگرین وه که نهو منداله نازیزه ی که بیباوه په کان دووریان خسته وه له دایک و باوکی خزی.

۲- بۆمان دهرده که ویت که بیباوه پان چند پیس و خراب و سته مکارن، نهوان ته نانه ت ستم ده که ن له مندالیش، نهوان ژنیش ده که نه به ندینخانه.

۳- نابیت بلین هموو بیباوه پتک خراب و پیسی تهواوه و هیچ چاکه یه کی نیسه، به لکو همدانه چاکه ی هدی و وه نهوان خراب نیسه، همروه ک عوسمانی کوری ته له و نهبو تالیب و چندینی تر که له مه که که دا بوون.

نمونه / کوریتک هه بوو ناوی سوهیب بوو، نه م کوره به بجوکی له جهنگدا گیرا و برا بو بازار و فروشرا، پیاویتک سوهیبی کړی که ناوی عبدالله کوری جودعان بوو، پاشان نهو پیاوه سوهیبی نازاد کرد، دواتر سوهیب موسلمان بوو و که و ته نیشکردن و پاره و سامانی

^۱ - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایره (۱۲۶).

^۲ - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایره (۲۵۳-۲۵۶).

کۆکردوه بۆ خۆی تا نه‌وه‌ی ویستی کۆچ بکات بۆ مه‌دینه و بگات به موسلمانانی تر، به‌لام له پێگه‌دا بێباوه‌په‌کان پێگه‌یان پێ گرت و وتیان: نه‌ی سوهیب، تۆ مندال بوویت هاتیه‌ لای ئێمه، ئێمه تۆمان به‌ پاره‌ کړی، دواتر ئازادمان کردی، له‌ شاری ئێمه‌دا نیشته‌ کرد تا پاره‌ت کۆکردوه‌ و مال و خانووت کړی و ئاژه‌ل و نه‌سپ و وشرت کړی بۆ خۆت، ئیستا ده‌ته‌ویت هه‌موو نه‌و شتانه‌ به‌ریت که‌ له‌ لای ئێمه‌ ده‌ستت که‌وتوه‌، یان ده‌بێت نه‌چیت یان ده‌بێت که‌ل و په‌ل و پاره‌ و سامان و هه‌رچه‌کت هه‌یه‌ بیه‌گێڕیته‌وه‌ بۆ ئێمه، سوهیب پێی وتن: نه‌گه‌ر هه‌رچی شتم هه‌یه‌ بیده‌م به‌ ئێوه‌ نه‌و کاته‌ وازم لێ ده‌هێنن من بچم بۆ مه‌دینه‌ نه‌م شاره‌ به‌جێ به‌یلم بۆ ئێوه‌؟ نه‌وانیشس وتیان به‌لێ هه‌موو شته‌کانت به‌جێ به‌یله‌ بۆ ئێمه‌ و برۆ، سوهیب هه‌موو شته‌کانی دا به‌وان و به‌ تنه‌ها به‌بێ نه‌وه‌ی هیه‌ج به‌ریت له‌گه‌ل خۆیدات به‌پێکه‌وت به‌ره‌و مه‌دینه‌ تا به‌چیت بۆ لای برا موسلمانه‌کانی، چونکه‌ سوهیب پێی خۆش بوو هیه‌چی نه‌بێت به‌لام له‌ ژێر ده‌ستی بێباوه‌په‌کاندا نه‌بێت و به‌گوێی فه‌رمانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بکات که‌ بریتی بوو له‌ کۆچکردن بۆ مه‌دینه.^۱

پرسیار: بۆچی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) خۆی له‌ پێش موسلمانه‌کانه‌وه‌ نه‌چوو بۆ مه‌دینه؟

وه‌لام: پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ دوا‌ی هه‌موو موسلمانه‌کانه‌وه‌ چوو بۆ مه‌دینه‌ بۆ نه‌وه‌ی له‌ پێشدا هه‌موو موسلمانه‌کان له‌ ده‌ست بێباوه‌په‌کان پزگار بکات، نه‌و کات که‌ هه‌موویان پزگاریان بوو و چوون بۆ مه‌دینه، پیغمه‌مبه‌ریش به‌چیت بۆ مه‌دینه.

* په‌ند و نامۆکاری:

۱- باوه‌ر بوون به‌ خوای گه‌وره‌ و گوێڕایه‌لی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌هه‌موو شتێک گه‌رنکتر و به‌سوودتره‌ ته‌نانه‌ت له‌ پاره‌ و سامان و مالیش، نه‌گه‌ر هاتوو وتیان ده‌بێت پاره‌که‌ت بیه‌یت یان ده‌بێت بێباوه‌ر بیت تۆ چی ده‌که‌یت؟

^۱. ابن اسحاق: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۲۸۲).

سوهیب کاتیک نه‌ویان پی وت وتی مال و سامان و هه‌موو شتیکم بۆ نیوه به‌لام
نیمانه‌که‌م بۆ خۆم ده‌بیّت.

۲- خوای گه‌وره هه‌رگیز که‌سانی وا له‌بیر ناکات و خوشی ده‌وین و پاداشتیان ده‌داته‌وه.

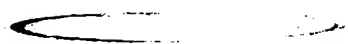
۳- ده‌بیّت نیتمه‌یش وه‌ک پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ پیشه‌وه خه‌م و خه‌فته‌ی موسلمانان به‌وین
نه‌وه‌ک خۆمان بیر بکه‌ینه‌وه له‌ خۆمان و له‌ پیشه‌وه رابکه‌ین بۆی ده‌بیّت له‌ پیش خۆمانه‌وه
موسلمانان له‌بیر بیّت.

دوای نه‌وه موسلمانان چوون بۆ مه‌دینه، موسلمانه‌کانی مه‌دینه زۆر چاک بوون له‌ گه‌ڵ
کۆچکه‌ره موسلمانه‌کاندا، نه‌وان هه‌ر یه‌کیکیان و ده‌ستی یه‌ک دوو موسلمانێ کۆچکه‌ری
ده‌گرت و ده‌یڕده‌وه بۆ مالی خۆیان، و پێزی زۆری ده‌گرتن، نه‌وان نانی مالی خۆیان ده‌کرد به
دوو به‌شه‌وه، به‌شیکیان ده‌دا به‌ موسلمانه‌ کۆچکه‌ره‌کان و به‌شیکیان ده‌هێشته‌وه بۆ خۆیان،
زوور و ماله‌کانیان ده‌به‌ش ده‌کردن نیوه‌یان ده‌دا به‌وان و نیوه‌که‌ی تریشی بۆ خۆیان، باخ و
بیستانیان ده‌کرد به‌ دوو به‌شه‌وه نیوه‌ی بۆ نه‌وان و نیوه‌ی بۆ خۆیان.

ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر پیاویک دوو ژنی هه‌بوایه‌ ژنیکیانی ته‌لاق ده‌دا و ده‌یدا به‌ برا موسلمانه
کۆچکه‌ردوه‌که‌ی، به‌پاستی به‌ ته‌واوه‌تی پێزیان ده‌گرتن بۆیه‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یش زۆر
موسلمانه‌کانی مه‌دینه‌ی خۆش ده‌ویست و دوای خێری بۆ ده‌کردن و ده‌یوت من له‌ گه‌ڵ
نه‌وان دام.

ژباړې پيغمبر (ﷺ) يو منډالان

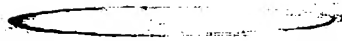
زنجيره ی منډالان (۱)

.....

پرسياړه کاني به شي چوارهم

- ۱- بڅې پښتو مېر (ﷺ) پرياريدا کونج بکات؟
- ۲- موسلمانان کان بڅې کونجيان کرد بڅ حبه شه و نه چوون بڅ شونښکي تر؟
- ۳- عومدري کورې خه تاب کي بوو؟ چون موسلمان بوو؟
- ۴- قوره شي چيان کرد له بهرام مېر موسلمانان کاني حبه شه؟
- ۵- نه جاشي کي بوو؟ بڅې به ناشکرا نه يوت من موسلمان بووم؟
- ۶- نه بو تاليب چون مرد؟ پښتو مېر (ﷺ) بڅې خه فته تي بڅ خوارد؟
- ۷- چ پند و ناموزگاريه ک ورده گرین له مردني نه بو تاليبدا؟
- ۸- پښتو مېر (ﷺ) بڅې چو بڅ تائيف؟ له وي چي به سهر هات؟
- ۹- پښتو مېر (ﷺ) کي جنوکه کاني بيني و چي وت له گه لپاندا؟
- ۱۰- پروداوي نيسرا و ميعراج واتاي چيه؟
- ۱۱- قودس کونيه؟ بڅې له لاي موسلمانان پيروزه؟
- ۱۲- پند و ناموزگاري چي ورده گرین له پروداوي نيسرا و ميعراج؟
- ۱۳- بڅې پښتو مېر (ﷺ) چو بڅ لاي هوزه کان؟ بيباوهره کان چيان کرد؟
- ۱۴- بڅې پښتو مېر (ﷺ) کاتيک چو بڅ لاي هوزه کان به تنها نه چو؟
- ۱۵- خه لکي مدينه چون موسلمان بوون؟ چ پهمانيکيان دا به پښتو مېر (ﷺ)؟

-
- ۱۶- بۆچی هاوه له کان کۆچیان کرد بۆ مه دینه؟
- ۱۷- بیباوه ره کان چیان ده کرد له گه له موسلمانان کۆچکمره کاندان؟
- ۱۸- بۆچی موسلمانان کان هه موویان به یه کهوه نه چون بۆ مه دینه؟
- ۱۹- چ پەند و نامۆزگاریه که وهرده گرین له پرووداوه که ی سوهه پیدا؟
- ۲۰- بۆچی پیتغه مبه (ﷺ) له دوا ی هه موویانه وه کۆچی کرد بۆ مه دینه؟
- ۲۱- موسلمانان کان مه دینه چون بوون له گه له موسلمانان کۆچ که ره کاندان؟

بەشی پێنجەم

کۆچکردنی پیغمه مبهەر (ﷺ) بۆ مەدینه

پیغمه مبهەر (ﷺ) بەلێنی دابوو بە موسلمانان کە لە دوایدا خوشی کۆچ دەکات بۆ مەدینه چونکە ئەو خۆی ویستی خۆی تاکە کەس بێت کە کۆچ دەکات کاتێک ئەو پیغمه مبهەرە نازیزە کۆچی کرد بۆ مەدینه ناوچە بە شێوەیەکی تاییبەت و جیهانیشت بە شێوەیەکی گۆپانی بەسەرداهاست، چونکە پیغمه مبهەر (ﷺ) لەوێ چەند کارێکی گرنکی کردو، دەولەتی نیسلامی دامەزراند.^١

پلانی بێ باوەڕان بۆ کوشتنی پیغمه مبهەر (ﷺ):

بێ باوەڕان دواي ئەوێ بێنیان موسلمانەکان ناوچەکانی مەککەیان بەجێ هێشتووە و پزگاریان بووە لە دەستی بێ باوەڕان، هەروەها کە زانیان پیغمه مبهەر (ﷺ) دەیهوێت کۆچ بکات، بریاراندا پیغمه مبهەر (ﷺ) بکوژن، بەلام هیچکام لەوانە نەبیوترا ئەو نیشە بکات، چونکە دەیان وت دواي هۆزەکەي پیغمه مبهەر (ﷺ) تۆلەمان لێ دەسەننەو، بۆیە ئەمجارە هەموویان بە یەکەو بریارێکی تازەیان دا کە هەموویان نامادە بوون جێبەجێ بکەن.^٢

پرسیار: ئەو بریارە چی بوو کە هەموویان دایان بۆ کوشتنی پیغمه مبهەر (ﷺ)؟

وەلام: بێباوەڕان بریاراندا لە هەموو هۆزێکدا گەنجیکی نازا بەینن و هەموویان کۆیکەنەو و هەموویان بە یەکجار پیغمه مبهەر (ﷺ) بکوژن نیت بەمە دیار نیە کێ کوشتوویەتی، هۆزەکەي پیغمه مبهەر (ﷺ) ناتوان تۆلە بسێننەو، خۆی گەورە هەوالی دا بە پیغمه مبهەر (ﷺ) کە بێباوەڕان دەیانەوێت بیکوژن، بۆیە فەرمانی پێکرد تا کۆچ بکات بۆ مەدینه.^٣

^١ - عەبدولعەزیز عەلەدین مستەفا: ژیان و ڕەوشی پیغمه مبهەر (ﷺ)، لایەرە (١١٦).

^٢ - حیب عەمەد سعید: ژیانی نازیزمان، بەرگی یەکەم، لایەرە (٤٣٣).

^٣ - عەبدالعزیز پارەزانی: ژیانی پیغمه مبهیری مەزن (ﷺ)، لایەرە (٢٠٢).

بیباوه‌ران سهرقالتی خو ناماده‌کردن بوون و خوشیان بوو وایان ده‌زانی پیغمه مبر (ﷺ) پیښی نه‌زانیون، کهچی پیغمه مبر (ﷺ) سهرقالتی خو ناماده‌کردن بوو تا کوچ بکات بو مدینه، شاره خو شه‌ویسته‌ک‌ی خو ی به‌جی هیشت، هرچنده مه‌ک‌ک‌ی خوش ده‌ویست به‌لام ناچار بوو پروات، پیغمه مبر (ﷺ) کاتیک ده‌ویست پروات، سیری مه‌ک‌ک‌ی کرد و ده‌یفرموو نه‌ی شاره‌کم سویند به‌خوا گهر به‌زور دریان نه‌کرد مایه به‌جیم نه‌ده‌هیشتی.^۱

پاشان پیغمه مبر (ﷺ) عدلی کورې نه‌بو طالیبی له‌شوینی خو ی دانا و پیښی فرموو له‌شوینه‌ک‌ی مندا بخوه وه‌تو دواپی وهره.^۲

پرسیار: بۆچی پیغمه مبر (ﷺ) نیمامی عدلی نه‌برد له‌گه‌ل خویدا؟

وه‌لام: چونکه هه‌ندی نه‌مانه‌ت و پاسپارده‌ی هه‌بوو که بیباوه‌ران دایان نابوو له‌لای پیغمه مبر (ﷺ) ده‌بوايه نیمامی عدلی بیاندا ته‌وه‌دستیان، چونکه پیغمه مبر (ﷺ) ته‌واو ده‌ست پاک و نه‌مانه‌ت پاریز بوو.^۳

پاشان پیغمه مبر (ﷺ) چوو به‌شوین نیمامی نه‌بو بوکرده پیښی فرموو که خو ی ناماده بکات تا کوچ بکه‌ین بو مدینه و نه‌بو به‌کریش زور زور پیښی خوش بوو دوو خوشتری ناماده‌کرد بوو تا هر کات پیغمه مبر (ﷺ) فرمووی کوچ بکات.^۴

پیغمه مبر (ﷺ) فرمووی ده‌بی‌ت پاره‌ی یه‌ک‌یک له‌دوو خوشتره‌م لی وهریگری‌ت نه‌گه‌رنا من نامه‌وی‌ت، چونکه ده‌مه‌وی‌ت به‌پاره‌ی خو‌م وشتره‌که بکرم، نه‌بو به‌کریش پازی بوو و هه‌ردووکیان که‌وتنه‌توند و تۆل کردنی ناژه‌له‌کانیان، دواپی به‌نه‌ینی و له‌تاریکی شه‌ودا که‌وتنه‌پرئ،^۵ تا هیچ ک‌س پییان نه‌زانیت، بیباوه‌ره‌کان کاتیک چوونه لای ماله‌ک‌ی پیغمه مبر (ﷺ) و چوونه ژووره‌وه‌ویستیان به‌شمشیر یه‌ک‌سهر بدن له‌سهری نه‌وه‌ک‌ه‌سی له‌جی‌گه‌که‌دا

^۱ - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایپره (۲۷۱).

^۲ - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایپره (۳۷).

^۳ - د. حامد محمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، لایپره (۸۷).

^۴ - ابن هشام: السيرة النبوية، لایپره (۶۱۷).

^۵ - حبيب محمد سعيد: ژيانی نازیزمان، به‌رگی یه‌که‌م، لایپره (۴۳۵).

خەوتوو، کە ئیمامی عەلی بوو، ئەوان وایان دەزانی کە پیغمبەر (ﷺ) ه، بەلام کاتێک سەریان بەرز کردەوه بینیان کە عەلی کۆری ئەبو تالیبە،^۱ بۆیە بریاراندا نەیکۆژن زانیان کە پیغمبەر (ﷺ) چوو بۆ کۆچکردن و وتیان دەبێت بکەوێنە شوێنی تا بیدۆزێنەوه و بیکۆژن، پیغمبەر (ﷺ) و ئیمامی ئەبو بەکر بەردەوام دەچوون، کابرایەکیشت کە شان بوو دەچوو بە شوێن پیتی و شترەکانیاندا بۆ ئەوێ شوێن پێتەکیان دیار نەبێت و بیاوەران پێیان نەزان.^۲

ئەبو بەکریش هەر جارە و لە لایەکەوه بوو جارێ لە لای راست و جارێ لە لای چەپەوه جارێ لە پێشەوه و جارێ لە دواوه، چونکە دەبوت نەگەر لە هەر لایەکەوه تریان وەشاندا بۆ پیغمبەر (ﷺ) یان هێرشیان کردە سەر با بەر من بکەوێت و من بکۆژم باشتر نەوه ک پیغمبەر (ﷺ)، واتا ئەبو بەکر پیغمبەر (ﷺ) ی لە خۆی زیاتر خۆش دەوێست.^۳

* بەند و نامۆکاری:

۱- بیاوەران هێندە خراپ و ستمکارن نایەلن موسلمانان یان مەروڤی هەژار و بێ تاوان لە مالی خۆشیدا دانیشیت، هەروەها ناهێلن لە ولاتی خۆشیدا بجیتە دەرەوه، بەلکو دەیانەوێت بیکۆژن و هەر پلانیکی بۆ دادەنێن تا بیکۆژن.

۲- بیاوەرەکان نەفام و بێ عەقل بوون وایان دەزانی هیچ کەس نیە پێیان بزانیست بەلام خۆی گەورە پیتی زانین و کارەکی ناشکرا کردن، هەوالی دا بە پیغمبەر (ﷺ) کە دەیانەوێت تۆ بکۆژن، بۆیە کۆچ بکە بۆ مەدینە.

۳- دەبینین کە پیغمبەر (ﷺ) چەندە نەمانەت پارێز بوو، ئەو کەسانە ی دۆزمنی بوون و دەیانویست بیکۆژن نەمانەتەکانی خۆیان دەدایە لای پیغمبەر (ﷺ) و دەیانوت هەلی گەر بۆمان، پیغمبەر (ﷺ) کاتێک ویستی کۆچ بکات عەلی کۆری ئەبو تالیبی دانا تا نەمانەتەکانیان پێ بداتەوه، خۆ ئەو نەگەر کەسیکی تر بوایە دەبێردن بۆ خۆی و دەبوت

^۱ ابن کثیر: البداية والنهاية، بەرگی دووهم، بەشی سێهەم، لاپەرە (۲۰۴).

^۲ د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، بەرگی یەكەم، لاپەرە (۸۴).

^۳ عبدولعزیز عەلە ئەدین مستەفا: زانی و پەوشتی پیغمبەر (ﷺ)، لاپەرە (۱۱۹).

نهوان هاتوون من بکوژن، نهی چۆن من نه مانه ته که بیان بده مه وه، به لام پیغمه مبر (ﷺ) پیسی دانوه.

۴- پتیسته نیه شار و ولاتی خۆمان زۆر خۆش بویت و هه میسه حهز بکهین لهویدا بۆین و ئاوه دانی بکهینه وه به لام نه گهر ناچار بووین به جینی بهیلین، نهوا ده بیست ههر خۆشان بویت و له بیرمان نه چیت که نهوی نیشیمانی نیمهیه وهك چۆن پیغمه مبر (ﷺ) مه کهکی خۆش دهووست و به ناچاری به جینی هیشت.

۵- مندالانی نازیز سهیری نه م نازایه تی و مهردایه تییه عهلی کورپی نهبو تالیب بکهن که چنده مهردانه له شوینه کهی پیغمه مبر (ﷺ) خهوت و به گوئی فهرمانی پیغمه مبر (ﷺ) کرد و ترسی نهبو له وهی که بیباوه پان بیکوژن.

۶- ده بیست نیه به پاره ی خۆمان شت بکهرین داوا له خه لکی تر نه کهین، چونکه پیغمه مبر (ﷺ) وشتره کهی به پاره ی خۆی کپی و نهیهیشت نهبو به کر بۆی بکریت.

۷- نه گهر شتی کهمان کرد به نهی بی کهین و نه هیلین خه لکی پیمان بزانیته، به لکو ده بیست ته نها خوی گه وه پیمان بزانیته، پیغمه مبر (ﷺ) و نهبو به کریش به شهودا چوون بۆ نه وهی کهس نه زانیته چوون بۆ کوئ.

* پیغمه مبر (ﷺ) و نه بو به کر له نه شکه وندا:

کاتی که پیغمه مبر (ﷺ) و نه بو به کر له رینگه دا بوون بۆ مه دینه، گه یشت به نه شکه و تیک بۆیه بریاریاندا له وی بجه سین وه و خۆیان بشارنه وه تا نه گهر بیباوه پان گه یشت پییان پییان نه زانن.^۱

پرسیار: نهو نه شکه و ته ناوی چی بوو؟

وه لام: نهو نه شکه ته ناوی (شور) بوو،^۱ نهوان له وی چاوه پروانی که سیکیان ده کرد تا خۆراکیان بۆ بهی نیته چونکه برسیان بوو، کاتی که چوونه ژووره وه کوتریک هات و له بهردهم

^۱ - حبیب محمد سعید: ژبانی نازیمان، بهرگی په کهم، لاپه ره (۴۴۱).

نەشکەوتە کەدا هیلانە یەکی دروست کرد، عەنکە بووتیش هات و تۆپێکی دروستکرد لە بەردەم نەشکەوتە کەدا تا بێباوەرەکان و بزانی کەس نەچوو تە نەم نەشکەوتە،^۱ کاتێک بێباوەرەکان گەشتە لای نەشکەوتە کە سەیریان کرد و یستیان بچنە ناوی تا بزانی پیغمه مبه (ﷺ) ی تێدایە بەلام یەکیکیان وتی کەس نەچوو تە ناو نەمە چونکە ئەگەر کەس بچواوە تە ناوی ئەوا نەم تۆر و هیلانە یە تێک دەچوون، بۆیە پێویست ناکات بچینە ناوی با بکەینە شوێنیان،^۲ کاتێک نەبو بەکر ئەوانی دەبینی ترس دایگرتبوو دەترسا بێنە ژوورە و پێیان بزانی بۆیە پیغمه مبه (ﷺ) پێی فرموو مەترسە ئێمە خوامان لە گەڵدایە، دوای بێباوەرەکان چوون و نەشکەوتە کەیان بە جێهێشت و خوای گەورەش هەردووکیانی پاراست فێری کردن کە با لەمەودا نەترسن.^۳

پرسیار: پیغمه مبه (ﷺ) و نەبو بەکر لەوێ چاوەڕێی کیان دەکرد؟

وەلام: لەوێ چاوەڕێی پیاویکیان دەکرد ناوی (عبدالله کوری نورهیقن) بوو.^۴

* پەند و نامۆزکاری:

- ۱- دەبێت پیغمه مبه (ﷺ) و خوای گەورە هەر فرمانێکمان پێی بکەن ئێمە یەکسەر بیکەین چونکە بەرژەوێندی خۆمانی تێدایە، خوای گەورە چاکە و بەرژەوێندی ئێمە ی دەوێت.
- ۲- نابێت ئێمە بترسین، چونکە ئێمە موسلمانین و خوای گەورەمان خۆش دەوێت و خوای گەورەش ئێمە ی خۆش دەوێت و ناگای لیمانە و دەمانپارتیزیت: دە ی نەگەر خوای گەورە بمانپارتیزیت نێر بۆچی هەر لە خۆمانەو بترسین.

^۱ - ابن هشام: السيرة النبوية، لا یەر (۴۱۸).

^۲ - عبدولعزیز عەلانە دین مستەفا: زیان و رەوشتی پیغمه مبه (ﷺ)، لا یەر (۱۲۰).

^۳ - عبدالعزیز پارەزانی: ژبانی پیغمه مبه (ﷺ)، لا یەر (۲۰۴).

^۴ - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لا یەر (۲۷۲).

^۵ - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لا یەر (۲۷۰).

* دايکه مذهب:

پښتانه مذهب (ﷺ) له گڼ نه بوبکر و عبدالله کورې نره يقندا بهرې که وتن بهره مذهب له ريگادا پښتانه مذهب (ﷺ) گهشت به ژنيک که ناوي دايکی مذهب بو.

پښتانه مذهب (ﷺ) مېرنيکي بيني لای نهو ژنه به ژنه کهي فرموو: دايکه مذهب بوجي نهو مېره له ويندایه؟ دايکی مذهب وتی: نهو مېره زور لاوازه و ناتوانيت بچيت بهرنيکه دا، بويه پياوه که نه بېر دووه يو لهوه.

پښتانه مذهب (ﷺ) فرموو: شيری هديه؟ وتی: نا، زور لاوازه، پښتانه مذهب (ﷺ) فرموو: مؤله تم پي ددهی که من بيدوشم، دايک و باوکم به قوريانت بيت، نه گهر ده زانی شيری هديه بيدوشم، پښتانه مذهب (ﷺ) يش دوشي و (بسم الله الرحمن الرحيم) ی کرد و دعای کرد و شيرتيکی زوري لي پيدابوو، پاشان دوو هاورتيکی تريشي تيريان لي خواردهوه، پاشان قاپه کهي پر کردهوه بز ژنه کهش پاشان پارهيان پيدا و مال ناوايان لي کرد.

کاتیک ميړده کهي هاتهوه سهری سوپما که نهو شيره چيه له مالياندا: بويه وتی ژنه که نهو شيره چيه له مالياندا خو من له مالهوه مېره کاتم به جي نه هيشتووه، جگه لهوهيان که هيچ شيری نيه، نير نه م شيرت له کوي بو؟ دايکی مذهب وتی نه به خوا نه مهيتنا، به لام پياوړيکي پيروز و به بهر کهت دای به پال مالياندا و نه م مېره ی دوشي و شيری لي هات، پياوه که وتی دايکی مذهب نهو پياوه شيوه و پوخساری چون بو؟ دايکی مذهب کهوته وه سفر دنی شيوه و پوخساری پښتانه مذهب (ﷺ)، باوکی مذهب (واتا پياوه که) وتی سويند به خوا نهوه نهو پياوه يه که له مکه که ده رکه وتووه باسی ده کن، خوزگه ده بوم هاورتيکی.

۱. ابن کثير: البداية والنهاية، برگي دروم، بشي سنيهم، لاپره (۲۱۴).

* پەند و نامۆزگاری:

- ۱- کاتیک دەمانه ویت نیش یان شتیک بکهین که خارهنی هه بیت ده بیت مۆله تی لی وهریگرین و بلین مۆلهت ههیه نهوه بکهین؟ نه گهر وتی به لی نهو کات دهستکاری ده کهین و نه گهر وتی مۆلهت نیه ناییت دلمان بره نیت ناییت بیکهینه دل نیشهی نیتوانان.
- ۲- ده بیت باوه رمان هه بیت به موعجیزه کانی پیغمه مبه (ﷺ).

* سوراقه دهیه ویت پیغمه مبه (ﷺ) بکوژیت:

بیباوه رمانی مه که به ناو خه لکدا بانگه وازیان ده کرد ههر که سیك پیغمه مبه رمان بۆ بهیتیت به زیندوویی بیت یان به کوژراوی نهوا سهد و شتری پی ده دین، سهد و شتریش زۆر گران بوو و ههر کس هه یوایه دهوله مه ندیکی گه وره بوو نهم قسه و باسه به هه موو شوینیکدا بلاو بوویه وه و خه لکیکی زۆر به مهی زانی یه کی لهو که سانهی نه مهی بیست ناوی سوراقه بوو که پیاوکی جهنگاوه ری نازا بوو نهو دلی چو بوویه سهر نهو خه لاتسه گه وره یه بریاریدا پیغمه مبه (ﷺ) بگریت، سوراقه ده لیت من کاتیک نهو هه واله م بیست پیاوکی هات بۆ لام وتی سوراقه من له که ناری ده ریاوه ره شایه کم بینسی که پی ده چیت پیغمه مبه و هاوړیکه ی بیت منیش زانیم نهوان به لام خۆم بی ناگا کرد و وتم نهوان نین.

پرسیار: بۆچی سوراقه وتی نهوان نین که چی دهیزانی نهوان؟

وه لام: چونکه سوراقه ویستی خۆی بجیت به شویناندا و بیانگریت، سوراقه ده لیت پاشان دوا ی ماوه یه که له ناو خه لکیدا هه ستام و چووم بۆ ماله وه سواری نه سپه که م بووم که و قسه شوینی پیغمه مبه (ﷺ)، به لام کاتیک سوراقه که وته شوینان نه سپه که ی چهقی به زه ویدا و نهیتوانی بروات دوا یی هه ستایه وه و هه متر وای لی هاته وه و تا سی جار نهو کات بریاریدا واز بهیتیت و به پیغمه مبه (ﷺ) ی وت: بیباوه رمان خه لاتیان داناوه بۆ ههر که سیك که تو بگریت یان تو بکوژیت سهد و شتری بکه نه خه لات و دیاری پاشان وتم چیتان ده ویت با بتان ده می به لام پیغمه مبه (ﷺ) هیچی لی نه ویست و ته نها فەر مووی لای کس با سمان مه که که نیحه له کوین با خه لک پیمان نه زانیت، سوراقه پاش نه وهی که زانی پیغمه مبه (ﷺ) گه یشته

مه دینه کهوتنه باسکردنی نهم پرووداوه و خه ریک بوو خه لکینکی زۆر بهم پرووداوه
سه رسو په تهره ره موسلمان بین.

* بهند و نامۆزگاری:

- ۱- ده بیته هه میسه له بیرمان بیته خوای گه وره ناگاداری نیهمیه نه گهر نیهم گوته رایه لی
خوا بکه بین خوای گه وره ده مانپاریزیته و سه رمان ده خات.
- ۲- بیباوه ران وا ده زانن ده توانن رینگه بگرن له نیشی خوای گه وره به لام نه وان نه فامن و
هیچ کات ناتوانن نیشی خوای گه وره تیک بدن.

* هه ندی پروودای تر له کۆچکردنه که دا:

- له و کۆچکردنه ی پیغمه مبه (ﷺ) چهند پرووداویکی تر پرویدا که نه مانه هه ندیکیانن:
- ۱- دوو کهس دز بوون که هه میسه رینگه یان ده کسرت به خه لک و دزیان لی ده کردن و
گالته یان پی ده کردن، نه مانه به سه رشۆر که ران ناسرا بوون کاتیک پیغمه مبه (ﷺ) هه والی
نه وانی بیست، چوو بۆ لایان و فه رموی موسلمان ببینن نه وانیش رازی بوون و موسلمان
بوون، پیغمه مبه (ﷺ) فه رموی ناوتان چیه؟ وتیان ناومان سه رشۆر که رانه، فه رموی نه خیر
ناوی نیوه ریزگرانه، به مه نه وانیش وازیان هیتا له دزی کردن و چوون بۆ مه دینه.^۱
 - ۲- زویهیری کورپی عه وام که بازرگان بوو و له ناو کاروانیکی بازرگانی هاتنه وه،
جلویه رگینکی جوانی سپی دا به پیغمه مبه (ﷺ) و یه کیکیش به نه بو به کر هه روه ها یه کینکی
تر له و که سانه که ناوی ته لمه ی کورپی عویه دولا بوو گه یشت به پیغمه مبه (ﷺ) و نه بو به کر،
نه و له کاروانی بازرگانیدا که رابوو یه وه و هه ندی جل و به رگی پتیکه ش کردن.^۲

۱. ابن هشام: السيرة النبوية، لايمره (۴۲۰-۴۲۲).

۲. د. علی محمد عبدالصلاهی، السيرة النبوية، لايمره (۲۸۷).

۳. د. حامد محمد الطاهر: حياة الصحابة للاطفال، لايمره (۱۲۲).

۳- پیغمبر (ﷺ) یش کاتیک چوو به‌رهو مه‌دینه له ریگه‌دا گه‌یشت به که‌سیک که ناوی بوره‌یده بوو، پیغمبر (ﷺ) پتی فرموو بوره‌یده موسلمان بیه دواتر بوره‌یده بوو به یه‌کیتک له موسلمانن زیره‌ک و نازاکانی ناو موسلمانان.^۱

* به‌ند و نامۆزگاری:

- ۱- نێمه ده‌بیئت قسه‌ی چاک و خێر و نامۆزگاریمان هه‌بیئت بۆ هه‌موو که‌سیک، نابییت بلێن نه‌مه دزه و نه‌وه خراپه و نه‌وه چیه، به‌لکو ده‌بیئت قسه‌یان بۆ بکه‌ین به‌لکو خوای گه‌وره به هۆی نێمه‌وه ریگه‌یان نیشان بدات و موسلمان بن.
- ۲- ده‌بیئت ناوی ناشیرین نه‌یێن له که‌س و هه‌ر که‌س ناوه‌که‌ی خراپ و ناشیرین بوو، ده‌بیئت ناوه‌که‌ی بگۆرین و ناویکی خۆش و جوانی لێ بنیێن.
- ۳- نه‌گه‌ر جل و به‌رگ یان هه‌ر شتیکی ترمان هه‌بوو که باش بیئت ده‌بیئت چه‌نده ده‌توانین پیتشکه‌شی بکه‌ین به موسلمانان و مامۆستا نایینی و چاکه‌کاره‌کان.

* موسلمانانی مه‌دینه پیتشوازی له پیغمبر (ﷺ) ده‌که‌ن:

موسلمانانی مه‌دینه هه‌ر له‌و کاته‌وه‌ی له به‌ئێنی یه‌که‌می عه‌قه‌به‌وه له‌گه‌ڵ پیغمبر (ﷺ) دا دانێشتن و قسه‌یان کرد و باوه‌ریان هێنا، هه‌میشه تاهه‌زۆی دیداری پیغمبر (ﷺ) بوون و هه‌زیان ده‌کرد به‌ شه‌و و رۆژ له خزمه‌تیدا بن شه‌وان که‌وتنه‌ خزمه‌تکردنی هاوه‌له‌کانی پیغمبر (ﷺ) و گوتیان ده‌گرت له فرمان و فرمووده پیرۆزه‌کانی پیغمبر (ﷺ).^۲

کاتیک موسلمانانی مه‌دینه بیستیان که پیغمبر (ﷺ) له شاری مه‌که‌که‌وه ده‌رچوو به‌و مه‌دینه و ده‌یه‌ویت بچیت له‌ناو نه‌واندا بژیت و بانگه‌وازیان نه‌مان له خۆشیان نه‌یانده‌زانی چی بکه‌ن هه‌موویان ده‌قیقه سه‌عاتیان ده‌ژمارد تا پیغمبر (ﷺ) بگاته لایان هه‌موو رۆژیک له به‌یانیه‌وه تا ئێواره چاوه‌ڕێی هاتنی پیغمبر (ﷺ) بوون و له به‌رزاییه‌کانه‌وه و له‌سه‌ر

۱- د. علی محمد الصلابی، السيرة النبوية، لاہور، (۲۸۶).

۲- عبدالعزیز پارہ‌زانی: ژبانی پیغمبر (ﷺ) مزین (ﷺ)، لاہور، (۲۰۹).

دره‌خته به‌رزه‌کانه‌وه سه‌یریان ده‌کرد بزانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و نه‌بو به‌کری صدیق نه‌هاتن، له شه‌ویشدا خه‌و نه‌ده‌چوو چاویان تامه‌رزو‌بوون تا پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بگاته لایان، بیریان ده‌کردوه ده‌بی‌ت نی‌ستا پیغمه‌مبه‌ری نازیز له کوی بی‌ت و چی بکات ده‌بی‌ت چه‌نده م‌اندوو و برسی بی‌ت؟ ک‌هی ده‌گاته نی‌ره؟ کی‌ی له‌گه‌ل‌دایه؟

به‌لێ نازیزان نه‌وان به‌رده‌وام پرس‌یاری زۆر ده‌هات به‌ می‌شکیاندا هه‌رده‌م چاوه‌پ‌تی نه‌و مژده‌ خۆشه‌ بوون که بلێن پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) گه‌یشته مه‌دینه کاتیک مندالیک باوکی خۆی بۆ ماوه‌یه‌کی زۆر زۆر نابینیت زۆر بیر باوکی ده‌کات و هه‌ز ده‌کات ببینیت کاتیک باوکی هه‌وال ده‌نی‌ریت که ده‌به‌و‌یت بگه‌ریت‌هه‌و بۆ لای منداله نازیزه‌ک‌هی نی‌ر نه‌و منداله له خۆشیدا نازانیت چی بکات و خه‌وی لێ ناکه‌و‌یت، هه‌میشه چاوه‌پ‌تی گه‌یشته‌نی باوکیه‌تی.

خه‌لکی مه‌دینه‌ش زیاتر له شه‌یدایی یان بۆ ببیننی باوک و دایک و خۆشک و برا تامه‌رزوی ببیننی پیغمه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست عه‌مد (ﷺ) بوون.

پوژتیکیان کاتی چاوه‌پ‌تی هاتنی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یان ده‌کرد نه‌وانه‌ی له به‌رزایه‌وه سه‌یریان ده‌کرد و چاوه‌پ‌تی بوون مژده‌ بده‌ن به‌وانی تر.^۱

ببینان له دووره‌وه کهسانیک له‌سه‌ر وشته‌وه دیارن، کاتیک نزیکتر بوونه‌وه، زانیان که پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و نه‌بو به‌کری صدیق زانی نه‌و نازیز و خۆشه‌ویسته‌مان به‌ره مه‌دینه د‌یت، خه‌ریکه ده‌گات بۆیه به‌ ده‌نگی به‌رز و به‌هه‌پ‌ی خۆشیه‌وه هاواریان ده‌کرد نه‌وه‌تا پیغمه‌مبه‌ری نازیزمان هات، موس‌لمانان سه‌یرکه‌ن وا پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و نه‌بو به‌کر گه‌یشتن، نی‌ر موس‌لمانان له خۆشیدا نه‌یانده‌زانی چی بکه‌ن، هه‌موویان به‌هه‌له‌ چوون به‌ره‌و رووی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و نه‌بو به‌ی‌کر و خۆی ده‌گه‌یانده‌ پ‌یان.

مندال و گه‌وره و ژن و پ‌یاو و پ‌یر و هه‌موویان به‌یه‌که‌وه ده‌چوون بۆ لای پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فیان لێ ده‌دا و سه‌روودیان ده‌وت.

^۱ - عه‌بدولعه‌زیز عه‌لانه‌دین مه‌سته‌فا: ژانی و په‌وشتی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ)، لاپه‌ره (۱۲۴).

کاتیک گه‌یشتن به یه‌کتر سه‌لامیان کرد له پیغمه‌مبهر (ﷺ) و نه‌بو به‌کر و نه‌وانیش سه‌لامیان لی کردن و سوپاسی نه‌و هه‌لۆیسته جوانه‌یان کردن.

موسلمانه‌کانی مه‌دینه هه‌ریه‌کیان ده‌یوت ده‌بیته، پیغمه‌مبهر (ﷺ) له مالی نیمه‌دا بیته و له لای نیته نیسراحت بکات نیتر خه‌ریک بوو بیکه‌ن به جه‌نگ، پیغمه‌مبهر (ﷺ) هه‌متر وه‌ک جارێ که نه‌و دادوه‌ری کردن و فهرمووی وشته‌که‌م لای مالی کی وه‌ستا له‌وی ده‌م و له‌وی ده‌حه‌سیمه‌وه.^۱

کاتیک وشته‌که که‌وته‌پێ هه‌موویان دوعایان ده‌کرد خواجه گیان له لای مالی نیمه‌ رابه‌وستیت تا پیغمه‌مبهر گیان له مالی نیمه‌دا بیته، به‌لام وشته‌که له لای مالی پیاویک رابه‌ستا که ناوی (نه‌بو نه‌یوب) باوکی نه‌یوب بوو، نه‌و که‌سیکی ده‌وله‌مه‌ند بوو، به‌لام له خۆشیدا نه‌یده‌زانی چی بکات، پیغمه‌مبهر (ﷺ) چو بۆ مالی نه‌وان خانوه‌که‌یان دووقات بوو، پیغمه‌مبهر (ﷺ) له قاتی خواره‌وه‌دا بوو، باوکی نه‌یوب و ژنه‌که‌یشی له قاتی سه‌ره‌وه‌دا بوون، کاتیک باوکی نه‌یوب سه‌یری کرد سه‌ربانه‌که دلۆپه ده‌کات ترسا پیغمه‌مبهر (ﷺ) له خه‌و هه‌ستیت بۆیه یه‌کسه‌ر به جل و به‌رگه‌که‌ی خۆی ناوه‌که‌ی لا‌برد و نه‌یه‌یشت دلۆپه بکات،^۲ به‌لێ نه‌وه‌یه خۆشه‌ویستی هاوه‌لان بۆ پیغمه‌مبهر (ﷺ)، به‌م جۆره پیغمه‌مبهر (ﷺ) له مه‌که‌که‌وه هاته مه‌دینه و له‌وێدا مایه‌وه تا ماوه‌یه‌کی زۆر که (۱۰) ساڵ بوو دوا‌یی گه‌راپه‌وه بۆ نازادکردنی مه‌که‌که.

^۱ - ابن هشام: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۴۲۶).

^۲ - خالد محمد خالد: هاوه‌لانی ده‌وری پیغمه‌مبهر، لاپه‌ره (۱۴۹-۱۵۴).

پرسیاره کانی به شی پینجه م

- ۱- پیغمبه (ﷺ) کدی بریاریدا بجیت بۆ مه دینه ؟ کیتی له گهڻ خۆیدا برد ؟
- ۲- بیباوه ره کان چ پلانیکیان دانا بۆ کوشتنی پیغمبه (ﷺ) ؟
- ۳- بۆچی پیغمبه (ﷺ) عه لی کۆری نه بو تالیبی نه برد له گهڻ خۆیدا ؟
- ۴- بۆچی نه بو به کر شوینی خۆی ده گۆری بۆ راست و چهپ و پینش و دواوه ؟
- ۵- ناوی نهو نه شکوته چی بوو که پیغمبه (ﷺ) و نه بو به کر چونه ناوی ؟
- ۶- بۆچی بیباوه ره کان نه چونه ناو نه شکوته (ثور) ؟
- ۷- نه بو به کر بۆچی له نه شکوته که دا ده ترسا ؟ نهی پیغمبه (ﷺ) چی پی فرموو ؟
- ۸- دایکی مه عبده کئی بوو ؟ پیغمبه (ﷺ) چوو، چی کرد بۆی ؟
- ۹- سوراقه بۆچی به پیاوه کدی وت نهوان پیغمبه (ﷺ) و نه بو به کر نه بوون ؟
- ۱۰- سوراقه بۆچی که وته شوین پیغمبه (ﷺ) و نه بو به کر ؟
- ۱۱- کاتیک پیغمبه (ﷺ) دوو دزه کدی بیننی چی کرد ؟
- ۱۲- (زویهیر و طلحه) کئی بوون ؟ چیان پێشکهش کرد به پیغمبه (ﷺ) و نه بو به کر ؟
- ۱۳- موسلماننه کانی مه دینه چۆن خۆیان ناماده کرد بۆ پێشوازی پیغمبه (ﷺ) ؟
- ۱۴- پیغمبه (ﷺ) چۆن چاره سهری ناکۆکی هاوه له کانی کرد، که له مالی کامیان بیت ؟
- ۱۵- نه بو نه یوب کئی بوو ؟ چۆن پێشوازی کرد له پیغمبه (ﷺ) ؟

بهشی شه شه م

کاره کانی پیغمه مبه (ﷺ) له مه دینه دا:

کاتیک پیغمه مبه (ﷺ) چوو بۆ مه دینه، له وێ چهند کارنکی گرنکی کرد تا نه مپروش کاره گهری باشی ههیه له سر ژیان و هه لسوکه وتی موسلمانان، له وانه:

(۱) دروستکردنی مزگه توت:

یه کهم نیش که پیغمه مبه (ﷺ) نه نجامی دا نه وه بوو که له مه دینه دا مزگه وتیکی دروست کرد تا بیهته شوینی نوێژکردن و کۆیونه وه و به پێوه بردنی کاروباری موسلمانان، پیغمه مبه (ﷺ) بریاریدا و شتره که ی له کوێ دابنیشیت، له ویدا مزگه وته که دروست بکات،^۱ و شتره که ییش له شوینیکدا وه ستا دارخورمای تیدا بوو و نهو شوینه هی دوو مندالی هه تیوو بوو، پیغمه مبه (ﷺ) منداله کانی بانگ کرد و بریاریدا نهو شوینه یان لی بکڕیت، هه رچه نه ده منداله کان وتیان نایفرۆشین و به خه لات ده بیه خشین، پیغمه مبه (ﷺ) به مه پازی نه و بوو و فەرمووی به کڕین بی و پاره ی پیدان.^۲

پاشان هه موویان ده ستیان کرد به دروستکردنی مزگه وته که و پیغمه مبه ریش (ﷺ) یارمه تی ده دان له دروست کردیدا و خشتی به ده سه پێرژه کانی خۆی هه لده گرت.^۳

■ مزگه وته که چهند شوینیکی تیدا بوو که نه مانه بوون:

۱- شوینیک هه بوو که تیایدا هه ر کهس و بێک خورمایان به خۆپایی داده نا بۆ نهو که سانه ی که هه میشه سه رقالتی په رستش و زانست و جیهاد بوون، نهو که سانه پێیان ده و ترا (سوفه)،^۴ نه بو هوره یه که فەرمووده ی زۆری گێرا وه ته وه یه کێکه لهو که سانه.^۵

^۱ - عبدالعزیز پاره زانی: ژیاپی پیغمه مبه ی مه زن عه د (ﷺ)، لاپه ره (۲۱۱).

^۲ - د. علی عه د عه د الصلابی: السیره النبویه، لاپه ره (۳۰۰).

^۳ - عه د ملا فائق: ژیاپی پیغمه مبه ی خوا، به رگی یه کهم، لاپه ره (۳۱۶).

^۴ - د. علی عه د عه د الصلابی: السیره النبویه، لاپه ره (۳۰۲).

^۵ - د. علی عه د عه د الصلابی: السیره النبویه، لاپه ره (۳۰۳).

پرسياړ: نايا ده كړيت نيمه ش بچينه مزگهوت و نيش نه كهين و هميشه لهوې بين؟
وه لآم: نه خير ناكړيت چونكه پيغمبر (ﷺ) پټي فهرمون كه نابيت كه نار بگريڼ و
دهيټ نيش بكهين، به لآم نهو كه سانه ي زور ده چونه بازارپيش و زانست فير ده بوون و ده چوون
بؤ جيهاد و بهو شيويه كه نار بگريڼ.

۲- ژووره كاني پيغمبر (ﷺ) كه له دهوړي مزگهوت كدا بوون، پيغمبر (ﷺ) مالي
لهو دهوړويه ردا بوو تا نريك بيت له مزگهوت، به لآم ژوور و خانوه كاني پيغمبر (ﷺ)
گه وړه و زانراو نه بوون، به لكو پيغمبر (ﷺ) به شيويه كي ساده و ساكار خانوه كاني خوې
دروست ده كړدن، نهوهك هاوه له كاني تري وايټ.

* بهند و ناموزگاري *

۱- مزگهوت گرنگ ترين شته كه دهيت له شار يان له لادي يان شويني كدا دهيت چونكه
مزگهوت نه م سوودانه ي هديه بو موسلمانان:

أ- موسلمانان له ويدا به يه كه وه نوژو ده كمن و پاداشتي نوژو ده كيان ۲۴ جار زياتره له وه ي
كه به تنها بيكمن.

ب- موسلمانان هر گرفت و كيښه يه كيان دهيت نهوا ده چن بو مزگهوت و لهوې هولو
چاره سر كړدني ده دن چونكه مزگهوت پيرزترين شوينه.

ج- موسلمانان هم موويان لهوې پيكه وه كوډه بنه وه قسه و گفت و گو ده كمن و يه كتر
ده بينن خوښه ويستيان بو يه كتر زياتر و چاك يه كتر ده ناسن.

۲- ده بينن پيغمبر (ﷺ) زور به جواني وه كو جاران دهيت ده دوهري نيشه كه.

۳- دهيت نيمه مندال نهركي گرنگ له خو بگريڼ و هولو بدهين به مهردانه
بيولتيښه وه، سهير كمن نهو دوو مندالو كه شوينه كه هي نهوان بوو ويستيان نهو شوينه به

۱- د. علي محمد محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپره (۳۰۰-۳۰۱).

خەلات بدەن بە پیغمه‌مبهر (ﷺ) و موسلمانان، بە‌لام پیغمه‌مبهر (ﷺ) خۆی بە‌وه پازی نە‌بوو پاره‌ی پێدان لە جیاتیی.

۴- دە‌بی‌ت خۆمان زۆر بیاری‌زین لە خواردنی مالی هە‌تیو، چون‌که هە‌تیو باوکی نی‌ه و کە‌سی نی‌ه نی‌شی بۆ بکات و پاره و خۆراکی بۆ به‌ینی‌تە‌وه بە‌لام نە‌گەر تە‌نها سە‌ردانیان بکە‌ین جارێک لە‌وێ بین و شت بی‌هین لە‌گە‌ڵ خۆماندا نە‌وا قە‌یناکان و دە‌توانین لە‌ لای نە‌و هە‌تیوہ بین تا دلێ خۆش بکە‌ین، پیغمه‌مبهر (ﷺ) نامادە نە‌بوو زە‌وی نە‌و دوو هە‌تیوہ ببات و پاره‌یان نە‌داتێ بە‌لکو فەر‌مووی نە‌گەر پاره وەر‌نە‌گرن زە‌ویە‌کە‌مان ناوێت لی‌تان.

۵- نە‌گەر بی‌نی‌مان کە‌سانێک هە‌ن و هە‌ولی فێ‌ری‌وونی زانست دە‌دە‌ن، دە‌بی‌ت هەر‌چۆ‌نێک بی‌مان دە‌کرێت یار‌مە‌تیان بدە‌ین، چون‌که کە‌سی زانست‌خواز خ‌وای گە‌وره و ف‌ری‌شتە‌کان پ‌ێ‌زی لی‌ دە‌گرن و دە‌بی‌ت نی‌مە‌ش پ‌ێ‌زی لی‌ ب‌گ‌ری‌ن.

۶- پ‌ێ‌وی‌ستە هە‌ول بە‌دە‌ین ت‌ری‌ک مز‌گە‌وت بین تا بتوانین هە‌میشە ب‌چ‌ین بۆ مز‌گە‌وت و لە‌وێ لە‌ خۆشیدا بین و پ‌ەر‌ست‌شی خ‌وای گە‌وره بکە‌ین.

(۲) بان‌گدان لە مز‌گە‌وتدا:

پیغمه‌مبهر (ﷺ) لە‌گە‌ڵ ها‌و‌ه‌لە‌کانیدا کە‌وتە پ‌او‌ی‌ژ و گفت‌و‌گۆ‌کردن لە‌سەر نە‌و‌ه‌ی چۆ‌ن خە‌لک نا‌گادار بکە‌نە‌وه کاتی نو‌ی‌ژ ها‌ت‌و‌ه، چون‌که نە‌و کات هی‌شتا بان‌گ نە‌بوو، بۆ‌یه دە‌‌ب‌وایە بری‌ان ب‌کردایە‌تە‌وه کە چۆ‌ن بە خە‌لک بل‌ێ‌ن، هە‌ندێک وتیان وە‌ک جو‌ولە‌کە بکە‌ین، هە‌ندێک وتیان وە‌ک مە‌سی‌حیە‌کان بکە‌ین ن‌ی‌تر هەر یە‌کێکیان ش‌تی‌کی دە‌وت، بە‌لام پیغمه‌مبهر (ﷺ) رای هی‌چ کامیانی وەر‌نە‌گرت.^۱

یە‌کێک لە‌ ها‌و‌ه‌لە‌کان کە ناوی عبدالله ک‌و‌ری زە‌ید بوو، خە‌ریک بوو خە‌وی لی‌ بکە‌و‌یت کە‌سێک هە‌ندێ ش‌تی ف‌ێ‌ر‌کرد کە بە‌و ش‌ت‌وا‌زە خە‌لک نا‌گادار بکە‌نە‌وه.^۲

پ‌رسیار: نە‌و ش‌ت‌وا‌زە چی بوو کە ف‌ێ‌ر‌ک‌را؟

^۱ عە‌د م‌لا ف‌انق: ژبانی پیغمه‌مبهری خوا، بە‌رگی یە‌کە‌م، لاپە‌ره (۳۲۵).

^۲ د. وه‌بة الزحی‌لی: الف‌قه الاسلامی واد‌لت‌ه، بە‌رگی یە‌کە‌م، لاپە‌ره (۶۹۲).

وه لآم: نهم شتوازه ی بانگدانه بوو که نه مړو نيمه دهيلتين و بهم شتويه بوو:

الله اکبر الله اکبر

الله اکبر الله اکبر

اشهد ان لا اله الا الله

اشهد ان لا اله الا الله

اشهد ان محمدا رسول الله

اشهد ان محمدا رسول الله

حي على الصلاة

حي على الصلاة

حي على الفلاح

حي على الفلاح

الله اکبر الله اکبر

لا اله الا الله

پاشان عبدالله نه مدي گيرايوه بو پيغمه مبه (ﷺ)، لمو کاتدها عومدري کوري خهتابيش هات بو لای پيغمه مبه (ﷺ) و وتی منيش وهك عبدالله نهو خه موم بينی، بويه پيغمه مبه (ﷺ) برياريدا بهو شتويه بانگ بدرتت به بيلاي فهرموو برؤ بانگ بده.^۱

پرسيار: بزجي پيغمه مبه (ﷺ) به بيلاي فهرموو؟

وه لآم: چونکه بيلاي دنكي خوش بوو.

^۱ ابن هشام: السيرة النبوية، لاپيره (۴۳۶).

۳) براهه‌تی نیوان نه‌وس و خه‌زهره‌ج:

نه‌وس و خه‌زهره‌ج دوو هۆز بوون له مه‌دینه‌دا، نه‌و دوو هۆزه گه‌وره‌یه هه‌میشه له جه‌نگ و ململانیدا بوون، کوشتن و برین له نیوانیاندا هه‌بوو هیچ کام جه‌زیان نه‌ده‌کرد یه‌کتر ببینن و ده‌یانویست یه‌کتری بکوژن، پیغمه‌مبەر (ﷺ) که هاته مه‌دینه هه‌ولتی دا نه‌و ناکۆکی و ململانییه سه‌خته نه‌هیتیت، چونکه نه‌گهر ولات ناکۆکی تیدا بیت نه‌وا کهس ناتوانیت به ئارامی و خۆشی بژیت به‌تایبه‌ت نه‌وانه‌ی موسلمانان هه‌موویان برای یه‌کترن، نه‌ی چۆن ده‌وکریت برا بکه‌ویتته کوشتنی براهه‌ی پیغمه‌مبەر (ﷺ) هه‌ردوو هۆزه‌که‌ی کۆکردوه و پێکی خست و به‌لێنی لی وه‌رگرتن که نیت به‌یه‌که‌وه جه‌نگ نه‌که‌ن وه‌ وه‌ک برای یه‌کتر وابسن به‌مه جه‌نگ له نیوانیاندا نه‌ما و هه‌ردوو لایان به‌بی غه‌می له مالی خۆیاندا خه‌وتن.^۱

* په‌ند و نامۆزگاری:

۱- پێویسته له‌سه‌ر ئیمه‌ی موسلمانان که به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک هه‌ول به‌ده‌ین نیوانی براکاغان چاک بکه‌ین نه‌گهر بینیمان دوو موسلمان به‌یه‌که‌وه قسه‌ ناکه‌ن یان دوو هه‌ورپێی تریشمان نه‌گهر موسلمانیش نه‌بن به‌یه‌که‌وه قسه‌ ناکه‌ن ده‌بیت هه‌ول به‌ده‌ین ناشتیان بکه‌ینه‌وه و به‌یه‌که‌وه قسه‌ بکه‌ن، چونکه هه‌ر کهس نه‌و نیشه بکات لای خوای گه‌وره پاداشتیکی زۆری ده‌ست ده‌که‌ویت.

۲- کوشتنی برا موسلمانانه‌که‌ت زۆر تاوانه، نابیت موسلمان له‌خۆیه‌وه جه‌نگ بکات، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: هه‌ر که‌سیک به‌بی تاوان که‌سیک بکوژیت نه‌وا وه‌ک نه‌وه وایه هه‌ر هه‌موو مرۆفه‌کانی کوشتبیت، ته‌نانه‌ت نه‌گهر نه‌و که‌سه بی‌باوه‌ریش بیت نابیت له‌خۆمانه‌وه بیکوژین نه‌گینا ده‌چینه دۆزه‌خ.

مندالانی نازیز نابیت که‌ستان له‌گه‌ل برا موسلمانانه‌که‌یدا بکه‌ویتته عادی و قسه‌ی له‌گه‌لدا نه‌کات چونکه نه‌وه تاوانه، نابیت له‌سی پۆژ زیاتر بیت، نه‌گهر سی پۆژ زیاتر بوو به‌یه‌که‌وه

^۱ - حبیب محمد سعید: ژبانی نازیزمان، به‌رگه‌یه‌که‌م، لاپه‌ره (۱۹۸).

.....
 قسه نه کمن نهوا هردو وکیان تاوانبارن و خوی گه وره له تاوانه که یان خوش نابیت و کامیان
 زووتر ناشت بیتته وه پاداشتی زیاتر بۆ نهو که سیهانه.

۴) برایه تی نیتوان کۆچبه ره کان و پشتیوانه کان:

پرسیار: کۆچکه ره کان کی بوون؟ نهی پشتیوانه کان کی بوون؟

وه لām: کۆچکه ره کان نهو موسلمانانه بوون که له مه کهکوه کۆچیان کردبوو بۆ مه دینه و
 له وی نیشته جی بوون نهوان به فهرمانی پیغمه مبر (ﷺ) کۆچیان کردوه مال و سامانی
 خویان به جیهیشت و هاتن بۆ مه دینه، به لām پشتیوانه کان نهو موسلمانانه بوون که خویان
 خه لکی مه دینه بوون و هر له زوه وه مالیان له وی بوو، نهوان کهوتنه یارمه تی دانی
 موسلمانانه کۆچکه ره کان بۆیه پییان دهوتریت پشتیوانه کان چونکه پشتیوانی هه موو
 موسلماننیک کی کم دهستی مه کهکیان ده کرد.

پرسیار: پیغمه مبر (ﷺ) چۆن برایه تی خسته نیتوان کۆچکه ره کان و پشتیوانه کان؟

وه لām: پیغمه مبر (ﷺ) کهوته باسکردنی برایه تی نیتوان موسلمانان و به هه موویانی
 فهرموو نا نیهو برای یه کترن و نابیت کهستان دژی نهوی ترتان بیت، هه ره یه کهتان ده بیت
 یارمه تی براکهی ترتان بدن و چیتان پی ده کریت بهو جۆره کۆمه کیان بکهن، هه
 موسلماننیک دهوله مهنده یان نانی زۆری ههیه با یارمه تی براکهی تری بدات،^۱ کهجه کانتان
 بدن به موسلمانانه کۆچکه ره کان با بن به ژنیان نهوانیش ده بیت ریزی کهجه کانتان بگرن،
 هه مووتان به یه کهوه نیش بکهن، هه ره کهستان یارمه تی برا موسلمانانه کهی بدات یان
 دیناریکی پی بدات یان خورمایه ک یان نانیک یان هه شتی تری پی بدات نهوا خوی گه وره
 له پۆژی دواپی و له به هه شتدا ده نه وهنده ی پی ده دات، هه ندیک جاریش خوی گه وره هه وت
 سه ده نه وهنده ی تری پی ده داته وه، نه گهر شتیکتان به خشی نهوا با شته که باش بیت، نهوه ک
 کامه شت خراپه برۆن نهوه بهه خشن به لکو بزائن خوتان چیتان لا باشه هه به چی ده کمن

^۱ - عمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایپره (۱۷۱).

^۲ - عبدالعزیز پارمزان: ژبانی پیغمه مبری مهن محمد (ﷺ)، لایپره (۲۱۳).

ئەو بێخەش بە موسلمانانی تر،^۱ موسلمان دەبێت خۆی خەز لە چی دەکات خەز بکات برا موسلمانەکی شەڕ نەو شتە ی هەبێت، نابێت موسلمانان فێل بکەن لە یە کتر، چونکە هەر کەس فێل بکات لە کەسێکی تر ئەو خۆی گەورە لە پۆژی دوایدا سزای دەدات.

۵) نووسینی پەیماننامە یان بەلێتنامە:

پیغمبر (ﷺ) هەستا بە نەبامدانی کارێکی تری گەرم کە بریتی بوو لە نووسین و بەستنی بەلێتنامەیەکی تەواو لە نێوان موسلمانەکان و جوولەکەکان و خەلکی شاری مەدینەدا، چونکە لە شاری مەدینەدا موسلمان و جوولەکە و دوو پووش هەبوون کە هەر یەکەیان کۆمەڵێک ئارەزوو و خواستیان هەبوو.^۲

پیغمبر (ﷺ) هەولیدا شتێک بنووسیت کە هەموویان پێی پازی بێن و بەو ھۆیە وە بتوانن شاری مەدینە بە پێی دەستور و یاسا بێن بە پێو، چونکە ئەگەر ولات یاسای تێدا نەبێت ئەو سەختە بتوانن بە نارامش و خۆشی بژین، سەیری ئەو ولات و شوێنانە بکە کە یاسای تێدا بە کارناوەت دەبینیت خەلکەکی هەمیشە دەرترس و نازانن چی بکەن و شەڕ و کوشتاری تێدا، پیغمبر (ﷺ) لە گەڵ هەموویاندا دەستورێکی دانا بۆ شاری مەدینە،^۳ کە تێیدا کۆمەڵێک خاڵی زۆری لە خۆ گرتبوو و هەموویان پێی پازی بوون و نێمزیان کرد.

لەو دەستورەدا بێرێار درا کە:

۱- پیغمبر (ﷺ) گەورە و سەرکردە ی شارە کە بێت، واتا ئەو فەرمان بدات.

۲- دەبێت هەموویان بەرگری بکەن لە شاری مەدینە، واتا موسلمان و جوولەکە و ئەوانی تریش هەموویان کاتێک ھێرش کرایە سەر شارە کە دەبێت بەرگری لێ بکەن چونکە هەموویان خەلکی ئەو شارەن.

^۱ - قورئانی یەئز: سورەتی البقرە، ئایەتی (۲۶۷).

^۲ - عمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایەرە (۱۶۶-۱۶۷).

^۳ - عبدالعزیز عەلانە دین مستغفا: ژبانی و پەوێشی پیغمبر، لایەرە (۱۳۴-۱۳۵).

۳- ھەر كىشە و گىرىتەك دروست بوو، دەپىت پىن بۇ لاي پىغەمبەر (ﷺ) لاي لاي نەو كىشەكە چارەسەر بىكەن، نەو ك ھەر لاي خۇيانەو بىرلار بىدەن.

۴- ھىچ كەس بۇ نىيە لاي خۇيانەو بىرلار بىدات يان ئىشەك بىكات مەگەر پىت بۇ لاي پىغەمبەر (ﷺ) و پىرسى پى بىكات، چۈنكە پىغەمبەر (ﷺ) سەر كىدەيە.

۵- جۈولەكەكان دەتوانن بۇ خۇيان جۈولەكە بىن و بە پىتى نايىنى خۇيان نۆتىز بىكەن و بىجۈلەنەو، نايىت ھىچ كەسىكىش ھىرشىيان بىكاتە سەر، واتا مەۋشەكان سەرىستەن چ ئايىنىك ھەلدە بۇتىرن، نايىت ئىمە بە زۆر بىيانكەين بە مۇسلمان، بەلام نايىت پىگەيان بىدەين نازاۋەگىرى بىكەن.^۱

پىرسىار: سوودى نەو دەستورەي مەدىنە چى بوو؟

وەلام: نەو دەستورە سوودەكەي نەو بوو كە ھەموو خەلكى شارەكەي يەكخست و نەپەشت ھەر كەسە و بۇ خۇي چى دەكات بىكات، ھەروەھا سوودى بۇ مۇسلمانەكانى داھاتوۋىش ھەبوو تا لەوتوۋە فىتىرى دەستور بىن، ھەروەھا پىغەمبەر (ﷺ) بە جىيا دەستورەكى نووسى بۇ مۇسلمانەكان كە تىايدا پىتى فەرموون نايىت ھىچ كەس خۇنى ھىچ كەسى تر بىرپىت، ھەروەھا نايىت ھىچ كەس يارمەتى دوۋمىنانى ئىسلام بىدات دۇ بە مۇسلمانان، چۈنكە ھەر كەس نەو ئىشە بىكات نەوا لاي ئىسلام دەچىتە دەرەو، ھەروەھا نايىت ھىچ مۇسلمانەك سەم لاي ھىچ كەسىك بىكات، ھەر كەسىش سەم بىكات لاي مۇسلمان پىت يان جۈولەكە يان ھەر كەسى تر نەوا سزا دەرىت، دەستورەكە شتى زۆر زۆرتى تىدابوو، بەلام ناكىت لىرەدا باسىان بىكىرن.^۲

• پەندە نامۇزگارى:

۱- دەپىت ئىمە لاي خۇمانەو ھىچ كارتەك نەكەين، بەلكو بىزانىن نايىنى ئىسلام چى دەفەرموۋىت بەو جۆرە بىكەين، دەپىت كاتەك كىشەيەك يان ئىشەك يان پىرسىارىك دىتە

^۱ - د. حىن ابراھىم حىن: تاريخ الاسلام، بىرگى يەكەم، لاپەرە (۸۶).

^۲ - عمود شاكىر: خاتم الانبياء والمرسلين، لاپەرە (۱۷۳).

رینگه‌مان، بچین بۆ لای مامۆستایه‌کی نایینی نیسلام و له‌وێ پرسپاری لێ بکه‌مین نه‌ویش پێمان ده‌ییت ده‌ییت وا بکه‌یت نه‌و کات نێمه‌ش به‌ گوێی بکه‌مین.

۲- نه‌گهر زانیان له‌ ولاته‌که‌مان یاسای نیسلامی هه‌یه‌ ناییت له‌و یاسایه‌ لابده‌ین و ده‌ییت به‌ گوێی بکه‌مین نه‌گهرنا گوناها‌بار ده‌بین.

۳- ناییت نێمه‌ سته‌م بکه‌مین له‌ هه‌یج که‌س ته‌نانه‌ت ناییت سته‌م له‌ جووله‌که‌ و مه‌سیحی و نه‌وانیش بکه‌مین، چونکه‌ پیغمبر (ﷺ) ده‌فرمووێت: نه‌وانیش بۆ خۆیان چۆن هه‌ز ده‌که‌ن بژین و موسلمان نه‌بن، نێمه‌ ناتوانین له‌ دنیا‌دا سزایان بده‌ین، به‌لکو‌ خوای گه‌وره‌ سزای مرۆفه‌کان ده‌دات، ناییت نه‌گهر هاورپکه‌ت جووله‌که‌ یان مه‌سیحی بوو، بلاییت لیت ده‌ده‌م، به‌لکو‌ ده‌ییت پێزی لێ بگرت و هه‌قت نه‌ییت به‌ سه‌ریه‌وه‌، به‌لام رینگه‌ی پسی نه‌ده‌یت کاری خراب بکات.

۶) کاری جه‌نگی و سه‌ربازی:

له‌ نایینی نیسلامدا زۆر باسی جه‌نگ کراوه‌، خوای گه‌وره‌ فێری نهم شتانه‌مان ده‌کات، که‌ ده‌ییت له‌ باره‌ی جه‌نگ کردنه‌وه‌ بیزانین:

۱- نێمه‌ ده‌ییت له‌ گه‌ل کێدا بجه‌نگین؟

۲- نێمه‌ ده‌بی کە‌ی بجه‌نگین؟

۳- نێمه‌ بۆچی جه‌نگ ده‌که‌ین؟

۴- ده‌ییت له‌ جه‌نگه‌که‌دا چی بکه‌مین؟

۱- خوای گه‌وره‌ فێرمان ده‌کات ده‌ییت له‌ گه‌ل نه‌و که‌سانه‌دا جه‌نگ بکه‌مین که‌ دژ به‌ نایینی نیسلام و ولات و نیشتمان و مال و سامانمان و ده‌یانده‌وێت له‌ناومان ببه‌ن یان دژایه‌تی موسلمانان ده‌که‌ن.

۲- خوای گه‌وره‌ فێرمان ده‌کات ده‌ییت کاتی‌ک جه‌نگ بکه‌مین که‌ کاتی هاتبیت و توانامان هه‌ییت جه‌نگ بکه‌مین، هه‌روه‌ها سه‌رکرده‌شمان هه‌ییت، نه‌وه‌ک له‌ خۆمانه‌وه‌.

۳- خوای گه‌وره‌ فیّرمان ده‌کات که نابیّت بۆ پاره‌ یان بۆ شتی دنیایی یان بۆ خزمایه‌تی و عه‌شیره‌تایه‌تی جه‌نگ بکه‌ین، به‌لکو ته‌نها ده‌بیّت جه‌نگ بکه‌ین له‌ پیتاوی خوای گه‌وره‌دا تا بتوانین نایینی نیسلام سه‌رخه‌ین.

۴- خوای گه‌وره‌ فیّرمان ده‌کات که نابیّت له‌ جه‌نگدا مندال و ژن و پیاری پیر و کهسانی بیتاوان بکوژین، به‌لکو ده‌بیّت ته‌نها نه‌و که‌سانه‌ بکوژین که ده‌یان‌ه‌ویّت ئیمه‌ بکوژن و جه‌نگمان له‌ گه‌ل ده‌کن، هه‌روه‌ها نابیّت دره‌خت و شت به‌پینه‌وه‌ و نابیّت مال و خانوو به‌روختین، نابیّت ناژه‌لێش بکوژین، که‌واته‌ هه‌ر که‌سیک جه‌نگ بکات ده‌بیّت به‌و جو‌ره‌ جه‌نگ بکات که خوای گه‌وره‌ فەرموویه‌تی، نه‌وه‌ک له‌ خۆیه‌وه‌ هه‌ستیت ده‌ست بکات به‌ جه‌نگ کردن.

پرسیار: نامانج چیه‌ له‌ جه‌نگکردن؟

وه‌لام: له‌ نایینی نیسلامدا بۆیه‌ جه‌نگ ده‌کریت تا:

۱- بتوانین ڕێگه‌ بگرین له‌وه‌ی دو‌ژمن بمانکوژیت، نه‌هێلین دو‌ژمن سته‌مان لی بکات.

۲- تاوه‌کو نایینی نیسلام سه‌رخه‌ین و نایینی نیسلام بلاویکه‌نه‌وه.^۱

۳- بۆ نه‌وه‌ی نیشتامان له‌ده‌ست ده‌ژمنان بپارێزین.

پیغمبهر (ﷺ) نه‌م شتانه‌ی فیری موسلمانانی مه‌دینه‌ کرد تا بزانی چۆن جه‌نگ بکه‌ن، به‌ خه‌لکی وت نه‌گه‌ر له‌به‌ر پاره‌ یان عه‌شیره‌ت و خزم جه‌نگ بکه‌ن نه‌وه‌ گونا‌هه،^۲ پیغمبهر (ﷺ) بۆ نه‌وه‌ی به‌ربه‌رجی خراپه‌ و تاوانه‌کانی بیباوه‌پان بداته‌وه‌ موسلمانانی کو‌کرده‌وه‌ و فیری جه‌نگی ده‌کردن، به‌که‌جار موسلمانانه‌کانی دابه‌ش کرد بۆ چه‌ند کۆمه‌لێکی بچووک که ده‌چوون بۆ گه‌راندنه‌وه‌ی بیباوه‌پان، نه‌و کۆمه‌لانه‌ پێیان ده‌وترا (السریه) که بیباوه‌پانیان راوده‌نا.

^۱ - د. سحن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لاپه‌ره‌ (۸۹).

^۲ - عمد قطب: چۆن بانگه‌وازی خه‌لک بکه‌ین، لاپه‌ره‌.

پرسپار: سړیه واته ی چیه؟ وه بډی ده بیت؟

وه لام: سړیه بریتیه له کومۀ لیک جهنگاوه ری موسلمان که ده چن بډ پاونانی بیباوه پان تا نه هیلن بیباوه پان نه هیته پیته وه یان بجهنگن یان زیانیان پی بگه یهنن، همدوه ها پیغه مبر (ﷺ) ده چو له گه لیاندا چونکه نه گهر پیغه مبر (ﷺ) خوی بجیت له گه لیاندا نه وای پی ناوتریت سړیه، ژماره ی نه و سړیانه ی پیغه مبر (ﷺ) ناردنی بډ دوه رویه بریتی بو له هشت سړیه که تیایدا جهنگیکي وا پرووی نه د،^۱ به لکو تنها نامانج له و سړیانه نه وه بو که:

۱- به بیباوه پان نیشان بدن که موسلمانان بی ناگا نین و ناگایان له خویانه و پینگه نادهن هیرشیان بکه نه سهر.

۲- تا به رپه رچی خراپه و زیانی بیباوه پره کان بده نه وه.

۳- تا هه والی بیباوه پره کان بزنان و بزنان بیباوه پره کان سهرقالي چین.

۴- بډ نه وای موسلمانان فیری جهنگ بین، راپین له سهر کاری جهنگی.

پیغه مبر (ﷺ) نه ی دوه یست له و کاته دا جهنگی گه وړه بکات له گه ل بیباوه پاندا، به لئی مندالانی نازیز: نه مانه گرنگترین نه و کارانه بوون که پیغه مبر (ﷺ) له شاری مه دینه دا نه نجامی دان و توانی شاره که وا لی بکات همدووان هزی پی بکه ن و بیباوه پان زاتیان نه بیت هیرشی بکه نه سهر، همدوه ها پیغه مبر (ﷺ) تنها نه م کارانه ی نه کرد، به لکو چند کاریکی تریشی کرد که باسمن نه کردن وه نه وای موسلمانانی فیری به شه کانی ناینی نیسلام ده کرد، نهیده هیشت جو له که کان ناژاوه گیر پی بکه ن پینگه ی نه دا دوو پرووه کان بکه ونه خراپه کاری له گه ل چندین کاری تر دا که ده توانیت پرسپار بکه میت له گه وړه کان تا بو ت باس بکه ن یان له کتیبیکدا بیخو نیتته وه.

^۱ د. د. علی محمد محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۲۵۵-۳۶۵).

پرسیاره کانی به شی شه شه

- ۱- یه کم نیش چی بوو که پیغمه مبه (ﷺ) کردی له مدهینه؟
- ۲- گرنگترین نهو شوتنه کوی بوون که له پال مزگهوتی مدهینه دا هه بوون؟
- ۳- مزگهوت چ سوودیکی هه یه بوو موسلمانان؟
- ۴- کام هاره بوو یه که عمار فیری بانگدان بوو؟
- ۵- شتوازی بانگدان چونه له نایینی نیسلامدا؟
- ۶- نهوس و خه زره ج کی بوون؟ پیغمه مبه (ﷺ) فیری چی کردن؟
- ۷- کۆچکهره کان کی بوون؟ نهی پشتیوانه کان کی بوون؟
- ۸- پیغمه مبه (ﷺ) چۆن برابتهی خسته نیتوان کۆچکهره کان و پشتیوانه کان؟
- ۹- پیغمه مبه (ﷺ) بوو یه که خستنی خه لکی مدهینه چی کرد؟
- ۱۰- سوودی دهستوری مدهینه چی بوو؟
- ۱۱- چ پند و نامۆزگاریه که وهرده گرین له دهستوری مدهینه؟
- ۱۲- (سریه) واتای چیه؟ پیغمه مبه (ﷺ) بوچی ده ناردن؟
- ۱۳- نامانج چیه له جهنگ کردن له نیسلامدا؟
- ۱۴- نایا دروسته نه گهر بیتاوه ریکمان بینی له خۆمانه وه لیتی بدهین؟
- ۱۵- ژماره ی سریه کان چهند دانه بوو؟ نایا جهنگیان تیدا ده کرا؟

بهشی هونه م

جهنگه کانی پیغمه مېر (ﷺ)

جهنگی به در

پیغمه مېر (ﷺ) کاتیک چوو یو مه دینه، هندی جهنگی نه غامدا له گهل بیتاوه په کانی مه ککه و دهوروبه ریدا و توانی سرکه وتنی گوره به دست بهینیت.

پرسیار: یوچی پیغمه مېر (ﷺ) جهنگی کرد له گهل بیتاوه په کانی مه ککه و دهوروبه ریدا؟
وه لام: چونکه:

۱- خوی گوره مؤله تی پیدان تا جهنگ بکن؟

۲- بیتاوه په کان که وتنه پروخاندنی خانوی نهو موسلمانانای کوچیان کردبوو یو مه دینه و پاره و سامانه کانیان بردن و زن و منداله کانیان ده کردن، بزیه موسلمانانیش ویستیان تولهی خویان بسنه نهوه لییان.

* به کهم: جهنگی به در:

پیغمه مېر (ﷺ) بیستی که بیتاوه په کانی مه ککه کاروانیکی بازرگانیان بهرپویه تا بجیتوه بهرو مه ککه که نهو سوفیان سرکردایه تی نهو کاروانی ده کرد،^۱ پیغمه مېر (ﷺ) بریاریدا تولهی موسلمانان له بیتاوه په کان بسنه نیتوه و دست بگریت به سر که لوبل و پاره که یاندا له جیاتی نهوی که بیتاوه په کان بردوویانه، پیغمه مېر (ﷺ) دوو هاوه لی بهرپزی ناردن تا بوانن کاروانه که له کوپوه و چی ده کن و چند که سن، نهوانیش چوون هوالیان وهرگرت و گه رانهوه.^۲ پیغمه مېر (ﷺ) فرمانی ده کرد به هندی له هاوه له کانی تا شمشیر و

^۱ - عبدول عزیز علاه دین مستفا: ژبان و روشی پیغمه مېر، لاپره (۱۴۹).

^۲ - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لاپره (۳۹۱).

چک هه لږگرن و بچن له گه ل پیغه مبه (ﷺ) دا بڼ لیدانی کاروانه که، هه روه ها پیغه مبه (ﷺ) سر کرده یه کی دانا له جیاتی خویدا تا سهر برشتی کاروباری مه دینه بکات.^۱

پرسیار: ژماره ی نهو هاوه لانه چنند بوو که له گه ل پیغه مبه (ﷺ) دا چوون؟

وه لām: ژماره ی نهو هاوه لانه (۳۱۴) سی سده و چوارده هاوه ل بوو.^۲

دوو هاوه لای به ریزی پیغه مبه (ﷺ) هه بوون که ویستیان بچن له گه لیاندا به لām پیغه مبه (ﷺ) ریڼگی پی نه دان.

پرسیار: نهو دوو هاوه له کی بوون؟ نهی بڼچی پیغه مبه (ﷺ) ریڼگی پی نه دان؟

وه لām: نهو دوو هاوه له ناویان (به رای کورپی عازب) و (عبدالله کورپی عومهر) بوو، پیغه مبه (ﷺ) نه یه یشت پرۆن،^۳ له بهر نهو ی ته مه نیان بچووک بوو، و اتا هیشتا مندالان بوون.

هر سی موسلمان و یهک و شتریان هه بوو، ته نانه ت پیغه مبه (ﷺ) یش خوی به ته نه ها و شتری نه بوو، به لکو دوو هاوه لای تری له گه لدا بوو.

کاتیک نه بو سوفیان هه والای نهو ی بیست که پیغه مبه (ﷺ) و موسلمانان کان وا دین تا له کاروانه که ی نهو بدهن و دهستی به سهر دا بگرن، یه کسهر ریڼگی که ی خوی گۆری و چوو به ره و که ناری ده ریا و هه والای نارد بڼ خه لکی مه ککه و وتی: خه لکینه وهرن وا پیغه مبه و هاوه له کاتی هاتوون مال و پاره کانتان بیهن.^۴

پرسیار: خه لکی قوره یش که هه والایان بیست چیان کرد؟

وه لām: خه لکی قوره یش که هه والایان بیست ته و او توپه بوون و بریاریاندا بچن تا به یه کجاری پیغه مبه (ﷺ) و موسلمانان کان له ناو بهرن، نه بو سوفیان نامه یه کی تری نارد بڼ

^۱ - عمود شاکر: خاتم الایاء والمرسلین، لایمه (۲۰۵).

^۲ - ابو اسحاق: السیره النبویه، لایمه (۳۱۷).

^۳ - د. علی محمد الصلابی: السیره النبویه، لایمه (۳۹۲).

^۴ - د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلامی، بهرگی، لایمه (۹۱).

خه‌لکی مه‌ککه و وتی قه‌ناکات مه‌یه‌ن، وا کاروانه‌که رزگاری بوو له ده‌ست موسلمانانه‌کان چونکه رینگاکه‌م گۆزی، به‌لام خه‌لکی مه‌ککه وتیان هه‌ر ده‌بیت بچین و جه‌نگ بکه‌ین له‌گه‌ڵ موسلمانانه‌کاندا تا وایان لی بکه‌ین جارێکی تر نه‌وێرن هه‌رش بکه‌نه سه‌ر بێباوه‌په‌ره‌کان.^۱

بێباوه‌په‌ره‌کان نزیکه‌ی هه‌زار که‌س بوون و گۆزانی بیژ و کچی سه‌ماکه‌ر و عاره‌ق و شتیان هه‌تا له‌گه‌ڵ خۆیاندا وتیان تا موسلمانانه‌کان له‌ ناو نه‌به‌ین ناگه‌رێنه‌وه، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کاتیک پاوێژی کرد به‌ هاوه‌له‌کانی که‌ نایا جه‌نگ بکه‌ین یان نا؟ موسلمانانه‌کان وتیان نیمه‌ ناماده‌ی جه‌نگین، نه‌گه‌ر فه‌رمایان پی بکه‌یت خۆمان بجه‌ینه‌ ناو ده‌ریاوه‌ نه‌وا پیایدا تیده‌په‌رین و خۆمانی تی ده‌خه‌ین،^۲ به‌مه‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بریاریدا جه‌نگ بکات له‌گه‌ڵ بێباوه‌په‌ره‌کاندا و که‌وتنه‌ ری، کاتیک که‌ موسلمانانه‌کان گه‌یشته‌ شوێنیک که‌ پیی ده‌وتریت (به‌در) له‌وی وه‌ستان، یه‌کێک له‌ هاوه‌له‌کان وتی به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) با هه‌موو بیره‌کان پرېکه‌ینه‌وه و ته‌نها یه‌ک بریار بیه‌تێنه‌وه، نیه‌ر نه‌و کاته‌ نیمه‌ ناومان ده‌بیت و بێباوه‌په‌ره‌کان تینوویان ده‌بیت و به‌ ناچاری شکست ده‌هه‌ین، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یش به‌ گوتی هاوه‌له‌کی کرد و فه‌رمانی کرد بیره‌کان پر بکه‌نه‌وه جگه‌ له‌ یه‌ک دانهبان،^۳ به‌مه‌ موسلمانانه‌کان بیر و ناویان هه‌بوو، بێباوه‌په‌ره‌کانیش ناویان نه‌بوو بیه‌خۆنه‌وه.

موسلمانانه‌کان شوێنێکیان دروست کرد بو پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و پێیان وت نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا تو لێره‌به‌ و سه‌یری نیمه‌ بکه‌ چی فه‌رمانیکت هه‌بوو پێمانی بلی یان نه‌گه‌ر هه‌له‌یه‌ که‌مان کرد ناگادارمان بکه‌ره‌وه، تو مه‌یه‌ره‌ ناو جه‌نگه‌وه با بێباوه‌په‌ره‌کان نه‌توانن تو شه‌هید بکه‌ن، هه‌روه‌ها موسلمانانه‌کان چه‌ند پاسه‌وانێکیان دانا له‌ ده‌وری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) تا به‌ چاکی بپارێزن.^۴

^۱ - محمود شاکر: خاتم‌الایه‌اء والمرسلین، لایه‌ره (۲۰۶).

^۲ - ابن کثیر: البدایه‌ والنه‌ایه‌، به‌رکی دوهم، به‌شی سێهه‌م، لایه‌ره (۲۹۱).

^۳ - د. علی محمد الصلابی: السیره‌ النبویه‌، لایه‌ره (۳۹۷).

^۴ - د. علی محمد الصلابی: السیره‌ النبویه‌، لایه‌ره (۴۰۲).

* پەند و نامۇزكارى:

۱- ئىمە دەتوانىن تۆلى خۇمان بىسەننەو لە ستەمكاران و بىباوەران ئەگەر ھاتو رۆژىك دەسلەتەمان ھەبوو يان تۈانىمان جەنگ بىكەن، ئەوا دەتوانىن تۆلى خۇمان بىسەننەو، بەلام نايىت ستەم بىكەن.

۲- نايىت مىندالانى بچووك جەنگ بىكەن لە راستىدا گوناھە مىندالان بىرىن بۆ جەنگ، چونكە مىندال تۈاناي نىيە و لاوازە و زوو دەرستىت و دەرگۈزىت، بۆسە نايىت بىيانىمىن بۆ جەنگ، پىغەمبەر (ﷺ) بىش رىگەي نەدا بەو دوو ھاوۋەلە بەرىزە مىندالە كە تا بچىنە جەنگ كەردنەو.

۳- مىندالانى نازىز، مىندالى مۇسلمان دەبىت نازا و دلير و نەترس بىت، دەبىت مىندالى مۇسلمان نەترستىت و ھەمىشە نامادە بىت لە پىناو شانىنى پىرۋىزى نىسلام و خۇشەوستى پىغەمبەر (ﷺ) دا ھەموو كارىك بىكەن، سەيرى ئەو دوو ھاوۋەلە مىندالە بىكەن كە چەندە دلير و نەترس و داوا دەكەن لە پىغەمبەر (ﷺ) تا مۆلەتپان بىدات بچىنە جەنگ و جەنگ بىكەن لەگەل بىباوەرەكاندا، بەلام نايىت بى گۈنى و لاسارى بىكەن، چونكە كاتىك پىغەمبەر (ﷺ) فەرمۇوى پىيان نىو مىندالان و نايىت بىن بۆ جەنگ، سە گۈنى پىغەمبەر (ﷺ) بىان كەرد و گەرەنەو.

۴- دەبىت ئىمە گەرە و سەر كەردە و زاناكانمان بپارتىزىن لە دەستى دوژمنان نىسلام و پاسەوانيان بىكەن و نەھىلەن ھىچ كەس دەستپان بۆ بىبات و بىانكۈزىت، سەيرى ھاوۋەلە بەرىزەكانى پىغەمبەر (ﷺ) بىكەن كە شۈپتىان دروست كەرد بۆ پىغەمبەر (ﷺ) رىگەيان نەدا ھىچ بىباوەرىك نىزىكى ئەوى بىتتەو، بەلكو پاسەوانيان بۆ دانا تا كەس نەتۈانىت بىكۈزىت.

• کانی جهنگ کردنه‌که:

• شهو موسلمانان خه‌وتن و نيسراحتی خو‌يان کرد، پاشان که به‌یانی زوو هات، پیغمه‌مبەر (ﷺ) هه‌موویانی کۆ‌کردوه و رێکی خست، پیغمه‌مبەر (ﷺ) رێک راپوه‌ستاندن وه‌کو چون بۆ نوێژ به‌ ریز راده‌وه‌ستن،^۱ پاشان پیغمه‌مبەر (ﷺ) رēmīkī یی بوو که ریزه‌کانی یی رێک ده‌کرد، له‌ناو ریزه‌کاندا که‌سێک هه‌بوو ناوی (سواد) بوو که لار وه‌ستابوو، پیغمه‌مبەر (ﷺ) به‌ رمه‌که‌ پالێ پێوه‌نا و فهرمووی: سواد رێک بوه‌سته، سواختکی کرد و وتی نه‌ی پیغمه‌مبهری خوا (ﷺ) خۆ نازارت دام، چون ده‌بیته‌ پیغمه‌مبهر وا بکات، پیغمه‌مبهر (ﷺ) یش کراسه‌که‌ی خۆی لادا و فهرمووی هه‌قی خۆت بکه‌روه، به‌لام سواد به‌ په‌له‌ چوو به‌روه‌ لای پیغمه‌مبهر (ﷺ) و ماچی کرد و وتی: نه‌ی پیغمه‌مبهری نازیز ته‌نها ویستم به‌ر تۆ بکه‌وم،^۲ چونکه‌ ته‌واو تۆم خۆش ده‌وێت، پیغمه‌مبهر (ﷺ) که‌وته‌ قسه‌کردن بۆیان و فهرمووی هه‌رک‌ه‌س نه‌م‌پۆ بکۆژریت شه‌هیده‌و ده‌چیته‌وه‌ بۆلای خوا بۆبه‌هه‌شت و، پاداشتیکی گه‌وره‌ی له‌ لای خوا‌ی گه‌وره‌.^۳

هه‌روه‌ها پیغمه‌مبهر (ﷺ) پێی فهرموون که نه‌ترسن چونکه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ یارمه‌تی موسلمانان ده‌دات و فریشته ده‌نیریت تا یارمه‌تی موسلمانان بده‌ن، هه‌روه‌ک چون له‌ جه‌نگه‌که‌دا خوا‌ی گه‌وره‌ فریشته‌ی نارد بۆ یارمه‌تیدانیان.

پرسیار: شه‌هیدی واتای چیه‌؟

وه‌لام: شه‌هید واتا کۆژرانه‌ له‌ رێگه‌ی خوا‌دا، هه‌ر که‌س شه‌هید بیته‌ یه‌کسه‌ر ده‌چیته‌ به‌هه‌شت.

۱. عمود شاکر: خاتم الایماء والمرسلین، لایره‌ (۲۱۵).

۲. ابن کثیر: البدایه‌ والنه‌ایه‌، به‌رکی دووه‌م، به‌شی سێهه‌م، لایره‌ (۳۰۱).

۳. عبدالعزیز پارمه‌زانی: ژیا‌نی پیغمه‌مبهری مه‌زن محمد (ﷺ)، لایره‌ (۲۴۶).

* په‌ند و ناموژگاری:

۱- موسلمان ړنك و پڼك بېټ و هميشه به جوانی رابوه‌ستیت، به‌ړیز و به‌ړیكي بوه‌ستیت سه‌یركهن پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ته‌نانه‌ت له‌ جه‌نگیشدا ناهیل‌یت موسلمانان لار رابوه‌ستن، به‌لكو ریزه‌كانیان راست ده‌كات.

۲- ده‌بیت ئیمیش وه‌ك موسلمانانی زوو پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مان خوش بویت.

۳- ده‌بیت دادپه‌روه‌ر بین و نه‌گهر سته‌می‌كمان كرد له‌ كه‌سیك پینی بلی‌ین توله‌ی خوت بسه‌نه‌روه‌ه.

* ده‌ست پی‌ی كردنی جه‌نگه‌كه:

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) كاتيك سوپای به‌ ریز و به‌ړنك و پڼكي راوه‌ستاندن كه‌وته‌ دوعا كردن و له‌ خوای گه‌وره‌ پاراپه‌وه‌ تا موسلمانان سه‌ربخات، سه‌ره‌تای جه‌نگه‌كه‌ وا ده‌ستی پي‌كرد كه‌ سنی كه‌س له‌ بې‌باوه‌ره‌كان هاتنه‌ ناو مه‌یدانه‌كه‌، سنی كه‌س له‌ موسلمانانه‌كانیش هاتنه‌ ناو مه‌یدانه‌كه‌وه‌ و به‌ یه‌كه‌وه‌ جه‌نگیان كرد و موسلمانانه‌كان سه‌ركه‌وتن كه‌ (حه‌مزه و عه‌لی و عوبه‌یده) بوون، كاتيك بې‌باوه‌ره‌كان بینیان موسلمانانه‌كان سه‌ركه‌وتن و هاوړی‌كانیان كوژرانن ته‌اوو بې‌زار و توره‌بوون و ده‌ستیان كرد به‌ هېرش بردن بۆ موسلمانانه‌كان، موسلمانانه‌كان به‌ ده‌نگی به‌رز هاواریان ده‌كرد (نه‌حه‌د، نه‌حه‌د) پاشان موسلمانانه‌كان هېرشیان برد و شكستی‌كي گه‌وره‌یان تووشی بې‌باوه‌ره‌كان كرد.^۱

خوای گه‌وره‌یش فریشته‌ی خوی نارد بۆ یارمه‌تیدانی موسلمانانه‌كان و توانیان زوړنك له‌ بې‌باوه‌ره‌كان بكوژن و دلی موسلمانان خوش بكهن،^۲ یه‌كېك له‌ موسلمانانه‌كان ویستی به‌ شمیر بدات له‌ بې‌باوه‌ړنك، كه‌چی پېش نه‌وه‌ی لینی بدات بې‌باوه‌ره‌كه‌ كوژرا، دواپی كه‌ پرسپاری كرد له‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی: راست ده‌كه‌یت نه‌وه‌

^۱ عبدالله عمزیز عه‌ل‌ام‌دین مستفا: ژیان و رموشی پیغه‌مبه‌ر، لاه‌په‌ره (۱۶۴).

^۲ ابن هشام: الس‌مه‌ النبویه، لاه‌په‌ره (۵۴۲-۵۴۵).

فریشته‌کانی خوا بوون که له ئاسمانه‌وه هاتن و یارمه‌تی موسلمانانیا دا،^۱ دوایی که جهنگه‌که ته‌واو بوو، موسلمانان کان سه‌رکه‌وتن، پیغه‌مبەر (ﷺ) فه‌رمانی کرد که شه‌هیده‌کانی موسلمانان هه‌ر له‌و شوینه‌دا بنیژن و نه‌یان شۆن و به‌جل و به‌رگی خۆیان بی‌اغنه‌ ناو گۆر و نوژیی مردووین له‌سه‌ر نه‌که‌ن.^۲ ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ بیتاوه‌په‌کانیش کوژران که ژماره‌یان (۷۲) که‌س بوو، هه‌روه‌ها (۷۲) که‌سیشیان لی به‌ دیل گیرا، هارکات موسلمانان ده‌ستکه‌وتیکی زۆریان ده‌ستکه‌وت که دوایی پیغه‌مبەر (ﷺ) دابه‌شی کرد به‌ سه‌ریاندا.^۳

پرسیار: نه‌ی بیتاوه‌په‌کان چیان کرد؟

وه‌لام: بیتاوه‌په‌کان کاتیک بینیان گه‌وره و سه‌رکرده‌کانیان کوژران و موسلمانان به‌هه‌یزن، ده‌ستیان کرد به‌ راکردن به‌ره‌و مه‌که‌ه.

* کوژرانی نه‌بو جه‌هل:

دوو مندالی جوان و موسلمان و پێک و پێک که به‌ نه‌ینی هاتبوون بۆ جه‌نگ، بۆیه‌ چه‌رون بۆ لای یه‌کیک له‌ هاوه‌له‌کان که ناوی (عبدالرحمن کوری عه‌وف) بوو، پێیان وت خالۆ گیان بێ زه‌حمه‌ت (نه‌بو جه‌هل) مان نیشان ده‌ه تا بزاین کامه‌یه و له‌ کوێسه، نه‌ویش وتی: کوپه‌ شیرینه‌کام ئێوه نیشان چیه به‌ نه‌بو جه‌هل؟ وتیان بیستوامنه که نه‌بو جه‌هل قسه‌ی ناشرینی وتوه به‌ پیغه‌مبەر (ﷺ) و سووکایه‌تی کردوه به‌رامبه‌ر به‌ نیسلام، بۆیه‌ ده‌بیته نه‌و بیتاوه‌په‌ بکوژین، عبدالرحمن وتی: کوپه‌کام ئێوه به‌چه‌وکن چه‌ن ده‌توانن بیکوژن؟ نه‌وانیش وتیان تۆ نیشانی ده‌ه و هیچ هه‌قت نه‌بیته ده‌بیته بیکوژین، نه‌ویش نه‌بو جه‌هل پێ نیشاندان و نه‌وانیش به‌ په‌له‌ که‌وته‌په‌ی، دوو منداله‌که به‌ په‌له‌ گه‌یشتنه لای نه‌بو جه‌هل و هه‌ر یه‌که‌یان به‌ شمشیریک لێیان داو خسته‌یان هه‌ر زه‌وی و کوشتیان.

^۱ - محمد رمضان البطوي: فقه السيرة النبوية، لاپه‌ره (۱۶۳).

^۲ - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۴۲۱-۴۲۳).

^۳ - ابن الاثير: الكامل في التاريخ، به‌رگی دووه‌مه‌ن لاپه‌ره (۲۴).

دواى كه جهنگه كه تهاو بوو پښتانه مېر (ﷺ) چوپه سهر تهرمه كې و سهېرى كرد و فرمووې: (نه مه فرعه ونې نه م نومه تهيه)^۱ به مه نهو نهو جهلهې قسهې دهوت به پښتانه مېر (ﷺ) به دهستې دوو مندالې موسلمان كوژرا.

* به ند و ناموژگارى:

- ۱- ده بېت مندالې موسلمان به غېرهت و نازا و نه ترس بېت همرچېه كې پې ده كړت كه چاك بېت بېكات، نابېت مندال وا بزانتې هېچې پې ناكړت.
- ۲- نابېت همرگېز پښتانه بدهېن به هېچ كهس قسه بلېت به پښتانه مېر (ﷺ) هدر كه سېك قسهې وت به پښتانه مېر (ﷺ) ده بېت به توندې بهرېرچې بدهېنه وه، چونكه ده بېت موسلمان پښتانه مېر (ﷺ) له خوې زياتر خوښ بوېت، وانا نه گمر قسه وترا به خوټ تووړه بوېت، ده بېت كه قسه ش وترا به پښتانه مېر (ﷺ) دوو باره تووړه بېت.

* هه لويستې موسلمانان له گڼ كېراوه كاندا:

كاتېك موسلمانان سر كه وتې، ژماره يه كه له بېباوه پړه كانيان به دېل گرت، موسلمانان نه يانده زانې چييان پې بكن، نايان بېانكوژن يان بېاننه پلنه وه، پښتانه مېر (ﷺ) كه وته راوېژ كړن به موسلمانان و پرسيارى لې كړن كه نايان چي بكن له گڼ دېله موسلمانان كاندا؟ نه بو به كړې صديق فرمووې: نهې پښتانه مېرې خوا (ﷺ) با نه يانكوژن، چونكه نه گمر بېانكوژن خه لك وا ده زانتې درنده و توندې وين، بوېه پېم باشه نه يانكوژن، به لكو نه مه و خواي گه وړه پښتونيان بكات بو پښتانه مېر (ﷺ) با له جياتي نازاد كړن دياندا شت وهرې گرېن له كهس و كار ه كيان.

پاشان پښتانه مېر (ﷺ) راوېژې كړد به عومهرې كورې خهتاب كه چي بكن؟ عومهر و تې: نهې پښتانه مېرې خوا با هه موويان بكوژن، چونكه نهوان جهنگيان كړدوه له گڼ نېمه دا و

^۱ ابن كثير: البداية والنهاية، بهر كې دوو، بهشې سېيم، لاپره (۳۲۱-۳۲۲).

و یستوویانه نیمه بکوژن، نه گهر بیانکوژین نیتړ هیچ که سیکي تر زاتی نابیتت جاریکی تر هیرش بکاته سرمان.^۱

پرسپار: پیغمه مبر (ﷺ) به گوئی قسه ی کامیانی کرد؟

وه لآم: پیغمه مبر (ﷺ) به گوئی نه بو به کړی صدیق و نه و هاوه لآنه ی کرد که وتیان با نه یانکوژین، بویه پیغمه مبر (ﷺ) فرمانی کرد که هر دلیک بتوانیت ده منداله موسلمان فیری خوینده واری بکات نه و انازاد ده کریت هر کهس نه یزانی با کهس و کاری به پاره بیکر نه وه.^۲

پرسپار: خوی گه وړه قسه ی کامیانی پیّ باش بوو؟

وه لآم: خوی گه وړه قسه که ی فهرمووی ده بوايه نه و بیتاوه پانه تان بکوشتایه که له جهنگی به دردا به ديلتان گرتن، کاتی عومر چو و بؤ لای پیغمه مبر (ﷺ) و نه بو به کړ، سهر ده کات هردو وکیان ده گرین، عومر وتی: بؤچی ده گرین؟ پیغمه مبر (ﷺ) فهرمووی: چونکه خوی گه وړه قسه ی توی پیّ باش بوو، که چی نیمه به گوئی تۆمان نه کرد،^۳ نه بوايه هه موو نه وه بیتاوه پانه مان بکوشتایه، له و کاتی دلیبه ی بیتاوه په کاند، پیغمه مبر (ﷺ) فرمانی کرد به موسلمانان که له گهل بیتاوه په کاند باش بن و لییان نه دهن و ریزیان بگرن و نانیان بده نی و نه هیلن تینوو بن، کهس سوو کایه تیان پیّ نه کات و نه گهر ده توان قسه ی چاکیان بؤ بکه نه بویه موسلمانان و ا هه بوو نانه که ی خوی له ت ده کرد له گهل دلیکدا و نیوه ی خوی ده بخوارد و نیوه که ی تری ده دا به ديله که.^۴

^۱ - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۴۲۷).

^۲ - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایره (۲۲۳).

^۳ - عبدالعزيز پاره زانی: ژيانی پیغمه مبر ی مهن محمد (ﷺ)، لایره (۲۵۸).

^۴ - عبدالعزیز عه لانه دین مسته فا: ژیان و پدوشی پیغمه مبر، لایره (۱۶۷).

* پەند و نامۆزگاری:

- ۱- موسلمان نابیت له خۆیهوه هه موو شتیك بكات، بهلكو دهییت راویژ بكات بهوانی تر، سهیركهن پیغه مبه (ﷺ) كه خۆی پیغه مبه ره كهچی راویژ دهكات به موسلمانان.
- ۲- نابیت سۆز و رهحمان ههییت بۆ هه موو بیباوه رێك، بهلكو نهوانه ی بی دهنگن و جهنگمان له گه لدا ناكهن هه قمان نیه به سهریانهوه، بهلام نهو بیباوه رانه ی جهنگمان له گه لدا دهكهن نابیت هیچ رهحمان بی بكهین.
- ۳- دهییت نهگهر كارێكمان كرد كه وا نهبوو، خۆمان ته می بكهین و هه متر نهیكهینهوه.
- ۴- دهییت نیتمه تهواو گوێرایه لی خوی گهوره و پیغه مبه (ﷺ) ببین، ته نانهت نهگهر فەرمانه كهیشمان به دل نهبوو، هه رهییت به گوێیان بكهین، چونكه نهوان له نیتمه زاناترن و چاكتر له نیتمه دهزانن، بۆیه هاوه لانی پیغه مبه (ﷺ) كاتیك فەرمانیان پی دهكرا ریزی دیله كان بگرن، حه زیان نه ده كرد، بهلام له بهر نهوه ی فەرمانی خوا و پیغه مبه (ﷺ) بوو جیه جییان ده كرد.
- ۵- نیسلام هه میشه نایینیکی پاك و گهوره یه، نایینی نیسلام ته نانهت ریزی نهو دیلانه دهگریته كه پیشتەر ویستویه نه موسلمانان بكوژن.
- ۶- نابیت هیچ كهس به زۆر بكهین به موسلمان، سهیركهن نهو هه مووه دیله له بهر دهستی پیغه مبه (ﷺ) موسلماناندا بوون، كهچی پیغه مبه (ﷺ) ناماده نهبوو به زۆر موسلمانان بكات، بهلكو وازی لی هیتان.
- نازیزم هه ره كه سیك شتیك بكات و خۆی حه زی لی نهكات، نهوا نهو نیشه سهركهوتوو نابیت، بهلكو دهییت خۆی تهواو حه زی لی بكات.

* نه‌نجامه‌کانی جه‌نگی به‌در:

۱- له نه‌نجامی جه‌نگی به‌دردا موسلمانان سه‌رکه‌وتن و سام و شکویان زیادی کرد به جوریک له هه‌موو شوینیکه‌وه ده‌نگ و باسی سه‌رکه‌وتنی موسلمانانه‌کان بلا‌بوویه‌وه و هه‌مووان بۆیان ده‌رکه‌وت که موسلمانانیش به هیزن و ده‌توانن بجه‌نگن، بیباوه‌ره‌کان هینده نه‌زان و نه‌قام بوون، کاتیک موسلمانانه‌کان له مه‌ککه جه‌نگیان نه‌ده‌کرد له‌گه‌لیاندا وایان ده‌زانی موسلمانان ناتوانن جه‌نگ بکه‌ن، به‌لام له جه‌نگی به‌دردا زانیان که موسلمانان زۆر له‌وان به‌هیزترن، مندالانی نازیز نه‌گه‌ر هاوپی‌که‌تان له‌گه‌لتان باش بوو جه‌نگی به‌در له‌گه‌لتاندا وانه‌زانن ناتوانیت جه‌نگتان له‌گه‌لدا بکات یان له‌گه‌لتاندا خراب بیت، به‌لکو نه‌و که‌سه پزیزتان ده‌گریت، بۆیه نیتو‌هش ده‌بیت هه‌میشه هه‌ول بدەن پزیزی بگرن.

۲- بیباوه‌ره‌کانی مه‌ککه زانیکی گه‌وره‌یان لیکه‌وت و له لای خه‌لک نابروویان چوو.

۳- جه‌نگه‌که بوو به‌هۆی کوژرانی کۆمه‌لێک له بیباوه‌ره‌کان و شه‌هید بوونی کۆمه‌لێک له موسلمانانه‌کان که خۆای گه‌وره به‌لینی به‌هه‌شتی پیدان.

* هه‌ولی کوشتنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ):

پاش نه‌وه‌ی بیباوه‌ره‌کان تووشی نه‌و شکسته گه‌وره‌یه بوون، نه‌یانده‌زانی چۆن تۆله‌ی خۆیان به‌سه‌ننه‌وه و بریاریاندا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بکوژن.

نه‌و که‌سه‌ی وستی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بکوژیت ناوی (عومه‌یر) بوو که داوای کرد له یه‌کێک له گه‌وره‌کانی قوره‌یش تا یارمه‌تی بدات، نه‌و گه‌وره‌یه‌ی قوره‌یش ناوی (سه‌فوان) بوو که بریاریدا عومه‌یر چی بویت نه‌و پیتی بدات تا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بکوژیت، عومه‌یر به‌ خۆی و شمشیره‌که‌یه‌وه چوو به‌ره‌و مه‌دینه و چوو بۆ مزگه‌وت، عومه‌یری کوپی خه‌تاب کاتیک عومه‌یری بینی وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌وه عومه‌یری خراپه‌کار و دوژمنی خوایه، بۆیه عومه‌یر چوو شمشیره‌که‌ی له‌سه‌ر ملی عومه‌یر دانا نه‌وه‌ک زیان بگه‌یه‌نیت به پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی عومه‌یر وازی لی به‌یتنه، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی عومه‌یر بۆچی هاتوویت؟ عومه‌یر وتی هاتوم یه‌کێک له دیله‌کان نازاد بکه‌م، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی نه‌خیر بۆ نه‌وه نه‌هاتوویت، به‌لکو تۆ له‌گه‌ل سه‌فواندا قسه‌تان

کردوو و هاتوویت من بکوژیت، عومەیر وتی تۆ چۆن زانیت؟ خۆ هیچ کەس ناگای لەمە نەبوو جگە لە خۆمان، بۆیە عومەیر یە کسەر موسلمان بوو و وازی هێنا لەو کارە خراپەیی، ئینجا عومەیر چوو یەو بەرەو مەککە و چوو بۆ لای سەفوان، سەفوان خوشی بوو وای زانی عومەیر پیغمه‌مبەر (ﷺ) ی کوشتوو، کەچی سەیری کرد عومەیر موسلمان بوو، سەفوان زۆر بەو توورە بوو.^۱

پەند و نامۆزگاری:

- ۱- هەر کەسێک دژ بە پیغمه‌مبەر (ﷺ) و موسلمانان پلانیك دابنیت ئەوا خواى گەورە پێی دەزانیت.
- ۲- نابیت هەموو جارێک توورە ببین و هەر کەسێک هات بۆ لامان دەبیت پێزی بگرین، وەك پیغمه‌مبەر (ﷺ) بە عومەری فەرموو واز بێتە لە عومەیر و نازاری مەدە.

^۱ د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لايمره (۴۳۸-۴۴۱).

پرسپاره کانی به شی هونه م

- ۱- بؤچی پیغمبر (ﷺ) جهنگی کرد له گهل بیباوه پره کانی مه ککه و مه دینه؟
- ۲- کی سهر کردایه تی کاروانی بیباوه پانی ده کرد؟ نهی چی کرد به کاروانه که؟
- ۳- پیغمبر (ﷺ) که هه والی هاتنی کاروانی بیباوه پره کانی بیست چی کرد؟
- ۴- پیغمبر (ﷺ) رینگه ی نه دا دوو هاوهل بجن بؤ جهنگی به در ناویان چی سوو؟ بؤچی نه چون؟
- ۵- خه لکی قوره یش که بیستیان موسلمانان هیرش ده کهن چیان کرد؟
- ۶- موسلمانان چیان کرد له جهنگی به دردا تا پیغمبر (ﷺ) پیاریزن؟
- ۷- سواد کی بوو؟ چی وت به پیغمبر (ﷺ)؟
- ۸- شهید واتای چیه؟
- ۹- جهنگی به در چؤن دهستی پیکرد؟ کی تیایدا سهر کهوت؟
- ۱۰- نه بو جهل کی بوو؟ به دهستی کی کوژرا؟
- ۱۱- چ په ند و ناموژگاریه ک وهرده گریه له هه لو تستی موسلمانان له گهل دیله کاندا؟
- ۱۲- پیغمبر (ﷺ) که راویژی کرد به نه بو به کر و عومهر به گونی کامیانی کرد؟ نهی خوای گه وره کامیانی پی راست بوو؟
- ۱۳- گرنگترین نه نجامه کانی جهنگی به در بؤمیره؟
- ۱۴- عومهر کی بوو؟ له گهل سه فواندا بریاری چیان دا؟
- ۱۵- چ په ند و ناموژگاریه ک وهرده گرین له کوژرانی نه بو جهل؟

ژباړې پيغمبر (ﷺ) يو مندالان

(الجيرهی مندالان (۱)

به‌شی هه‌شته‌م

جه‌نگی نو‌هود

له‌ نێوان جه‌نگی به‌در و جه‌نگی نو‌هوددا چه‌ند رووداوێك روویاندا كه نه‌مانه گرن‌گرتنیان:

۱- پیغمه‌مبهر (ﷺ) هه‌ستا به‌ نه‌جمامدانی چه‌ند جه‌نگێکی بچووك له‌گه‌ڵ بیباوه‌رپه‌کانی تردا، به‌لام جه‌نگه‌كان كوشتاری وایان تیدا روونه‌دا، به‌لكو ته‌نها بریتی بوو له‌ ترساندنی دوژمنان و بیباوه‌ران تا نه‌وێرن شالۆ به‌رنه‌ سهر موسلمانان، نه‌و جه‌نگانه به‌ هۆی نه‌وه‌وه‌ بوو كه هه‌ندێك له‌ هۆزه‌كان ده‌یانویست ناپاکی بنوێتن له‌گه‌ڵ موسلماناندا، به‌لام پیغمه‌مبهر (ﷺ) یه‌ك یه‌ك به‌ره‌هرچی دانه‌وه‌، نه‌و جه‌نگانه وه‌ك مه‌شقی سه‌ربازی وایان بوون بۆ سه‌ربازانی موسلمانان.^۱

۲- جه‌نگان له‌گه‌ڵ جووله‌كه‌کانی (به‌نو قه‌ینوقاع)دا: جووله‌كه‌کانی مه‌دینه له‌ چه‌ند هۆزێکی سه‌ره‌کی پێكه‌اتبوون كه یه‌كێك له‌وانه هۆزی (به‌نو قه‌ینوقاع) بوون كه له‌ دواي جه‌نگی به‌دردا نه‌و په‌یمان و به‌ئێنه‌یان هه‌له‌وه‌شاندوه‌ كه به‌ستوویان له‌گه‌ڵ موسلمانه‌كاندا و كه‌وتنه‌ کاری ناپاکی و خیانه‌ت‌كردن، نه‌وان زۆر رقیان بوو كه موسلمانه‌كان سه‌ركه‌وتن، بۆیه كه‌وتنه‌ قه‌سووتن به‌ موسلمانان و وێستان به‌ هه‌ر جوۆرێك بێت كاریك بكه‌ن كه زیان بگه‌یه‌نن به‌ موسلمانان،^۲ به‌لام پیغمه‌مبهر (ﷺ) رێگهی پێ نه‌دان و كه‌وته‌ كۆكردنه‌وی موسلمانه‌كان و چو به‌ره‌و روویان تا نه‌و هۆزه‌ ناپاكه‌ له‌ناوه‌رێت و هه‌مووان فێر بكات كه نه‌گه‌ر كه‌سێك ناپاکی بكات نه‌وا لێی ده‌درێت و له‌و وڵاته‌ ده‌رده‌كرێت،^۳ نه‌و جووله‌كانه‌ كه‌وتنه‌ سوکایه‌تی كردن به‌ ئافه‌ره‌تێکی موسلمان، چونكه یه‌كێك له‌ ئافه‌ره‌ته‌ موسلمانه‌كان چو بۆ لای جووله‌كه‌كان تا له‌وێ شت بفرۆشێت، جووله‌كه‌كان پێیان وتبوو ده‌بێت خۆت نیشان به‌ده‌یت به‌لام نه‌و پازی نه‌بوو یه‌كێك له‌ جووله‌كه‌كان له‌ پشت‌ه‌وه‌ جلی ئافه‌ره‌ته‌ موسلمانه‌كه‌ی

^۱ د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایمه (۴۵۱-۴۵۷).

^۲ عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایمه (۲۲۹-۲۳۳).

^۳ عبدالعزيز پاره‌زانی: ژبانی پیغمه‌مبهری مه‌زن محمد (ﷺ)، لایمه (۲۵۹).

بهرز کرده و لهشی دهر کهوت و جووله که کان کهوتنه گائته پیکردن و پیکه نین بهو نافره ته موسلماننه، لهو کاته دا موسلمانیک لهوئی بوو یه کسهر جووله که کهی کوشت، جووله که کانیش موسلماننه که یان کوشته وه،^۱ پیغمبریش (ﷺ) بریاریدا هه موویان بکوژیت و له ناویان بهریت چونکه سوکایه تیان کردوه به موسلمانان.^۲ به لام سه رۆکی دوو پرووه کان که ناوی (عبدالله کورپی ثوبی) بوو داوای کرد له پیغمبر (ﷺ) تا نه یان کوژیت و پیکه یان پس بدات تا له شاره که بچنه دهر وه، هه رچهنده پیغمبر (ﷺ) هه زی نه ده کرد به لام به گوئی کرد.^۳

پرسیار: بۆچی پیغمبر (ﷺ) به گوئی نهو پیاوه دوو پرووه کرد؟

وه لام: بۆ نهو هی دوو بهر کهی و ناژاره نه که ویتته شاره که وه به هوئی دوو پرووه کانه وه، نهو کات جووله که کان مال و سامانی خویان به جی هیتشت و له شاره که چوونه دهر وه، هه موو خه لکه که کهوتنه نه فرین کردن له جووله که کان ته نانه ت دۆسته کانیشیان رقیان کهوت لیان.

۳- کوشتنی هه ندیک لهو که سه به ناویان گانه ی که دژایه تی نیسلام و پیغمبر (ﷺ) و موسلمانان یان ده کرد، چونکه هه ندی کهس هه ن نابیت هه رگیز لیان خوش بیت و ده بیت بیان کوژیت، نهو که سانه قسه یان دهوت به نیسلام و به پیغمبر (ﷺ) شیعیان دهوت، بۆیه پیغمبر (ﷺ) فرمانی کرد به موسلمانان تا هه ستن به کوشتن و له ناو بردنی نهو ناپیاوانه.^۴

۴- پیغمبر (ﷺ) لهو ماوه یه دا چوویه داوای (هه فسه ی کچی عومهر) و هیتای.^۵

۵- هه روه ها (عه لی کورپی نه بو تالیب) چوویه داوای (فاتیمه ی کچی پیغمبر (ﷺ)) و هیتای، به مه عه لی هه م نامۆزای پیغمبر (ﷺ) هه م زاوای بوو.^۶

^۱ - ابن هشام: السيرة النبوية، لایپره (۶۴۰).

^۲ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایپره (۳۲۴).

^۳ - محمد رمضان البوطي: فقه السيرة النبوية، لایپره (۱۷۱).

^۴ - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایپره (۴۵۸-۴۶۷).

^۵ - ابن قیم الجوزية: زاد المعاد في هدي خير العباد، بهرگی یه کهم، بهشی یه کهم، لایپره (۶۷).

^۶ - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایپره (۴۶۷).

* پەند و نامۆزگاری:

۱- نابیت هەرگیز ڕێگە بەدەین بە دوژمنان کە ناژاوە بنیئەو و یەكسەر دەبیت بەرپەچی هێرشەکانیان بەدەینەو.

۲- نابیت بە یەكجار هێرش بکەینە سەر هەموو دوژمنەکانمان، بەلکو دەبیت یەك یەك.

۳- هەر کەسێک سوکایەتی بکات بە موسلمانان یان بیەوێت ئابرووی ئافرەت ببات دەبیت لێی قبوڵ نەکەین و هێرش بکەینە سەر.

نازیزان سەیرکەن پیغمه‌مبەر (ﷺ) ڕێگەى نەدا ئابرووی یەك ئافرەتی موسلمان بپریت، ئەى ئەمڕۆ ئابرووی هەزاران ئافرەتی موسلمان نابریت؟

۴- ئەگەر زانیمان نیشێک بکەین دەبیتە هۆی ناکۆکی و ناژاوە لە ولاتدا دەبیت ئەو نیشە نەکەین ئەگەریش پێمان ناخۆش بێت، وەك چۆن پیغمه‌مبەر (ﷺ) ویستی جوولەكەکان بکوژرێن بەلام کە زانی ناژاوە دەنیتەو بە ناچارى نەیکوشتن.

جەنگی ئوحد

جەنگی ئوحد ئەو جەنگە بوو لە نێوان موسلمانەکان و بێباوەرەکاندا ڕوویدا، لەم جەنگەدا موسلمانەکان شکستیان خوارد و بێباوەرەکان سەرکەوتن، ئەم جەنگە لە دواى جەنگی بەردا ڕوویدا کە پێشتر بێباوەرەکان شکستیان خوارد، خوای گەورە لە قورئانی پێرۆزدا بە جوانی باسی ئەو جەنگەمان بوو دەکات، هەروەها باسی ئەو دەکات بۆچی موسلمانەکان شکستیان خوارد و سەرئەکەوتن.

* ھۆکارەکانی جەنگەکە:

بێباوەرەکان دواى ئەوەى لە جەنگی بەردا شکستیان خوارد هەمیشە دەگەران بە دواى ھەلیکدا تا تۆلەى خوێان بەسەنەو لە موسلمانان و تا ئابرووی خوێان لە ناو خەلکدا بگێرەنەو ھەریەك لەوان بە جۆریك خۆی نامادە دەکرد بۆ تۆلە سەندنەو، چونکە کەم کەس ھەبوو کە خزم و کەس و کاری لەو جەنگەدا نەکوژرایت یان بە دیل نەگیرایت، ھاوکات ئەو

هیرشانه‌ی که موسلمانان به‌رده‌وام ده‌یانکرده سەر کاروانه بازارگانیه‌کانی بیباوه‌ران وای لی کردبوون که زاتیان نه‌بیئت کاروانی بازارگانی پروات به‌و ریگه‌یه‌دا به‌مه نابووری و پاره و سامانیان دایه‌کزی،^۱ جگه‌له‌وه خه‌لکی له هه‌موو شوینه‌کانه‌وه که‌وتنه لۆمه و گاته‌کردن به بیباوه‌ران و پییان ده‌وتن نه‌و موسلمانان که‌م و هه‌زارانه توانیان نیسه بشکیتن، بیباوه‌ره‌کانیش زۆر خه‌فه‌تیاان ده‌خوارد به‌و قسانه و بریاراندا تۆله به‌سته‌نه‌وه و واز نه‌هیتن،^۲ بۆیه که‌وتنه خۆئاماده‌کردن و چه‌کی زۆریان کۆکرده‌وه و سه‌ربازه‌کانیشیان کۆکرده‌وه و مه‌شقیان پی‌کردن تا ناماده بن هیرش بکه‌نه سەر موسلمانان.

پرسیار: نایا موسلمانان له‌و کاته‌دا چییان کرد؟

وه‌لام: موسلمانان کانیشت له‌و کاته‌دا سه‌رقالی نیش و خۆ به‌هیزکردن بوون، نه‌وان بیتاگا نه‌بوون له‌ هه‌ولتی بیباوه‌ران، به‌لکو هه‌رچی هه‌وال بوو پییان ده‌گه‌یشت.

پرسیار: موسلمانان چۆن هه‌والیان پی‌ده‌گه‌یشت؟

وه‌لام: موسلمانان له‌ ریگه‌ی نه‌و که‌سانه‌وه هه‌والیان پی‌ده‌گه‌یشت که موسلمان بوون و له‌ مه‌که‌دا بوون که‌س نه‌یده‌زانی که نه‌وان موسلمانن، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) پیی فهرمووبوون بیباوه‌ره‌کان و یستیان هه‌رچی بکه‌ن هه‌والمان پی‌بدن.^۳

پاشان بیباوه‌ره‌کان له‌ مه‌که‌که که‌تنه‌پێ به‌ره‌و مه‌دینه بو تۆله سه‌ندنه‌وه، پیغمه‌مبه‌ریش (ﷺ) به‌ وردی هه‌والی جوولانه‌وه‌ی بیباوه‌رانی پی‌ده‌گه‌یشت که ژماره‌یان چه‌نده و بۆ کوێ ده‌چن و له‌ کوێدان و ده‌یان هه‌وت چی بکه‌ن و چی نه‌که‌ن، یه‌کی له‌ که‌سانه‌ی که موسلمان بوو بیباوه‌ره‌کان پییان نه‌ده‌زانی ناوی (عه‌باس) بوو که مامی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو، عه‌باس به‌ نامه هه‌والی ده‌نارد بۆ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) پیی ده‌وت که بیباوه‌ره‌کان له‌ کوێدان و به‌ره‌و نه‌وی دین و ژماره‌یان نه‌وه‌نده‌یه، پاشان پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بۆ نه‌وه‌ی ته‌واو دلتیا بیئت که‌سیکی نارد تا هه‌وال بزانیته.^۴

^۱ - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایره (۲۳۹).

^۲ - عبدالعزيز عه‌لان ده‌ین مسته‌فا: ژيان و په‌شتی پیغمه‌مبه‌ر، لایره (۱۸۱).

^۳ - عبدالعزيز پاره‌زانی: ژیاپی پیغمه‌مبه‌ری مه‌زن عه‌د (ﷺ)، لایره (۲۷۴).

^۴ - عبدالعزيز عه‌لان ده‌ین مسته‌فا: ژيان و په‌شتی پیغمه‌مبه‌ر، لایره (۱۸۱).

* مشت و مری نیوان موسلمانان:

موسلمانان که وتنه مشت و مری له سر نه وهی نایا له مه دینه دا بمیننه وه و له وی جهنگ بکهن له گهل بیباوه په کاند، یان بچنه دهره وهی شار و له وی بجهنگن، پیغمه مبه (ﷺ) دهیفرموو با له مه دینه دا بین و چاوه ری بکهن تا بیباوه ران دین، کاتیک هاتن لیره لیتیان ده دین، چونکه نه و کات نریکین له شاره که و هرچه کمان ویست زوو ده ستان ده که ویت و هه موو خه لکه که ش یارمه تیمان ده دات،^۱ به لام هندی له موسلمانان کان و تیان نهی پیغمه مبه ری خوا (ﷺ) با بچینه دهره وه جهنگیان له گهلدا بکهن باشه، تا نه وهی پیغمه مبه (ﷺ) به نابه دلی به کوئی کردن و چوویه وه بز مالوه تا له وی جل و بهرگی جهنگ بکاته به ری، کاتیک موسلمانان کان بینان پیغمه مبه (ﷺ) حمز ناکات بچنه دهره وه، و تیان نیمه بوچی به و جوړه مشت و مریمان کرد له گهل پیغمه مبه (ﷺ) دا، با پروین پتی بلین باشه له ناو شاره که دا ده مینینه وه و لیره جهنگ ده که یین، کاتیک چوون نه وه یان وت به پیغمه مبه (ﷺ)، پیغمه مبه (ﷺ) پتی فرموون ناکریت، تازه بریار دراوه، هیچ پیغمه مبه ریک جلی جهنگی نه کردو وه بهر تا بچن به کژ دوژمناندا و دواپی نه و جلله لابیات تا دواپی جهنگه که،^۲ موسلمانانیش که وتنه خو ناماده کردن و خو کز کردنه وه بز جهنگه که، به راستی نه و به گوئی نه کردنه ی پیغمه مبه (ﷺ) زیانیکی گه وهی دا له موسلمانان کان، چونکه نابیت قسه بکهن له رووی قسه ی پیغمه مبه را (ﷺ)، به لکو هرچی وترا نه مه فرموده ی پیغمه مبه (ﷺ) ده بیت به کسر به گوئی بکهن و بی دهنگ یین.

* سویای موسلمانان له مه دینه ده چنه دهره وه:

پیغمه مبه (ﷺ) فرمانی کرد به موسلمانان کان تا خویان ناماده بکهن بز نه وهی له مه دینه دا بچنه دهره وه بز جهنگ، کاتیک نیروی شو هات نه و کات پیغمه مبه (ﷺ) فرمانی کرد تا به ری بکهن و چوون تا گه یشتنه ناوچه یه که پتی ده وتریت (توحود) چونکه شاخی

^۱ - ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، برگی دووم، لایره (۴۱).

^۲ - ابن اسحاق: السیره النبویه، لایره (۳۲۳).

نوجود له ویدا بوو، موسلمانان له وی وستان،^۱ هاوکات بیباوهره کانیش بهرده وام له ږنگه دا بوون و دهاتن تا نه وی نه وانیښ گه‌یشتنه ناوچه که و همدوولا ناماده بوون بو نه وی جهنگ بکن،^۲ له ناو موسلمانان کاندایا گرتیکی سخت پرویدا له پیش نه وی بگنه شوینه که، نه ویش نه وی بوو که سرکرده‌ی دوو پرووه کان که ناوی (عبدالله کوږی نوی) بوو هستا به پاشگه زیوونه له جهنگه که و تی: نیمه جهنگ ناکه‌ین، به مه همرچی دوو پروو بوون له جهنگه که کشانه و گه‌رانوه بهرو مه‌دینه، نه مه وای کرد که موسلمانان دلیان سارد بیته نه وی له جهنگه که و خمریک بوو زوړتکیان واز بهینن له جهنگه که،^۳ همرچنده هندیک له موسلمانان کان وستیان دوو پرووه کان بگه‌رتنه و به لām سهری نه گرت، له و کاته دا هندیک له جووله که کان هاتن تا یارمه‌تی موسلمانان کان بدن، به لām پیغمه مبه (ﷺ) رازی نه بوو، همدووه ها هندیک مندالی موسلمانان هاتبوون بو جهنگ، پیغمه مبه (ﷺ) گتیرانه و نه‌یشت له جهنگه به‌شداري بکن چونکه مندا لان ناییت بچیته جهنگه و، به لām چنده دانه‌یه کیان له بهر نه وی بالایان بهر زبوو، پیغمه مبه (ﷺ) ږنگه‌ی پیدان،^۴ پاشان پیغمه مبه (ﷺ) کهوته ږنگ کردنی سوپاکه و دابه‌شی کردن به سر شوته کاندایا هر یه که و به شیوه‌یه که جهنگ بکن، کومه لیک تیرها و ږیښی دانا له بهر بهر زایه که و فرموی نه گه‌رت نیمه سهریش کهوتی ناییت ښو دابه‌زن تا خورم پیتان نه لیم،^۵ که چی دواپی به گوتی پیغمه مبه (ﷺ) یان نه کرد و دابه‌زین که بوو به مایه‌ی شکست خواردنی موسلمانان کان و شهید بوونی زوړتکیان، بهم شیوازه موسلمانان کان ناماده بوون بو جهنگ کردن و چاوه‌ږی بوون تا بیباوهره کانیش بین و هیرش بهرن و جهنگه که ده‌ست پی بکات، پیغمه مبه (ﷺ) زوو زوو موسلمانان کانی هان ده‌دا تا نه ترسن و به همدانه خویان ناماده بکن بو جهنگ کردن.

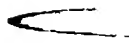
^۱ د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، بهرگی دووهم، لایره (۹۳).

^۲ ابن کثیر: البدایة والنهاية، بهرگی دووهم، بمشی چواره، لایره (۱۷).

^۳ ابن هشام: السيرة النبوية، لایره (۶۵۳).

^۴ محمد سعید رمضان البوطی: فقه السيرة النبوية، لایره (۱۷۸).

^۵ د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۴۸۱).

* پەند و نامۆزگاری:

۱- نابیٔ له جەنگیڤدا یان له کاریڤدا سەرکەوتین نێر واز بهیٔن و پالی لی بدهینهوه و بلیٔن ته‌واو نیٔمه سەرکەوتین، به‌لکو ده‌بیٔن بزانیڤ دوژمنه‌کانمان هه‌میشه له هه‌ولی تۆله سەندنه‌وه‌دان. بۆیه ده‌بیٔن خۆمانی بۆ ناماده بکه‌ین.

۲- نه‌گەر بینیمان یان بیستمان یان هەر چۆنیک بیٔن زانیمان دوژمنان ده‌یانمه‌وت زیان بکه‌ینه‌ن به‌ موسلمانان ده‌بیٔن نیٔمه هه‌واڵ بده‌ین به‌ موسلمانه‌کان و ئاگاداریان بکه‌ینه‌وه چونکه موسلمانان برای نیٔمن.

۳- نابیٔ هەرگیز قسه بکه‌ین له قسه‌ی پیغه‌مبه‌ردا (ﷺ) به‌لکو هەرچی‌ه‌ک فرمایشت و فرمانی خ‌وا‌ی گه‌وره و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو یه‌کسه‌ر ده‌بیٔن به‌ گوتیان بکه‌ین و هیچ بیرى لی نه‌که‌ینه‌وه و دل‌نیا‌بین که فرمانه‌که‌یان راسته نه‌گه‌رنا نه‌گه‌ر وا نه‌که‌ین دووچارى زیان ده‌بین، هه‌روه‌ک چۆن موسلمانه‌کان کاتی‌ک له جەنگی ئو‌خ‌وددا به‌ گوتی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان نه‌کرد تووشی زیان بوون که نیستا باسی ده‌که‌ین.

* ده‌ست پێ‌کردنی جەنگه‌که:

جەنگه‌که له نێوان هه‌ردوو‌لادا ده‌ستی پێ‌کرد و جەنگی‌کی قورس بوو له جەنگه‌که‌دا سه‌ره‌تا موسلمانان به‌ دل‌یرانه و ئازایه‌تی جەنگیان کرد و توانیان بێ‌باوه‌ره‌کان بشکێنن، بێ‌باوه‌ره‌کان که زانیان تووشی شکست بوون ده‌ستیان کرد به‌ را‌کردن، به‌لام کاتی‌ک تیرها‌وی‌زوه موسلمانه‌کان نه‌مه‌یان بینى رایان کرده خ‌واره‌وه تا ده‌سکه‌وت کۆیکه‌نه‌وه سه‌رکرده‌که‌یان پێی و‌تن دامه‌به‌زن، مه‌گه‌ر پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌یفه‌رموو له شو‌تی خ‌وتاندا دامه‌به‌زن تا خ‌ۆم فرماتان پێ نه‌که‌م؟ که‌چی نه‌وان هه‌موو دا‌به‌زین،^۱ یه‌کێک له سه‌رکرده‌ی بێ‌باوه‌ره‌کان که ناوی خ‌الیدی کورپی وه‌لید بوو نه‌مه‌ی بینى بۆیه له پشته‌وه گه‌راپه‌وه و به‌رزایه‌کانی گرت و له‌و لایشه‌وه و بێ‌باوه‌ره‌کان گه‌راپه‌وه به‌مه موسلمانه‌کان که‌وتنه ناوه‌راسته‌وه، نه‌ملا‌ولایان بێ‌باوه‌ره‌کان بوون، نه‌بجاره جەنگه‌که زۆر سه‌خت بوو تیا‌یدا موسلمانه‌کان شکستیان هێنا و

^۱ عبدالعزیز پارماتانی: ژیا‌نی پیغه‌مبه‌ری مه‌زن محمد (ﷺ)، لایمه (۲۸۱-۲۸۲).

موسلمانیتکی زۆر تیایدا شهید بوون که ژماره یان ۷۲ موسلمان بوو که له ناو نهو شهیداندا حه مزه ی مامی پیغه مبه (ﷺ) ی تیدا بوو که به دهستی بیباوه ره کان شهید بوو.^۱

رهو داوه کانی ناو جهنگه که

کاتی: موسلماننه کان له جهنگه که دا شکستیان خوارد یه کێک له بیباوه ره کان موسلمانیتکی کوشت که شیوه ی له شیوه ی پیغه مبه (ﷺ) ده چوو نیت وای زانی پیغه مبه (ﷺ) ی کوشتوو و هاواری کرد به ناو خه لکه که دا و وتی پیغه مبه رم کوشت، پیغه مبه (ﷺ) یش که وتبووه ناو چالیکه وه و دانی پیروزی خویناوی بوو و بریندار بوو سوو، موسلماننه کانیش له دهو روه ری نه بوون تا یارمه تی به دن و پرزگاری بکه ن، موسلماننه کان کاتیک نه م هه واته یان بیست وایان زانی راسته و ته واو خه فته بار بوون و هه ندیکیان شمشیره کانیا ن فریدا و وازیان هیتا له جهنگ و هه ندیکیان پایان کرد و هه ندیکێ تریا ن وازیان نه هیتا و به رده وام جهنگیا ن ده کرد،^۲ یه کێک له موسلماننه کان که وته نزیک پیغه مبه (ﷺ) سه یری کرد پیغه مبه (ﷺ) ی بیی، ویستی هاوار بکات به ناو خه لکه که دا و بلێت موسلمانان پیغه مبه (ﷺ) شهید نه بووه و ماوه و لیته یه وهرن بۆ لاما ن، به لām پیغه مبه (ﷺ) پیتی فهرموو بۆ دهنگ به.^۳

پرسیار: بۆچی پیغه مبه (ﷺ) به و هاوه له ی فهرموو بیده نگ به؟

وه لām: چونکه بیباوه ره کان له و شوینه دا بوون و نه گهر بیانزانیایه پیغه مبه (ﷺ) شهید نه بووه ده هاتن بۆی و هیچ موسلمانیتکیش نه ده بوو له دهو روه ریدا تا بیانپارتزیت جگه له و هاوه له، بۆیه پیغه مبه (ﷺ) پیتی فهرموو بیده نگ بیت تا بیباوه ره کان که میك بچنه نه و لاوه.

عو مه ری کوپی خه تاب توانی هێرشیکێ توند بکاته سه ر بیباوه ره کان و پاویان بنیت و ده ست بگریته به سه ر ناوچه به رزه کاندان به مه بیباوه ره کان هیوا یان نه ما به یه کجاره کی

۱. عمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایحه (۲۵۶-۲۵۷).

۲. عبدالعزیز عه لانه دین مستفا: ژیا ن و ره شی پیغه مبه، لایحه (۱۸۹).

۳. د. علی محمد الصلاهی: السیره النبویه، لایحه (۱۸۶).

سهریکه ون و زانیان ناتوانن به تهواوه تی له ناویان بیهن، لهو کاته دا جهنگه که گهرم بوو، یه کیتک له بیباوه ره کان که پئی دهوترا (وه حشی) ههستا به شهیدکردنی حه مزه ی مامی پیغمه مبره (ﷺ)، پیغمه مبره (ﷺ) زۆر خهفته تی خوارد بهوه و هه میشه له یادی نه ده چوو،^۱ حهزی ده کرد ناوی مندال بنیت حه مزه،^۲ ههروه ها هاوه لانی تری زۆریش شهید بوون.

هاوکات چهند که سیتک له جووله که کان که پیشت به لئینیان دابوو به پیغمه مبره (ﷺ) به پهل کهوتنه خۆ و هاتن بۆ یارمه تی دانی موسلمانان کان و جهنگیان کرد تا کوژران، لهو کاته دا هه ندیک له موسلمانان کان چوون بۆ لای پیغمه مبره (ﷺ) تا بهرگری لی بکه ن و بیگیتنه وه بۆ بهرزاییه که، یه کیتک له وانه نافره تیک بوو به ناوی (نوسه بییه ی کچی که عب) که زۆر نازایانه جهنگی ده کرد به شمشیر و به تیر و کهوان بهرده وام ده جهنگا تا رینگه نه دات بیباوه ران زیان بگه یه نن به پیغمه مبره (ﷺ).^۳

یه کیتکی تر له وانه (نه بو ده جانه) بوو، یه کیتکی تریان ناوی (ته لحه) بوو که هیئنده تیری وه شاند تا چهند که وانیتکی شکاند، پیغمه مبره (ﷺ) زۆری خویش ده ویست و دوعای بۆ ده کرد،^۴ هه رچه نه ده بیباوه ره کان ده چوونه پیشه وه شهو هاوه لانه به تیر و به یم دووریان ده خستنه وه، تا نه وه ی هه ر چۆنیک بیت پیغمه مبره (ﷺ) بیان گیرایه وه بۆ بهرزاییه کان.

بیباوه ره کان به دهنگی بهرز و تیان شهو ته لیه ی به درمان کرده وه و سهرکه وتین، به لام پیغمه مبره (ﷺ) فه رموی کوژراوه کانی نیوه له دۆزه خدان، به لام کوژراوه کانی نیته له به هه شتدان،^۵ پاشان که بیباوه ره کان چوون پیغمه مبره (ﷺ) چوویه خواره وه تا سهردانی کوژراوه کان بکات و بیان نیژت له وئ، حه مزه ی بینسی که سنگی له ت کرابوو، پیغمه مبره (ﷺ) زۆری خهفته پی خوارد، پاشان فه رموی دوودو بیباغه نه گۆره وه، کامیان قورنانی زۆر له بهر بوو شهو هیان پیتش بجهن، نینجا پیغمه مبره (ﷺ) دهسته پیروژه کانی بهرز

^۱ ابن قیم المجرزیه: صفة الصفوة، بهرگی یه کم، لایره (۱۵۰-۱۵۱).

^۲ د. علی عمه الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۴۹۰).

^۳ عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایره (۲۵۷).

^۴ عبدالعزیز پاره زانی: ژیاپی پیغمه مبره (ﷺ)، لایره (۲۸۶-۲۸۷).

^۵ عبدالعزیز عه لانه دین مسته فا: ژیاپی و ره شتی پیغمه مبره (ﷺ)، لایره (۱۹۱).

کرده‌وه و که‌وته دوعا کردن بۆ شه‌هیده‌کان،^۱ به‌لام پیغمبر (ﷺ) نه‌یه‌شتت موسلمان‌ه‌کان به شکست خواردوویی بگه‌رتنه‌وه، به‌لکو موسلمان‌ه‌کانی کۆکرده‌وه و چهند هیرشینیکی کرده‌وه سر بیباوه‌ره‌کان له ناوچه جیاوازه‌کانه‌وه که بیباوه‌ره‌کان ترس دایگرتنه‌وه زانیان هیشتا موسلمان‌ه‌کان توانایان ماوه، هه‌روه‌ها موسلمان‌ه‌کانیش خوشیه‌ک دایگرتنه‌وه و تۆزێک وره‌یان په‌یدا کرده‌وه.^۲

پیغمبر (ﷺ) نه‌که‌وته تۆره‌ بوون و قسه‌ وتن به‌و هاوه‌لانه‌ی که لاساریان نواند و شوینه به‌رزه‌کانیان به‌جیه‌شتت که بویه‌ مایه‌ی شکست خواردنی موسلمان‌ه‌کان، به‌لکو که‌وته نامۆزگاری کردنی موسلمان‌ه‌کان تا جاریکی تر له‌ خۆیان‌وه نیشی خۆ به‌خۆ نه‌کهن.^۳

موسلمان‌ه‌کانی مه‌دینه‌یش زۆر خه‌فه‌تیان خوارد به‌و هه‌واله‌ و زۆر بیریان لای پیغمبر (ﷺ) بوو، نه‌وان کاتی‌ک هه‌والی شه‌هیدبوونی برا و خوشک و کوپ و میرد و خزمیان ده‌بیست زۆر خه‌فه‌تیان نه‌بوو، به‌لکو خه‌فه‌تیان بۆ پیغمبر (ﷺ) ده‌خوارد و به‌کسر ده‌یان وت هه‌والی پیغمبر (ﷺ) مان بۆ بدن بزانیان حالی باشه؟ ئینجا پیغمبر (ﷺ) سه‌یرتیکی نو‌حودی کرد و فەرمووی نو‌حود شاخیکه ئیمه‌ی خو‌ش ده‌وێت و ئیمه‌یش نه‌ومان خو‌ش ده‌وێت، پاشان گه‌رایه‌وه به‌ره‌و مه‌دینه.^۴

نه‌نجامی جه‌نگه‌که

له‌ نه‌نجامی نه‌و جه‌نگه‌دا که کرا بیباوه‌ره‌کان نه‌یان توانی جو‌ره‌ سه‌رکه‌وتنی‌ک به‌ده‌ست به‌یئن و تۆله‌ی به‌در به‌سیننه‌وه و ژماره‌یه‌کی زۆری موسلمان‌ه‌کان شه‌هید بوون، هه‌روه‌ها موسلمان‌ه‌کان توانیان توانای خۆیان بگه‌رتنه‌وه به‌وه‌ی دوا‌ی جه‌نگه‌که چهند هیرشینیکیان کرده‌وه

^۱ ابن کثیر: البداية والنهاية، به‌رگی دووه‌م، به‌شی چواره‌م، لایره‌ (۱۴).

^۲ ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایره‌ (۳۴۸-۳۵۰).

^۳ د. علی عماد الصلابی: السيرة النبوية، لایره‌ (۵۲۰).

^۴ د. علی عماد الصلابی: السيرة النبوية، لایره‌ (۵۲۲).

سەر بیباوهره‌کان و توانیان دورریان بجه‌ننه‌وه، هه‌روه‌ها شه‌وه سوو به شه‌زموونیک بؤ موسلمانه‌کان تا جارتیکی تر له فهرمانی خوا و پیغمبر (ﷺ) لا نه‌دهن.^۱

• په‌ند و نامۆزگاری:

۱- نه‌گهر گوێزپایه‌لی فهرمانی خوای گه‌وره و پیغمبر (ﷺ) بین شه‌وا له هه‌موو کاتیکدا سهرکه‌وتوو ده‌بین، موسلمانه‌کان له جه‌نگی نوخوددا کاتیک له سه‌ره‌تاوه گوێزپایه‌لی فهرمانی پیغمبر (ﷺ) سوون سهرکه‌وتن، به‌لام له دوایه‌دا کاتیک له فهرمانی پیغمبر (ﷺ) لایاندا و له به‌رزاییه‌کان دابه‌زین، موسلمانه‌کان شکستیان خوارد.

۲- نابیت نه‌گهر بیباوهره‌کان هه‌وائیکیان بلاوکرده‌وه یان قسه‌یه‌کیان کرد یه‌که‌سهر باوه‌ریان پی‌بکه‌ین، چونکه که‌سی بیباوهر لای ناسایه درۆ بکات، به‌لام موسلمان نابیت درۆ بکات، سه‌یرکه‌ن کاتیک هه‌وائیان بلاوکرده‌وه که پیغمبر (ﷺ) یان شه‌هید کردوه موسلمانه‌کان باوه‌ریان کرد که‌چی وانهبوو درۆیان کرد.

۳- پیوسته به‌ دل و به‌ گیان پارێزگاری زانایان و سهرکرده‌ ئایینه‌کان بکه‌ین و نه‌هیلین بیباوه‌ران زیانیان پی‌بکه‌ینه‌ن، به‌لکو خۆمان به‌دینه‌ به‌رده‌میان تا تێمه‌ بکوژیت له‌ جیاتی شه‌وان، چونکه‌ تێمه‌ ته‌نها خۆمانین، به‌لام زانایان و سهرکرده‌ موسلمانه‌کان سوودیان بؤ هه‌موو موسلمانان هه‌یه و نه‌گهر شه‌هید بن زیان به‌ هه‌موو موسلمانان ده‌که‌ویت.

۴- ده‌بیت سهرکرده‌کانیش خۆیان به‌ گه‌وره‌ دانه‌نیتن و خۆیان جیا نه‌که‌نه‌وه به‌لکو ده‌بیت وه‌ک پیغمبر (ﷺ) بکه‌ن که‌ خۆی له‌ جه‌نگه‌که‌دا به‌شداری کرد و برینداریش سوو، نه‌وه‌ک بجیت له‌ دووره‌وه‌ دابنیشیت و یان له‌ مه‌دینه‌دا بوایه و نه‌هاتایه‌ بؤ جه‌نگه‌که‌.

^۱ - د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۹۳-۹۶).

پرسپاره کانی به شی هه شتم

- ۱- گرنګترین نه و پرووداوانه چی بوون که له نیتوان جهنګی به در و نوحوددا پرویاندا؟
- ۲- بۆچی پیغمه مېر (ﷺ) به گوئی عبدالله کورې نویدی کرد و جووله که کانی نه کوشت؟
- ۳- ده توانیت به کورتی باسی هژکاره کانی جهنګی نوحود بکهیت؟
- ۴- کاتیک بیتاوه په کان خویان ناماده کرد بۆ جهنګ موسلمانان چیان کرد؟
- ۵- موسلمانان کان چۆن هه والی بیتاوه په کانیان ده زانی؟
- ۶- نه و که سدی هه والی ده نارد بۆ پیغمه مېر (ﷺ) ناوی چی بوو؟
- ۷- کاتیک موسلمانان مشت و مریان ده کرد له گهل پیغمه مېر (ﷺ) چی کرد؟
- ۸- پیغمه مېر (ﷺ) و موسلمانان له مه دینه چوونه ده ره وه چوون بۆ کوی؟
- ۹- سه ره تاي جهنګه که چۆن دهستی پینکرد و کی سه رکوت؟
- ۱۰- خالیدی کورې وه لید کی بوو؟ نه ی چی کرد له جهنګه که دا؟
- ۱۱- کاتیک هه والی شه هیدبوونی پیغمه مېر (ﷺ) گه یشت، موسلمانان چیان کر؟
- ۱۲- بۆچی پیغمه مېر (ﷺ) نه یه یشت هاوه له که ی لای هه وال بدات پیغمه مېر (ﷺ) زیندوه؟
- ۱۳- پیغمه مېر (ﷺ) چۆن وه لای بیتاوه په کانی دایم وه کاتیک وتیان تۆله ی به درمان سه نده وه؟
- ۱۴- عوممیری کورې خه تاب چۆن توانی ناوچه به رزه کان بگيریتته وه؟
- ۱۵- چ پمند و ناموژگاریه که ورده گريت له پرووداوی جهنګی نوحود؟
- ۱۶- نه نجامی جهنګه که چی بوو؟

به شى نويه م

له جهنگى نوحوده وه تا دواى جهنگى خندهق

کاتیک جهنگى نوحود ته واو بوو، بېباوه ران له هم موو شو تنيکه وه که و تنه هه ولى نه وه ی خوږان کو تیکه نه وه تا موسلمانان له ناو بهرن، چونکه پتيان و ابو موسلمانان ته واو لاواز بوون و ناتوانن نیر جهنگ بکن،^۱ که چی نه يانده زانی خواى گوره دينى خو ی سرده خات، هه جاره و دهسته يک سهرى هه لده دا تا هيرش بکه نه سهر موسلمانان، به لام پيغمبر (ﷺ) سوپای موسلمانانى دهنارد بزيان تا رتيگه نه دات هيچ بکن دژ به موسلمانان.^۲

* رووداويکى دلته زين:

روژتيان پيغمبر (ﷺ) له مزگوتدا بوو، خه لکى دوو هوژى بيگانه و دوور هاتن بژ لای پيغمبر (ﷺ) و سه لاميان کرد و دانيشتن، وتيان نه ی پيغمبرى خوا (ﷺ) له ناو نيتمه دا موسلمانتيکى زور هديه، جا داوات لى ده که ين کو مة ليک له هاو له زاناکان بنيريت له گه لماندا تا له وى فيرى کاروبار و زانياريه نيسلاميه کانمان بکن، پيغمبر (ﷺ) بيش دلخوش بوو، کو مة ليک موسلمانى ناردن که قورشانى باشيان ده زانى و شاره زايى زوريان هه بوو له نايى نيسلامدا.

هم موويان پيکه وه که و تنه پي، که چی له نيره ی رتيگه دا خه لکى هوژه کان که پيشتر هاتبوون بژ لای پيغمبر (ﷺ) فيليان کرد و که و تنه شه هيد کردنى موسلمانان کان و هه نديکى موسلمانان کانيشيان فروشت به بېباوه رة کانى مه که و نه وانيش شه هيديان کردن، کاتیک پيغمبر (ﷺ) نهم هه والهى بيست ته واو نيگه ران بوو و خه فت دايگرت.^۳

^۱ - عمرد شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لاپره (۲۶۸-۲۶۳).

^۲ - عبدالعزيز عه لانددين مستهنا: زبان و پوهشى پيغمبر، لاپره (۹۱).

^۳ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لاپره (۳۷۱-۳۷۲).

پرسیار: ژماره ی نهو هاوۀ لانه چهند بوون و کی سدر کرده یان بوو؟

وه لآم: ژماره ی نهو هاوۀ لانه ده موسلمان بوون و سدر کرده کیان ناوی عاسم بوو.^۱

کاتیک بیتاوه ره کان کهوتنه کوشتنیان عاسم به شمشیره کی جهنگی له گهل کردن تا نهو ی خه ریک بوو شهیدی بکمن، دوعای کرد خوايه گيان تهرمه کم نه که ویتنه دهستی نهوانه، کاتیک شهیدیان کرد و ویستیان پرۆن تهرمه کی بهینن، به لآم خوی گه وره ږنگه ی پی نه دان و تهرمه کی شارده وه.^۲

* په ند و ناموزگاری:

۱- ناییت متمانۀ بگمین به هه موو که سیټک چونکه خه لکی وا همن زور خراپن.

۲- خوی گه وره دوعای بهنده کانی خوی وهرده گرت به لآم ناییت نیتسه په له بکمین و بلین بچی گیرای نه کرد، به لکو خوی گه وره خوی چاکتر ده زانیت.

۳- لیره وه ده زانین که پیغمه مبریش (ﷺ) غه یب نازانیت.

ژن هینانی پیغمه مبر (ﷺ):

لهو ماوه یه دا پیغمه مبر (ﷺ) دوو ژنی هینا، که یه کیکیان ناوی دایکی سه له مه بوو،^۲ یه کیکی تریان ناوی زهینه ب بوو، دایکی سه له مه که موسلمان بوو له مه که وه ویستی کوچ بکات بۆ مه دینه، که چی بیتاوه ره کان خوی و کوره کیان گرت و به جیا کردنیانه سجنه وه، باوکی سه له مه ییش که میزدی دایکی سه له مه بوو به تنها کوچی کرد بۆ مه دینه، به لآم له دوایدا مرد و دایکی سه له مه بی میتر مایه وه.

باوکی سه له مه دوعای کرد بوو بۆ ژنه کی وتبوی خوايه گيان نه گهر من مردم پیاوینکی له من باشر و باوه ردارتر ببه خشیت بهم ژنه، نه وه بوو که مرد دایکی سه له مه دهیوت جا

۱- د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایره (۵۳۳).

۲- عبدالعزيز پاره زانی: ژانی پیغمه مبر میزن محمد (ﷺ)، لایره (۲۹۸).

۳- ابن قیم المجرية: زاد المعاد في هدي خير العباد، بمرگی یه کم، بهشی یه کم، لایره (۶۷).

کئی همدیه له باوکی سه‌له‌مه چاکتر بیت، تا نه‌وه‌ی پیغمه مبر (ﷺ) چوویه داوای دایکی سه‌له‌مه و هیتای.

* له دایک بوونی هه‌سه‌نی کوری عه‌لی:

له سالی چواره‌می کۆچیدا هه‌سه‌نی کوری عه‌لی له دایک بو، پیغمه مبر (ﷺ) بایره‌ی هه‌سه‌ن بو، هه‌سه‌ن کورێکی زۆر ڕێک و پێک و باوه‌ردار ده‌رچوو.

کاتێک هه‌سه‌ن له دایک بو، باوکی ناوی نا (هه‌رب)، واتا: جه‌نگ، به‌لام پیغمه مبر (ﷺ) کاتێک هات بۆ نه‌وی ناوه‌که‌ی گۆری بۆ (هه‌سه‌ن) واتا: چاک و باش، پاشان له خۆشی نه‌وه‌دا مه‌ریکیان سه‌رپری و دابه‌شیان کرد به‌ ناو خه‌لکه‌که‌دا.^۱

پرسیار: هه‌سه‌ن براهه‌کی هه‌بوو ناوی چی بوو؟

وه‌لام: ناوی براهه‌کی هه‌سه‌ن بریتی بوو له (هه‌سه‌ین) که دوا‌یی شه‌هید کرا.

* په‌ند و ئامۆژگاری:

۱- ژن هیتانی گه‌وره‌کاغان سونه‌تی پیغمه مبر (ﷺ) ه، نابیت ئیمه‌ی مندالان رقمان بیت نه‌گه‌ر گه‌وره‌کاغان ژنیان هیتا، به‌لکو ده‌بیت خۆشیمان بیت چونکه سونه‌تی پیغمه مبر (ﷺ) ه.

۲- تا ده‌توانین با دوعای خیر بکه‌ین و دلتیا بین خوا قبوولی ده‌کات، سه‌یرکه‌ن کاتێک باوکی سه‌له‌مه دوعای کرد بۆ دایکی سه‌له‌مه خوای گه‌وره‌ چۆن قبوولی کرد.

۳- پیتۆسته ناوی جوان و ڕێک و پێک بنیین له منداله‌کاغان، نه‌وه‌ک ناوی توند و خراپیان لێ بنیین، نه‌گه‌ریش مندالێک ناوه‌که‌ی خراپ و ناشرین بوو ده‌بیت بیگۆڕین.

۱. د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لايمره (٥٤٣-٥٤٤).

۲. د. علي محمد الصلابي: السيرة حسن بن علي بن ابي طالب، لايمره (١٩-٢٠).

* زهید فیزی زمانی جووله‌که‌کان ده‌بیت:

زهید هاوه‌لیکی به‌پۆز و به‌جووکی پیغمه‌مبهر (ﷺ) بوو، هەر به‌مندالی چه‌ند سوپه‌تیکی قورنانی پیروزی له‌بهر کردبوو، دایک و باوکی بردیان تا بکه‌وتنه‌ خزمه‌تی پیغمه‌مبهر (ﷺ)، زهید هه‌موو جارێک سهرقالتی خزمه‌تکردنی پیغمه‌مبهر (ﷺ) بوو و نیشتی بۆ ده‌کرد.^۱

پیغمه‌مبهر (ﷺ) فرمانی کرد به‌ زهید که فیزی زمان و نویسنی جووله‌که‌کان به‌یت، چونکه پیغمه‌مبهر (ﷺ) ده‌ترسا کاتیک رێکه‌وتن بکات له‌گه‌ڵ جووله‌که‌کاندا فیتلی لی بکه‌ن.^۲

زهیدی تازه پێکه‌یشتوی گورج و گۆڵ ده‌ستی کرد به‌ فیزیوون و له‌ ماوه‌ی پانزه‌ پۆزی ته‌واودا به‌ جوانی فیزی زمان و نویسنی جووله‌که‌کان بوو و نه‌و کات هاته‌وه‌ خزمه‌ت پیغمه‌مبهر (ﷺ) تا گوپراپه‌لی فرمانی نه‌و نازیزه‌ بیت.^۳

* ده‌کردنی جووله‌که‌کانی به‌نو (نضیر):

یه‌کیکی تر له‌ هۆزه‌کانی جووله‌که‌کان ناوی به‌نو (نضیر) بوو، که‌وتنه‌ هه‌ولتیکی خراب و درپدانه‌ دژ به‌ پیغمه‌مبهر (ﷺ) و ویستیان شه‌هیدی بکه‌ن، کاتیک پیغمه‌مبهر (ﷺ) چوو بۆ لایان تا رێکه‌وتنیان له‌گه‌ڵدا بکات، نه‌وان پلانیکیان دانا که کاتیک پیغمه‌مبهر (ﷺ) دانیش، یه‌کیکیان به‌دریکی گه‌وره‌ له‌ سه‌ره‌وه‌ بجه‌نه‌ خواره‌وه‌ به‌سه‌ر پیغمه‌مبهر (ﷺ) دا و شه‌هیدی بکه‌ن.^۴

به‌لام خوای گه‌وره‌ ناگاداری پیغمه‌مبهر (ﷺ) ی کرده‌وه‌ و پیغمه‌مبهر (ﷺ) به‌ په‌له‌ له‌و شوینه‌ لاچوو و گه‌راپه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ و بریاریدا هێرشیان بکاته‌ سه‌ر له‌بهر نه‌وه‌ی په‌یمانه‌کیان شکاند، پیغمه‌مبهر (ﷺ) که‌وته‌ هه‌ر شه‌ کردن له‌ جووله‌که‌کان و پیتی فرموون تا به‌جن و نه‌و

^۱ - عبدالرحمن رغبت الباشا: صور من حياة الصحابة.

^۲ - خالد محمد خالد: هاوه‌لانی ده‌وری پیغمه‌مبهر، لایمه‌ (۲۹۷-۳۰۵).

^۳ - عبدالرحمن رغبت الباشا: صور من حياة الصحابة.

^۴ - محمد رمضان البوطي، فقه السيرة النبوية، لایمه‌ (۱۹۰).

شوینە بەجی بهێلن ئەگەرنا هەموویان دەکوژیت، بەلام عبدالله کوپی نویسی سەرکردە‌ی دوو رووه‌کان هەوالتی بۆ ناردن کە نەچن و دانیشن، چونکە هەموو دوو رووه‌کان یارمەتیان دەدەن. پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) گەمارۆی جووله‌کەکانی دا و هەموویان خەریک بوو بمرن، تا نەوێ سەرۆکی دوو رووه‌کان قسە‌ی کرد لەگەڵیاندا و بریاراندا بچنە دەرەوه، بەمە پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ڕینگە‌ی پێ نەدان بچنە دەرەوه و نمو شوینەیان بەجی هێشت.^۱

* بەند و نامۆزگاری:

- ۱- پێویستە مندالی موسلمان تا دەتوانیت قورئان فێر ببیت.
- ۲- با تا دەتوانین بکەونه خزمە‌تکردنی زانیانی موسلمان، وەک چۆن زەید خزمە‌تی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دەکرد.
- ۳- پێویستە موسلمان خۆی فێری زمانی تر بکات وەک: فارسی و عەرەبی و ئینگلیزی و تورکی و زمانەکانی تر.

* چەند جەنگێکی تری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ):

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چەند جەنگێکی تری کرد لەگەڵ دوژمنەکانیدا بەلام زۆر گەوره و بەهێز نەبوون، یەکیەک لەوانە نەوێ بوو کە چوو بۆ لێدانی ئەو هۆزە ناپاکانە‌ی کە هەستان بە شەهیدکردنی موسلمانەکان، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چوو لێیدان و دوژمنەکان ڕایان کرد بۆ شاخەکان و موسلمانەکان سەرکەوتن،^۲ پاشان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) لەوێ نەوێ هەستا بە کوژدەوێ موسلمانان و کەوتە پێ بەرەو ناوچه‌ی بەدر و لەوێ بە خۆی و سۆپاکانیه‌وه وەستا. پرسیار: بۆچی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چوو بۆ بەدر و لەوێ وەستا؟

وەلام: چونکە بێباوهرەکان بەلێنیان داو بوو لەو کاتەدا بێن بۆ بەدر و جەنگ بکەن لەگەڵ موسلماناندا، کەچی بێباوهرەکان پاشگە‌زیوونەوه و نەهاتن بۆ جەنگە‌کە و موسلمانەکان

^۱ - ابن کثیر: البداية والنهاية، بەرگی دووهم، بەشی چوارەم، لاپەرە (۹-۸۶-۸۷).
^۲ د. د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپەرە (۵۶۲-۵۷۰).

سەرکه‌وتن، بێباوه‌ره‌کان دلیان چووبوویه‌ سەر خۆشی و کامه‌رانی نه‌و ساله‌ و نه‌هاتن بۆ جه‌نگه‌که‌، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یش سوپاسی خوای گه‌وره‌ی کرد و له‌گه‌ڵ موسلمانه‌کاندا به‌ سەرکه‌وتویی گه‌رانه‌وه‌.^۱

جه‌نگی سینه‌میان جه‌نگیکی ترسناک بوو که نه‌ویش جه‌نگ کردن بوو له‌گه‌ڵ نه‌و هۆزه‌ خراب و سته‌مکارانه‌ی له‌سەر ده‌سه‌لاتی رۆمه‌ به‌هێزه‌کان بوون، نه‌و هۆزانه‌ که‌وتبوونه‌ هێرش کردنه‌ سەر کاروانه‌ بازوگانیه‌کانی موسلمانه‌کان و خزیان ناماده‌ کرد تا بچن به‌ره‌و مه‌دینه‌ و نه‌و ناوچانه‌ داگیر بکه‌ن.^۲

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) سوپایه‌کی به‌هێزی موسلمانه‌کانی ناماده‌ کرد و که‌وته‌ری به‌ره‌و نه‌وی و هێرشی کرده‌ سه‌ریان و توانی سەرکه‌وێت به‌ سه‌ریاندا، نه‌مه‌ش شتیکی سه‌خت بوو، چونکه‌ هیچ کات عه‌ره‌ب زاتیان نه‌بوو جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ڵ رۆمه‌کاندا، که‌چی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هێرشی کرده‌ سه‌ریان و پێگه‌ی پێ نه‌دان بکه‌ونه‌ سته‌مکاری.^۳

* په‌ند و نامۆزکاری:

۱- هه‌ر که‌سیک ناپاکی بکات له‌ رووی موسلماناندا، نه‌وا ده‌بی‌ت لێی بدریت و پێگه‌ی پێ نه‌دریت.

۲- نابیت موسلمان بترسیت له‌ هه‌ره‌شه‌ی بێباوه‌ران و پشت به‌سه‌تیت به‌ خوا.

۳- هه‌رچه‌نده‌ ده‌سه‌لاتی سته‌مکاران به‌هێز بیت، به‌لام موسلمان نابیت ناماده‌بی‌ت سته‌مکار به‌دلی خۆی سته‌م بکات له‌ خه‌لک، به‌لکو ده‌بی‌ت ده‌ستی که‌سی سته‌م لێکراو بگریت و سه‌ری بجات بۆ له‌ناوبردنی سته‌مکاران.

^۱ - ابن اثیر: الکامل فی التاریخ، به‌رگی دووم، لایه‌ره (۶۲).

^۲ - محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایه‌ره (۲۸۲).

^۳ - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایه‌ره (۵۷۰).

* جهنگی به‌نی موسته‌له‌ق:

به‌نی موسته‌له‌ق هۆزیک بوون له هۆزی خوزاعه، نه‌وان که‌وتنه دژایه‌تی کردنی موسلمانان و دژایه‌تیان له پرووی موسلمانانه‌کاندا، چونکه نه‌و هۆزه له کاتی جهنگه‌کاندا هه‌لده‌ستان به یارمه‌تیدانی بی‌باوه‌ره‌کانی مه‌ککه دژ به موسلمانانه‌کان، هه‌روه‌ها که‌وتبوونه برینیی ڕینگه‌ی موسلمانانه‌کان، موسلمانانه‌کان نه‌یانه‌توانی بچن به‌ره‌و مه‌ککه‌ی شونیی جارانی خۆیان، جگه له‌وه‌یش ده‌یانویست هیرش بکه‌نه‌سه‌ر موسلمانان، بۆیه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) موسلمانانی کۆکرده‌وه و هیرشی کردنه سه‌ر و سه‌رکه‌وت به سه‌ریاندا و زۆریکی لی به‌دیل گرتن.

ژنه‌یتانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ):

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کاتیک سه‌رکه‌وت به‌سه‌ر نه‌و هۆزانه‌دا، نه‌وکات یه‌کێک له که‌چه‌کانی نه‌و هۆزه‌ی هینا که ناوی جوهریه‌ی سوو، کاتیک پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌و ژنه‌ی هینا هه‌ستا به نازادکردنی نزیکه‌ی دووسه‌د که‌س له دیله‌کانی نه‌و هۆزه تا نه‌و هۆزه دل‌یان بجیته سه‌ر په‌فتاری جوانی موسلمانان، دوابی به هۆی نه‌و ژنه‌یتانه‌وه هۆزه‌که هه‌موویان موسلمان بوون.^۱

* دوو‌په‌وه‌کان درۆ هه‌لده‌به‌ستن بۆ عایشه (رضی الله عنها):

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له هه‌ر جه‌نگیکدا ده‌جوویه ده‌ره‌وه یه‌کێک له خه‌زانه‌کانی خۆی ده‌بهرد له‌گه‌ڵ خۆیدا تا له جه‌نگه‌که‌دا له‌گه‌ڵیاندا بیت، نه‌جاره‌یان عایشه‌ی برد له‌گه‌ڵ خۆیدا، عایشه (ل) له‌ناو چوارچۆیه‌که‌یدا داده‌نیشت له‌سه‌ر وشتریک که به‌ په‌رده داپۆشرا‌بوو، له ڕینگه‌دا عایشه (ل) دابه‌زی، که‌چی موسلمانان وایان زانی سوار بۆته‌وه و چوون عایشه (ل) به‌جیما، کاتیک عایشه (ل) گه‌رایه‌وه تا سوار بیت سه‌یری کرد به‌جی ماوه، بۆیه له‌مۆ دانیش‌ت تا بینه‌وه به‌شوێنیدا، یه‌کێک له پیاوه موسلمانانه‌کان له دواوه‌ بوو که عایشه‌ی بی‌نی سواری وشتره‌که‌ی کرد و برده‌یه‌وه بۆ لای موسلمانانه‌کان.^۲

^۱ - عبدالعزیز عه‌لانهدین مسته‌فا: ژیان و په‌موشی پیغه‌مبه‌ر، لایه‌ره (۲۱۱-۲۱۲).

^۲ - ابن هشام: السیره النبویه، لایه‌ره (۸۴۵-۸۴۶).

به لّام دووړووه کان هه والیان بلاړ کرده وه، که عانیسه (ل) و نهو پیاوه پتکه وه کاری خراپه یان کردووه، نیت هرچی خه لک باسی نهو هیان ده کرد، تا خوی گه وړه نایه تی دابه زاند و نه رموی نه وانه درو ده کهن و ده بیت سزا بدرین چونکه عانیسه (ل) پاکه.^۱

* په ند و ناموژگاری:

ده بیت باوهر نه که مین به قسه ی ناو خه لک که له خوځانه وه ده یکه ن و برۆین بزاین وایه یان نا، نه وک بیستمان باوهر بکه مین و برۆین له لای خه لکی تر باسی بکه مین، چونکه نه وه گونا هیکي گه وړه یه.

* جهنگی خه نده ق (نه حزاب):

کاتیک پیغمه مبر (ﷺ) یه که یه که جووله که کانی له مه دینه دا در کرد به هوی نه وه ی په یمانه که یان هه لوه شانده وه، جووله که کان بیران له وه ده کرده وچون توله ی خوځان بسیننه وه، بویه بریاراندا له هه موو شوتنه کانه وه سهر باز کویه که نه وه و هه موویان به یه که وه هیرش بکه نه سهر شاری مه دینه، جووله که کان چون بۆ مه که و له ووی پیان وتن نیمه ش یارمه تیتان ده دین با پتکه وه هیرشیکي به هیر بکه مین سهر موسلمانان کان، بیباوهره کانیش رازی بوون، پاشان جووله که کان چون بۆ لای هوزیک که پیان ده وتریت (غفتان)، نه م هوزه رقیان نه بوو له موسلمانان کان، به لّام بویه ناماده بوون جهنگ بکه ن له که ل موسلمانان کاندا تا پاره و سامانیکی زوری موسلمانان کان بیهن بۆ خوځان، پاشان جووله که کان په یوه ندیان کرد بهر جووله کانه وه که له شاری مه دینه دا مابوونه وه و وایان کرد کاتیک نه مان هیرشیان کرد نه وانیس یارمه تیان بدن، به مه خه لکانیکي زور کویونه وه تا هیرش بکه نه سهر موسلمانان، ناوی نه و جهنگه ش بریتی بوو له جهنگی (نه حزاب).^۲

پرسیار: جهنگی نه حزاب له سالی جهندی کویچیدا روودیدا؟

وه لّام: جهنگی نه حزاب له سالی ۵ ی کویچیدا روودیدا.^۳

۱. د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، برگی یه که م، لایره (۱۰۵).

۲. عبدالعزیز پاره زانی: ژیا نی پیغمه مبر میزن محمد (ﷺ)، لایره (۳۲۱-۳۲۲).

۳. ابن اسحاق: السیره النبویه، لایره (۳۹۲).

لهم کاته‌دا پیغمه‌مبهر (ﷺ) هه‌والی نهم شتانه‌ی بۆ ده‌هات و که‌وته خو ناماده‌کردن بۆ به‌رپه‌رچدانه‌وی نه‌و هه‌ترشه و موسلمانه‌کانی کۆکرده‌وه و پاوێژی پی‌کردن، بی‌باوه‌ره‌کان به‌رێکه‌وتن بۆ مه‌دینه و به‌رده‌وام نزیک ده‌بوونه‌وه، لهم کاته‌دا پیغمه‌مبهر (ﷺ) یش موسلمانه‌کانی کۆکرده‌وه تا به‌یه‌که‌وه قسه‌ بکه‌ن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی چۆن به‌رپه‌رچی نه‌و هه‌ترشه بده‌نه‌وه که دیت به‌ره‌و روویان.

یه‌کێک له‌ هاوه‌له‌ به‌رێزه‌کان که ناوی سه‌لمان بوو و فارس بوو، وتی: نه‌ی پیغمه‌مبهری خوا (ﷺ) با له‌ چواره‌وری شاره‌که‌دا خنده‌ق لی بده‌ین.^۱

پرسیار: خنده‌ق واتای چیه‌؟

وه‌لام: خنده‌ق به‌ واتای چالێ قوول و پان دیت که به‌ ده‌وری شاره‌که‌دا هه‌لی بکه‌ن دوژمنان ناتوانن له‌ چاله‌که‌وه‌ بپه‌رنه‌وه و بینه‌ ناویه‌وه.

* هه‌لکه‌ندنی خنده‌قه‌که‌:

پیغمه‌مبهر (ﷺ) قسه‌که‌ی سه‌لمانی پی‌باش بوون بۆیه موسلمانه‌کانی دابه‌ش کرد به‌سه‌ر نیشه‌که‌دا و ده‌ستیان کرد به‌ هه‌لکه‌ندنی خنده‌قه‌که‌، پیغمه‌مبهر (ﷺ) یش سه‌ره‌رشتی ده‌کردن و خوشی له‌گه‌لیاندا نیشتی ده‌کرد و دانه‌ده‌نیشت.^۲

نه‌و کاتانه زۆر سه‌خت بوون چونکه‌ ناو و هه‌وا زۆر سارد بوو، موسلمانه‌کانیش نانیان زۆر که‌م بوو بۆ خواردن و هه‌موویان توشی برسیته‌کی زۆر بوو، هه‌ر کاتیک موسلمانیک زۆر ماندوو ببوایه‌ بیوستایه‌ واز بیه‌یت له‌ نیشه‌که‌ی سه‌یری پیغمه‌مبهر (ﷺ) ده‌کرد، کاتیک ده‌بینی نیش ده‌کات نه‌میش ده‌ستی ده‌کرده‌وه به‌ نیش کردن، هه‌روه‌ها هه‌ر که‌س کارێکی گرنگی هه‌بوایه‌ ده‌هات بۆ لای پیغمه‌مبهر (ﷺ) موڵته‌ی وه‌رده‌گرت و ده‌چوو، بی‌باوه‌ره‌کان و جووله‌که‌کان هاتن بیه‌یان رێگه‌ نیه‌ بپه‌رنه‌وه، ناچار له‌و به‌ره‌وه‌ که‌وتنه‌ چاره‌روانی،

^۱. خالد محمد خالد: هاوه‌لانی ده‌وری پیغمه‌مبهر، لاپه‌ره‌ (۴۸۳).

^۲. د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپه‌ره‌ (۵۹۳).

دو‌پوروه‌کانیش ترسان و وتیان نیتمه ده‌چینموه مالموه، ژن و منداله موسلمانه‌کانیش به یه‌کموه له شتونیکه باش بوون تا کس نه‌توانیت زیانیاں پی بگمیه‌نیت،^۱ به‌لام جووله‌که‌کانی نار مه‌دینه که‌وتنه خو ناماده کردن بو جهنگ دژ به موسلمانه‌کان، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) رینگه‌ی لی‌گرتن، بیباوه‌ره‌کان خمریک بسو بیزار ده‌بوون و نه‌یاندە‌زانی چی بکمن،^۲ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بیش پلانیکی دانا بو دوژمنه‌کان که توانی شکستیاں پی به‌نیت، نه‌ویش بریتی بوو له‌وی که به نه‌ینی سه‌رکرده‌کانی غه‌تفانی بانگ کرد و له‌گه‌لیاندا رتیکه‌موتن که نه‌گه‌ر بگه‌رتنه‌وه و واز به‌نن له جهنگ کردن دژ به موسلمانان، نمو پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌سی به‌شی خورمای مه‌دینه‌دا به‌شیکه ده‌دات بموان، به‌لام دوایی هاوه‌له‌کان وتیان نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) با هیچیان پی نه‌ده‌ین و جهنگیاں له‌گه‌لدا بکمن، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بیش به‌گوتی کردن، هه‌روه‌ها یه‌کیک له‌وانه موسلمان بوویوو، به‌لام که‌سیان پیان نه‌زانی بوو، هات بو لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و وتی نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) من موسلمان بووم نیتا چی بکمن؟ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی: برۆ نیتوانی نمو بیباوه‌ره‌انه تیک بده.

نه‌ویش چوو و نیتوانی بیباوه‌ره‌کانی تیکدا و هه‌موویان که‌وتنه رق و کینه له‌یه‌کتر، به‌مه نه‌و بیباوه‌ره‌انه توشی شکسته‌کی گه‌وره بوون و ریزه‌کانیاں ناکۆکی تیکه‌موت، پاشان خوای گه‌وره ره‌شه‌باه‌کی توندی نارد بو سه‌ر بیباوه‌ره‌کان و دار و دیوار و چادر و هه‌موو شته‌کانیاں تیکچوو و نه‌یان زانی چۆن و له‌کویره رابکمن، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی نه‌مجاره‌یان سه‌ره‌ی نیتمه هیرشیاں بکینه سه‌ر به‌مه بیباوه‌ره‌کان هیرشه‌کیان شکستی خوارد و خوای گه‌وره موسلمانه‌کانی سه‌رخست و تیی گیانندن که سه‌رکه‌موتن له‌لای خوای گه‌وره‌یه.^۳

۱. عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیاپی پیغه‌مبه‌ری مزین عهد (ﷺ)، لایره (۳۲۴-۳۲۵).

۲. عمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایره (۳۰۰-۳۰۱).

۳. ابن اسحاق: السیره النبویه، لایره (۳۹۹-۴۰۰).

پاشان پيغه مېمر (ﷺ) برياريدا تۆلە بسينيتمەو لەو جوولە كانەى لە مەدينەدا بوون و ناپاكيان كرد و كەوتنە يارمە تيدانى جوولە كە كانى تر و بيباوەرە كان، پيغه مېمر (ﷺ) فرمانى كرد بگيرين و بە توندى سزاي دان.^۱

رووداوه كەى (حذيفە):

حوزەيفە هاو لەتيكى خۆشەويستى پيغه مېمر (ﷺ) بوو، كاتيك هيشتا بيباوەرە كان لە جەنگدا بوون لە گەل مۇسلمانە كاندا، پيغه مېمر (ﷺ) ويستى هموالى بيباوەرە كان بزانييت و بزانييت چى دەكەن، بۆيە ويستى كەسيك بنيرييت بۆ ناويان تا هموال بهيتيت.

پيغه مېمر (ﷺ) فەرمووى: كى دەچيت هموال بهيتيت لە پۆژى دوايدا لە گەل مند دەبيت، بەلام هموا نەوئەندە سارد بوو و دنيا تاريك و ترسناك بوو، هيج كەس نەبوو زاتى هەيت بلت من و بپوات، بۆيە ئەمجارەيان پيغه مېمر (ﷺ) بە حوزەيفەى فەرموو تۆ بپۆ و هموال وەرگرە بەلام لە خۆتمەو پەن نەدەيت، ئەويش بە گوئى پيغه مېمر (ﷺ)ى كرد و چوو و بە دزيمەو چوويه ناويان و هموالى وەرگرت و گەرايمەو بۆ لاي پيغه مېمر (ﷺ) و هموالە كەى بۆ هينا.

حوزەيفە دەلييت كاتيك چووم سەرۆكى بيباوەرە كان نزيك بوو ليتمەو و دەمتوانى بە تەريك بيكوژم و ويستم بيكوژم، بەلام كاتيك بيم كردهو لە فەرمانە كەى پيغه مېمر (ﷺ) كە بۆچى ناردوومى و چى پى فەرمووم، وازم هينا و نەمكوش، كاتيك كە جەنگە كە تمواو بوو و مۇسلمانە كان سەركەوتن و جوولە كە كانيشيان لەناو بردن، ئەو كات دووپرووە كان لە ماليان هاتنە دەرەو و نەياندەزانى چى بكمەن.^۲

^۱ - ابن كثير: البداية والنهاية، بمرگى دووم، بىشى چوارم، لاپەرە (۱۴۰-۱۶۰).

^۲ - د. د. علي محمد الصلاحي: السيرة النبوية، لاپەرە (۶۰۷-۶۰۸).

* پەند و نامۆزگاری:

۱- جووله‌که هیچ کات واز ناهێتن له موسلمانان و له هه‌موو کات و شوێنێکدا هه‌ول ده‌ده‌ن پیلان دابنێن بۆ له‌ناوێردنی موسلمانان، نه‌وان هه‌رجاره و پێگه‌یه‌ك ده‌گره‌به‌ر، به‌لام هه‌رچی ده‌که‌ن له‌ کۆتاییدا سه‌رناکه‌ون و خوا ده‌یانشکێتێت.

۲- خه‌ڵکانێک هه‌ن ته‌نها هه‌زیان له‌ مال و پاره و سامانه، که‌چی بیر له‌وه ناکه‌نه‌وه که پاره و سامان ته‌نها له‌ دنیا‌دایه و پزۆرێک دیت ده‌مرن و چی پاره و سامانه به‌جیتی ده‌هێلن، سه‌یری غه‌تفان بکه که له‌به‌ر پاره که‌وتنه جه‌نگ کردن له‌گه‌ڵ موسلماناندا.

۳- راویژکردن به‌ ده‌رووبه‌ر کارێکی زۆر گرنگه و نیسه‌لام به‌ پیوستی داناهه‌، خوای گه‌وره له‌ قورسه‌نی پیرۆزدا ده‌فه‌رمووت که راویژ به‌ ده‌رووبه‌ره‌که‌ت بکه، سه‌یری پیغمه‌مبەر (ﷺ) بکه‌ن که له‌ کاتی نه‌و جه‌نگدا راویژی کرد به‌ هاوه‌له‌کانی و گوئی لی‌ گرتن و به‌ گوئی قسه‌که‌ی سه‌لمانی فارسی کرد و خه‌نده‌قه‌که‌یان هه‌لکه‌ند.

۴- ده‌بیته‌ که‌سی سه‌رکرده یان مامۆستا یان زانایان خۆیان به‌ گه‌وره نه‌زانن و خۆیان جیهانه‌که‌نه‌وه له‌ خه‌ڵکه‌که و نه‌وانیش وه‌ک خه‌ڵکه‌که بژین و نیشیان له‌گه‌ڵدا بکه‌ن، چونکه موسلمانان هه‌موویان به‌رای یه‌که‌تر و مرۆفه‌کانیش له‌به‌ر ده‌م خوای گه‌وره‌دا هه‌موویان یه‌که‌سانن مه‌گه‌ر له‌ په‌رسته‌شدا نه‌بیته‌، جا نه‌گه‌ر که‌سێک خۆی به‌ گه‌وره بزانیته‌ شه‌وا خوای گه‌وره نابووێ ده‌بات و سزای ده‌دات، به‌لکه‌و ده‌بیته‌ هه‌موومان وه‌ک پیغمه‌مبەر (ﷺ) بکه‌مین که له‌گه‌ڵ موسلمانانه‌کاندا نیشی ده‌کرد و چالی هه‌لده‌که‌ند، هه‌روه‌ها وه‌ک موسلمانانه‌کانی تر برسی بوو و نان نه‌بوو بیخوات مه‌گه‌ر هه‌موویان به‌یه‌که‌وه.

۵- جووله‌که هیچ کات به‌لێنی خۆیان نابه‌نه‌ سه‌ر و هه‌موو جارێک ناپاکی ده‌که‌ن، سه‌یرکه جووله‌که‌کانی مه‌دینه چۆن یه‌که یه‌که په‌شیمان بوونه‌وه له‌و په‌یانه که پێشتر به‌سته‌بوویان له‌گه‌ڵ پیغمه‌مبەر (ﷺ) دا، به‌لام خوای گه‌وره سزای سه‌ختی دان.

۶- ده‌بیته‌ له‌ کاره‌که‌ماندا به‌ پێی فه‌رمانی خوای گه‌وره و پیغمه‌مبەر (ﷺ) بکه‌مین و هه‌رچی نه‌وان پێگه‌مان پێ نه‌ده‌ن له‌ خۆمانه‌وه نه‌یکه‌مین.

۷- تۆله سەندنەوہ کاریکی پیتیسته دژ به دوژمنان، بەلام نەگەر موسلمانێک هەڵەیه‌کی بچووکی کرد یان تەنانه‌ت بیباوه‌پیش بوو، بەلام کەسیکی دوژمن نەبوو نەوا دەبی‌ت لیتی ببوری، چونکە لی‌بووردن کاریکە خوا پیتی خوشە.

پرسياړه کانی به شی نویم

- ۱- دواى جهنگى نوحود بېباوه په کان چييان كړد؟
- ۲- ده توانيت باسى شو رووداوه دلته زښته بكهيت كه له دواى جهنگى نوحود دا پرويدا؟
- ۳- داىكى سله مه كى بوو؟ چ په يوه نډيه كى هه بوو به پيغه مېره وه؟
- ۴- حه سنى كورى كورى عهلى چى پيغه مېره (ﷺ) بوو؟ كهى له داىك بوو؟
- ۵- بۆچى پيغه مېره (ﷺ) ناوى حمرى گۆرى بۆ حه سمن؟
- ۶- زهيد كى بوو؟ پيغه مېره (ﷺ) چ فرمانيكي پيكرد؟
- ۷- بۆچى پيغه مېره (ﷺ) جووله كه كانى به نو نه زيرى دهر كړد له مدينه؟
- ۸- بۆچى پيغه مېره (ﷺ) ماوه يدك دواى جهنگى نوحود به سريازوه چو بۆ به در؟
- ۹- بهنى موسته له ق كى بوون؟ بۆچى پيغه مېره (ﷺ) جهنگى له گه لدا كړد؟
- ۱۰- شو درؤيه چى بوو كه دوو پرووه كان هه ليان به ست بۆ عايشه؟
- ۱۱- جووله كه كان كه له مدينه دهر كران چييان كړد بۆ له ناوېردنى موسلمانان؟
- ۱۲- جهنگى نه حزاب له سالى چهندي كۆچيدا پرويدا و كى تيايدا سر كهوت؟
- ۱۳- پيغه مېره (ﷺ) چى كړد تا ناكوكى بخاته نيوان بېباوه په كان؟
- ۱۴- حوزه يفه كى بوو؟ پيغه مېره (ﷺ) چ فرمانيكي پى كړد؟
- ۱۵- خنده ق واتاى چيه؟ كى رتى با خنده ق هه لېكمنين؟

به‌شی ده‌یه‌م رێککه‌تننامه و نازادکردنی مه‌که

له پێش رێککه‌وتننامه‌ی حوده‌یه‌یه‌دا چهند رووداوێك روویاندا که بریتی بوون له:

۱- ژن هێنانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ):

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له دوا‌ی جەنگی خەندەق ژنیکی تری هێنا که ناوی زهینه‌بی کچی جەحش بوو که پیشتر ژنی هاوه‌لێکی تر بوو، سەرەتا زهینه‌ب له لایەن زه‌یده‌وه داواکرا لەسەر بانه‌مای نیسلامی بوو به ژنی، به‌لام دوا‌ی ناکۆکی که‌وته‌ نێوانیان‌وه و زه‌ید زهینه‌بی ته‌لاق دا و له یه‌کتر جیا‌بوونه‌وه، نه‌و کات پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) زهینه‌بی داوا کرد و هێنای.^۱

پرسیار: ته‌لاق واتای چییه‌؟

وه‌لام: ته‌لاق واتای جیا‌بوونه‌وی ژن و می‌رده له یه‌کتری و نه‌و ژن و می‌رده به یه‌که‌وه نازین.

کاتیك پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) زهینه‌بی هێنا له ناهه‌نگ و شاییه‌که‌یدا چێشتیکی زۆری کردو خەلکی زۆری ده‌عووت کرد تا بێن له‌وی نان بخۆن و ناماده‌ی نه‌و ناهه‌نگه‌ بن.^۲

۲- چەند جەنگ و سەریه‌دە:

پیشتر وتمان س‌ریه‌ واتا نه‌و جەنگانه‌ی که پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) خۆی نه‌چوو له‌گه‌لیاندا له‌ ماوه‌ی نێوان جەنگی نه‌حزاب و رێککه‌وتننامه‌ی حوده‌یه‌یه‌دا چەند جەنگ و س‌ریه‌دە بە‌ریابوو به‌ پیتی فهرمانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) که به‌م جۆره‌ باسیان ده‌که‌ین:^۳

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) هێزه‌کانی ده‌نارد بۆ لێدانی س‌ی جۆره‌ هێزی سه‌ره‌کی:

^۱ - خالد محمد خالد: هاوه‌لانی ده‌وری پیغمه‌مبه‌ر، لایه‌ره (۳۰۴).

^۲ - د. علی محمد محمد الصلابی، السیره‌ النبویه، لایه‌ره (۶۳۲).

^۳ - محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایه‌ره (۳۱۵-۳۲۱).

أ- ئەو هێزانی که تزیك بوون و له دەورووبەری ناوچه‌که‌دا بوون و مەترسیان هەبوو بۆ سەر مۆسڵمانان، ئەو کات پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) هێزی دەنارد تا بچن و ئەو مەترسییه‌ نه‌هێلن، به‌ تاییبەت هەندێک له‌و هۆزانه‌ هەمیشه‌ دوژمنایه‌تی سه‌ختیان هەبوو له‌گەڵ مۆسڵمانه‌کاندا و ده‌یانویست مۆسڵمانه‌کان بکوژن.

ب- ئەو هۆزانه‌ی دوور بوون و پالێشتیان هەبوو و دوژمنی مۆسڵمانان بوون و پلانیان داده‌نا تا به‌ جۆریک بدن له‌ مۆسڵمانان.

ج- ئەو هۆزانه‌ی یارمه‌تی بیاباوهره‌کانیان ده‌دا بۆ لێدانی مۆسڵمانه‌کان و پاره‌ و سه‌ربازیان ده‌نارد بۆ بیاباوهران تا مۆسڵمانه‌کانی پێی له‌ناوبه‌رن، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ییش که‌وته‌ لێدان و ترساندنیان و توانی ئەو مەترسیانه‌ نه‌هێلێت.

* رێککه‌وتنامه‌ی حوده‌یبه‌:

کاتی‌ک مەترسی له‌سەر ده‌وله‌تی ئیسلامی مه‌دینه‌ نه‌ما و پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) دوژمنه‌کانی دوورخسته‌وه‌ له‌ مۆسڵمانان، شه‌ویکیان پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) خه‌وی بینی که‌ له‌ خه‌ویدا چووه‌ بۆ سه‌ردانی مالی خوا که‌ پێی ده‌وتریت عه‌مره‌.^۱

پرسیار: عه‌مره‌ واتای چیه‌؟

وه‌لام: عه‌مره‌ بریتییه‌ له‌ سه‌ردانی مالی خوا (که‌عه‌به‌) له‌ کاتی جگه‌ له‌ مانگی چه‌ژنی قورباندا.

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ دوا‌ی ئەو خه‌وه‌ بریاریدا له‌گەڵ کۆمه‌ڵێک له‌ هاوه‌له‌کانیدا بچیت بۆ مه‌که‌که‌ و بۆ سه‌ردانی مالی خوا و به‌جێهێنانی عه‌مره‌، بۆ ئەمه‌ش مۆسڵمانانی ناگادارکردوه‌ و پێی فەرموون خۆتان ناماده‌بکه‌ن تا بچن له‌گەڵ پیغمه‌مبه‌ردا (ﷺ) ژماره‌ی مۆسڵمانان (۱۵۰۰) هه‌زار و پینج سه‌د که‌س بوون که‌ دایکی سه‌له‌مه‌ی خێزانی

^۱ - عبدالعزیز پاره‌زانی: ژبانی پیغمه‌مبه‌ری مه‌زن محمد (ﷺ)، لاپه‌ره‌ (۳۶۱).

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یش لهو عه‌مره‌یه‌دا به‌شدار بوو، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) عبدالله کو‌ری نوم مه‌کتومی دانا تا کاروباری مه‌دینه ببات به‌پێوه، هه‌روه‌ها چهند که‌سێکی نارد بۆ مه‌که‌که تا هه‌والی بێباوه‌ره‌کان وه‌ریگرن، پاشان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و موسلمانان که‌وتنه‌پێ و چه‌کیان نه‌برد جگه له شمشیر،^۱ له‌ پێگه‌دا کۆمه‌لێک له‌ بێباوه‌ره‌کان هاتن بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و پێیان وت بۆچی که‌وتونه‌ته‌پێ؟ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرموی: ئێمه بۆ جه‌نگ نه‌هاتووین به‌لکو ته‌نها ده‌مانه‌وێت سه‌ردانی مالتی خوا بکه‌ین،^۲ نه‌وانیش چوونه‌وه و هه‌واله‌که‌یان برده‌وه بۆ بێباوه‌ره‌کانی مه‌که‌که، به‌لام بێباوه‌ره‌کان باوه‌ریان پێ نه‌کردن و وتیان ئێوه ده‌تانه‌وێت فیل بکه‌ن له‌ ئێمه و یارمه‌تی موسلمانان بده‌ن،^۳ بێباوه‌ره‌کان هه‌ر پێشتر که‌ بیستبوویان موسلمانان دین، هێزیان ناماده‌کردبوو بۆ لێدانی موسلمانان، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌یویست جه‌نگیان له‌گه‌ڵ بکات و پێگه‌ی گۆ‌ری بۆ شو‌نێکی تر و فرموی: قو‌ر به‌سه‌ری قو‌ره‌یشدا بۆ نه‌وه‌ی هه‌زیان له‌ جه‌نگه‌، چی ده‌بێت ئێمه بچین بۆ سه‌ردانی مالتی خوای گه‌وره و جه‌نگ نه‌که‌ین و بگه‌ڕێینه‌وه.^۴

پاشان دوای نه‌وه‌وه‌ی موسلمانان بێباوه‌ریان چهند وه‌فدێکی تریان نارد بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) تا بزانی بۆچی هاتوون، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا به‌ نه‌هینی هه‌ندی سه‌ریازیان نارد تا بده‌ن له‌ موسلمانان، به‌لام چهند هاوه‌لێکی به‌رێژ هه‌ستان به‌ لێدانیان و ده‌ریان کردن، به‌مه‌ موسلمانان هێزی خو‌یان نیشان دابه‌وه.^۵

دوایی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) عوسمانی کو‌ری عه‌فانی نارد بۆ لای بێباوه‌ره‌کان تا له‌وێ قسه‌یان له‌گه‌ڵ بکات و پێکه‌وه‌ پێک بکه‌ون، به‌لام هه‌وال به‌و جو‌زه‌ بلامبوویه‌وه که‌ بێباوه‌ره‌کان عوسمانی کو‌ری عه‌ففانیان شه‌هید کردوه.^۶

^۱ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایه‌ره (۷۵۴).

^۲ - عبدالعزيز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژانی و په‌وشتی پیغه‌مبه‌ر، لایه‌ره (۲۴۳-۲۴۴).

^۳ - ابن الاثیر: الكامل فی التاریخ، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۸۳).

^۴ - ابن کثیر: البدایه والنه‌ایه، به‌رگی دووهم، به‌شی چواره‌م، لایه‌ره (۱۸۶).

^۵ - ابن هشام: السيرة النبوية، لایه‌ره (۸۵۷).

^۶ - د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۱۰۶).

پرسپار: عوسمانی کورې عه فغان کی بوو؟

وه لآم: عوسمانی کورې عه فان هاوه لیکې به ریز و دهوله مهندي پیغمه مېر (ﷺ) بوو که زور پاره ی خمرج ده کرد له پیناو نیسلامدا و پیغمه مېر (ﷺ) مژده ی به هشتی پیدابوو.^۱

پرسپار: کاتیک پیغمه مېر (ﷺ) بیستی عوسمانیان شهید کردوه چی کرد؟

وه لآم: کاتیک پیغمه مېر (ﷺ) نهو ههواله ی بیست تمواو تورپه بوو و ویستی جهنگ بکات له گهل بیباوه پره کاندو و توله ی عوسمان بیستینه وه، بو نه مه هه موویان له ژتر دره ختیکدا کتوبونه وه و هه موویان ده ستیان خسته دهستی پیغمه مېر (ﷺ) و به لیتیان دا جهنگ بکمن له گهل بیباوه پراندا و توله ی خوینی عوسمان بیستینه وه.^۲

کاتیک بیباوه پراڼ نهم ههواله یان بسیت تمواو ترسان و به په له وه فدیکیان نارد بو لای پیغمه مېر (ﷺ) و پتی بلین که نهوان عوسمانیان نه کوشتوه و عوسمان زیندوده، ههروها بو نه وه ی ریک بکمن له گهل پیغمه مېر (ﷺ).^۳

کاتیک بیباوه پراڼ هاتن تا ریککه وتن بکمن له گهل پیغمه مېر (ﷺ) دا چوونه ناو چادره که ی پیغمه مېر (ﷺ) و هندی له هاوه لآن لهوی بوون، نیسامی علی لمر و هرق دهقی نووینه که ی ده نویسه وه، پیغمه مېر (ﷺ) فرمووی بنووسه بسم الله الرحمن الرحيم، به لآم بیباوه پره کان وتیان ده بیت تنها بنووسی بسم الله، پاشان فرمووی بنووسه ریککه وتنی محمدی پیغمه مېری خوا، نهوان وتیان نابیت بنووسی پیغمه مېری خوا چونکه نیمه باوه پراڼ نیه، علی حمزی نه کرد به گوئیان بکات، به لآم پیغمه مېر (ﷺ) به گوئی کردن.^۴

دوایی دهقی ریککه وتن نامه که نوسرا که بریتی بوو لهم خاله گرنگانه:

۱- ده بیت بو ماوه ی ده سال جهنگ له نیتوان ههروو لادا بوه ستیریت.

^۱ د. حامد احمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، لایپره (۵۹-۸۱).

^۲ عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایپره (۳۲۹).

^۳ ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایپره (۴۶۱).

^۴ ابن کثیر: البداية والنهاية، بهرگی دووم، بشی چوارهم، لایپره (۱۹۰).

- ۲- همر کەس لە بیباوەرەکان موسلمان بیئت دەبیئت پیغمه مبر (ﷺ) بیگێرتەوه.
- ۳- همر موسلمانێک ببیته بیباوەر ئەوا موسلمانەکان نایگێرتەوه.
- ۴- لە نێوان هیچ کامیاندا ناپاکی و دوژمنایەتی و دز و بری پروندەدات.
- ۵- هەردوو لا دەتوانن هاوێهێمانی بیهستن لە گەڵ هۆزەکانی تردا.
- ۶- موسلمانان ئەو سائە بگهێرتەوه بو مەدینه و سەردانی مالی خوای گەورە نەکەن، بەلام بو سائی داهاوو پیغمه مبر (ﷺ) و موسلمانان بۆیان هەیه بە بێ چەک و بە نارامیشتەوه سەردانی مالی خوای گەورە بکەن.^۱
- پاشان پیغمه مبر (ﷺ) بیباوەرەکانی بەری کرد و فەرمانی کرد بە موسلمانەکان تا قوربانیەکانیان بکەن بو خوای گەورە سەری خۆیان بتاشن.^۲
- پرسیار: هەلۆیستی موسلمانان چی بوو لەو بارودۆخەدا؟
- وەلام: موسلمانان زۆر لەو هەلۆیستە نارازی بوون و وایان زانی سەركەوتن بو بیباوەرەکان بووه و موسلمانان شکستیان هێناوه، بەلام خۆی وا نەبوو.
- پیغمه مبر (ﷺ) سەیری کرد موسلمانان بە گوتی ناکەن و خەفەتبارن فەرمووی بە خێزانەکە ی ئەوانە نەگبەتیان هاوووه و بە گوێم ناکەن، خێزانەکەشی بە ژیرانە وتی ئەو پیغمه مبری خوا (ﷺ) ئەوانە خەفەتبارن جا تۆ خۆت دەست پێ بکە کاتێک ئەوان تۆیان بینی وەک تۆ دەکەن و بە گوێت دەکەن.
- پیغمه مبر (ﷺ) بە گوتی کرد و چوو لەبەر چاوی موسلمانەکان دەستی پێکرد، موسلمانەکانیش کە پیغمه مبر (ﷺ)یان بینی بە گوتیان کرد و دەستیان پێ کرد.^۳

۱. د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، بەرگی یەكەم، لایەرە (۱۰۶-۱۰۷).

۲. عبدالعزیز عەلەئەدین مستەفا: ژیان و ڕەوشی پیغمه مبر، لایەرە (۲۵۴).

۳. د. علی محمد محمد الصلابی، السورة النبوة، لایەرە (۶۸۰).

دوایی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و موسلمانان گه‌رانه‌وه به‌ره‌و مه‌دینه و جه‌نگ پرووی نه‌دا، کاتیک چوونه‌وه بۆ مه‌دینه خوای گه‌وره نایه‌تی پیرۆزی قورسانی دابه‌زاند که ئیوه سه‌رکه‌وتوون و موسلمانان با هه‌ز نه‌که‌ن به‌لام خوای گه‌وره و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) باشت ده‌زانن، کاتیک موسلمانانیش نه‌مه‌یان بیست بیده‌نگ بوون و دل‌یان خوش بوو و وتیان به‌ دنیاییه‌وه نه‌مه سوودیک‌ی باشی تیتا ده‌بیئت.^۱

* به‌ند و نامۆزکاری:

۱- پتویسته نه‌گه‌ر بتوانین له‌کاتی ناهه‌نگدا چیشته‌ بگێڕین، ناییت ته‌نها که‌سی ده‌وله‌مەند بانگ بکه‌ین، چونکه‌ نه‌وه تاوانه و خوای گه‌وره پیتی ناخۆشه، به‌لکو ده‌بیئت هه‌زار و فه‌قیره‌کانیش بانگ بکه‌ین و ده‌وله‌مەنده‌کانیش بانگ بکه‌ین.

۲- موسلمان ده‌بیئت له‌ جه‌نگ نه‌ترسیت و هه‌ر جه‌نگیک له‌ پێناو ناییندا بیئت ناماده‌بیئت بپروات و دلتیا بیئت خوای گه‌وره ناگای لێیه‌تی و یان سه‌رده‌که‌ویت یان شه‌هیدی و به‌هه‌شته، ده‌ی مندالی موسلمان نه‌گه‌ر دلتیا بین باوک یان برا یان که‌سمان یان خۆمان له‌پێگه‌ی خوادا جه‌نگ بکه‌ن یان سه‌رده‌که‌ون یان شه‌هید ده‌بن و ده‌چنه به‌هه‌شت، ئیتر بۆچی خه‌فت بچۆین و بترسین به‌لکو ده‌بیئت خۆشیمان بیئت و دو‌عیان بۆ بکه‌ین.

۳- خه‌و شتیکی گرنه‌گه و نه‌گه‌ر به‌کێکمان خه‌وێکی خۆشی بیینی با بیگێڕتسه‌وه بۆ مامۆستایه‌کی زیره‌ک یان که‌سیکی شاره‌زا تا بزانی‌ت واتای نه‌و خه‌وه خۆشه‌ چیه‌؟

۴- سه‌ردانی مالی خوا کارێکی پیرۆزه و خێر و چاکه‌یه‌کی زۆر زۆری هه‌یه که موسلمان ناتوانیت خێره‌که‌ی بزانی‌ت مه‌گه‌ر به‌س خودا خۆی، هه‌روه‌ها خوای گه‌وره له‌ هه‌ر هه‌موو تاوانه‌کانی نه‌و که‌سه خۆش ده‌بیئت و وه‌ک نه‌و وایه هیچ گوناھی نه‌کردی‌ت، ده‌بیئت هه‌موو جارێک دو‌عا بکه‌ین تا بتوانین سه‌ردانی مالی پیرۆزی خوای گه‌وره بکه‌ین.

^۱. ابن اسحاق: السيرة النبوية، لايمه (۶۶۷).

۵- ده‌بیئت نیمه و موسلمانان له پیش موسلمانه‌کانی تره‌وه بچین بۆ مالی خوا یان بۆ هەر نیشیکێ تری خێر، نه‌وه‌ک به موسلمانان ب‌لێن نیشه‌وه ب‌پۆن، که‌چی خۆمان نه‌پۆین و دابنیشین، به‌لکو وه‌ک پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بچین له‌گه‌لیاندا.

۶- ده‌بیئت تا ده‌کرت خۆمان له‌ جه‌نگ و نا‌زاوه‌ ب‌پارێزین و خۆمان دوور ب‌ه‌ینه‌وه‌ وه‌ک چۆن که پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که زانی ب‌یباوه‌ره‌کان د‌ین بۆ جه‌نگ ر‌ینگه‌که‌ی گۆپ‌ی تا جه‌نگ نه‌که‌ن، به‌لام نه‌گه‌ر هەر جه‌نگ هاته‌ ر‌یت ده‌بیئت پیاوانه‌ جه‌نگ ب‌که‌یت.

۷- ناب‌یئت موسلمان به‌یلت‌یت تۆله‌ی موسلمان ب‌ه‌ه‌وت‌یت و ده‌بیئت ر‌ینگه‌ نه‌دات به‌ ب‌یباوه‌ره‌کان تا ستم ب‌که‌ن له‌ موسلمانان، به‌لکو ده‌بیئت هه‌ول ب‌ده‌ین تۆله‌ی موسلمانان ب‌ست‌ینه‌وه‌.

۸- هەر ش‌ت‌یک فەرمانی خ‌وای گه‌وره‌ و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو ده‌بیئت زۆر به‌په‌له‌ گۆپ‌ایه‌لی ب‌ین و ر‌قمان نه‌بیئت، چونکه‌ خ‌وای گه‌وره‌ و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ نیمه‌ باش‌تر ده‌زان‌.

نه‌نجام‌ی ر‌ینگه‌تن‌نامه‌که‌:

له‌و نه‌نجامه‌دا که هەر دوولا گه‌رانه‌وه‌، ج‌یبه‌ج‌ین‌کردنی بریاره‌که‌ ده‌ستی پ‌ین‌کرد.

نه‌وه‌بوو چ‌هند جارێک هه‌ند‌یک له‌ ب‌یباوه‌ره‌کان موسلمان ده‌بوون، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌یگ‌یرانه‌وه‌ ب‌زان نه‌وان‌یش ده‌که‌وتنه‌ نا‌زاردانی نه‌و موسلمانانه‌.

جارێکیان که ئافه‌ره‌ت‌یک موسلمان بوو‌یو هات‌بوو بۆ مه‌دینه‌، ب‌یباوه‌ره‌کان هات‌ن به‌ شو‌ئ‌یدا، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ویستی ب‌یگه‌ر‌ن‌یت‌سه‌وه‌، به‌لام ئافه‌ره‌ته‌که‌ وت‌ی نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) من ئافه‌ره‌تم نه‌گه‌ر ب‌ج‌مه‌وه‌ سووکایه‌ت‌یم پ‌ی ده‌که‌ن و ئاب‌رووم ده‌بن، بۆ‌یه‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌و ئافه‌ره‌ته‌ی نه‌گ‌یر‌ایه‌وه‌ و نه‌وان‌یش چ‌وونه‌وه‌ بۆ مه‌که‌که‌.^۱

^۱ - ابن‌ال‌ان‌یر: الکامل فی‌ التاریخ، به‌رگی دووهم، لاپه‌ره (۸۶).

جارێکی تر که سێکی تر له بیباوه‌پان موسلمان بوو که ناوی (ابو بصیر) بوو، بیباوه‌پان هاتن به شوێنیدا، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دایه‌وه‌ پێیان و فهرمووی به‌لکو خوای گه‌وره‌ په‌حمت پێ بکات.

له‌ پێگه‌دا نه‌بو به‌صیر له‌گه‌ڵ دوو بیباوه‌په‌که‌دا بوو- توانی به‌ په‌له‌ خۆی پزگار بکات لێیان و رایکرد و چوو بۆ ناوچه‌یه‌کی جیاواز له‌وێ به‌ موسلمانێ بۆ خۆی دانیش، نه‌و کات هه‌والی نارد بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و فهرمووی خۆ ئیستا تۆ په‌پانه‌که‌ت هه‌له‌وه‌شاندۆته‌وه‌، من خۆم جه‌نگم له‌گه‌ڵدا کردوون پامکردووه‌ بۆ نه‌م ناوچه‌یه‌.

دوایی یه‌که‌ به‌ یه‌که‌ بیباوه‌په‌کانی ناو مه‌که‌که‌ موسلمان ده‌بوون و رایان ده‌کرد بۆ لای نه‌بو به‌صیر و له‌وێ ژماره‌یان زیادی کرد و ته‌واو به‌هێز بوون، نه‌و موسلمانانه‌ هێرشیان ده‌کرده‌ سهر کاروانه‌ بازרגانه‌یه‌کانی بیباوه‌په‌کان و زیانیان پێ ده‌گیانندن و سه‌رکه‌وتن به‌ سه‌ریاندا، نه‌مه‌ش ته‌واو بیباوه‌په‌کانی بێزار کردبوو و نه‌یان ده‌زانی چی بکه‌ن تا نه‌وه‌ی له‌ کۆتاییدا به‌ریاریندا بچن بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و داوا بکه‌ن پێکه‌وته‌ننامه‌که‌ هه‌له‌وه‌شینه‌وه‌.

پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) رازی بوو پێکه‌وته‌نه‌که‌یان لا‌برد، دوایی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌والی نارد بۆ نه‌بو به‌صیر و موسلمانانه‌کانی تر تا بگه‌ڕێنه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و موسلمانانه‌کان، نه‌وانیش گه‌رانسه‌وه‌ به‌لام نه‌بو به‌صیر کاتی‌ک نامه‌که‌ی پێ گه‌یشته‌ له‌ سه‌ره‌مه‌رگدا بوو و مرد، خوای گه‌وره‌ له‌ تاوانه‌کانی خۆش بیته‌ و بیخاته‌ به‌هه‌شتی به‌رین.^۱

۱. عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیاپی پیغه‌مبه‌ری مه‌زن محمد (ﷺ)، لایه‌ره (۲۵۲-۲۵۴).

۲. محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایه‌ره (۳۶۴).

جهنگی خه‌یبه‌ر:

داوای نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له ریتکه‌وتننامه‌ی حوده‌ییبه گه‌رایه‌وه بریاریدا جهنگ بکات له‌گه‌ل نه‌و جووله‌کانه‌ی که دژ به‌ه موسلمانان خه‌لکیان کۆده‌کرده‌وه و خویشان و خه‌لکی تر که‌وتنه هیرش کردنه‌سهر موسلمانان کان، بۆ نه‌مه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بریاریدا نه‌و موسلمانان له‌و جهنگه‌دا به‌شداری بکه‌ن که له ریتکه‌وتننامه‌ی حوده‌ییبه چوویبون له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دا، سهرکرده‌ی بیباوه‌ره‌کان هه‌والی دا به‌ه جووله‌که‌کانی خه‌یبه‌ر که با ناگیان له‌ خویشان بیت چونکه موسلمانان کان هیرشیان ده‌که‌نه‌سهر، جووله‌که‌کانی مه‌دینه‌یش زۆر خه‌فته‌یان خوارد به‌وه و ههر کامیتکیان قهرزی لای موسلمانانک بوایه داوای قهرزه‌که‌ی خۆی ده‌کرد تا موسلمانان کان پاره‌یان نه‌بیت بچن بۆ نه‌و جهنگ، ژماره‌ی سهریازه موسلمانان کان (۱۵۰۰) هزار و پینج سه‌د موسلمان بوو که به‌ریتکه‌وتن به‌ره‌و خه‌یبه‌ر،^۱ جووله‌که‌کانی خه‌یبه‌ریش که‌وتنه خۆنامه‌ده‌کردن بۆ به‌رگری کردن له‌و هیرشه و داوای یارمه‌تیان کرد له‌ چوارده‌وریان، نه‌و کات له‌م لا و له‌و لاوه یارمه‌تیان بۆ ده‌هات تا ژماره‌ی نه‌وان بوو به‌ یانزه هزار که‌س،^۲ موسلمانان کان که‌وتنه گه‌مارۆدانی ناچه‌که و چهند جارتک هیرشیان کرد، به‌لام سهرنه‌که‌وتن و وازیان نه‌هیتا تا له‌ هیرشه‌که‌یاندا سهرکه‌وتن و توانیان به‌ربه‌سته‌کانی به‌رده‌میان نه‌هیتلن و به‌ره‌و پینشه‌وه بچن، کاتیک جووله‌که‌کان نه‌مه‌یان بینی، داوایان له‌ موسلمانان کان کرد تا ریتکه‌وتن بکه‌ن، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) ریتکه‌وت له‌گه‌لیاندا له‌سهر نه‌وه‌ی نه‌و جووله‌کانه سالانه نیوه‌ی به‌روبوومی خویشان به‌ده‌ن به‌ موسلمانان، هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌ی بیه‌ویت ده‌توانیت له‌و ناچه‌یه‌دا ده‌ریان بکات.^۳ پاشان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هیرشی برد به‌ره‌و نه‌و ناچه‌یه‌ی که یارمه‌تی جووله‌که‌کانیان دابوو و ناچاری کردن داوای ریتکه‌وتن بکه‌ن، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) ریتکه‌وت له‌گه‌لیاندا که نیوه‌ی به‌ره‌می سالانمیان به‌ده‌ن به‌ موسلمانان کان.^۴

^۱ - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لايمره (۶۹۶-۶۹۹).

^۲ - محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لايمره (۳۳۵).

^۳ - د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، به‌رگی يه‌که‌م، لايمره (۱۱۳).

^۴ - محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لايمره (۳۳۸-۳۴۱).

* سەردانی مالی خوا:

له دواى رێككه‌وتن نامەى خودەبیسەدا بە پێى رێككه‌وتنەكە موسلمانەكان هاتن بۆ سەردانی مالی خوا و ژمارەیان دوو هەزار كەس بوو، هەروەها دووسەد نەسەپ سواریان له‌گەڵدا بوو له‌گەڵ چەكدا، بێباوەرەكان وتیان نەى پیغمە مبر (ﷺ) تۆ دەتەوت فێل بکەیت له‌ نێمە؟ بۆچی چەكت هێناوه؟

پیغمە مبر (ﷺ) فەرمووی نایهێتین له‌گەڵ خۆماندا.

كاتێك موسلمانەكان چوونه ناو مەككەوه بێباوەرەكان زۆر خەفەتیان دەخوارد بەوه، بۆیه چوون بۆ ناوچه شاخاویەكان و ناو شاریان بەجیهێشت بۆ ئەوهی موسلمانەكان سەردانەكەى خۆیان بکەن و ئەمان نەیان بینن.

پیغمە مبر (ﷺ) دووسەد كەسى دانا له‌ لای چەكەكان بۆ ئەوهی نەهێلن كەس فێل بکات له‌ موسلمانان، نینجا موسلمانەكان له‌گەڵ پیغمە مبر (ﷺ)دا سەردانی مالی خوایان تەواو كرد و گەڕانەوه و چەكەكانیان هەلگرت و چوونه‌وه بەره‌و مەدینه بێباوەرەكانیش به‌ خەفەتباریه‌وه گەڕانەوه بۆ ناو مەككە.^۱

* باتطکردنی ئاشا و سەركردەكان بۆ ئیسلام:

پیغمە مبر (ﷺ) نامەى ئارد بۆ كۆمەڵێك پاشا و سەركردە و داواى لى كردن موسلمان بڤن و خەلكى بانگ بکەن بۆ ئیسلام چونكه‌ ئەگەر موسلمان بڤن چیان هەیه بۆ خۆیان دەبێت و وه‌ك خۆیان دەمیتنەوه.

پیغمە مبر (ﷺ) نامەى ئارد بۆ ئەمانە:

- ۱- پاشای رۆم.
- ۲- پاشای فارس.
- ۳- پاشای بەحرەین.

^۱ ابن كثیر: البداية والنهاية، بەرگی دووم، بەشى چوارەم، لاپەرە (۲۵۵-۲۶۱).

-
- ۴- پاشای حه به شه.
 - ۵- فەرمانه وای میسر.
 - ۶- ناوچه ی یه مامه.
 - ۷- غه ساسینه.
 - ۸- ههردوو پاشاکه ی عومان.
 - ۹- پاشای یه مهن.
- کاتیک نامه کانیا ن پی گه یشت جگه له سیانیا ن:
- ۱- پاشای رۆم که ریزی نامه که ی گرت و دیاری نارد بۆ پیغه مبه (ﷺ) به لام موسلمان نه بوو.
 - ۲- غه ساسینه موسلمان نه بوو و هه ره شه ی کرد.
 - ۳- پاشای فارس نامه که ی پیغه مبه (ﷺ) ی دراند.^۱

^۱. محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لاپه ره (۳۵۰-۳۵۱-۳۵۲).

* **موسلمان بوونی عه مری کوری عاص:**

عمر که سیکې بیباورې و خراب بوو له همدسې جهنگی بهدر و نوحود و خنده قدا به شداری کرد به موسلمانان، به لام تیایدا نه کوژرا و پرزگاری بوو.

عمر ده لیت کاتیک بیستم موسلمانان دین بو سهردانی مالی خوا، وتم من نه مسم لا عهیه و نه م ولاته به جی ديلم، چهند که سیکې تریش وه منیان وت و پییان وتم تو چی بلیت نیمه به گوت ده کهین، منیش وتم با بچین بو لای پاشای حبه شه و کومه لیک دیاری بو بهین و لهوی بین نه وه بکهوینه ژیر دهستی محمد و موسلمانان، دواپی دیاریمان بو کوکرده وه و کهوتینه پی، کاتیک گهیشینه نهوی ده بینم نوینهری موسلمانان گهیشته لای نه جاشی و داوای لی کرد موسلمان بییت، نهویش موسلمان بوو، منیش چوومه پیشموه و کړنووشم بو برد و نهویش وه لامی داموه و وتی دیاریت بو هیناوم؟ وتم: به لای دیاریه کانم پیندا و نهویش دلخوش بوو پیی.

پاشان وتم گه وره هم نوینهری موسلمانان دوزمنی نیمهیه و بدهری با بیکوژم، یه کسر نهو توپه بوو و زللهیه کی لیدام و لوتم پر بوو له خوین، وتم دهی باشه مدهری، نه جاشی وتی نهی عمر چوون نوینهری موسلمانان ددهم به تو، باوهری پی بهینه و منیش باوهرم هینا به نیسلام و نه جاشی لووتی شوژدم، نینجا چووم هاوړیکانی خوم به جیهیشت و وشریکم کړی و چووم بهرو مدهینه، له رتکه دا گهیشتم به خالید و عوسمانی کوری تلمه و به یه کهوه چوون و موسلمان بووین.

* **په ند و ناموژگاری:**

۱ - موسلمان کاتیک به لیتیکې دا به که سیک یان له گه لیدا رتکه موت ده بیت په یانه کهی خوی بیاته سر و له به لیتنی خوی لانه دا، سهرکمن پښتانه مبر (پښتانه) له گم بیباورده کاند رتکه وتنی به ستبوو، به لام رتکه موتنه کهی برده سر و نهیشکاند تا بیباورده کان خویان داوایان کرد و رتکه موتنه کهیان شکاند.

۱ - هاوهرانی دهوری پښتانه مبر (پښتانه): خالد محمد خالد، لاپهړه (۷۲۴).

- ۲- نازایه تی و پالنهوانی نه بو به صیر به لگه یه بۆ موسلمان که خوی پژگار بکات له دهستی بیباوه و ستمکار و چاوه پروان نه کات تا نهوان چییان دهویت بیکمن.
- ۳- همر که سیک دژایه تیمان بکات و زیانمان پی بگه یه نیت و واز نه هیتین.
- ۴- سهردانی مالی خوا کارنکی پیروزه و هه میسه ده بیت له بیرمان بیت، نه وه که نه گمر جارنک پرنک نه کهوت بۆمان واز بهیتین، به لکو ده بیت هه میسه هه وال به دین.
- ۵- ده بیت موسلمان قسه ی باش و پرنکه ی جوان فیری هه موو کهس بکات و نه لیت نه مه گوره یه و نه مه بچووکه، سهیرکه ن پیغمه مېهر (ﷺ) که ده سه لاتی شی زۆر گوره نه بوو که چی سهرکرده و پاشاکانی بانگ ده کرد بۆ نیسلام.

* جهنگی مۇنته:

له و کاته دا ده سه لاتیکی به هیز هه بوو، که ناسرابوو به ده سه لاتی پۆمه کان، نه و پۆمانه ناینی مه سیحیان هه بوو، نهوان هه ندی عه ره بیان به کری گرتبوو تا پرنکه بگرن له هیزشی هیزه عه ره به ختله کیه کانی نه و ده ورو به ره.

پۆم ده یویست نه و هۆزانه هیزش بکه نه سهر موسلمانان و پرنکه نه ده ن موسلمانان له و ناوچه یه دا ناینی نیسلام بلاویکه نه وه و چواره زانا و گوره ی نیسلامیان شهید کردن، بۆ نه مه پیغمه مېهر (ﷺ) بریاریدا تۆله ی نه و موسلمانان به سیینیته وه، بۆ نه مه ش سی ههزار سهریازی ناماده کرد که سی سهرکرده ی دانا و فدرمووی کاتیک سهرکرده ی یه کهم شهید بوو با دووه میان ببی به سهرکرده دواپی نه وی تریان به و جوړه.

کاتیک عه ره به کان نه و هه واله دیان بیست (۵۰) سهریازیان نارد تا هه وال و مرگرن، به لام موسلمانان که هه موویان گرتن و کوشتنیان.

عده بهرکان ته و او ترسان و داوای یارمه تیان کرد له پښه مېر، بهمه ژماره ی سهریازه کانیان
گه یشته (۲۰۰) هزار سهریاز.^۱

موسلمانان و بیباوه پره کان که و تنه جهنگ کردن و موسلمانان کان زور دلیرانه جهنگیان
کرد، تا حوت پښی پښک جهنگ بهر ده و ام بوو، له پښی شه مېر سهر کرده ی موسلمانان
یه که م شه هید کرا و مامی پیغمه مېر (ﷺ) جه عفر بوو به سهر کرده و نه ویش شه هید بوو،
دوایی یه که سهر کرده ده گزیت تا هه موویان سهر کرده ی تیان دایه دهستی خالید جهنگ
کرا تا شو هات و جهنگه که وهستیرا، نینجا خالید فیلکی کرد که سهریازه پښه مېر کانی
ترساند و توانی به سهر که و تووی و به لیژانیه وه سهریازه موسلمانان کان بگیتیرته وه بو مه دینه و
پیغمه مېر (ﷺ) زور بهمه دلخوش بوو.^۲

* جهنگی ذاتوسه لاسل:

کاتیک پښه مېر کان مه ترسی موسلمانان کان بو ده رکوت پښه مېر پریاراند هیرش بکه نه سهر
موسلمانان کان و به یه کجاره کی له ناویان بهرن، بو نه مهش هوزه عده به کانیان هاندا و چهک و
سهریازیان پیدان تا هیرش بکه نه سهر موسلمانان، به لام پیغمه مېر (ﷺ) به پهله هیرشی
کردنه سهر له پښه مېر نریکه ی (۵۰۰۰) موسلمانان وه و له کوتاییدا توانیان دوژمنان پراوه دوو
بنین و مه ترسیان نه هیلن و به سهر که و تووی بگیتیرته وه.^۳

۱. ابن الاثیر: الكامل فی التاریخ، بهرگی دوو، لایره (۱۱۱-۱۱۲).

۲. د. محمد عبدالقادر ابو فارس، الصراع مع الصلیبیین، لایره (۵۶-۶۲).

۳. د. علی محمد محمد الصلابی، السیره النبویه، لایره (۷۴۴-۷۴۸).

* پژگارکردنی مه‌ککه:

کاتیک هاو په‌یانی به‌سترا له‌ نیوان و موسلمانان و هۆزه‌کاندا که‌وتنه یارمه‌تیدانی هۆزه‌کانیان دژ به‌ هاو په‌یانه‌کانی پیغمه‌مبهر (ﷺ) هاو په‌یانه‌کانیش چون بۆ داوای یارمه‌تی له پیغمه‌مبهر (ﷺ).

پیغمه‌مبهر (ﷺ) یش بریاریدا یارمه‌تیا بده‌ت، بیباوه‌په‌کان نوینه‌ریان نارد تا داوا بکمن له پیغمه‌مبهر (ﷺ) یارمه‌تیا بده‌ت، به‌لام پیغمه‌مبهر (ﷺ) وه‌لامی نه‌دانه‌وه و بریاریدا هینرش بکاته سهر مه‌ککه و نازادی بکات.

پیغمه‌مبهر (ﷺ) سهر‌بازیکێ زۆرزۆری موسلمانانه‌کانی کۆکرده‌وه و که‌وتنه‌پێ به‌ره‌و مه‌ککه، کاتیک بیباوه‌په‌کان نه‌مه‌یا بیهست به‌ ته‌واوی ترسان و نه‌یا بده‌زانی چی بکمن، پیغمه‌مبهر (ﷺ) و موسلمانان گه‌مارۆی مه‌ککه‌یان دا و داوی قسه‌کردن له‌ گه‌ل بیباوه‌په‌کاندا بریار درا موسلمانانه‌کان به‌بێ جه‌نگ بجه‌ن مه‌ککه‌وه، چونکه بیباوه‌په‌کان نه‌یا بده‌توانی به‌رگری بکمن دژ به‌ موسلمانانه‌کان.^۱

کاتیک موسلمانانه‌کان چوونه مه‌ککه‌وه له‌ ههر چوار لاره‌ چوونه ژووره‌وه و پیغمه‌مبهر (ﷺ) بریاریدا خه‌لکه‌که نه‌کوژیت و تۆله‌ی موسلمانان نه‌ستینیه‌وه، به‌لام هه‌ندی که‌سی زۆر پیس و خراپ هه‌بوو بریاریدا بیان کوژیت نه‌گه‌ریش بلین موسلمان بوین.^۲

پاشان پیغمه‌مبهر (ﷺ) فرمانی کرد به‌ پروخاندنی وه‌ شکاندنی بته‌کانی نیتو که‌عبه‌ و که‌عبه‌ پاک کرایه‌وه و بیلال بانگی تیا‌دادا، به‌مه‌ موسلمانان مه‌ککه‌یان پژگار کرد.^۳

^۱ ابن‌خیاط: تاریخ‌ خلیفه‌ ابن‌خیاط، لایمه‌ (۴۱).

^۲ عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیا‌نی پیغمه‌مبهری مه‌زن عه‌د (ﷺ)، لایمه‌ (۳۹۷).

^۳ عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مه‌ستفا: ژیا‌ن و په‌دوشتی پیغمه‌مبهر، لایمه‌ (۳۰۷).

* بەند و نامۆزگارى:

- ۱- بێباوەران هەول دەدەن بە هەر جوړىك بێت مۆسلمانان لەناو بەرن، لەگەڵ ئەوەشدا مەسیحى و جوولەكەيش وەك ئەوان دەیانەوێت ناينى ئىسلام لەناو بەرن، بۆ ئەمەش هەموویان یارمەتى یدەكتر دەدەن پێكەوێ هێرش دەكەن.
- ۲- نابییت بە شەهید بوونی هاوڕى یان مۆسلمانىك یان سەرکردەيك ئىتمە سارد بێنەوێ، بەلكو دەبێت بەردەوام بێ و گۆتمان نەبێت لە شەهیدى لە كاتى جەنگدا.
- ۳- پێش ئەوەى دوژمن بیهوێت هێرش بكاتە سەرمان دەبێت ئىتمە بەرپرەجى بدەینەوێ.
- ۴- ئەگەر هاوێه یانیمان بەست لەگەڵ كەسێكدا دەبێت هاوێه یانى حەق بكەین.
- ۵- دەبێت لێبوور دەبێمان هەبێت، چونكە پیغمبەر (ﷺ) لێبوور دەبى هەبوو.

پرسياړه کاني به شي دهيه م

- ۱- نهو پرووداوانه بژميړه که له پيش ړنککه وتننامه ی حوده يبيه دا پروياندا؟
- ۲- عمره واتای چيه؟ بژچی پيغمبر (ﷺ) برياريدا عمره بکات؟
- ۳- کاتيک بيباوړه پان بيستيان موسلمانان دين بو عمره چيان کرد؟
- ۴- پيغمبر (ﷺ) له ړنگه دا چی کرد بو نهو دی تووشی جهنگ نه بيت؟
- ۵- بيباوړه کان چيان کرد بو له ناوېردنی موسلمانان کان له ړنگی عمره دا؟
- ۶- کاتيک پيغمبر (ﷺ) بیستی که بيباوړه کان عوسمانيان شهيد کردوه چی کرد؟
- ۷- بيباوړه کان چيان کرد به عوسمان؟ نهی وه لاميان چی بوو بو موسلمانان کان؟
- ۸- نهو هاوړه کی بوو که دهقی ړنککه وتننامه کی دنووسيه وه؟
- ۹- خاله کاني ړنککه وتننامه ی حوده يبيه بژميړه.
- ۱۰- موسلمانان کان هلسوکو وتيان چوّن بوو بهرامبر بهو ړنککه وتننامه یه؟
- ۱۱- پيغمبر (ﷺ) چی کرد بو نهو دی موسلمانان کان به گوتی بکن؟
- ۱۲- بژچی پيغمبر (ﷺ) نافرته موسلمانان کی نه گپرايه وه؟
- ۱۳- نهبو به صير کی بوو؟ نهی چی کرد؟
- ۱۴- بيباوړه کان بژچی ړنککه وتننامه کیان هلوړه شانه وه؟ بژچی هليان وه شانه وه؟
- ۱۵- بژچی پيغمبر (ﷺ) هيرشی کرده سهر خه يبر؟
- ۱۶- نه غيامی جهنگی خه يبر چی بوو؟
- ۱۷- عمری کوړی عاص کی بوو؟ بژچی نه جاشی زلله يه کی ليدا؟
- ۱۸- بژچی جهنگی موته پرويدا؟ کی له جهنگه که دا سهرکه وت؟
- ۱۹- پيغمبر (ﷺ) برياريدا له نازاد کردنی شاری مه که که دا چوّن بيت له گمل خه لکدا؟

الجیره ی مندالان (۱) ژبانی بیغهمبه (۲) یو مندالان

.....
۲۰- جهنگی ذاتوسه لاسل چی بوو؟ کی له جهنگه کهدا سرکهوت؟

به شی یانزه مه م

له دواي نازادکردنی مه که تا کوچی دواي پیغمه مبر (ﷺ)

جهنگی حونه یین:

کاتیک موسلمانان توانیان مه که نازاد بکهن هندی له هۆزه کانی دهوړویدر ته واو ترسان و بریاراندا پیتش نهو هی موسلمانان هیرش بکهنه سمر نهوان، بکهنه هیرش کردنه سمر موسلمانان و له ناویان بهرن، نهوان وتیان نه گمر بکوژرتین باشتره لهو هی که بچینه ژیر دهسلاتی موسلمانان، نهو دوو هۆزهش بریتی بوون له هۆزی ههوهزان و سقیف (ثقیف) که خویان کوکردهوه تا ههچونیان کردووه شکست بهیتن به موسلمانان،^۱ پیغمه مبر (ﷺ) ههوالی نهوانی زانی و بریاری هیرشی دا و موسلمانیکي زۆری کوکردهوه که دوانزه ههزار موجاهید بوون.^۲

موسلمانان کان کاتیک ژماره ی زۆری خویان بینی ته واو سهرسامی خویان بوون و وتیان ژماره مان زۆره و به دلنیا یهوه سهرده کهوین،^۳ نیتیر بیران چوو بوو که سهرکهوتن به ژماره ی زۆر و کهم نیه، کاتیک جهنگی نیتوان موسلمانان و نهو هۆزه بیباوه پانه دهستی پی کرد، موسلمانان بهرنگاری هیزی بیباوه په کان بوونهوه و نهیان توانی سهرکهون به سهریاندا، بیباوه په کانیش دلان خوش بوو وایان زانی سهرکهوتن به سهر موسلمانان کاند.^۴

به لام پیغمه مبر (ﷺ) هه موو موسلمانان کانی کوکردهوه و نه یهیتشت رابکهن و پیتی راگه یانندن که له خویان بابی نه بن و جیهاد بکهن، خوی گه و رهش فریشته ی له ناسمانه وه نارد بو لای موسلمانان تا یارمه تیان بدن،^۵ به مه موسلمانان کان جاریکی تر توانیان سهرکهون به سهریاندا، پیغمه مبر (ﷺ) دهسکه و ته کانی جهنگی کوکردهوه که پیتیان دهوتریت (الغنام) و

^۱ د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، بهرگی یه کهم، لاپه ره (۱۱۶).

^۲ د. علی محمد محمد الصلابی، السیره النبویه، لاپه ره (۷۸۰).

^۳ محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لاپه ره (۳۷۶).

^۴ ابن کثیر: البدایه والنهایه، بهرگی دووم، بهشی چلورم، لاپه ره (۳۶۲-۳۷۲).

^۵ محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لاپه ره (۳۷۷).

دابهشی کرد بەسەر موسلمانەکاندا، هەندێ لە بیباوەرەکان خۆیان کۆکریویەوه لە چەند شوییتکدا بەلام پیغمه مبه (ﷺ) هێزی بۆ ناردن و لییان دان و سەرکەوتن بەسەریاندا.^۱

هێرشکردنی بۆ تانیف:

پیغمه مبه (ﷺ) بریاریدا هێرش بکاتە سەر تانیف و رزگاری بکات لە دەستی بیباوەران، بۆ ئەوەی ناینی نیسلام بۆ لاویکاتەوه لەو ناوچەیەدا.

بۆیه داوای کرد لە موسلمانەکان تا خۆیان نامادە بکەن، موسلمانە پشتیوان و کۆچەرەکان و ئەوانەى مەککەش کۆیوونەوه تا بچن لەگەڵ پیغمه مبه (ﷺ) دا و هەموو بە یەکەوه کەوتنەپێ و توانیان بە ناسانی سەرکەون بەسەر بیباوەرەکاندا و تانیف رزگار بکەن، لە نازادکرنی تانیفدا جەنگ پووێ نەدا کە کوشتنی تێدا بیت، بەلکو پیغمه مبه (ﷺ) پاش ئەوەى کە گەمارۆی دابوون گەپایەوه و نزای خێری بۆ کردن تا خوای گەموره پێنموونیان بکات بۆ نیسلام،^۲ ئینجا پیغمه مبه (ﷺ) و موسلمانان گەپانەوه بۆ بیحرانە و لەوێ دەسکەوت کۆکرایەوه و پیغمه مبه (ﷺ) هەمووی دایە کۆچەرەکان و ئەوانەى مەککە، کاتێک پشتیوانەکانی مەدینە ئەمەیان بینی وتیان ئەى پیغمه مبهى خوا ئەى ئیمە چیمان بەر دەکەوت؟

پیغمه مبه (ﷺ) فەرمووی دەسکەوتتان دەوێت بتان دەمى یان خۆم لەگەڵتاندا بگەڕێمەوه و لەگەڵتاندا بم، سوێند بە خوا ئەگەر پشتیوانان بچن بە شیویتکدا و ئەوانی تریش بچن بە شیونکی تردا من لەگەڵ پشتیواناندا دەم، بەمە پشتیوانەکان پازى بوون و وازیان هێنا،^۳ لەوێه پیغمه مبه (ﷺ) چوویەوه بۆ مەککە بۆ مەراسیمی عەمرەى پیرۆز و لەوێه گەپایەوه بەرهو شاری پیرۆزی مەدینە و سەرکەدەیهکی لە شاری مەککە دانا و هاوێنیکیشی دانا تا خەلکی مەککە فێری نیسلام بکات.^۴

^۱ - عبدالعزیز پارەزانی: ژیاى پیغمه مبهى معزەن عەمەد (ﷺ)، (۴۰۹).

^۲ - ابن خیاط: تاریخ خلیفە ابن خیاط، لایەرە (۴۲).

^۳ - عمود شاكر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایەرە (۳۸۰).

^۴ - ابن الاثير: الكامل في التاريخ، بەرگی دووهم، لایەرە (۱۴۱).

پرسیار: ئەو ھاوێلە ناوی چی بوو؟

وەلام: ئەو ھاوێلە ناوی مەعازی کۆری جەبەل بوو.

پاش ئەوێ پیغمه‌مبەر (ﷺ) گه‌رایه‌وه مەدینه و چەند کۆمەڵێکی موحاهیدی نارد بۆ لێدانی ئەوانەیی دوژمنی ئیسلام و مۆسڵمانان، پیغمه‌مبەر (ﷺ) عەلی کۆری ئەبێ تالیبی نارد تا بچن بۆ شکاندنی بێتیک کە پیتی دەوترا (فلس)، ئەمۆش لە گەڵ پەنجای سواردا چوو لێدیان و سەرکەوت بە سەریاندا و بێتیکەیی شکاند و دەسکەوتی کۆکردەوه و گه‌رایه‌وه بۆ لای پیغمه‌مبەر (ﷺ) و مۆسڵمانان.

عەلی کۆری ئەبێ تالیب هەندێ لە ئافەرەتانی ئەوێ بە دیل هێتایه‌وه بۆ مەدینه، یەکیک لەوانە ناوی (سفانە) بوو، پیغمه‌مبەر (ﷺ) زۆر پێزی ئەو ئافەرەتەیی گرت، ئەوێ وای کرد براکەیی ئەو ئافەرەتە مۆسڵمان بێت.

* پەند و نامۆژکاری:

۱- دەبێت پێش ئەوێ دوژمنان هێرش بکەنە سەر ئێمە و بێن بۆ لامان، ئێمە خۆمان ئامادە بکەین و بتوانین هێندە بە یەکەوه بێن کە سەرکەوین بە سەریاندا.

۲- نابێت مۆسڵمان هەڵخەڵەتێت بە ژمارەیی زۆر و بێت ژمارەمان زۆرە بۆیە سەردەکەوین لە کارەکاندا، بەلکو سەرکەوتن بە زۆر و کەمی نیە، سەرکەوتن بەوێە ئێمە پاستگۆ بێن لە گەڵ خوای گەوره و خۆراگر بێن و باوەڕمان وابێت خوای گەوره یارمەتیان دەدات، ئەگەر بەو جۆرە بێن ئەوا سەردەکەوین، بەلام ئەگەر وا ئەبێن سەرناکەوین.

۳- ئەگەر مۆسڵمانان لە جەنگدا، یان لە کاریکدا ترسان دەبێت ئێمە وەر، یان پێ بدەین و ئەهیلێن بترسن و پابکەن، بۆ نمونە ئەگەر خۆتێند کاریکی ھاوڕێمان ترسا لە خۆتێندن دەبێت ئێمە وەر، پێ بدەین تا واز ئەهێنێت لە خۆتێندن، بەلکو درێژەیی پێ بدات.

۱. عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایەرە (۳۸۲).

۴- هەر شتیك خوای گه‌وره و پیغمه مبر (ﷺ) بریاری له‌سەر بدەن دە‌بیت ئیمەش بە گۆیان بکه‌ین، پارە‌ی دنیا‌ش نه‌وه‌نده گ‌رنگ نیه که له هه‌موو شتیك له لامان گ‌رنگ‌تر بیت، بە‌لکو گ‌رنگ‌ترین شت بوونی نیمان و خۆشه‌ویستی خوای گه‌وره و پیغمه مبر (ﷺ) و ئیسلام و موسلمانانه.

۵- گه‌ران به دنیا‌دا کار‌تکی باشه، بە‌لکو موسلمانان دە‌بیت بگه‌ڕێن به شوێنه‌کان‌دا تا پەند و نامۆ‌زگاری و شت فێر بن.

* جه‌نگی ته‌بووک:

پاش نه‌وه‌ی پیغمه مبر (ﷺ) و موسلمانان له مه‌که‌وه گه‌رانه‌وه بۆ مه‌دینه و له‌وه‌ی مانه‌وه ده‌سه‌لاتی به‌هێزی رۆمه‌کان و یه‌ستیان هێرش بکه‌نه‌سه‌ر موسلمانان تا موسلمانان له‌ناوبه‌رن، چونکه نه‌وان ده‌ترسان رۆژیك موسلمانان سه‌رکه‌ون به‌سه‌ر نه‌وانیش‌دا، پیغمه مبر (ﷺ) یه‌ش بریاریدا هه‌موو موسلمانان خۆیان کۆ‌یکه‌نه‌وه بۆ جه‌نگ کردن دژ به رۆمه‌کان و جار‌تکی تر هێرش بکه‌نه سه‌ریان، هه‌رچی موسلمانان هه‌بوون خۆیان ئاماده کرد بۆ جه‌نگه‌که جگه له‌وانه‌ی پیغمه مبر (ﷺ) دا‌ینابوون تا‌کو کاروباری مه‌دینه ببه‌ن به‌رپۆه،^۱ هه‌روه‌ها سێ که‌س له موسلمانانه‌کانیش ته‌مه‌لیان کرد و خۆشه‌ویستی دنیا و ترسان له‌ مردن وای لی‌ کردن نه‌چن له‌گه‌ڵ پیغمه مبر (ﷺ) دا پاداشتی جه‌هاد له‌ ده‌ست بدەن.^۲

هه‌رچی دو‌وپۆه‌کانیش بوون ده‌چوونه لای پیغمه مبر (ﷺ) و بیانوویان ده‌هێنا‌یه‌وه که ناتوانن بچن بۆ نه‌و جه‌نگه، پیغمه مبر (ﷺ) یه‌ش ده‌یزانی که نه‌وانه درۆ ده‌که‌ن و دو‌وپوون بۆیه مۆله‌تی پێ‌دان تا نه‌ی‌ن و له‌ شار‌دا بیه‌ینه‌وه.^۳

موسلمانێکی زۆر زۆر به‌ چه‌ک و ئاژه‌ڵ و که‌ل و په‌له‌وه له‌گه‌ڵ پیغمه مبر (ﷺ) دا که‌وتنه‌ری و به‌رده‌وام ماوه‌یه‌کی زۆر به‌رپۆکه‌تن، له‌ رێگه‌دا توشی تونیتی و برستی بوون به‌لام خوای

^۱ - ابن هشام: السيرة النبوية، لا‌په‌ره (۱-۲۳).

^۲ - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لا‌په‌ره (۸۳۱).

^۳ - د. محمد عبدالقادر ابو فارس: الصراع مع الصليبيين، لا‌په‌ره (۱۶۸).

گه‌وره یارمه‌تی دان و پزگاری کردن له و تینویتی و برستییه، کۆمه‌لێک له موسلمانان کانیش که چک و کهل و په‌لیان نه‌بوو نه‌یان توانی بچن بۆ جه‌نگه‌که، نه‌وان زۆر خه‌فته‌یان خوارد و ده‌ستیان کرد به‌ گریان، به‌لام خوای گه‌وره به پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ی راگه‌یاند که نه‌وانه تاوانبار نین و خوای گه‌وره ده‌زانیته که راست ده‌کن.^۱

هه‌روه‌ها ژن و مندال و پیاوه پیره‌کانیش نه‌چووبوون بۆ جه‌نگه‌که و له‌مه‌دینه‌دا بوون و چاره‌پیتی هه‌والی موسلمانان کانیش تریان ده‌کرد تا بزانی نایا سه‌رده‌که‌ون یان ده‌شکین.

که‌سه دوورپوه‌کانیش هه‌میشه چاره‌پیتی نه‌وه‌بوون موسلمانان کان شکست بچۆن چونکه ده‌یان وت پۆمه‌کان زۆرن و به‌هێزن، هه‌رگیز موسلمانان کان ناتوانن سه‌رکه‌ون به‌سه‌ر نه‌واندا، نه‌وان به‌م قسانه زۆر دلخۆش بوون.

له‌ رێگه‌دا کۆمه‌لێک له مه‌سیحیه‌کان تووشی کۆمه‌لی له موسلمانان بوونه‌وه، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) رێککه‌وتنی له‌گه‌لدا کردن و لیتی نه‌دان، به‌لکو پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) نامه‌یه‌کی بۆ نووسین تا نه‌گه‌ر موسلمانان و یستیان لێیان بده‌ن، نه‌وان بلێن نه‌وه نامه‌ی پیغمه‌مبه‌ره‌که‌تانه که رێگه نادات نێوه له نێمه‌ بده‌ن.^۲

پاشان که گه‌یشتنه ته‌بووک بۆ ماوه‌ی ۱۸ رۆژ له‌وێ مانه‌وه، پۆمه‌کان نه‌یان توانی جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ل موسلمانان کاند، بۆیه موسلمانان کان گه‌رانه‌وه بۆ مه‌دینه و سه‌رکه‌وتنیکی گه‌وره‌یان به‌ده‌ست هێنا و دوورپوه‌کان زۆر خه‌فته‌یان خوارد.^۳ کاتی که چوونه‌وه بۆ مه‌دینه پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمانی کرد به موسلمانان کان که هیچ کات قسه نه‌کات له‌گه‌ل نه‌و موسلماناندا که ته‌مه‌لیان کرد و نه‌چوون بۆ جه‌نگه‌که و له‌ ماله‌وه بۆ خۆیان دانیشتن.^۴

پرسیار: نه‌و سێ موسلمانان کی بوون که ته‌مه‌لیان کرد و نه‌چوون بۆ ته‌بووک؟

^۱ - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایه‌ره (۸۱۱-۸۱۲).

^۲ - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایه‌ره (۳۸۷).

^۳ - د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۱۲۱).

^۴ - د. محمد عبدالقادر ابو فارس: الصراع مع الصليبيين، لایه‌ره (۱۸۷-۱۸۹).

وه‌لام: نه‌وانه بریتی بوون له (که‌عبی کورێ مالک، هیلالی کورێ نومه‌یه، موراره‌ی کورێ ره‌بیع) که دانیان نا به‌ هه‌له‌ی خۆیاندا.^۱ نه‌و سیانه زۆر دلتنه‌نگ بوون و نه‌یان ده‌زانی چی بکه‌ن، هه‌یج که‌س قسه‌ی نه‌ده‌کرد له‌ گه‌ڵیاندا ته‌نانه‌ت ژنه‌کانیشیان.

پرسیار: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بۆچی نه‌م فرمانه‌ی کرد به‌ موسلمانان؟

وه‌لام: چونکه‌ خوای گه‌وره‌ فرمانی کردبوو تا نه‌وانه فێر بکات جاریکی تر وانه‌که‌ن، به‌لام دوا‌ی ماوه‌یه‌ک خوای گه‌وره‌ فرمانی دا به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌تا فرمان بکات به‌ موسلمانان تا قسه‌یان له‌ گه‌ڵ بکه‌ن، چونکه‌ خوای گه‌وره‌ له‌ گونا‌هه‌که‌یان خۆش بووه‌.

که‌سه‌ دوورپوه‌کانیش مزگه‌وتیکی گه‌وره‌یان دروست کردبوو بۆ نه‌وه‌ی دوو مزگه‌وت هه‌له‌ و نا‌کوکی ب‌جانه‌ نێوان موسلمانانه‌وه‌، چونکه‌ نه‌وان مزگه‌وته‌که‌یان له‌به‌ر خوای گه‌وره‌ دروست نه‌کردبوو، بۆچه‌ خوای گه‌وره‌ فرمانی کرد به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌ نه‌و مزگه‌وته‌ی دوورپوه‌کان دروستیان کردوه‌و به‌پوختن، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و موسلمانه‌کان پوختیان.^۲ دوا‌ی نه‌وه‌ له‌ تائیفه‌وه‌ وه‌فدێک هات بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و موسلمان بونی تائیفی را‌گه‌یاندا، به‌و جۆره‌ نه‌و تائیفه‌ی که‌ به‌ردیان ده‌وه‌شاند بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ کو‌تاییدا موسلمان بوون.^۳

دواتر له‌ سالی ۹ی کو‌چیدا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرمانی کرد به‌ نه‌بو به‌کری صدیق تا به‌روا‌ت و ده‌ج بکات بۆ موسلمانان، کو‌مه‌لێک موسلمانیش له‌ مه‌دینه‌وه‌ چوون له‌ گه‌ڵ نه‌بو به‌کردا و له‌ مه‌که‌که‌ نه‌بو به‌کر ده‌جی کرد به‌ موسلمانه‌کان و دواتر له‌ گه‌ڵ موسلمانه‌کانی مه‌دینه‌دا گه‌ڕانه‌وه‌ بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ).^۴

^۱ - محمد رمضان البوطي: فقه السيرة النبوية، لايمره (۲۹۸-۳۰۰).

^۲ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لايمره (۶۰۸).

^۳ - ابن هشام: السيرة النبوية، لايمره (۱۰۵۸-۱۰۶۰).

^۴ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لايمره (۶۲۱).

* حەجی مالتاوايی:

له سالی ۱۰ کۆچیدا پیغمه مبر (ﷺ) بریاریدا له گەڵ کۆمه لێکی زۆر له موسلماناندا بچن بۆ حەجی مالی خوا که نهو حەجه ناسراوه به حەجی مالتاوايی.^۱

پرسیار: بۆچی بهو حەجه دهوتریت حەجی مالتاوايی؟

وه لām: چونکه نهو حەجه کۆتا حەجی پیغمه مبر (ﷺ) بسو دواي نهوه پیغمه مبر (ﷺ) کۆچی دوايی کرد، پیغمه مبر (ﷺ) له گەڵ موسلماناندا بیکهوه نهو حەجه یان کرد لهو حەجه دا موسلمانان گۆی بیستی فرمان و نامۆزگاریه کانی پیغمه مبر (ﷺ) بسون کاتیك وتاری بۆ ده دان و نامۆزگاری ده کردن که نوێز بکمن و نازاری نافره تان نه دن و به کتر نه کوژن و دژ به به کتر نه بن و چهن دین نامۆزگاری بۆ دواي نهوه پیغمه مبر (ﷺ) گه راپه وه بۆ شاری مه دینه.^۲

* کۆچی دوايی پیغمه مبر (ﷺ):

دواي نهوه ی پیغمه مبر (ﷺ) له حەجی مالتاوايی گه راپه وه، له کۆتاییه کانی مانگی سه فهری سالی ۱۱ کۆچیدا ههستی به نازار و سه ر ئیشه یه ک کرد و تا و گه رما گرتی پاش نهوه ی چوویه سه ر گۆزێك بۆ ناشتنی موسلمانێك، پیغمه مبر (ﷺ) پۆژ به پۆژ نازار و ناره حه تیه که ی زیادی ده کرد و هاوه لانی یارمه تیان ده دا تا بجیت به رپۆه و ده ست نوێز بگرت.^۳

نهو نازیه مان هه موو ژنه کانی خۆی کۆکرده وه و داواي کرد یارمه تی به دن تا له مالی عایشه دا بیت، چونکه نهو به سه ره ده چوو بۆ لایان، ژنه کانی شی پازی بوون، پیغمه مبر (ﷺ) له مالی عایشه دا کۆتا ساته کانی ژیا نی ده برده سه ر، هه رده م به شاری سارد فیتکیان ده کرد وه، به لām زیاتر نازاری هه بوو.^۴

^۱ - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلین، لایمه (۳۹۷).

^۲ - عبدالعزيز پاره زانی: ژیا نی پیغمه مبری مه زن محمد (ﷺ)، (۴۵۸-۴۵۰).

^۳ - ابن کثیر: البدايه والنهايه، بهرگی به که م، به شی پیتجه م، لایمه (۲۵۹).

^۴ - د. علی محمد عمه الصلابی، السیره النبویه، لایمه (۸۸۴).

رۆژێکیان ویستی نوێژ بکات بۆ موسلمانان و داوای کرد ناری به‌سەردا بکەن تا باش بیت و نوێژیان بۆ بکات، بە‌لام پیغمه‌مبه‌ر گیان بورایه‌وه، سێ جار وایان لێ کرد بە‌لام هەر بورایه‌وه، تا دوا‌یی فەرمانی کرد نەبو بە‌کر نوێژیان بۆ بکات، لە کۆتا ژبانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) دا موسلمانان نوێژیان بۆ دە‌کرد، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) سه‌یری کردن، موسلمانان وایان زانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) چاک بووه‌ته‌وه، که‌چی نه‌یان زانی نه‌وه کۆتا‌جاره پیغمه‌مبه‌ری نازیز سه‌یریان بکات و سه‌یرکردنی مائناواییه، پاشان پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) سه‌ری نایه سه‌ر نه‌ژنۆی عایشه و مندال و نزیکه‌کانی له ده‌رووبه‌ری کۆبوونه‌وه، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی: ((لا الا الله ان للموت سكرات))، نای که مردن نازاری زۆره، دوا‌یی سه‌یری ناسمانی کرد و گیانێ پی‌رۆزی ده‌رچوو، یاخوا به‌قوریانی خۆت و رێبازه‌که‌ت بین نه‌ی پیغمه‌مبه‌ر گیان (ﷺ) نه‌ی خۆشه‌ویستمان! نه‌ی مامۆستمان! نه‌ی نه‌و که‌سه‌ی له دایک و باوک و خۆشک و برامان باشتی بۆمان.^۱

* هه‌لوێستی عومه‌ری کۆری خه‌تاب:

عومه‌ری کۆری خه‌تاب کاتێک خه‌لکی ده‌لێن پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) کۆچی دوا‌یی کردووه، توو‌په بوو و شمشیره‌که‌ی هه‌لگرت و هاواری کرد هەر که‌س ب‌لێت پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) مردووه ده‌یکوژم، بە‌لام نەبو بە‌کر هات و پیتی وت پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) مردووه و ده‌بیت باوه‌ر بکه‌ین، بە‌لام خۆ خودای پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌مردووه و له‌که‌لماندا‌یه.^۲

* په‌ند و نامۆزکاری:

- ۱- ده‌بیت بۆ هەر کاتێک نێمه مۆله‌ت وه‌ریگرین، سه‌یرکه‌ن پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) مۆله‌تی له‌ خێزانه‌کانی خۆی وه‌رگرت نینجا چوو بۆ مالی عایشه‌ی خێزانی.
- ۲- مردن شتیکی راسته و هه‌موومان ده‌بیت به‌رین، به‌لام گرنگ نه‌وه‌یه خۆمان ناماده بکه‌ین بۆ دوا‌ی مردن و چاکه‌مان زۆر بیت.

^۱ - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایه‌ره (۶-۶۰۹).

^۲ - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایه‌ره (۷۱۳).

۳- نه‌گەر پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان زانا‌یان یان خزمه‌کانان بمرن، خو خودای شه‌وان م‌اوه و له‌گه‌لماندا‌یه، بۆیه ده‌بی‌ت خودامان له‌بیر نه‌چی‌ت.

پرسیاره‌کانی به‌شی یانزه‌هه‌م

- ۱- موسلمانان بۆچی جه‌نگی حونه‌نیان کرد؟
- ۲- ده‌ستکه‌وتی جه‌نگ چی پی ده‌وتریت؟ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ جه‌نگی حونه‌یندا چی کرد له‌ر ده‌ستکه‌وتانه؟
- ۳- تانیف چۆن نازاد کرا؟
- ۴- پشتیوانه‌کان کاتیک ده‌ستکه‌وتی جه‌نگیان ده‌ست نه‌که‌وت چیان کرد؟
- ۵- پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چۆن وه‌لامی پشتیوانه‌کانی دایه‌وه؟
- ۶- بۆچی جه‌نگی ته‌بووک روویدا؟
- ۷- نه‌و سیّ موسلمانانه کیّ بوون که ته‌مبه‌لیان کرد و له‌ جه‌نگی ته‌بووک ده‌رکه‌وتن؟
- ۸- بۆچی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مزگه‌وتی دوو‌رووه‌کانی پ‌ووخاند؟
- ۹- حه‌جی مالئاوایی له‌ چه‌ندی کۆچیدا روویدا؟
- ۱۰- بۆچی به‌ حه‌جی سالی ۱۰ی کۆچی ده‌وتریت حه‌جی مالئاوایی؟
- ۱۱- پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌ی کۆچی دوا‌یی کرد؟
- ۱۲- پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمانی به‌ کیّ کرد تا به‌ر نو‌ژی بکات بۆ موسلمانان؟
- ۱۳- پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کاتیک کۆچی دوا‌یی کرد، عومهری ک‌پری خه‌تاب چ هه‌لو‌ستیک‌ی
- ۱۴- تۆ هه‌لو‌ستت چیه به‌ کۆچی دوا‌یی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)؟

به‌شی دوانزه‌هه‌م

له‌ ژيانی پیغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) نه‌مانه‌ فیر ده‌بین:

۱- خۆراگری:

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ر له‌ مندالیه‌وه ژیانیتکی سه‌خت و نا‌په‌حه‌تی هه‌بوو، هه‌ر له‌ دایک و باوکی خۆی نه‌بینی، چونکه‌ ماوه‌یه‌کی که‌م له‌ پێش له‌ دایک بوونیدا باوکی مرد، پاشان دایکی خۆی به‌جیه‌شت و چوو بۆ لادی، پاشان دایکی له‌ که‌لیدا بوو چوون بۆ که‌شت و گه‌ران، له‌ ناکاودا مرد، پاشان باپه‌ره‌شی مرد.

مامیشی پیر و که‌م ده‌ست بوو، بۆیه‌ ناچار پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌وته‌ کاری شوانه‌یی کردن هه‌ر له‌ مندالیه‌وه، کاتیکیش که‌ گه‌وره‌ بوو که‌وته‌ نیشه‌کانی تر، پاشان که‌ بوو به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، خه‌لکی که‌وته‌ گاته‌پێکردن و نازاردانی و نا‌په‌ه‌تیان ده‌کرد، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) تووشی برسی‌تی و تینوویه‌تی بوو، کو‌په‌کانی مردن، پاشان سێ ساڵ له‌ شیوی نه‌بو‌تالییدا به‌بێ نان و ناوی پتووست به‌ نا‌په‌حه‌تی ژیا، دوا‌ی خه‌دیجی ژنی و نه‌بو‌تالیبی مامی هه‌ردووکیان مردن، دوا‌ی نازاری زۆتر ده‌درا و به‌ردباران ده‌کرا، پێیان ده‌وت شیت و جادووکه‌ر و نه‌زان و ته‌مبه‌ل و گه‌مژه‌ و درۆزن و شاعیر و لاسار و هه‌ر قسه‌یه‌کی تری ناشرین.

پاشان له‌ شاره‌که‌ی خۆیدا ده‌ریان کرد، دوا‌ی نه‌وه‌ش که‌وته‌ جه‌نگ کردن له‌ که‌لیدا، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌نده‌ برسی ده‌بوو، به‌ردی ده‌به‌ست به‌ سکیه‌وه، هه‌نده‌ گاته‌ی پێ ده‌کرا خه‌ریک بوو خۆی بکوژێته‌وه، به‌لام خۆی گه‌وره‌ ڕێگهی پێ نه‌دا، به‌لێ نازیزان به‌ جوانی سه‌یر بکه‌ن نه‌مه‌ ژيانی پیغه‌مبه‌رمان محمه‌د (ﷺ)، هه‌ر له‌ مندالیه‌وه تا مردن به‌رده‌وام له‌ ناخۆشی و نا‌په‌حه‌تی دا بووه، به‌لام نه‌و نازیزه‌مان هه‌رگیز وازی نه‌هه‌تتا و به‌رده‌وام بوو تا سه‌رکه‌وت و توانی به‌ جوانی ئایینی خۆی گه‌وره‌ بگه‌یه‌نیت به‌ مرو‌فایه‌تی، مندالان و تازه‌پێگه‌یشتوانی نازیز! پۆله‌ دل گه‌رمه‌کانی ئایینی په‌ڕۆزی نیسلام! نه‌گه‌ر بانه‌وێت مو‌سلمان بین و وه‌ک پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بژین و خه‌لکی فیری چاکه‌ بکه‌مین، ده‌بی‌ت هه‌میشه‌

خوږاگر بین و نه‌گهر نارېحه‌تی و برسی‌تی و نازار و تینووی‌تیمان تروش بو واز نه‌هینین و بلین
خودا گیان تۆمان به‌سه، خوابه گیان نی‌مه له‌به‌ر تو خۆمان ده‌خینه نه‌م سه‌ختیه ده‌ی توش
لی‌مان قبولی بکه.

۲- راستگوویی:

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له ژیانیدا هرگیز درۆی نه‌ده‌کرد، به‌لکو هه‌میشه به راستگو‌زیا‌نه قسه‌ی
ده‌کرد و هر کس پرسیا‌ری لی بکړدایه به راستگو‌ویی وه‌لام‌ی ده‌دایه‌وه، چونکه زور پ‌قی
بوو له درۆ‌کردن و کسه‌ی درۆ‌زن، ته‌نانه‌ت هرچی خه‌لکه پ‌تیا‌ن ده‌وت محمدی راستگو،
بې‌باوه‌ره‌کانیش سه‌ره‌تا وایان پ‌ی ده‌وت، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فرمو‌ویت: هر کس درۆ بکات
و واز نه‌هینیت له درۆ‌کردن، له لای خ‌وای گه‌وره نا‌وی به درۆ‌زن ده‌نووس‌ریت، نینجا خ‌وای
گه‌وره به درۆ‌زن ده‌یناس‌یت، هه‌روه‌ها خ‌وای گه‌وره ده‌فرمو‌ویت: دۆزه‌خ بو نه‌و که‌سانه‌یه که
درۆ ده‌کن، نه‌گهر مندال‌تیک‌مان بانگ کرد و وتمان و‌ره با شتیتک بده‌می، به‌لام شته‌که‌مان
پ‌ی نه‌دا و درۆ‌مان کرد له‌گه‌لیدا، نه‌وا خوا به درۆ بو‌مان ده‌نووس‌یت و ده‌بیتسه تاوان‌یک که
ده‌بیتسه ه‌وی نه‌وه‌ی بچینه دۆزه‌خ‌وه، ها‌وه‌له‌کانی پیغه‌مبه‌ریش هرگیز درۆ‌یان نه‌ده‌کرد،
هه‌ولیان ده‌دا به راستگو‌زیا‌نه قسه بکمن، چونکه له ژیا‌نی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ه‌وه فیت‌ری
راستگو‌ویی بو‌بوون.

۳- ده‌ست پاکی:

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هرگیز ما‌ل و سامانی خه‌لکی نه‌ده‌خوارد، به‌لکو به ته‌وا‌وه‌تی نه‌مانه‌ت
و پاسپارده‌ی خه‌لکی ده‌پاراست، بۆیه خه‌لکی پ‌تیا‌ن ده‌وت محمدی ده‌ستپاک و زور پ‌تیزان لی
ده‌گرت له‌به‌ر ده‌ست پاکیه‌که‌ی، هه‌موو خه‌لکی ته‌نانه‌ت بې‌باوه‌ره‌کانیش پاسپارده و ما‌ل و
سامانی خ‌ویان ده‌دایه لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چونکه ده‌یان زانی نه‌و ده‌یانپار‌تیزیت و نا‌پاکی
ناکات.

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فرمو‌ویت: یه‌ک‌تک له سیفه‌ته‌کانی دو‌وروو نه‌وه‌یه که کات‌یک
نه‌مانه‌ت‌تیک‌ی درایه ده‌ست، نا‌پاکی لی ده‌کات، جا که‌سی‌ک نا‌پاکی کرد نه‌وه سیفه‌تی دو‌ورو‌وی
هه‌یه و خ‌وای گه‌وره ر‌قیه‌تی له‌و نیشه‌ی، هه‌روه‌ها نابیت هرگیز دزی بکمن و مالی خه‌لکی

بیهین، هه‌روه‌ها ناییت نان و پارهی مالی هه‌تیوان بدزین، چونکه هه‌ر کهس دزی کرد، نه‌وا سزای سه‌ختی دۆزه‌خ چاوه‌روانی ده‌کات و خوای گه‌وره‌رقی ده‌که‌ویت لیتی.

بۆیه له نیسلامدا هه‌ر کهس دزی بکات، نه‌وا ده‌وله‌تی نیسلامی ده‌ستی ده‌پریت، مندالانی موسلمانیش ده‌بیته‌ خۆیان به‌ ده‌ست پاکی فیر بکه‌ن و هه‌رگیز ناپاکی نه‌که‌ن.

۴- ئیشکردن:

مندالانی نازیز کاتیک باسی ژبانی پیغه مبه‌ر (ﷺ) مان کرد، پیغه مبه‌ر (ﷺ) هه‌ر له مندالیه‌وه که‌وته ئیشکردن و چوو بۆ کاری شوانه‌یی، چونکه باپیره و مامی پیر بوون و نه‌یان ده‌توانی ئیش بکه‌ن و پارهی که‌میان هه‌بوو، بۆیه پیغه مبه‌ر (ﷺ) هه‌ر له مندالیه‌وه چوو بۆ ئیشکردن تا یارمه‌تی باپیره و مامی خۆی بدات و فیری ئیشکردن بیته‌، هه‌روه‌ها پیغه مبه‌ر (ﷺ) به‌وه وازی نه‌هینا، به‌لکو که‌وته فیریوونی ئیشی تریش، وه‌ک نه‌وه‌ی خۆی فیری کاری بازرگانی کرد، نیت پیغه مبه‌ر (ﷺ) له‌مه‌که‌وه ده‌چوو بۆ شوینه‌ دووره‌کان و له‌وی شتی ده‌که‌ری و ده‌فروشت و ده‌که‌راپه‌وه بۆ مه‌که‌ه.

ماوه‌یه‌ک پیغه مبه‌ر (ﷺ) ئیشی بازرگانی ده‌کرد بۆ خه‌دیجی کچی خوه‌یلید، بۆیه ده‌بیته مندالی موسلمان خۆی فیری ئیشیک بکات، پیغه مبه‌ر (ﷺ) ده‌فه‌رمووته: خوای گه‌وره که‌سیکی خۆش ده‌وێت که له ئیش بزانیته‌، نیت با هه‌ر مندالیکی موسلمان خۆی فیری ئیشیکی گرنگ بکات، با یه‌کیک خۆی فیری سه‌رتاشین و یه‌کیک خۆی فیری شت دروستکردن و یه‌کیک خۆی فیری کشتوکاڵ و یه‌کیک خۆی فیری کپین و فروشتن و دوکانداری بکات، مندالی موسلمان ده‌بیته به‌تال نه‌بیته و هه‌رچۆنیک کرد بیته ئیشیک بکات که سه‌رودی هه‌بیته بۆ خۆی و مال و که‌سان و موسلمانان، چونکه که‌کاته‌کی چوو ناگه‌ریته‌وه.

۵- فیریوونی زانسته:

پیغه مبه‌ر (ﷺ) خۆی نه‌خوینده‌وار بوو، به‌لام زۆر گرنگی ده‌دا به‌ زانسته و زانیاری و یه‌که‌جا بوو به‌ پیغه مبه‌ر خوای گه‌وره فه‌رمانی پیکرد که بخوینیت و ده‌ست بکات به‌ خویندن، چونکه یه‌که‌م نایه‌ت بریتی بوو له (اقرأ) واتا: بخوینه، هه‌روه‌ها پیغه مبه‌ر (ﷺ)

کاتیک که دیله‌کانی به‌ردان له‌ جه‌نگی به‌دردا، به‌ مه‌رجیک به‌ری ده‌دان که ده‌بیت هه‌ر یه‌که‌یان ده‌ مندالی موسلمان فی‌ری خوینده‌واری بکات.

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فی‌رمان ده‌کات ریزی زانایان بگرین و لی‌پانه‌وه فی‌ری زانست ببین، هه‌ر که‌سی‌کمان بی‌نی هه‌ولتی فی‌ری‌وونی زانست ده‌دات به‌ هه‌موو شی‌وه‌یه‌ک یارمه‌تی بده‌ین، نه‌گه‌ر پاره‌ی زیاده‌مان هه‌بوو و ویستمان بیکه‌ین به‌خیر با بیده‌ین به‌ زانسته‌خوازن. موسلمانانی نازیز، سه‌یرکه‌ن نه‌م پۆژه بی‌پاوه‌پان فی‌ری زانستی جۆراوجۆر بوون، چۆن به‌هیز بوون و سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر موسلماناندا، ده‌ی کۆ ده‌یه‌ویتی نایینی خوا و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) سه‌رخات، با ده‌ست بکه‌ن به‌ فی‌روونی زانست و خه‌لکی فی‌ری زانست بکه‌ن، چۆنکه موسلمانان کاتیک سه‌رده‌که‌ون که وه‌ک موسلمانانی زوو ده‌ست بکه‌ن به‌ وه‌رگرتنی زانست.

۶- د‌ل‌سۆزی:

موسلمان ده‌بیت زۆر د‌ل‌سۆز بی‌ت به‌رامبه‌ر به‌ مرۆفایه‌تی به‌ گشتی و به‌رامبه‌ر به‌ موسلمانان به‌ تاییه‌تی، چۆنکه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌میشه د‌ل‌سۆزی خوی ده‌نواند به‌رامبه‌ر به‌ هه‌مووان و گو‌یی به‌ نازار و ماندوو‌بوون نه‌ده‌دا، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ولتی ده‌دا خه‌لکی رزگار بکات له‌ نه‌زانی و گو‌مپایی و ناگرگی دۆزه‌خ، که خه‌لک قسه‌یان پی‌ ده‌وت و گاته‌یان پی‌ ده‌کرد، ته‌نانه‌ت به‌ردبارانیان ده‌کرد و له‌شی پی‌رۆزی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان پرکرد له‌ خوین، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دوعای خیری بۆ ده‌کردن و هه‌ولتی ده‌دا ر‌ت‌گه‌ی راستیان نیشان بدات و وازی نه‌ده‌ینا، مندالانی نازیز ده‌بیت نی‌مه‌ش به‌و جۆره د‌ل‌سۆز بین و سه‌ختی و نا‌په‌حه‌تی ژبان وامان لی‌ نه‌کات که واز به‌یتن له‌ د‌ل‌سۆزی و ده‌ست به‌رده‌ین له‌ چاکه.

۷- نی‌ازپاکی:

ده‌بیت موسلمان کاتیک کار‌ت‌کی چاکه ده‌کات ته‌نها و ته‌نها له‌ پیناوی خوا‌ی گه‌وره‌دا بی‌کات، ناییت له‌به‌ر نه‌وه کاری چاکه بکات که خه‌لکی له‌ پاشه‌وه وه‌سفی بکه‌ن و خۆشیان بو‌یت و بل‌ین که‌سی‌کی چاکه، کاتیک پاره ده‌ده‌یت به‌ که‌سی‌ک ناییت له‌به‌ر نه‌وه بی‌که‌یت که خه‌لکی بی‌زانن، یان کاتیک نو‌یۆ ده‌که‌یت، ناییت له‌به‌ر نه‌وه بی‌که‌یت که خه‌لکی بل‌ین

.....
 کسټيکي موسلمانان و نافه ريني بيت. پيغمبر (ﷺ) هر شتيکي ده کرد نيازي پاک بوو،
 تنها له بهر خوا ده يکرد.

۸- نازايه تي و نه ترسي:

مندالتي موسلمان ده بيت نازا و چاو نه ترس بيت، له هيچ شتيک نه ترسيت جگه له خواي
 گه وره، چونکه هم موو شته کان دروستکراوي خواي گه وره، ناتوانن هيچ شتيک بکمن نه گهر
 خواي گه وره پتيگه يان پي نه دات، پيغمبر (ﷺ) زور نازا و دلير و چاو نه ترس بوو، خوي له
 جهنگه کانداه شداري ده کرد، نه ده ترسا که بيباوه ران بيکوژن، ته نانه ت پيغمبر (ﷺ)
 مندالاني موسلمانيشي فيري نازايه تي کردبوو، وک ده بينين دوو مندالتي موسلمان هله دست
 به کوشتي سر کرده ي گه وره ي بيباوه رکان که ناوي نه بو جهل بوو.

۹- خوشه ويستي خواي گه وره:

پيغمبر (ﷺ) خواي گه وره ي زور خوش ده ويست، ناماده بوو له پتي ناوي خواي گه وره دا
 هم موو کارتيکي چاک و جوان بکات، نهو به شهو و رور نوژي ده کرد بو خواي گه وره و
 روروي ده گرت له پتي ناوي خوادا و خوي له هم موو تاوانتيک به دورور ده گرت تا خواي گه وره
 تووره نه کات، چونکه هر کس خواي خوي خوش بويت، خواي گه وره ش نهوي زور خوش
 ده ویت.

۱۰- ريزگرتن:

هيچ کات کهس نه بوو بلت پيغمبر (ﷺ) ريزي نه گرتم، به لکو پيغمبر (ﷺ) ريزي
 هم موو کهسي ده گرت و سووکايه تي به کهس نه ده کرد، ته نانه ت پيغمبر (ﷺ) ريزي
 بيباوه رکان و دووړووه کانيشي ده گرت، سميري نهو کاته بکمن که دوژمناني نيسلام ده هاتن
 بو لاي پيغمبر (ﷺ) که چي نهو نازيزه مان نهو دوژمنانه ي له شوته کهي خوي داده نا و
 ريزي لي ده گرتن، ته نانه ت پيغمبر (ﷺ) ريزي سر کرده ي دووړووه کانيش عبلولاي کوري
 نويه ي کوره سلولي ده گرت.

۱۱- یارمه تیدان:

ژیانی پیغمبەرمان پەر له یارمه تیدان و هاوکاری، پیغمبەر (ﷺ) یارمه تی هەر که سێکی دهدا که پێویستی به یارمه تی هه بوایه، کاتیک پیغمبەر (ﷺ) له ماله وهدا بوو یارمه تی خێزانه کانی دهدا، کاتیکیش ده چوو بۆ دهر وه یارمه تی پیر و هه ژارانی دهدا، جارتیکیان پیغمبەر (ﷺ) پیره ژنیکێ بیانی باریکی قورسی پێ بوو، پیغمبەر (ﷺ) چوو بۆ یارمه تیدانی و کۆله کهی بۆ برده شوینی مه به ست، هاوه لانی به پزیش به و جوژه بوون به تایبه تی (نه بو به کری صدیق و عومهری کورێ خهتاب) بۆیه ده بیته نێمه ی موسلمانیش یارمه تی خه لک به دین و نه لێن عه بیه یان ناتوانن یان هه قمان نیه.

۱۲- خۆشه ویستی موسلمانان:

موسلمان نه و موسلمانیه که برا موسلمانیه کهی خۆش بویت و له گه لیدا چاک بیته، چونکه موسلمانان هه موو برای به کترن، پیغمبەر (ﷺ) هاوه له کانی خۆی زۆر خۆش ده ویست و پزێ لی ده گرتن، پیغمبەر (ﷺ) ده فەر مویت به موسلمانان (هەر کامتان برا موسلمانیه کهی خۆی خۆش ده ویت با پێی بلیت من له پێناوی خوا دا تۆم خۆش ده ویت)، نه گهر دوو موسلمان له بهر خوا په کتریان خۆش بویت، نه و له پۆژی دوا ییدا له ژێر سێبه ری خۆی گه و ره دان.

۱۳- په رستش بۆ خۆی گه و ره:

ژیانی پیرۆز و پەر به ره که تی پیغمبەر (ﷺ) هه مووی بریتی بوو له په رستش بۆ خۆی گه و ره، نه و به پۆز و به شه و نوێژی فەر ز و سوونه تی نه نجام دهدا و پۆز ووی فەر ز و سوونه تیشی ده کرد، هه موو کات زیکری خۆی گه و ره ی ده کرد، هه یچ کات به بی په رستش نه بوو، چونکه په رستش ته نها نوێژ و پۆزو نییه، به لکو په رستش هه موو کاریکێ چاک و خیره که له پێناوی خۆی گه و ره دا موسلمان هه ولێ بۆ بدات، ته نانه ت زه رده خه نه یه کیش په رستشی خۆی گه و ره یه، چونکه دلێ موسلمانیکێ پێ خۆش ده کهیت، بۆیه ده بیته نێمه ش له ژیا نی پیغمبەر (ﷺ) وه فێری په رستش بیین.

۱۴- پاک و خاوتنی:

یه کټک له سیفه ته کانی موسلمان بریتیه له پاک و خاوتنی و خو دور گرتن له پیسی و چه پهلې، چونکه خوی گوره جوانه و کسې جوانیشی خوش دهوت، هروه ها نیسلام پاکه و دهیت نیمه ش پاک بین، پیوسته موسلمان همو روژ دهست نویتو بگریست، که له خدو هستا دهست و دم و چای بشوات و جلو به رگه کسې ته و او پاک و خاوتن بیت، بونی خوش له خوی بدات، چونکه پیغه مبر (ﷺ) زوری ی پاره کسې خوی ددها به بونی خوش، هروه ها قوه کانی زور به جوانی داده ینا و جلو به رگه کسې زور به پاکي دهپاراست، موسلمان دهیت به لایه نی که موه هفتی یه جار خوی بشوات، وانا حوت روژ جار یخ خوی بشوات.

۱۵- جه نگر دن له گه ل دوژ مناندا:

مندالانی نازیز نیسلام پیمان ددهرموویت خوتان دور بگرن له جهنگ و خوی پرتی، هرو ل بدن پیکه وه ته با بن و به قسه و رهفتاری خوش پیکه وه بژین، چونکه هر کس خونی مروفتیک بریتیت نه وه وک نه وه وایه همو مروقه کانی کوشتیت، ته نانت نه گره مروقه که بیبا و ریش بیت، نابیت له خوته وه بیکوژیت.

به لام نه و که سانه ی دوژ منایه تی خوا و پیغه مبر و موسلمانان دهکن، هر له خوه هیرشیان ده به نه سر و قسه یان پی ده لین، نه و دهیت نه و که سانه لیان بدریت و نه هیلین له خویانه وه سته مان لی بکن، چون پیغه مبر (ﷺ) دژی سته بو.

۱۶- نه رم و نیانی روو خوسی و تووره نه بوون:

موسلمان نابیت تووره و دم و چاو گرژیت، به لکو سیفه تی موسلمان نه وه که همیشه پروی خوش و لیو به خنده یه بهرامبر به موسلمانانی تر، دهیت موسلمان زور نه رم و نیان بیت و له خوه تووره نه بیت، چونکه تووره یی سیفه تی کی خراپه، پیغه مبر (ﷺ) کسې نازا نه و که سیه که له کاتی تووره ییدا خوی بگریست و واز بهیتیت له تووره یی، چونکه نه غامه کسې خراب دهیت، نیمه دهیت کاتیک تووره بین که تووره ییه که مان سوودی هیت،

نەك ھەر شىتەكمان بىنىى لە خۆمانەوہ توورە بىين، لە راستيدا خەلك ھەز ناكات گوى بگريت بۇ كەستىكى توورە و كەس ھەز ناكات ژيان بباتەسەر لەگەلیدا.

۱۷- خۆشەويستى دايك و باوك:

دايك و باوكى پىغەمبەر (ﷺ) ھەر لە مىندالى پىغەمبەر (ﷺ) ەوہ مردن و ژيانىكى زۆريان پىكەوہ نەبردەسەر، ھەروەك دايك و باوكى پىغەمبەر (ﷺ) بىباوہرپون چونكە وەك خەلكى تر دابوويانە بىباوہرى، بەلام رەفتار و ناكارىان خراپ نەبوو، پىغەمبەر (ﷺ) زۆر دەگريا و ھەميشە دوعاى دەكرد كە خواى گەورە لىيان خۆش بىيت، بەلام خواى گەورە فەرموى دوعاى وا مەكە، پىغەمبەر (ﷺ) ھەميشە دەچوويە سەر گۆرى ھەردووكيان و سەردانى دەكردن مىندالانى نازىز، پىويستە نىمە دايك و باوكى خۆمان زۆر خۆش بويت بە تايبەتى سوياس بۇ خوا كە موسلمانن، نەگەريش بىباوہر بن دەبىت ھەر رىزان لى بگريين و خۆشان بوين، بەلام نەگەر ويستيان گوناھمان بى نەجام بەدن نەو كاتە ناييت بە گوتيان بكەين لەو گوناھەدا.

۱۸- قسەى جوان كردن:

قسەى جوان لە گوتى جوان و بۆن خۆش جوانتر و باشترە، ھەموومان پىويستمان بە قسەى جوان و باش ھەيە، پىويستە كە موسلمان ھەميشە قسەى جوان بكات، ناييت موسلمان قسەى ناشيرين بليت و جنيو بدات، چونكە ئەوہ گوناھە و خواى گەورە رقيهتى لەو كەسانە، پىغەمبەر (ﷺ) كاتىك قسەى دەكرد قسەكانى ئەوہندە جوان و خۆش بوون ھەموو موسلمانان و خەلكى ھەزيان دەكرد گوتى لى بگريين، ھىچ كات پىغەمبەر (ﷺ) جنيوى نەدەدا بە خەلكى، بەلكو سەبرى دەكرد بزانييت خەلكى ھەز بە چ قسەيەك دەكەن، نەگەر ئەو قسەيە باش بوايە ئەوا بۆى دەكردن.

۱۹- غەیبەت نەکردن:

غەیبەت کردن و اتا باسی برا موسلمانە کەت بە شیوەیەك کە پیتی ناخۆش بیت، خوای گەوره دەفرموویت: ئەو کەسانە ی غەیبەت دەکەن، وەك ئەو وایە گۆشتی ئەو کەسە بۆن بە مردوویی، ئەوانە گوناھبارن و خوای گەوره لەو دنیا دا سزایان دەدات، پیتەمبه‌ر (ﷺ) لە ژیا نیدا غەیبەتی نەکردووە، بەلکو زۆریش رقی لە غەیبەت بوو.

۲۰- قسە نەگێڕانەو و فیتنەیی نەکردن:

قسە هێنان و بردن کارێکی زۆر تاوان و شەرمەزاریە، پیتەمبه‌ر (ﷺ) دەفرموویت: ئەو ی فیتنەیی بکات و قسە بەی نیت و بیات ناچیت بە هەشتەو، تەنھا دەبیت کاتێک قسە بگێڕیتەو کە بیباوە پان یان کەسانی خراپە کار بیانەویت زیان بگمەن بە خەلک و موسلمانان، ئەو کات دەبیت کە خەلکی ناگادار بکەیتەو لەو شتە.

۲۱- دنیا پەرستی و رازی بوون:

ژیانی دنیا ماوێه کی دیاری کراوە و لەچار پۆژی دراویدا زۆر زۆر کەمە، ناییت موسلمان وا بزانی تەنھا ئەم دنیایە هەیه و هەمیشە لە هەولێ ژیا نی دنیا دا بیت، بەلکو موسلمان دەبیت لە دنیا دا کارێکی وا نەجام بدات کە سوودی بۆ قیامەتی هەبیت، چونکە هەموومان دەمرین، بەلام ناییت واز لە ژیا نی دنیا ش بەی نین، بەلکو دەبیت بە پیتی پتووست گوی بدەین بە دنیا و بە پیتی پتووست گوی بدەین بە پۆژی دوا ی.

۲۲- خۆ دوورخستنەو لە تاوان:

تاوان کردن زۆر کارێکی خراپ و پیسە و مروۆفی پی پیس و تاوانبار دەبیت، هەر کەس تاوان بکات ئەوا بەرەو دۆزەخ دەچیت، بۆیە دەبیت مروۆفی موسلمان زۆر خۆی بیاری نیت لە تاوان کردن، نەگەریش تووشی تاوانێک بوو دەبیت بە پەلە تەو بەکات و بگەریتەو بۆ لای خوای گەوره، بلیت خوایە گیان نەجارە ئەم تاوانە دووبارە ناکەمەو وە لیم ببورە.

۲۲- چاککردنی په‌یوه‌ندی نیتوان موسلمانان:

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) په‌یوه‌ندی نیتوان هۆزی نه‌وس و خه‌زره‌جی چاک کرد که پیتکه‌وه جه‌نگیان ده‌کرد و به‌کتریان ده‌کوشت، بۆیه ده‌بیئت نیمه‌ش نه‌گه‌ر بینیمان په‌یوه‌ندی دوو که‌س یان دوو هاو‌پیمان تیک چوه، ده‌بیئت پیتکه‌وه ناشتیاں بکه‌ینه‌وه، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر درویش بکه‌مین بۆ نه‌وه‌ی ناشت ببه‌نه‌وه نه‌وه گونا‌ه نیه، وانا درۆ بکه‌میت تا ناشتیاں بکه‌یته‌وه.

۲۴- سه‌ردانی خزم و که‌س و کار:

خزم و که‌س و کار له نیسلامدا پله‌یه‌کی به‌رزیان هه‌یه و موسلمان ناتوانی‌ت خۆی دوور به‌خاته‌وه لیان، چونکه هه‌ر که‌س دوور بکه‌وتنه‌وه له خزمه‌کانی نه‌وا گونا‌ه‌تکی گه‌وره‌ی کردووه و خوای گه‌وره لێ ده‌په‌نجیت، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یش هه‌میشه سه‌ردانی خزم و که‌س و کاری ده‌کرد، ته‌نانه‌ت سه‌ردانی خزمه بیتاوه‌په‌کانیشی ده‌کرد و ده‌چوو بۆ لایان.

۲۵- دوعاکردن بۆ موسلمانان:

پیغمه‌مبه‌ری نازیزمان (ﷺ) زۆر موسلمانانی خوش ده‌ویست و هه‌موو کاتی‌ک دوعای خیری بۆ ده‌کردن، خوای گه‌وره به‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ی فەرموو هه‌زت له چیه داوای بکه‌ با بۆت جیبه‌جی بکه‌م، که‌چی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی: داوای هه‌چ ناکه‌م بۆ خۆم، به‌لکو دوعاکه‌ی بۆ موسلمانان بوو، مندا لانێ نازیز خۆیشت له ژبانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) وه هه‌ندی‌ک شت فیر بیه.

له کوتاییدا:

مندالی نازیز، خوینهری تازه پیگه یشتوو، نهی نهوانه ی باوهرتان هیتاوه به خوای گهوره و پیغه مبه (ﷺ) و شایه تی ده دهن، که محمد (ﷺ) پیغه مبه ری خوایه، نهی نهو که سانه ی زۆر حز ده کهن بو یه ک جاریش بیت پیغه مبه (ﷺ) بیسن، نه مه ژبانی نهو پیغه مبه ره نازیزه مانه که نیوه زۆرتان خوش ده ویت، به جوانی ژبانه کدی بخویننه وه و لیتی تی بگهن و لیتی ورد ببینه وه و پهن دی لی وهریگرن، بزائن پیغه مبه (ﷺ) له ژبانیدا چی کردوه و نیوهش وه که نهو بگهن، تنه ها به یه کجار خویندنه وه ی نه م ژباننامه یه واز مه هیتن، به لکو چه ندجار توانیتان بیخویننه وه، هیچ نه بیت سالی یه ک جار بیخویننه وه، تا هه میشه ژبانی نهو نازیزه تان له بیر بیت، وه که نهو ره فتار بگهن.

پتویسته نیوه ی خوشه ویست کاتیک نه م ژبانه ده خویننه وه، سودی چاکی لی وهریگرن و دوا یی باسیشی بگهن بو که سانی تر، بو برا و خوشکه بچو که کانتان، بلین وهرن دانیشن با چیرۆکتان بو باس بگهن، نهو کاته ههر جاره و که میکی نه م ژبانی پیغه مبه ره خوشه ویسته یان (ﷺ) بو باس بکه، تا نهوانیش سوودی لی وهریگرن.

له کوتاییدا داواکاریه کم ههیه له نیوه ی خوشه ویست که نهویش داواتان لی ده که م که دوعای خیرم بو بگهن و له دوعا کانتاندا من له بیر نه کهن، تاکه سوپاس و ده ست خوشیه ک که له نیوه م ده ویت نه وه یه که دوعای خیرم بو بگهن.

خوای گهوره له گونا هه کانی من و نیوهش خوش ببیت و یارمه تیمان بدات تا به جوانی ژبانی پیغه مبه ری نازیزمان محمد (ﷺ) بزاین و له ژبانی رۆژانه ماندا سوودی لی وهریگرن.

به شي بيانزه هم

کومه ليک شيعر بو مندا لان

مندا لان و تازه پيگه يشتواني نازيز، ليره دا هندی شيعر جوان و پيک و پيک همن که ده توانن له بهريان بکهن و بياغو پيگه وه، نهم شيعرانه هندیکیان شيعر مامی نازيزم (جمال حبيب الله بيدارن، هندیکیان شيعر خومن بو شيوه نازيز و خوشه ويست.

پیغه مبه‌ره که‌م

پیغه مبه‌ره که‌م نه خوینتـــــــــــــــــه دواره
 به لآم په‌روه‌ده‌ی په‌روه‌ردگـــــــــــــــــه ااره
 پیغه مبه‌ره که‌م راستگۆ و نه‌مینـــــــــــــــــه
 و ته‌ی ده‌رمانه بقۆ ده‌ردی ســـــــــــــــــینه
 سه‌رقافله‌ی ږنگه‌ی جیهاد که‌رانـــــــــــــــــه
 خۆری پرووناکی ناو نه‌ستیرانـــــــــــــــــه
 دالده‌ی چه‌وساوه و لانه‌وازانـــــــــــــــــه
 هانده‌ری خیرخواز و هیمةت به‌رزانـــــــــــــــــه
 پیغه مبه‌ره که‌م هو‌ی به‌ختیارـــــــــــــــــه
 هه‌ر به‌رنامه‌ی نه‌و هو‌ی ږزگارـــــــــــــــــه
 نه‌وم له‌ گشت که‌س زیاتر خو‌ش ده‌وئ
 هه‌ر نه‌و ږابه‌رمه‌ لیږه یان لـــــــــــــــــه‌وئ
 نه‌و مامۆستامه‌... هه‌ر نه‌و ږابه‌رمه‌
 خواپه‌ شاهیدبه‌ نه‌و پیغه مبه‌رمـــــــــــــــــه

جمال حبیب الله

کوردیکی موسلمانم

من کوردیکی به‌دینم
نه‌وه‌ی سه‌لاحه‌دینم
پرزگاری نه‌م میلله‌تم
له‌ نیسلامدا ده‌یینم

* * *

کوردیکی موسلمانم
من پۆله‌ی کوردستانم
خه‌لاتم بانگی خوایه
بۆ گهل و نیشتمانم

* * *

کوردیکی به‌غیره‌تم
دژ به‌ زوڵم و زیلله‌تم
هه‌رگیز ده‌ست به‌ردار نابم
له‌ خاك و له‌ میلله‌تم

* * *

کوردیکی خاوه‌ن هۆشم
ناو و خاکم نافروشم
بۆ سه‌ریه‌ستی و نازادی
ته‌واو شه‌یدا و په‌روشم

کورديکي موسلمانم

سريازتي کورنام

پښتانه پښتانه خوا

خه لاته مال و گيانم

جمال حبيب الله

نهي موحه ممد

نهي موحه ممد ... نهی موحه ممد
سه لامت لي بيت تا نه بهد
به لي پيغمبره خودايست
خوري پروي ناسماني دنيايست
له تاريخي ژينا چرايست
دلسوزتر له باوك و برايست
بويه سوورم هه تا نه مرم
كه تهنهها ريگه ي تو بگرم
هه لگري بانگي ناسمانيست
هوي سه رفرازي نينسانيست
تهنهها شويني تو ده كه موم
به ريگاكه ي تو نه سره موم
قورياني قورثانه كه تم
شاگرد ي بهرنامه كه تم

جمال حبيب الله

موسلمانم

موسلمانم ... موسلمانم
به هست و دل و زیانم
هوش و بیرم ... سوز و گیانم
هاوار ده‌کم موسلمانم

* * *

موسلمانم (الله) خوامه
موحه‌مدیش پیشه‌وامه
له‌ناو نهم همه‌وو عاله‌مه
من تهنها (که‌عبه) قیبله‌مه

* * *

موسلمانم پتی راست ده‌گرم
پتیواری پتی نه‌بو به‌کرم
موسلمانم دادپه‌روهرم
من شاگردیکی عومهرم

* * *

بو خه‌لاتی گشت سامانم
من قوتابیه‌کی عوسمانم
شیرم ... دوورم له ترس و بیم
چونکه من پیشمه‌رگی عه‌لیم

سویاس پو خوا موسلمانم

هډلگری بانگی قورناتم

الله! الله! موسلمانم

به شتوه و کردار نینامم

جمال حبیب الله

محمد پیغهمبه‌رمه

محمد پیغهمبه‌رمه
خویتی دل و جگه‌رمه
پیغهمبه‌رتکی وایه
مامۆستاکه‌ی خودایه
سەرداری نه‌نبیایه
پیش‌ره‌وی گشت دنیا‌یه
نای که ناوی شیرینه
ره‌حمدت بۆ عاله‌میننه
محمد پیغهمبه‌رمه
مامۆستامه... رابه‌رمه
به‌ره‌و به‌هه‌شتم نه‌بیات
له‌ ناگر نه‌مدا نه‌جیات
سه‌ریازی پیغهمبه‌رمه
به‌ مال و گیان و سه‌رمه

جمال حبیب الله

موسلمانم

مندالێکی کوردستانم	په‌روه‌ده‌ی راستی قورئانم
هه‌تا ماوم هاوار ده‌کهم	موسلمانم... موسلمانم
پیغه‌مبه‌ری خوام خوش ده‌وێت	هه‌ز ده‌کهم ئیسلام سه‌رکه‌وێت
هه‌ر که‌س دژ به‌ ئیسلام هه‌بی	دوژمنه‌ و هه‌رگیز نامه‌وی
عمد پیغه‌مبه‌رمانه‌	خۆشه‌ویستی هه‌موومانه‌
گیانمان ده‌که‌ین به‌ قورئانی	بۆ ئهم ئیسلام و قورئانه‌
فێری خۆنده‌واری ده‌بیـن	به‌ چاکی و راستگۆیی ده‌ژیـن
پیغه‌مبه‌رمان چی فه‌رموه‌	به‌ گۆیی ده‌که‌ین هه‌تا ده‌مریـن
ئه‌ی مندالان وهرن هه‌مووان	یه‌ک ده‌نگ بلێن بۆ گشت جیه‌مان
موسلمانی کوردستانیـن	خۆشمان ده‌وێت پیغه‌مبه‌رمان

نیهاد جلال حبیب الله

پیغهمبه رکیان

قوریانت یم پیغهمبه رمان
نهی سهر کرده و نهی پابه رمان
هر توی ماموستا و نازیزمان
نیمه ی مندالی کوردستمان

* * *

تو که نه خوینده واری بوویست
به ویستی خوا به پهله چوویست
بو ناسمان و گه پرایتسه وه
به لئی تو ره حمدتی و هاتوویست

* * *

نهو که سهی که بیباوهره
زور که مژیه و قور به سهره
نهو که سدهش باوهری هدیست
باوهردار و دین په سهروه

* * *

تو هژار بوویت پیغهمبه رکیان
بی دایک و باوک ، چاو به گریان
به لام کاتیک دینی خوا هسات
سهری خستی خوی میهره بمان

* * *

نیمه ی مندا لی کوردستان

هاوار ده کهین پیغمه مبه ر گیان

شونکه وته ی تۆزین موسلمانین

دهست بهردار نابین له قورئان

نهاد جلال حبیب الله

با بخوتین

با بخوتین مندالی کورد

نازا و به په له و ده ست و برد

رنگه نه دهین به نه زانسی

بلیین نه خوینده واری مرد

* * *

پیغمه مېه رمان فیرمان ده کات

نه وهی بو زانست هه ول بدات

خوای گه وړه زور خوشی ده ویت

هه موو کاتیک سهری ده خات

* * *

کاتیک که قورناتن دابه زی

(اقرأ) و ترا تا راپه پری

نه گهر قورناتن خوش ده ویت

بخوتنه تا کو سهرکه وری

* * *

سهرکه دنیا پیشکه و توره

به س موهلانه خه و توره

ده بیت هه ستین و گشت بلیین

موهلمان قهت نه مرد ووه

با بخوئين تا سهرکه وړين
هه تا فتر نه بين نه سره وړين
چونکه پيغهامبه رمان فدر مړوي
تمبه ل نه بين و بخوئين

نهاد جلال حبيب الله

خوشمان دهوتی

پيغهامبه ر گيان نه ی نازيزمان خوشمان دهوتی
موسلمانين به گویت نه که ين هه رچی بلینی
تو خه لاتی خوی گه وړه ی بو گشت جيه مان
نه زانه نه و که سه ی نايیت به موسلمان
تو هاتیت قورنانت هینا به دياری
به هاتنت دنيا خوش بوو په حمه ت بهاری
محمد نه ی پيغهامبه ری ته نیا و بی که س
فیرت کردین که سی نه مر خودایه و به س
گیان و مالمان قورنانت بیت پيغهامبه رمان
خوشمان دهوتی هه ر تزی ماموستا و رابهرمان

نهاد جلال حبيب الله

نهی پښتو مېر

نهی پښتو مېر... نهی پښتو مېر!
 مژده هینه و ترسینه
 بهراستی پښتو مېر خوی
 تو لوتکی باور و ته قوی
 تو پیشه‌نگی خواناسانی
 هر تو دالدهی بی‌کسانی
 نهی نیردراوی خوی مهن
 قوریانی تو بیت گیانی من
 تو بویت که خودات پیمان ناساند
 تو تووی باور و ده‌شاند
 نیمه همو و قهرزاری توین
 همرومان منته باری توین
 له ناگر ده‌مان پاریزیت
 نای که دل‌سوز و به‌پزیت

جمال حبیب الله

سەرچاوهكان

- ١- ابن اسحاق: السيرة النبوية، حققه و علق عليه و خرج أحاديثه: احمد فريد الزبيدي، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ١٤٢٤ هـ.
- ٢- ابن هشام: السيرة النبوية، تحقيق وضبط وشرح: مصطفى السقا وآخرون، الطبعة الثانية، دار ابن كثير، بيروت لبنان، ١٤٢٤ هـ.
- ٣- ابن خياط: تاريخ الخليفة ابن خياط، راجعه وضبطه: د. مصطفى نجيب فوكاز والدكتورة حكمت كشلي فوكاز، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ١٤٢٥ هـ.
- ٤- ابن تيمية: مجموعة الفتاوى، اعتنى بها وخرج احاديثها: عامر الجزار و أنور الباز، الطبعة الاولى، مكتبة العبيكان، ارياض، ١٤١٩ هـ.
- ٥- ابن الجوزي: صفة الصفوة، تحقيق، د. حامد احمد الطاهر، الطبعة الاولى، دار الفجر، القاهرة، ١٤٢٤ هـ.
- ٦- ابن كثير: البداية والنهاية، تحقيق: د. حامد احمد الطاهر، الطبعة الاولى دار الفجر، القاهرة، ١٤٢٤ هـ.
- ٧- ابن الاثير: الكامل في التاريخ، حققه واعتنى به، د. عمر عبدالسلام التدمري، دار الكتب العربية، بيروت، لبنان، ١٤٢٧ هـ.
- ٨- ابن قيم الجوزية: زاد المعاد في هدى خير العباد، تحقيقي: د. مصطفى عبدالقادر عطا، الطبعة الثانية، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان ١٤٢٣ هـ.
- ٩- د. علي محمد محمد الصلابي: السيرة النبوية، الطبعة الثالثة، دار المعرفة، بيروت، لبنان ١٤٢٦ هـ.
- ١٠- محمود شاكر: خاتم الانبياء والمرسلين، الطبعة الاولى، المكتب الاسلامي، بيروت و دمشق، ١٤٢٧ هـ.
- ١١- د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، الطبعة الخامسة عشر، دار الجيل، بيروت و القاهرة وتونس ١٤٢٢ هـ.
- ١٢- د. محمد سعيد رمضان البوطي: فقه السيرة النبوية، الطبعة الخامسة عشر، دار السلام، مصر، ١٤٢٦ هـ.

.....
۱۳- د. محمد عبدالقادر أبو فارس: الصراع مع الصليبيين، الطبعة الاولى، دار البشير، طنطا، ۱۹۹۹ میلادیه.

۱۴- د. حامد احمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، الطبعة الاولى، دار الفجر، القاهرة، مصر، ۱۴۲۵ الهجرية.

۱۵- د. عبدالرحمن رأفت الباشا: صور من حياة الصحابة.

۱۶- خالد محمد خالد: هاوہ لآنی دہوری پیغہ‌مبہر، وەرگیزانی: سهام بهرزنجی، چاپی یه‌که‌م، نووسینگه‌ی ته‌فسیر، هه‌ولێر، سالی ۱۴۲۳ ی کۆچی.

۱۷- حبیب محمد شعید: ژبانی نازیزمان، چاپی یه‌که‌م، نشر إحسان، تهران، سالی ۲۰۰۷ زایینی.

۱۸- شیخ عبدالعزيز پاره‌زانی: ژبانی پیغہ‌مبه‌ری مه‌زن محمد (ﷺ)، لیتکۆلینه‌وه‌ی: پرزگار که‌ریم، چاپی یه‌که‌م، نه‌شری إحسان، سالی ۲۰۰۴ ی زایینی.

۱۹- عه‌بدول عه‌زیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژبان و پره‌وشتی پیغہ‌مبه‌ر.

۲۰- محمد ملا فائق الشه‌رزوری، ژبانی پیغہ‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، چاپی یه‌که‌م، سلیمان، سالی ۱۴۲۲ ی کۆچی.

۲۱- د. وه‌بة الزحيلي: الفقه الاسلامي وادلته، الطبعة الرابعة، دار الفكر، دمشق، ۱۴۲۰ الهجرية.

۲۲- محمد قطب: چۆن بانگه‌وازی خه‌لك بکه‌ين.

۲۳- محمد قطب: چه‌مکانی ده‌بیئت راست بکرتنه‌وه، وەرگیزانی: ژسوان گه‌لالی، چاپی یه‌که‌م، نووسینگه‌ی ته‌فسیر، هه‌ولێر، سالی ۲۰۰۳ ی زایینی.

۲۴- د. علي محمد الصلابي: سيرة ابو بكر الصديق، سيرة عمر بن خطاب، سيرة علي بن ابي طالب، سيرة الحسن بن علي بن ابي طالب، الطبعة الثانية، دار المعرفة، بيروت، لبنان، ۱۴۲۶ الهجرية.

ناوه پۆك

- ۳..... پێشكهشه به:
- ۵..... پێشه کی چاپی دووهم
- ۶..... بۆ خوشك و برا نازیزه كام
- ۷..... بهشی یه كهه: شوێنی له دایك بوونی پیغمه مېر (ﷺ)
- ۸..... په چه له کی پیغمه مېر (ﷺ):
- ۱۳..... ژبانی مندالی پیغمه مېر (ﷺ)
- ۱۵..... * رووداویکی گرنه:
- ۱۶..... * گهشت و سه نه ری پیغمه مېر له گهڵ دایكیدا:
- ۱۶..... * رووداویکی دلتنه زین:
- ۱۷..... * ژبان له گهڵ باپیریدا:
- ۱۸..... * خوای گه وره پیغمه مېر ده پاریزیت:
- ۲۰..... * پیغمه مېر کاری بازرگانی فیر ده بیت:
- ۲۱..... * پیغمه مېر فیری جهنگ ده بیت:
- ۲۲..... * هاو په یانیتی (فضول):
- ۲۳..... * بازرگانی پیغمه مېر بۆ خه دیه:
- ۲۴..... * ژن هینانی پیغمه مېر:
- ۲۶..... پیغمه مېر و خه دیه چه ند مندالێکیان ده بیت که نه مانه ن:
- ۲۷..... * بنیاد نانه وهی که عبه:
- ۲۹..... پرسیاره کانی بهشی یه كهه
- ۳۱..... بهشی دووهم: دابه زینی سروش (وهی) بۆ پیغمه مېر (ﷺ)
- ۳۵..... * بانگه واز به نهی:
- ۳۵..... * موسلمان بوونی مالی پیغمه مېر (ﷺ):
- ۳۶..... * موسلمان بوونی (عهلی کوری نه بو تالیب):

-
- ۳۷ * مسلمان بوونی (نمبر به کری صدیق):
- ۴۱ * پیغمبر (ﷺ) چ وانمیه کی فیری هاوه لآن کرد؟
- ۴۴ * پرسیاره کانی بهشی دووهم ۴۵
- ۴۵ * بهشی سینه: بانگه وازی ناشکرا ۴۷
- ۴۷ * نازاردانی مسلمانان: ۵۳
- ۵۳ * چند نمونه یه کی نازاردانی مسلمانان: ۵۳
- ۵۳ * ۱- نمبر به کری صدیق: ۵۵
- ۵۵ * ۲- بیتاوه ران ده یانه ویت پیغمبر (ﷺ) په شیمان بکهنه وه: ۵۶
- ۵۶ * ۳- نازاردانی عمار و شهید کردنی دایک و باوکی: ۵۸
- ۵۸ * ۴- بیلالی حبه شی: ۵۹
- ۵۹ * ۵- خه بیایی کوپی نهره ت: ۶۰
- ۶۰ * پیلانه کانی بیتاوه ران هله ده وه شینه وه: ۶۲
- ۶۲ * نابلزقه دانی مسلمانان: ۶۴
- ۶۴ * خوای گه وره چاره سر ده نیریت: ۶۷
- ۶۷ * بهشی چواره م: کزچکردن ۷۰
- ۷۰ * کزچی دووهم بز حبه شه: ۷۱
- ۷۱ * قوره یش هه ولی گه رانموی موسلمانان ده دن: ۷۳
- ۷۳ * غه مباری پیغمبر (ﷺ): ۷۵
- ۷۵ * پیغمبر (ﷺ) ده چیت بز (تانیف): ۷۷
- ۷۷ * روودای نیسرا و میعراج: ۸۱
- ۸۱ * پیغمبر (ﷺ) ده چیت بز لای هوزره کان: ۸۲
- ۸۲ * مسلمان بوونی چند که سیکي مه دینه: ۸۴
- ۸۴ * به لینی دووهمی عه قبه: ۸۵
- ۸۵ * کزچکردنی مسلمانان بز مه دینه: ۹۱
- ۹۱ * پرسیاره کانی بهشی چواره م

-
- ۹۳ بهشی پینجهم: کۆچکردنی پیغمه مبر (ﷺ) یو مدینه ۹۳
- ۹۳ پلانی بی باوه ران یو کوشنی پیغمه مبر (ﷺ): ۹۳
- ۹۶ * پیغمه مبر (ﷺ) و نه بو به کر له نه شکه وتدا: ۹۶
- ۹۸ * دایکه مه عبده: ۹۸
- ۹۹ * سوراقه ده یه ویت پیغمه مبر (ﷺ) بکوژیت: ۹۹
- ۱۰۰ * هندی پروداوی تر له کۆچکردنه که دا: ۱۰۰
- ۱۰۱ * موسلمانانی مدینه پیشوازی له پیغمه مبر (ﷺ) ده که ن: ۱۰۱
- ۱۰۴ پرسیاره کانی بهشی پینجهم ۱۰۴
- ۱۰۵ بهشی شهشم: کاره کانی پیغمه مبر (ﷺ) له مدینه دا: ۱۰۵
- ۱۰۵ (۱) دروستکردنی مزگوت: ۱۰۵
- ۱۰۵ - مزگوته که چند شوتینکی تیدا بو که نه مانه بوون: ۱۰۵
- ۱۰۷ (۲) بانگدان له مزگوتدا: ۱۰۷
- ۱۰۹ (۳) برابهتی نیتوان نهوس و خه زره ج: ۱۰۹
- ۱۱۰ (۴) برابهتی نیتوان کۆچیه ره کان و پشتیوانه کان: ۱۱۰
- ۱۱۱ (۵) نووسینی په یماننامه یان به لیتنامه: ۱۱۱
- ۱۱۳ (۶) کاری جهنگی و سه ربازی: ۱۱۳
- ۱۱۶ پرسیاره کانی بهشی شهشم ۱۱۶
- ۱۱۷ بهشی هه وته م: جهنگه کانی پیغمه مبر (ﷺ) ۱۱۷
- ۱۱۷ * یه که م: جهنگی به در: ۱۱۷
- ۱۲۱ * کاتی جهنگ کردنه که: ۱۲۱
- ۱۲۲ * دهست پی کردنی جهنگه که: ۱۲۲
- ۱۲۳ * کوژرانی نه بو جهل: ۱۲۳
- ۱۲۴ * هه لوتیستی موسلمانان له گه ل گیراوه کاند: ۱۲۴
- ۱۲۷ * نه نجامه کانی جهنگی به در: ۱۲۷
- ۱۲۷ * هه ولی کوشتنی پیغمه مبر (ﷺ): ۱۲۷

-
- ۱۲۹ پرسیاره‌کانی به‌شی هه‌و ته‌م
- ۱۳۱ به‌شی هه‌شته‌م: جه‌نگی نو‌خود
- ۱۳۳ * جه‌نگی نو‌خود:
- ۱۳۳ * هه‌کاره‌کانی جه‌نگه‌که:
- ۱۳۵ * م‌شت و م‌ری ن‌یوان م‌وسلمانان:
- ۱۳۵ * سو‌یای م‌وسلمانان له‌ مه‌دینه ده‌چه‌ ده‌روه
- ۱۳۸ * رو‌داوه‌کانی ناو جه‌نگه‌که:
- ۱۴۰ * نه‌نجامی جه‌نگه‌که:
- ۱۴۲ پرسیاره‌کانی به‌شی هه‌شته‌م
- ۱۴۳ به‌شی نۆیه‌م: له‌ جه‌نگی نو‌خوده‌وه تا د‌وای جه‌نگی خه‌نده‌ق
- ۱۴۴ ژن ه‌ینانی پی‌غه‌م‌بر (ﷺ):
- ۱۴۵ * له‌ دا‌یلک بو‌ونی هه‌سه‌نی کو‌ری عه‌لی:
- ۱۴۶ * زه‌ید ف‌یری زما‌نی جو‌وله‌که‌کان ده‌بی‌ت:
- ۱۴۷ * ده‌رکردنی جو‌وله‌که‌کانی به‌نو (ن‌جیر):
- ۱۴۸ * چه‌ند جه‌نگی‌کی ت‌ری پی‌غه‌م‌بر (ﷺ):
- ۱۴۹ * جه‌نگی به‌نی مو‌سته‌له‌ق:
- ۱۴۹ ژنه‌ینانی پی‌غه‌م‌بر (ﷺ):
- ۱۴۹ * دو‌رو‌وه‌کان درۆ هه‌له‌ده‌به‌ستن بۆ ع‌ائیشه:
- ۱۵۰ * جه‌نگی خه‌نده‌ق (نه‌ح‌زاب):
- ۱۵۱ * هه‌له‌که‌ندنی خه‌نده‌قه‌که:
- ۱۵۳ رو‌داوه‌که‌ی (ح‌ذیفه):
- ۱۵۶ پرسیاره‌کانی به‌شی نۆیه‌م
- ۱۵۷ به‌شی ده‌یه‌م: ر‌یک‌که‌تن‌نامه و نا‌زاد‌کردنی مه‌که‌که
- ۱۵۸ * ر‌یک‌که‌و‌تن‌نامه‌ی خو‌ده‌بی‌یه:
- ۱۶۳ نه‌نجامی ر‌یک‌که‌تن‌نامه‌که:

- ۱۶۵ جەنگی خەبەر:
- ۱۶۶ * سەردانی مالی خوا:
- ۱۶۸ * موسلمان بوونی عەمری کوپی عاص:
- ۱۶۹ * جەنگی مۆنتە:
- ۱۷۰ * جەنگی ذاتو سەلاسل:
- ۱۷۱ * پزگارکردنی مەککە:
- ۱۷۲ پرسیارەکانی بەشی دەیم
- ۱۷۵ بەشی یانزەهەم: لە دواى نازادکردنی مەککە تا کۆچی دواى پیغه‌مبەر (ﷺ)
- ۱۷۵ جەنگی حونەین:
- ۱۷۶ هێرشکردنی بۆ تائیف:
- ۱۷۸ * جەنگی تەبووک:
- ۱۸۱ * حەجی مالتاواى:
- ۱۸۱ * کۆچی دواى پیغه‌مبەر (ﷺ):
- ۱۸۲ * هەلوێستى عومەرى کوپی خەتاب:
- ۱۸۳ پرسیارەکانی بەشی یانزەهەم
- ۱۸۴ بەشی دوانزەهەم: لە ژيانى پیغه‌مبەرەوه (ﷺ) نەمانە فێر دەبین:
- ۱۹۵ بەشی سیانزەهەم: کۆمەڵتیک شیعر بۆ مندالان
- ۲۰۹ سەرچاوەکان
- ۲۱۲ ناوەرۆک

به ره مه کانی نووسه

نووسینه کان

۱. ئیبن تهیمیه (په چه له ک و پۆلی له میژووی ئیسلامیدا). (چاپکراوه).
۲. ناسینی هاوه لانی پیغه مبه (ﷺ). (به رگی به که می ناماده به بۆ چاپ).
۳. ژبانی پیغه مبه (ﷺ) بۆ مندا لان. (ئه م به ره مه به).
۴. ژبانی خه لیفه کانی پیغه مبه (ﷺ) بۆ مندا لان. (چاپکراوه).
۵. ژبانی مه لکه وته کانی ئیسلام بۆ مندا لان (چاپکراوه).
۶. پیناسی هاوه لان (ﷺ). (چاپکراوه).
۷. هاوه لانی پیغه مبه (ﷺ) بۆ مندا لان. (چاپکراوه).
۸. روانینیک بۆ میژووی ئیسلامی (ناماده به بۆ چاپ).
۹. مه نگاوێک به ره و هاوسه رگی. (چاپکراوه).
۱۰. ئیمانناسی (چیرۆک) (چاپکراوه).

وه رگیترانه کان

۱۱. چه ند وانه به ک له میژووی ئیسلامی: شیخ محمد خضری بک (چاپکراوه).
۱۲. پوخته‌ی میژووی ئیسلامی: د. محمد سهیل طقوش (چاپکراوه).
۱۳. دهوله‌تی ئومه‌وی: پرۆفیسۆر دکتۆر عبدالشافی محمد عبداللطیف (چاپکراوه).
۱۴. میژووی دهوله‌تی عه‌بباسی: د. محمد سهیل طقوش. (چاپکراوه).
۱۵. دهوله‌تی سه‌لجوقیه‌کان: د. علی محمد الصلابی وه رگیتران به هاوکاری شاهۆ عومه‌ر عارف (چاپکراوه).
۱۶. مه‌غۆل له میژودا: د. فؤاد عبدالمعطی الصیاد (چاپکراوه).
۱۷. میژووی نه‌بیوبی و مه‌ملوکیه‌کان: د. أحمد مختار العبادی (چاپکراوه).

۱۸. ده ولته تی عوسمانی: د. علی محمد الصلابی وه رگیتړانی به هاوکاری أحمد عبدالرحمان أحمد (چاپکراوه).
۱۹. پوخته ی شارستانیته تی نیسلامی، نووسینی: د. رحیم کاظم محمد الهاشمی و ا. عواطف محمد العربی شنقارو.
۲۰. جه ننگه گه وره کان و فتوحاته نیسلامیه کان: محمد سعید مرسی (ناماده یه بڼ چاپ).
۲۱. سه رچاوه کانی نیمامی ته به ری (نامیلکه) نووسینی: د. محمد أمحزون، له مالپه ری نه یووبی بلاوکراوه ته وه.
۲۲. پوخته ی میژووی شارستانیته کان، محمود شاکر، به هاوکاری مامؤستا موسا. (ناماده یه بڼ چاپ).
۲۳. پوخته ی میژووی نه وروپا له کونه وه تا نه مړی: پروفیسور دکتور جفري برؤن. (چاپکراوه).
۲۴. میژووی نوئی نه وروپا: چند نووسه ریک، وه رگیتړان به هاوکاری فاروق محمد محمد أمين (ناماده یه بڼ چاپ).
۲۵. فیکری رؤژتاوا، نه نوه رلجوندی. (چاپکراوه).
۲۶. به راوردی ثابینه کان، نووسینی أنور الجندی. (چاپکراوه).
۲۷. به راوردیک له نیوان غه زالی و ثین ته ییمیه دا: د. محمد رشاد سالم (ناماده یه بڼ چاپ).
۲۸. ژبانی هاوه لان (سی به رگ)، نووسینی: محمد یوسف الکانه لوی. (چاپکراوه).
۲۹. ره وته هه نارد ه کان، نووسینی: أنور الجندی. چاپکراوه.
۳۰. به گه وره دانانی خواو حوکمی نه وه ی قسه ی پی ده لیت (نامیلکه)، نووسینی د. عبدالعزیز الطریفی، له مالپه ری نیسلام هاوس بلاوکراوه ته وه.

زنجیره‌ی ریلوین بو مندالان

